

THE LIBRARY OF

CLASS 948.502
BOOK B533bw

v.1

9672~

BIRGITTA-STUDIER

I.

AKADEMISK AVHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AV

HÖGVÖRDIGA OCH VITTBERÖMDA TEOLOGISKA
FAKULTETEN I UPPSALA

FÖR VINNANDE AV KOMPETENS TILL TEOLOGISK DOCENTUR

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

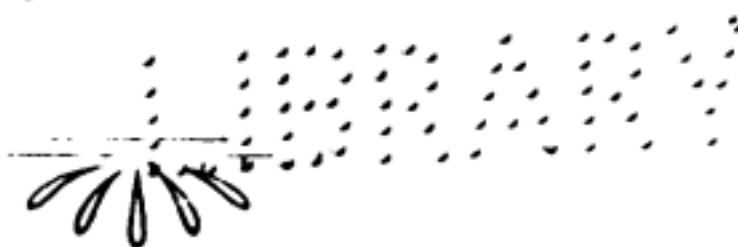
AV

KNUT B. WESTMAN

Teol. lic., norrl.

Å. LÄROSALÉN IV

LÖRDAGEN DEN 29 APRIL 1911 KL. 10 E. M.

UPPSALA 1911

AKADEMISKA BOKTRYCKERIET

EDV. BERLING.

96-2~

BIRGITTA-STUDIER

I.

AKADEMISK AVHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AV

HÖGVÖRDIGA OCH VITTBERÖMDA TEOLOGISKA
FAKULTETEN I UPPSALA

FÖR VINNANDE AV KOMPETENS TILL TEOLOGISK DOCENTUR

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AV

KNUT B. WESTMAN

Teol. lic., norrl.

Å. LÄROSALEN IV

LÖRDAGEN DEN 29 APRIL 1911 KL. 10 F. M.

UPPSALA 1911

AKADEMISKA BOKTRYCKERIET

EDV. BERLING.

TO THE UNIVERSITY
OF MINNESOTA
LIBRARY

Innehållsförteckning.

	sid.
<i>Förord</i>	v
<i>Källor och litteratur</i>	vii
<i>Tillägg och rättelser</i>	xiv
<i>I. Litteraturkritiska problem.</i>	
1. Revelationernas litterära karaktär	1—9
2. Biktstäderna och deras medverkan vid Revelationernas tillkomst	10—28
3. Omfånget av biktstädernas medverkan	29—44
4. Revelationernas texthistoria till 1492	44—47
5. Den fornsvenska versionen	47—62
6. De birgittin-norska texterna	63—72
<i>II. Birgitta: en religionspsykologisk undersökning.</i>	
1. Uppenbarelsernas psykologiska beskaffenhet	75—92
2. Andra psykologiska egendomligheter	92—99
3. Uppenbarelsernas historia	99—116
4. Birgittas personliga gudsförhållande	116—129
5. Birgittas kallelsemedvetande	129—148
<i>III. Personlighetsstudier till belysning av Birgittas ställning inom det medeltida fromhetslivet.</i>	
Inledning	151—152
1. Hildegard	152—160
2. Kristina av Stumbelen, Petrus de Dacia, Ingrid av Skeninge	161—178
3. Mechtild av Magdeburg	178—189
4. Mechtild av Hackeborn, Gertrud av Helfta	189—204
5. Henrik Suso, Johan Tauler	204—219
6. Rulman Merswin, Margareta och Kristina Elner	219—228
7. Katarina av Siena	228—238
8. Girolamo Savonarola	238—249
9. Sammanfattning	250—259
<i>Exkurser och Bilagor.</i>	
Exkurs A. Om några latinska handskrifter av Revelationerna	263—272
Exkurs B. Magister Mattias' författarskap	272—277
Exkurs C. Striden om Birgittas Uppenbarelser vid Basalkonciliet	277—289
Exkurs D. Onus mundi	289—292
Bilagor	293—304

Y T1283V10U
A10230011N
Y1A98U

Förord.

Såsom titelbladet antyder, utgör detta arbete endast en del av en planerad större undersökning. Ett inträngande i den stora litteraturen om Birgitta har synts mig giva vid handen, att den uppgift, som f. n. framför allt förelåg forskningen med avseende på henne själv, vore icke att skriva en biografi — de viktigaste data i hennes liv torde ligga fullt tillräckligt klara — utan att utnyttja det rika källmaterialet till en grundligare teckning av hennes personlighet. Därvid erbjuda sig särskilt tre synpunkter: den religionspsykologiska — en analys av hennes religiösa liv och erfarenheter —, den dogmhistoriska — ett tvärsnitt genom hennes religiösa åskådningsvärld —, och den i mera yttre mening kyrkohistoriska — en teckning av avsikter, motiv och resultat i hennes praktiska verksamhet.

Vid utförandet av denna plan ha emellertid olikartade inledningsfrågor trängt sig fram och fordrat sin behandling. Så i främsta rummet de litteraturkritiska problemen med avseende på Revelationerna. Vidare visade det sig nödvändigt för att rätt få syn på hennes religionspsykologiska särställning att uppsöka ett ej alltför torvtigt jämförelsematerial att sammanställa henne med varjehanda strövtåg på den medeltida mystikens ej så lätt överskådliga område måste ur denna synpunkt göras; de blevo också av betydelse för hennes *inpassande på sin plats i de medeltida religiösa åskådningarnas utveckling*. Därmed måste för denna gång undersökningen avbrytas, och resultatet blev alltså de tre nu föreliggande studierna över de *källkritiska problemen*, över Birgittas religionspsykologiska *säregenhet* och över ett antal medeltida religiösa personligheter. De två senare höra närmare ihop, och de resultat av dem, som f. n. synas mig klara, ha sammanfattats i tredje avdelningens slutkapitel.

Att arbetet fortsatts in i det sista och måst avslutas på en något godtyckligt vald punkt framgår tydligt av den nog så långa listan på tillägg och rättelser. Liknande är förhållandet med Exkurserna, specialundersökningar, som var för sig kunnat drivas vida längre än som skett. Som Bilagor meddelas några — med ett

undantag — hittills otryckta dokument, mest icke i Revelationerna intagna stycken av Birgitta.

I förteckningen över källor och litteratur ha endast upptagits direkt använda arbeten. Revelationerna ha citerats efter Lübeck-upplagan 1492; att jag i de flesta fall följt den latinska och icke den fornsvenska texten, torde vara tillräckligt motiverat av framställningen om de båda textgestalternas inbördes förhållande (avd. I kap. 5). När ett helt stycke eller enstaka ord hämtats ur den fornsvenska texten, har detta alltid anmärkts. Vid ställenas återgifvande har mitt huvudsyfte varit att så tydligt som möjligt få fram textens mening på nutida språk utan att — såsom ofta skett — fördunkla den för nutida läsare genom alltför arkaiserande språkbruk.

Det är mig en kär plikt att här få frambära mitt vördsamma och djupt kända tack till min lärare, Domprosten HERMAN LUNDSTRÖM, som med aldrig svikande intresse följt mitt arbete och på många sätt jämnat vägen för mig. Likaledes har jag att tacka Professorerna NATHAN SÖDERBLOM och EINAR BILLING för mångfaldiga impulser, som mer eller mindre direkt haft betydelse för mitt arbete. Professor O. VON FRIESEN och docent H. LUNDBORG ha på enskilda punkter lämnat mig upplysningar av värde. Till tjänstemännen vid Uppsala Universitets-Bibliotek och Kungl. Biblioteket stannar jag i förbindelse för det beredvilliga tillmötesgående, som jag under mitt arbete städse fått röna. Särskilt ha dr. R. GEETE och dr. I. COLLIN varit mig till stor hjälp. Med dr. K. H. KARLSSON hade jag några gånger tillfälle att rådföra mig; av hans efterlämnade anteckningar rörande Birgittahandskrifter har jag sedan haft nytta.

För religionsforskaren är det av oskattbar betydelse att själv få leva med i ett sådant sammanhang, där det religiösa livet friskt och starkt pulserar. Ur den synpunkten har det kamratliv i Uppsala, i vilket jag fått förtäro, varit av större gagn för mitt arbete än som lätteligen kan mätas. Skulle jag för detta tacka någon människa särskilt, så vore det Professor EINAR BILLING och Rektor MANFRED BJÖRKQUIST.

Uppsala den 8 april 1911.

Knut B. Westman.

Källor och litteratur.

I denna förteckning äro en del mera tillfälligtvis anförda arbeten ej upptagna.

A. Otryckta källor.

Uppsala Universitetsbibliotek.

Codices latini medii ævi C. 2, 15, 31, 48, 86, 126, 217, 243, 387, 518, 519.

Kungl. Biblioteket.

Medeltidshandskrifterna A. 14, A. 22, A. 32.

Pappershandskrift av Revelationerna från 1418.

» » » » 1424 (Joh. de Gotha).

» » » » 1484 (Nic. Tockel).

G. E. Klemmings och K. H. Karlssons anteckningar.

Riksarkivet.

Pappershandlingar 1351—1400.

Lunds Universitetsbibliotek.

Pergamenthds. N:r 21.

Berlin, Königliche Bibliothek.

Ms. theol. lat. fol. 33, 262, 263.

Köln, Stadtbibliothek.

Ms. W. Fol. 318.

München, Königliche Hof- und Staatsbibliothek.

Cod. lat. 5882, 18422, 26647, 27319.

Prag, Universitetsbiblioteket.

Ms. 1521.

Krakau, Jagellonska Universitetsbiblioteket.

Ms. 1259.

London, British Museum.

Cod. Harleianus 612.

Genua, Universitetsbiblioteket.

Cod. A. III. 3.

Florens, Biblioteca Laurenziana.

Ms. plut. 21. cod. 39.

Rom, Vatikanbiblioteket.

Cod. lat. 3826.

Cod. Palat. lat. 476.

Cod. Ottobonianus lat. 90.

B. Tryckta källor.

Actes anciens et documents concernant le bienheureux Urbain V pape,
rec. par J. H. ALBANÈS, I. Paris & Marseilles 1900.

ALBERTUS MAGNUS, De adherendo Deo. [Ulm 1473.]

BIRGITTA, Revelationes S. Brigittæ, Lubecæ 1492.

—— Revelationes S. Brigittæ ed. G. DURANTUS,¹ 2 voll. in fol. Romæ
1628 (cit. Rev. 1628).

—— Heligas Birgittas Uppenbarelser, I—V, utg. av G. E. KLEMMING.
Sthlm 1857—84 (cit. BU). Tillhör Svenska Fornskrift-sällskapets
Samlingar (SFSS).

Burde der Welt, Die. Nürnberg 1481.

Dialogi D. Catharinæ Senensis. Ingolstadii 1583.

Diplomatarium Suecanum, I—VI: 1, ed. J. G. LILJEGREN, B. E. HILDEBRAND
& E. HILDEBRAND. Holmiæ 1829—78. (cit. DS).

Diplomatarium, Svenskt, fr. o. m. 1401, I—IV: 1, 2, utg. av C. SILF-
VERSTOLPE och K. H. KARLSSON. Sthlm 1875—1904. (cit. SD).

Ekstatische Konfessionen, gesammelt von M. BUBER. Jena 1909.

GERSON, J., Opera, Nürnberg 1489.

GOBELINUS PERSONA, Cosmodromium. Scriptores Rerum Germanicarum
t. I., ed. H. MEIBOMIUS. Helmestadi 1688.

HALLER, J. (BECKMANN, G., WACKERNAGEL, R. & COGGIOLA, G.), Conci-
lium Basiliense. Studien und Quellen zur Geschichte des Concils
von Basel, I—V. Basel 1896—1904.

HARDT, H. VON DER, Magnum œcumenicum Constantiense Concilium,
I—VI. Helmestadi 1700.

Jungfru Marie Örtagård, Vadstenanunnornas veckoritual i svensk öfver-
sättning från år 1510, utg. av R. GEETE. Sthlm 1895. (Till-
hör SFSS.)

KARLSSON, K. H., Lars Romares Berättelse om den heliga Birgittas ka-
nonisering. Samlaren XXII (1901), 1—15.

¹ Från 1607 *episcopus Feretranus*, d. v. s. biskop av Montefeltre (Mons
Feretranus, Feretrum) under Urbino, † 1643.

- Libellus de quibusdam futuris ex sancte Brigitte reuelationum libris.
Cracouie 1522.
- MANSI, J. D., *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, I—XXXI, Florentiæ 1759 ff.
- Margareta Ebner und Heinrich von Nördlingen, ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Mystik von PH. STRAUCH. Freiburg i. B.—Tübingen 1882.
- MARTÈNE, E. & DURAND, U., *Veterum scriptorum et monumentorum historicorum, dogmaticorum, moralium amplissima collectio*, I—IX. Paris 1724—33.
- MECHTILD, Heliga Mechtilds Uppenbarelser utg. av R. GEETE. Sthlm 1899. (Tillhör SFSS.)
- MIGNE, J. P., *Patrologiæ cursus completus. Series II, Patres Latini*. Paris 1844 ff.
Hugo av S. Victor bd 175—177.
Bernhard bd 182—185.
Hildegard bd 197.
- Monumenta historica vetera ecclesiæ Sveogothicæ, ed. E. BENZELIUS. Upsaliæ 1709.
- MÜLLER, J., *Leben und Offenbarungen der heil. Mechtild und der Schwester Mechtild*. 2 voll. Regensburg 1881.
- Onus mundi. Romæ 1485.
- Pappershandlingar, Svenska Riksarkivets, 1351—1400. Meddel. fr. Sv. Riksarkivet XI 87—124.
- Pergamentsbref, Svenska Riksarkivets fr. o. m. år 1351, I—III. Sthlm 1866—72. (cit. RAP).
- PETRI DE DACIA Uita Christinæ Stumbelensis, ed. J. PAULSON. Goto-burgi 1896.
- PITRA, J. B., *Analecta sacra*. VIII. Paris 1882.
- Revelationes Gertrudianæ et Mechtildianæ, ed. SOLESMENSIUM O. S. B. MONACHORUM cura et opera. 2 voll. Pictavii & Parisiis 1875—77.
- RYDBERG, O. S., *Sveriges traktater med främmande magter*, II. Sthlm 1883.
- SAVONAROLÆ Vita et Opuscula, I, II, ed. J. QUÉTIF. Parisiis 1674.
- SCHÜCK, H., *Två svenska biografier från medeltiden*. Ant. tidskr. V 295 ff.
- Scriptones rerum Danicarum medi ævi, I—IX. Ed. J. LANGEBEK m. fl. Hafnie 1772—1878. (cit. SRD).
- Scriptores rerum Suecicarum medi ævi, I—III. Ed. E. M. FANT, E. G. GEIJER, I. H. SCHRÖDER & C. ANNERSTEDT. Upsaliæ 1818—76. (cit. SRS).

- STEFFEN, R., Den Heliga Birgittas Uppenbarelser i urval och öfversättning med inledning, anmärkningar och förklaringar. Sthlm 1909.
- SUSO, Heinrich Seuse, Deutsche Schriften, herausgegeben von Dr. KARL BIHLMEYER. Stuttgart 1907.
- Gudelige snilles väckare, utg. av R. BERGSTRÖM. Sthlm 1868—70 (Tillhör SFSS.)
- Svenska böner från Medeltiden, utg. av R. GEETE. Sthlm 1907—09. (Tillhör SFSS.)
- Svenska Medeltidens Bibelarbeten, I, utg. av G. E. KLEMMING. Sthlm 1848. (Tillhör SFSS.)
- TAULER, JOHAN, ausgewählt und bearbeitet von W. VON LANGSDORFF. Hamburg 1907.
- VILLARI, P. & CASANOVA, E., Scelta di prediche e scritti di fra G. Savonarola. Firenze 1898.

C. Litteratur.

- Acta Sanctorum quotquot toto orbe coluntur. Ed. novissima curante J. CARNANDET, I—LX. Bruxellis & Parisiis. 1863—75. (cit. AS).
Juni t. IV Kristina av Stumbelen, Maria av Oegnies.
Oct. t. IV Birgitta (av BUEUS).
- ALBERT, P., Matthias Döring, ein deutscher Theolog und Chronist des XV. Jahrhunderts, I. Diss. München 1889.
- BILDT, C., Svenska minnen och märken i Rom. Sthlm 1900.
- BILLING, EINAR, De etiska tankarne i urkristendomen. I h. 1—3, II, h. 1. Uppsala 1907.
- CREIGHTON, M., A history of the papacy from the great schism to the sack of Rome. New Edition in six volumes, I—VI. London 1899—1901.
- DELACROIX, H., Essai sur le mysticisme spéculatif en Allemagne au XIVe siècle. Diss. Paris 1899.
- , Etudes d'histoire et de psychologie du mysticisme: Les grands mystiques chrétiens. Paris 1908.
- DRANE, AUGUSTA TH., The History of St. Catherine of Siena and her companions. Third edition. 2 voll London 1899.
- DE CANGE. C. DUFRESNE, Glossarium mediæ et infimæ latinitatis. Nova ed., t. I—X. Niort 1883—87.
- DÖLLINGER, J. J. I. VON, Kleinere Schriften. Stuttgart 1890.
- EUBEL, C., Hierarchia catholica medii ævi I. Monasterii 1898.
- FLAVIGNY, C. DE, Sainte Brigitte de Suède, sa vie, ses révélations et son œuvre. Nouvelle édition. Paris 1906.
- GARDNER, EDMUND G., Saint Catherine of Siena. London 1907.
- R. GEETE, Fornsvensk bibliografi. Sthlm 1903. (Tillhör SFSS.)

- Gesammelte Nachrichten über die einst bestandenen Klöster vom Orden der hl. Birgitta. [München 1888.]
- HAMMERICH, FR., Den hellige Birgitta og Kirken i Norden. Khvn 1863.
- En Skolastiker og en Bibeltheolog fra Norden. Khvn 1865.
- HAUCK, A., Kirchengeschichte Deutschlands, I—IV. Leipzig 1887—1903.
- HEFELE, C. J. VON, Conciliengeschichte, I—VII. Freiburg i. B. 1855—1871.
- HERRLIN, AXEL, Snille och själssjukdom. Lund 1903.
- HILDEBRAND, HANS, Minne av Heliga Birgitta. Svenska Akademiens Handlingar ifrån år 1886, XIX. (1904). Sthlm 1906.
- HOLMQUIST, HJALMAR, Medeltidens kyrkohistoria till XIV:de århundradets början. Uppsala 1910.
- HÜGEL, FRIEDRICH VON, The Mystical Element of Religion as studied in Saint Catherine of Genoa and her Friends. 2 voll. London 1908.
- HÖJER, TORVALD, Studier i Vadstena klostets och birgittinordens historia. Uppsala 1905.
- Till kännedomen om Vadstena klostets ställning såsom religiös institution. Historiska studier, tillägnade Harald Hjärne, Uppsala 1908, s. 59—106.
- JAMES, W., Den religiösa erfarenheten i dess skilda former. Bemyndigad öfvers. av I. Norberg. Sthlm 1906.
- KARLSSON, K. H., Peter Andersson (»till Mohammar») och hans släkt. Sv. Autografsällsk. tidskr. I (1888) s. 244—6.
- Kurze Geschichte des Klosters Maria-Altomünster. Zweite, vermehrte Auflage. München 1884.
- LEDERER, S., Der spanische Cardinal Johann von Torquemada, sein Leben und seine Schriften. Freiburg i. B. 1879.
- LEHMANN, EDV., Mystik i Hedenskab og Kristendom. Khvn 1904.
- LEUBA, JAMES H., Les tendances fondamentales des mystiques chrétiens. Rev. phil. LIV (1902), 1—36, 441—487.
- LIDFORSS, EDVARD, Dantes Gudomliga Komedi, öfversatt samt försedd med kommentarier. Sthlm 1902.
- LOCHNER, G. W. K., Leben und Gesichte der Christina Ebnerin. Nürnberg 1872.
- LOOFS, F. A., Leitfaden zur Dogmengeschichte ⁴. Halle 1906.
- LUNDBERG, A. V., Vadstena, Omberg och Alvastra. Ny upplaga. Vadstena 1909.
- LUNDSTRÖM, HERMAN, Skisser och kritiker. Sthlm 1903.
- MÂLE, E., L'art religieux de la fin du moyen âge en France. Paris 1908.
- MÜLLER, K., Kirchengeschichte I—II: 1. Freiburg i. B. 1892—1897.

- POULAIN, R. P., AUG. Des grâces d'oraison. Traité de théologie mystique. 5e édition. Paris 1906.
- PREGER, W., Geschichte der deutschen Mystik im Mittelalter, I—III. Leipzig 1874—93.
- Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche. In dritter Auflage herausg. von A. HAUCK. Leipzig 1896—1909. (cit. PRE³).
- REUTERDAHL, H., Svenska kyrkans historia. I—IV. Lund 1838—66.
- SCHMELZEIS, J. PH., Das Leben und Wirken der heil. Hildegardis. Freiburg i. B. 1879.
- SCHÜCK, H., Svensk Litteraturhistoria I. Sthlm 1890. (cit. SHL).
- och WARBURG, K., Illustrerad Svensk Litteraturhistoria I². Sthlm 1910 f. (cit. ISLH).
- Några anmärkningar om Birgittas Revelationer. VHAAH XXXIII (= Ny följd. XIII). Sthlm 1901.
- Ett Helgon. Nord. tidskr. 1893, s. 307—325.
- SILFVERSTOLPE, C., Klostret i Vadstena, historiskt utkast. Hist. Bibl. I 1—72.
- Klosterfolket i Vadstena (Skrifter och samlingar, utg. genom Sv. Autografsällskapet IV). Sthlm 1898, 1899.
- Om kyrkans angrepp mot Revelationes Sanctæ Birgittæ. VHAAH XXXII (=Ny följd. XXII). Sthlm 1895.
- SOMMERLAD, TH., Matthæus von Krakau. Diss. Halle 1891.
- STROH, ALFRED H., Grunddragen af Swedenborgs lif. Sthlm 1908.
- STYFFE, C. G., Bidrag till Skandinaviens historia, I—V. Sthlm 1859—84.
- SÖDERBLOM, NATHAN, Uppenbarelsereligion. Skrifter i teologiska och kyrkliga ämnen, tillägnade Domprosten C. A. Torén, s. 199—253. Uppsala 1903.
- Främmande religionsurkunder I. Om religionsurkunder. Sthlm 1908.
- Religionsproblemet inom katolicism och protestantism, I, II. Sthlm 1910.
- SÖDERWALL, R. F., Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. Lund 1884 II.
- VASTOVIUS, J., Vitis aquilonia, ed. E. BENZELIUS. Uppsala 1708.
- WEDEL-JARLSBERG, BARONNE DE, Une page de l'histoire des frères-prêcheurs: La province de Dacia. Rome—Tournai 1899.
- WESTMAN, K. B., Nicolaus af Cusa och mäster Matthias de Suecia. Kyrkohist. Årskr. 1909 s. 145—7.
- WESTMAN, K. G., Om Birgittas orden; anteckningar med anledning av T. Höjer, Studier o. s. v. Hist. tidskr. 1906, s. 256—272.
- VILLARI, PASQUALE, Geschichte G. Savonarola's und seiner Zeit, übersetzt von M. BERDUSCHEK. Leipzig 1868.

Förkortningar.

Birgittas Revelationer citeras i regel efter den latinska upplagan av 1492. IV 142 betyder t. ex. alltså IV. bokens 142. kapitel i denna upplaga. Samma kapitel i den fornsvenska versionen citeras Sv. IV 142. De birgittin-norska texterna citeras antingen efter styckenas ordningsföljd — No. 1—25 — eller efter de kapitel i latinska texten, som de motsvara — t. ex. No. I 58.

Prol. = Mattias' Prolog.

Ep. sol. = *Epistola solitarii ad reges.*

Lib. ad reg. = *Liber celestis imperatoris ad reges* (VIII. boken.)

SA = *Sermo angelicus.*

Reg. = *Regula Salvatoris.*

Orat. = 4 *Orationes.*

Ex. = *Extravagantes.*

Kanonisationsprocessen citeras efter Cod. Holm. A. 14 (utdrag därur tryckta i SRS III: 2, 220—230).

PAlv 32° 221 v. = Petrus av Alvastras deposition över 32. artikeln, folio 221 verso.

2 *Pt.* = de båda Petrusarnas Birgitta-biografi (tryckt i SRS III: 2, 185—206).

Tillägg och rättelser.

- Sid. 5 r. 4 nedifrån. »Det påvliga områdets ståthållare», *rector patrimonii*, är sannolikt Gerard du Puy, abbot av Marmoutier (GARDNER 106), senare kardinal och clementinare. Jfr s. 94 not 4.
- » 7 not 3. Jfr Elziarius' berättelse (30° 103v.—104v.) om huru en revelation (VII 5) överlämnades till honom, och huru han, då han förlorat originalet, fick en ny kopia av Petrus av Skeninge. Samma berättelse *PAlv* 30° 217 v.
- » 10 r. 16 f. nedifrån. Det var ursprungligen min avsikt att i Exkurs B lämna åtminstone en kort karaktäristik av Mattias' teologiska ståndpunkt, men då saken befanns tarva en grundligare undersökning än tiden nu medgav, måste den skjutas över till senare delen. Antydning på s. 39 not 1 syftar på, att på flera ställen i Apokalyps-kommentaren den samtida kritiken av det kyrkliga tillståndet fått tydliga uttryck (t. ex. *C. 126 f. 77 r. b. i utläggningen av kap. 12: 6 abhominacio desolacionis in templo iam stat, cum avarior et ambiciosior est christianus quam paganus, clericus quam laycus, curia romana, vbi origo religionis esse deberet, quam quolibet per mundum particularis ecclesia.* Jfr också utläggningen av 6: 12—17).
- » 14 not 8. Jfr s. 132.
- » 15 r. 17 uppfifrån står: Ulfs läs: Ulvs.
- » 15 r. 19 » efter Mattias tillägges: eller av Birgitta själv.
- » 17 r. 7 » står: redan läs: sedan.
- » 19 r. 14 nedifrån. Om Alfons står det i *A. 14* i inledningen f. XVII r. v. *dominus Alphonsus nunc heremita olim Episcopus Gienensis, qui maximum patrimonium et fratres et sorores et matrem et consanguinitates et amenum et delectabilem Episcopatum in iuventute dimisit ex toto amore Christi, et in vita spirituali et humili perseueravit hucusque et perseuerare non cessat . . .*
- » 20 not 8. Vittnesmålet tryckt i Hist. Tidskr. 1907 s. 41—44.
- » 21 r. 20 uppfifrån efter 49° tillägges: 117v.
- » 21 r. 15 nedifrån står: dokoment läs: dokument

- Sid. 24 not 3. Jfr s. 266 not 2, där den omtalade prologen meddelas.
- » 24 r. 5 nedifrån. Parentesen vid radens början flyttas 2 rader längre ned.
 - » 39 r. 10 uppifrån. Av texten hos BUEUS 429 framgår inte, att Alfons själv, utan endast att kard. Beaufort tvekat att frambära revelationen till Urban V. Jfr s. 37 r. 19 ff.
 - » 48 not 3. Öfriga hdss. se GEETE, *Fornsvensk bibliografi* s. 99.
 - » 54 r. 12 uppifrån. Även i ett par andra kap. i slutet på den svenska V. boken synes den svenska texten vara ursprungligare. Så i Sv. V 20 = en del av V 12 (jfr s. 133 med not 3) och Sv. V 21 = V 13, där uttrycket »mellan vartiman oc sädhatiman» är riktigare än latinets *inter tempora veris et messis* (»sädhatiman» betyder näml. enligt sammanhanget här tydligen »såddens tid», ej »skördetiden»; hennes känsla av läget, då hon far till Jerusalem, är just den, att det blivit vår för henne — påven har stadfäst klosterstiftelsen —, men sådden är ännu inte verkställd — klostret har inte kommit i gång. Jfr SÖDERWALLS *Ordbok* om »sädhatima» och »sädhistima» s. 587, 588).
 - » 58 not 1. Den av KLEMMING i BU IV 524 s. k. Parisiska handskriften är = *Cod. Holm. Oxenstiern.* i GEETES *Fsv. bibliografi* s. 102. Den finnes beskriven i KLEMMINGS *Klosterläsning* 435—440.
 - » 58 not 2. Jfr GEETE, *Fornsv. bibliogr.* s. 88.
 - » 62 not 1. Jfr GEETE, *Fornsv. bibliogr.* s. 101.
 - » 93 r. 16 ff. nedifrån. Jfr s. 223 f. (med not 1 s. 224).
 - » 100 not 1 *tillägges*: s. 176 ff.
 - » 103 r. 15 uppifrån. Hänvisningen till not 3 *utgår*.
 - » 176 r. 5 f. nedifrån *står*: Mohammar), *läs*: Mohammar»).
 - » 196 nederst *tillägges* såsom not 7: Det är karaktäristiskt, att av de båda Mechtildarna endast Mechtild av Hackeborn nått helgonvärdigheten. Mechtild av Magdeburg var ju en vida mer betydande, men också ur kyrkans synpunkt mera betänklig person.
 - » 276 r. 6 ff. uppifrån. Man kunde möjligen våga den förmodan, att den i överskrifterna åsyftade magister Matheus är den s. 22 r. 19 f. nedifrån och i Exkurs D omtalade Matteus av Krakau, vars i hdss. befintliga *Opusculum de passione Domini* (SOMMERLAD, *Matt-hæus von Krakau* s. 66) synes ha varit av samma karaktär, som det i den anförda Vatikanhdss. excerperade arbetet. *Codices Palatini* i Vatikanbibl. äro komna från Heidelberg, där Matteus från 1390-talet var prof. (han blev 1405 biskop av Worms, † 1410).

I.

Litteraturkritiska problem.

1.

Den som vill gripa sig an med att studera Birgitta, honom åligger det i första hand att bilda sig ett omdöme, så väl motiverat som möjligt, i de kritiska frågor, till vilka källornas beskaffenhet giver anledning. I främsta rummet gäller detta den förnämsta källan, Birgittas egna skrifter, hennes Uppenbarelser. Och en särskild tyngd får detta krav, om det är forskarens önskan och mål att genom alla yttre data och fakta bana sig väg till studiet av hennes inre liv och klarläggandet av vad hon där upplevat, vad hon tänkt och velat. Ty vid en sådan undersökning blir det helt naturligt ur Revelationerna, som han beständigt åter och åter får ösa.

Revelationer äro en litteraturart, som man icke så sällan möter i Medeltiden. Innan man ännu hade någon tanke på, att det egna inre livets tilldragelser, känslor och tankar såsom sådana kunde förtjäna att upptecknas, kunde man sätta sig till med att med största möjliga noggrannhet och detaljrikedom anteckna de ord och företeelser, i vilka man såg direkta övernaturliga ingripanden i en benådad visionärs eller mystikers själsliv. Icke människans ord och gärningar är det man då vill bevara, utan Guds ord och gärningar genom honom eller henne. Man märker det redan på boktitlarna: »Gudomens ljus utströmmande i redliga hjärtan» (Mechtild av Magdeburg), »Den särskilda nådens bok» (Mechtild av Hackeborn), »Uppenbarelser av gudomlig kärlek» (Juliana av Norwich), »Om nådens fullvikt» (Engelthal-nunnorna). I den raden hör också Birgittas »Gudomliga uppenbarelsers bok» (*Liber celestium revelacionum beate Birgitte*) in.

Typen kan ha flera variationer. Visionärens egen uppteckning av vad han sett och hört i anden kan t. ex. växa ut till uppbyggligt skriftställereri genom den efterföljande reflexionens arbete på att utlägga, tolka, tillämpa vad som från den himmelska världen med-

delats. Av sådan art äro t. ex. Hildegards böcker och Katarina av Sienas Dialog. En beundrande biktader eller andlig vän kan utfylla revelationsuppteckningarna med skildringar av den benåddes liv, gärningar och dygder, och resultatet blir en helgonbiografi. Exempler äro talrika; någonting sådant var det Petrus de Dacia åsyftade med sin aldrig fullbordade levnadsteckning av Kristina av Stumbelen.

Det gäller nu att närmare bestämma, i vilken gestalt typen föreligger i Birgittas Uppenbarelser. Av helgonbiografi har detta verk ingenting; det stammar från henne själv, och det är på sin höjd i några senare inledningskapitel och till huvudverket fogade avhandlingar, som reflexionen om henne får utrymme¹. Uppbyggligt skriftställer har det knappast heller någonting av; icke heller visionärens egen efterföljande reflexion har här fått spinna vidare på en given tråd. Utan här har allt ännu den konkret-historiska tillfällighetskaraktären i behåll till en grad, som sällan återfinnes i andra revelationer. Det är visioner sedda, uppenbarelser undfångna i en bestämd situation, av en bestämd anledning, och sedan nedskrivna utan någon litterär bearbetning. Därav det friska och omedelbara och det utpräglat personliga hos dem — anledningen till alla gåtor, som förbrylla en vid vandrigen genom denna labyrinth. Ty ofta förstå vi ju orden bara till hälften eller inte alls, därför att vi ej känna den situation, då de uttalades. Men hur mycket hellre tar man inte i alla fall allt detta som det är med gåtorna på köpet, än om man hade det i en form, där reflexionen satt in för att bota bristerna och glätta ut ojämnheterna, men där hennes egen personlighet ofelbart kommit på längre avstånd från oss, i samma mån som detta skett och anknytningarna till den konkreta situationen utplånats.

För att tydligt fixera denna punkt skola vi se, vad den äldsta levnadsteckningen har att berätta om uppenbarelserna och deras uppteckning². De två biktader, som i den föra ordet, hade levat i årtal med henne, och berättelsen är nedskriven under de närmaste månaderna efter hennes död, då man ännu hade i friskt minne, hur allt gått till.

¹ Se särskilt Mattias' *Prolog*, Alfons' *Epistola solitarii* och inledningskapitlet (*proœmium*) till klosterregeln.

² De båda Petrusarnas levnadsteckning (2 Pt.), öfverlämnad till biskop Galhard av Spoleto den 17 dec. 1373 (HÖJER 102). Här meddelade stycke i *SRS* III: 2, 196—7.

»Vidare, när någon frågade henne i någon samvetssak, begärande av henne råd och det bästa andliga läkemedel, så brukade hon svara honom: 'Bed Gud om denna sak, och vi skola också tänka och göra för er vad vi kunna, fastän jag är en ovärdig synderska'. Och efter tre dagar eller några dagar och ibland samma dag gav hon svar till personen i fråga, om det var en andlig och hedervärd person, i det hon först med händerna upplyfta mot himlen sade: 'Jag är så visst en synderska, ovärdig att säga sådant; men dock skall ni veta, att Jesus Kristus visade sig för mig i bönen och sade till mig, att jag skulle svara er på er begäran så och så', och så gav hon honom de ord, som hon fått av Kristus eller den heliga jungfru Maria för att svara på denna sak. Eller också skrev hon de ord, som från Gud givits henne, på sitt modersmål med egen hand, då hon var frisk, och lät oss, sina biktfäder, med största noggrannhet översätta dem på latin, och hörde dem sedan uppläsas med vad hon själv skrivit framför sig, för att det icke skulle läggas till eller tagas ifrån ett enda ord, utöver det hon själv i visionen från Gud hört och sett. Men om hon var sjuk, tillkallade hon biktfadern och sin skrivare, en för detta ändamål särskilt utsedd sekreterare, och så framsade hon med stor andakt och gudsfruktan och ibland under tårar orden på sitt språk med en viss omsorgsfull högtidlighet, som om hon läste i en bok, och då upprepade biktfadern orden på latin för skrivaren, och denne skrev ned dem där i hans närvaro, och sedan, då orden voro nedskrivna, ville hon höra dem och lyssnade mycket noga och uppmärksamt. Och så gav hon eller skickade det skrivna till de personer, som ställt frågorna till henne, och detta ha ofta och otaliga gånger fru drottningen och ärkebiskopen av Neapel, drottningen och konungen och furstliga personer och många andra från riket Cypern och från riket Sicilien och från Italien och Sverige och även från Spanien, såväl män som kvinnor, varit med om.

»Likaledes hände det också mycket ofta, att för samma fru Birgitta uppenbarades de hemligaste tankar och tvivel hos de personer, som kommo till henne, och även hos några andra, som voro frånvarande, sådant som de själva på intet sätt någonsin yppat med ord, skrift eller tecken; vartill vittnen finnas i herr Nicolaus av Nola och det påvliga områdets ståthållare och herr Gomez Albornoz, ståthållare över hertigdömet Spoleto, och herr greven av Fondi och många andra andliga och världsliga personer, till vilka hon själv sagt och skrivit deras hjärtans innersta tankar.

»Underbar var också en annan nåd, som förenämnda fru hade av sin brudgum Jesus Kristus, ty mycket ofta hände det, att några personer både henne med andakt och kärlek, att hon skulle bedja Gud för några deras avlidnas själar, och om det tycktes henne, att de voro i skärselden och på en plats, där de behövde förböner, att hon då skulle omtala och kungöra för de levande, som frågade härom, genom vilka allmosor och offer eller förböner av de levande de skulle kunna befrias från sina pinor. Hon fick då dessa avlidnas namn uppskrivna och bad Gud för dem med den största kärlek och medkänsla, och då i bönen fick hon gudomligt svar, om dessa själar voro i skärselden, och även om arten av den rening och de pinor, i vilka de befunno sig, eller om de voro i helvetet eller i himmelen, och det visades henne klart och tydligt, genom vilka slags förböner eller allmosor dessa själar kunde befrias; och detta ha några av de ovanför omtalade nu levande personerna väl erfarit, då de andaktsfullt frågat henne om sådana saker och härom av henne fått gudomliga svar i skrift. Även då hon själv eller någon av oss, hennes husfolk, i något avseende var bekymrad eller tveksam, undfick hon genast genom henne givna gudomliga uppenbarelser utan mycket dröjsmål klart och ödmjukt ett kärleksfullt svar av Kristus, sin ärorike brudgum, eller fru jungfru Maria angående denna sak.

»Men varför fortsätta, då vittnesbörd om så stora dygder, om så stor helighet och upphöjdhet, om så flödande och överflödande i henne framlysande gudomlig nåd framläggas i de himmelska, från Gud henne givna uppenbarelsernas böcker, och även i 'Frågornas bok', som, då hon ridande var på väg till gården Vadstena, gavs henne från Gud genom en ingivelse av den Helige Ande på ett underbart sätt liksom på ett ögonblick, såsom i begynnelsen av samma 'Frågornas bok' utförligare beskrives; och om detta vittna också de ögonskenliga erfarenheter, som vi otaliga gånger hava sett och många andra i olika delar av världen likaså. Ty vi ha ofta sett det, som hon många år i förväg profetiskt hade förutsagt, efteråt faktiskt erfarenhetsmässigt inträffa, vilket många både sett och erfarit, och av detta kan klart inhämtas och bevisas genom de heligas yttranden, att hon hade av Gud en verklig profetians ande och en gudomligt given intellektuell visionsförmåga — — — Och sedan denna fru blivit kallad i Guds Ande, profeterade hon icke blott om det kommande såsom profeterna, utan även om det

närvarande och det förgångna, och gav även många förklaringar över några tvivelaktiga frågor i den heliga skrift.

»Även sände hon såsom apostlarna, efter att hava övergivit allt vad hon ägde, enligt Guds befallning brev till de främsta personerna i hela kristenheten, nämligen till påvar och kejsare och konungar och drottningar i Frankrike och England, Sicilien och Cypern, till furstar och furstinnor, till olika prelater, världsliga och andliga personer, riken och länder och städer. Och många länder besökte hon personligen, visande Guds vilja för både höga och låga till gagn för själarna, som äro återlösta med Kristi blod.

»Hon skrev också som de heliga evangelisterna om Kristi födelse och om hans ärorika liv och även om hans död och uppståndelse och om hans eviga härlighet, såsom i hennes revelationer tydligt kan ses».

Naturligtvis har man här särskilt varit angelägen att framhålla Birgittas beröring med mera kända och högt uppsatta personer, om den också inskränkt sig till några enstaka fall. Men i övrigt bestyrkes denna framställning punkt för punkt av Revelationerna själva. I en stor mängd fall kunna vi spåra en yttre eller inre anledning — vi ha hört biktfaderna nämna en hel del exempel på sådana —, som har gett upphov till en uppenbarelse¹. Så har hon själv nedskrivit denna på svenska², och en av biktfaderna har översatt den på latin. Var uppenbarelsen riktad till en bestämd person, så skrevs den ut för hans räkning och tillsändes honom³. I varje fall

¹ Om det psykologiska förloppet mera nedan i avd. II.

² Denna nedskrift har tydligen gjorts på lösa blad, som man haft mycket mindre intresse för att bevara än den latinska versionen. Vi ha ju endast 2 sådana originalblad i behåll (*BU* IV 177—185). Dessutom några avskrifter, varom mera nedan.

³ En sådan utskrift finnes i behåll på Kungl. Bibl. (*BU* IV 192—6). Den innehåller på latin III 8 a + 9, en revelation riktad till en magister i Milano efter ett samtal, som Birgitta haft med honom. På bladets baksida har magistern skrivit svar på tre till honom i revelationen riktade frågor, varefter han återsänt det. Med anledning av detta svar har Birgitta fått en ny revelation (III 8 b), som upptecknats under detsamma. Det hela har sedan införts i samlingen av revelationerna (*scriptum in libro magno*, står det nederst på bladet). Skrivaren är icke Petrus av Alvastra (så KLEMMING), utan Petrus av Skeninge. Stilen är nämligen den senares (jfr det av honom skrivna brevet i *Sv. Riksarkivets Pappershandl. 1351—1400*, N:o 29). Händelsen är omtalad i 2 *Pt.* 203, men icke i Petrus av Alvastras deposition. Den torde ha passerat på nedresan till Rom 1349, då priorn icke var med. Att uppehåll då gjordes i Milano, vet man av *PAlv* 29° 15, *SRS* 229—230.

inskrevs den av biktfäderna på latin i ett slags liggare, som efter allt att döma upprättats redan i uppenbarelsernas allra första tid av Petrus av Alvastra, och som sedan så småningom växte ut till den ofta s. k. »himmelska boken» (*liber celestis*), Revelationernas bok¹.

Denna karaktär av tillfällighetsskrifter utan litterära anspråk ha även de få bevarade stycken av Birgitta, som icke innehålla uppenbarelser. Av de över 650 kapitlen² i Revelationernas bok tillhöra endast 16 denna kategori³, och därtill komma ytterligare några spridda uppteckningar på svenska eller latin, inalles 11⁴. Alla dessa äro antingen böner för hennes eget bruk, resp. meditationer i bönens eller lovsägelsens form, eller också brev.

Så bär Birgittas produktion genomgående en olitterär prägel. Att idka teologiskt eller uppbyggligt författarskap var aldrig hennes avsikt. »Författarinna» var hon ännu mindre än Katarina av Siena, för att icke tala om Hildegard eller Teresa, som skrivit stora böcker. Och vad som ser ut som undantag kan i själva verket icke föranleda någon ändring i det generella omdömet. Vid de större visionerna, t. ex. VIII 48 eller den stora disputationen i V. boken, får man utan tvivel tillmäta den efterföljande reflexionen en rätt stor plats vid nedskrivandet. V. boken kunde lätt ha gjorts till en populärteologisk traktat, men det har icke skett. Klosterregeln intar en särställning; till grund för den ligger också en sådan stor vision, men denna har sedan under förhandlingarna med kurian underkastats en utan tvivel rätt vittgående överarbetning och modifiering, varvid biktfäderna givetvis i stor utsträckning medverkat⁵. Formen är där också tydligt en annan än i de vanliga

¹ Man slår upp en viss revelation *in quaterno revelacionum* (*Magnus Petri* 29° 110 v.) eller *in quaternis revelacionum* (*Katarina* 29° 133 r.). Uppdraget till Petrus av Alvastra *Ex.* 48. Namnet *liber celestis* ofta i 2 *Pt.* och *Ep. sol.*; i den senare kap. 4 talas t. ex. om *quintus liber inter libros celestis voluminis*.

² Dubletter äro då fränräknade och deklARATIONERNA icke medtagna.

³ Brev: IV 33, 45, 79 + 80, VII 5, 18. Böner eller meditationer: IV 60, *Ex.* 64 samt IV 142—5 i den svenska versionen; dessutom 4 *Orationes* (vilka visserligen i företalet angivas vara uppenbarade).

⁴ Böner eller meditationer (på svenska): 2 st. ur Cod. Bergmanianus BU IV 127—131; 6 böner BU IV 160, 163, 168—174, 176. Brev: till sonen Birger (på svenska) BU V 140—1; 2 till Gomez Albornoz (på latin), tryckta bland Bilagorna.

⁵ Uppdrag därom till Petrus av Alvastra *Ex.* 45. HÖJER 33—34.

revelationerna. Mest likhet med en uppbygglig traktat har *Sermo angelicus*. Marias historia är där återgiven i kronologisk ordning och fördelad i likformiga avsnitt. Dess uppkomst tillskrives ju, enligt den bekanta berättelsen i företalet, en ängel, som dagligen återkom och dikterade för Birgitta stycke efter stycke. Inspirationen har tydligen här varit av en annan art än i vanliga fall: skriften är avfattad efter en bestämd och ordnad plan med en sammanhängande tankegång. Man kunde säga, att detta är det enda egentliga undantaget från den anförda regeln, men det är då karaktäristiskt, att icke heller denna skrift är avsedd för offentligheten, utan har tillkommit i det direkta syftet att användas till liturgisk föreläsning i hennes kloster.

Det offentliggörande av Birgittas skrifter, som det kan bli tal om under hennes livstid, består alltså väsentligen däri, att enskilda revelationer, med eller utan hennes egen direkta medverkan, kunde bli bekanta i vidare kretsar. Understundom har hon själv sökt ge en uppenbarelse största möjliga grad av offentlighet¹. Därjämte är det enligt min mening visst, att vid ett tillfälle i Sverige en samling revelationer publicerats, d. v. s. ett antal avskrifter tagits av de revelationer, som då funnos, sannolikt motsvarande nuvarande bok I². Anledningen därtill var revelationernas prövning av ett antal svenska kyrkomän. Avskrifter ha även tillsänts andra personer, sannolikt även påven. Emellertid torde dessa avskrifter ha varit tämligen få, vilket i sin mån kan vara förklaringen till, att inga vidare spår av denna upplaga finnas. Och man kan gott förstå, att 2 Pt., som ju är skriven omkring 27 år efter denna händelse, på tal om det uppdrag att publicera revelationerna, som vid slutet av hennes liv gavs åt Alfons, kan säga, att dessa dittills hållits hemliga³. Ty den första gång de verkligen i större samling nådde en vidare offentlighet var genom den upplaga, som Alfons i följd av detta uppdrag under kanonisationsförhandlingarna publicerade.

¹ VII 19 promulgerades offentligen i Famagusta den 8 okt. 1372 (se överskriften och *Alfons* 19° 153 r.), VII 27 i Neapel efter återkomsten från Jerusalem (kungjordes först för ärkebiskopen och ett stort följe — *Alfons* a. st., *Nicolaus Misquinus*, kardinal av S. Cyriacus [EUBEL I 22], 29° 234 r. v. —, och därefter offentligen i katedralen — *Ep. sol.* 6).

² Bevis för detta påstående lämnas nedan vid behandlingen av Mattias' *Prolog*, som enligt min mening skrivits för att tjäna som företal till denna upplaga.

³ 2 Pt. 204: *vsque tunc secrete tenebantur*.

2.

Äro nu sålunda Revelationernas tillkomst och litterära karaktär i allmänna drag angivna, så inställa sig de egentliga kritiska problemen.

Hur skall man uppfatta biktädernas roll vid Revelationernas avfattande? Vilka äro de, och vilken insats har var och en av dem gjort? (Kap. 2.) Hur vidsträckt får man tänka sig deras medverkan? Vilken grad av självständigt inflytande ha de utövat på textens gestaltning? (Kap. 3.) Vi ha vidare att följa textens historia fram till dess definitiva fixering i den tryckta upplagan av 1492 (Kap. 4). Den fornsvenska versionens tillkomst och värde, dess förhållande till latinet och till Birgittas originaluppteckningar måste undersökas (Kap. 5), och detsamma gäller om de fragment på s. k. birgittinnorska, som föreligga i en Skoklostershandskrift (Kap. 6).

Därmed bör grunden ha lagts till den sakliga behandlingen av Birgittas religiösa liv, åskådningar och verksamhet¹.

Det är fyra biktäder, som på ett eller annat sätt haft sin hand med vid revelationernas avfattande: Mattias, Petrus av Alvastra, Petrus av Skeninge och Alfons². Nu till att börja med en översikt av den roll, var och en av dem spelat i detta arbete.

Mattias, teologie doktor och kanik i Linköping, † sannolikt 1350, torde utan överdrift kunna karaktäriseras såsom den svenska medeltidens ypperste teolog. Beträffande hans författarskap och teologiska ställning får jag hänvisa till en särskild Exkurs³. För Birgitta har hans teologi med säkerhet varit av mycket stor betydelse. Vi ha ett bestämt uttalande om, att han varit hennes biktader redan under mannens livstid⁴. I sin första egentliga uppenbarelse

¹ De kritiska frågorna ha senast behandlats av SCHÜCK, *Några anmärkningar om Birgittas Revelationer*, VHAAB 33: 1, och STEFFEN, *Den heliga Birgittas Uppenbarelsen*, särskilt s. XXX—XL och 314—331. Till bådass uppfattningar få vi i det följande ofta tillfälle att återkomma.

² Om en munk Nicolaus i Alvastra, som någon tid i Sverige varit Birgittas sekreterare, se SCHÜCK 38 (*PALv* 34° 223 v.). Kanske är det densamme Nicolaus, som i en revelation får löfte om belöning för att han skött klostrets sjuke portvakt (*PALv* 33° 222 r. v., VI 30 G. *Item in eodem cap.*).

³ Exkurs B. SCHÜCK 4—13.

⁴ 2 Pt. 192, av SCHÜCK ej citerat i detta, men i ett annat sammanhang, not 20, s. 28.

hänvisas hon till honom såsom andlig förtroendemän och rådgi-vare¹, och i denna egenskap stod han troget vid hennes sida under hennes svenska tid åtminstone till 1348². Att han nedskrivit och översatt uppenbarelsen av henne, finnes aldrig omtalat; däremot föreligger av hans hand en *Prolog* till Revelationerna, i de tryckta upplagorna placerad före dessas I. bok.

Om denna prologs uppgift ha olika meningar framställts. Den vanliga uppfattningen³ har varit, att den skrivits såsom företal till en samling revelationer. SCHÜCK påstår däremot⁴, att den endast är att betrakta såsom ett slags rekommendationsskrivelse för en enda revelation, den första som Birgitta fick, vilken också i slutet på skrivelsen meddelas. Beviset på detta påstående finner han däri, att på ett ställe i skrivelsen den revelation, som skall meddelas, står omtalad i singularis⁵.

Detta bevis håller emellertid icke streck. Ty ordet *revelatio*, »uppenbarelse», användes i detta stycke icke i sin i den birgittinska litteraturen vanliga betydelse av »syn», »vision», utan i en allmän-nare, en kollektiv mening = den uppenbarelse av Kristus, som skett till Birgitta, och som tager sig uttryck genom inspirerade ord och åtföljande gärningar. Så på det första stället, där det förekommer⁶: *tam dulcibus verbis et operibus, quam huius revelationis series continet*⁷ = »så ljuvliga ord och gärningar, som denna uppenbarelses serie innehåller». Så också på det andra stället, som nyss i noten anförts⁸. I precis samma mening förekommer i samma stycke⁹ ett annat ord på uppenbarelse, *apparitio* — Kristi

¹ 2 Pt. 193, SCHÜCK 35.

² SCHÜCK 13.

³ T. ex. HAMMERICH 213, även STEFFEN XV med not.

⁴ S. 11—13.

⁵ *Initium autem huius revelationis factæ ad prædictam dominam et transmissum ad me, qui hunc prologum præmisi, ut ceteris illud notum facerem, taliter a Christo assumebatur* = »Men begynnelsen på denna till ovannämnda fru skedda uppenbarelse, hvilken öfversänts till mig, som förutskickat denna prolog för att göra den kunnig för andra, mottogs från Kristus på följande sätt» — varpå själva revelationen följer.

⁶ Prol. B.

⁷ I 1628 års uppl. står genom tryckfel *continent*.

⁸ Not 5. På det tredje stället, inne i själva den meddelade uppenbarelsen, står *revelatio* däremot snarast i den vanliga betydelsen (*persona, cui hæc fiebat revelatio*). Skiftningarna ligga ju rätt nära varandra; båda kunna på svenska återges med »uppenbarelse».

⁹ Prol. G, H.

uppenbarelse (*apparitio*) nu genom Birgitta sammanställs med hans uppenbarelse på jorden i hans kötts dagar. Därtill komma andra ställen, som vore oförklarliga, om stycket endast vore skrivet i samband med en enstaka revelation. Dit höra det även av Schück citerade stället om »orden i föreliggande bok, som i förhållande till många (näml. andra böcker) äro få» (*verba præsens libri, quæ respectu multorum pauca sunt*)¹; vidare de många ställen, där det är tydligt, att resonnemanget gäller hela serien av de ord och gärningar, som denna Kristi nya uppenbarelse innefattar².

Alltså har otvivelaktigt denna prolog skrivits som företal till en samling av revelationer. Men vad har det varit för en samling? Det finns ett tillfälle, då det ligger nära till hands att förmoda, att en sådan samling verkstälts, eller — exaktare uttryckt — då ett antal avskrifter måste ha tagits av då förhandenvarande revelationer. Det är då dessa underställas ett antal svenska kyrkomän till prövning. Kapitlen I 52 och *Ex.* 51 tala om denna händelse. Hela uppenbarelsen i I 52 rör sig om den tanken, att Guds ord, d. v. s. hans uppenbarelsor till Birgitta, må slå rot i hans vänners hjärtan, sträcka ut sina grenar i världen och bära goda frukter. Det är alltså publiceringen av uppenbarelsorna det gäller. Så ger Herren då i uppdrag åt Mattias att omsorgsfullt utlägga dessa nedskrivna ord och överlämna dem till ärkebiskopen³ och en annan biskop och därefter till en tredje⁴. Ett särskilt uppdrag till denne tredje meddelas, även det — som vi skola se — gällande uppenbarelsen.

¹ *Prol.* K.

² T. ex. ett uttryck som *tot verba totque miracula* (*Prol.* I). I Mattias' åskådning om uppenbarelsorna lägges mycken vikt vid de gärningar, som bekräfta orden. Därför meddelar han också efter begynnelse-revelationen 6 sådana gärningar. Schück antar »med all säkerhet» (not 39, s. 36), att denna uppräknings är en av Petrus av Alvastra vidfogad deklaration. Då skulle priorn alltså här berömt sig själv, uppenbarelsornas upptecknare, såsom *religiosissimus*. Antagandet faller emellertid på att stället citeras i *Ep. sol.* (kap. 3 på tal just om Petrus av Alvastra: *de quo quidem religioso mentio fit in prologo libri cælestis in fine*), vilken är skriven ungefär 1377 i Italien, medan deklarationerna först 1380 i Sverige förenades med huvudsamlingen. Stycket har från *Prol.* gått över i 2 *Pt.*, där priorn strukit Mattias' berömmande omdöme om hans fromhet (s. 199—200).

³ Heming, förut *prepositus Arosiensis*, 1342—51 (EUBEL I 356).

⁴ *Dic amico meo patri tuo, cuius cor est secundum cor meum, quod hæc verba conscripta exponat diligenter et ipse archiepiscopo et postea alii episcopo assignabit. Quibus diligenter informatis postea transmittat ad tertium episcopum.*

sernas publicerande, denna gång för påven själv. *Ex.* 51¹ låter sig lätt infoga i samma situation. Kristus talar där till Birgitta ord, som, när biskoparna äro församlade, skola framföras till ärkebiskopen — ord glödande av religiös energi och innehållande en storslagen motivering för uppenbarelserna, avsedd att undanröjda hans tveksamma undran inför Guds talande genom henne. Det hela utmynnar i vissa bestämda anvisningar till ärkebiskopen, varibland också den att granska uppenbarelserna, se till vad deras syfte är, och, om han finner dem goda, sätta in ett kraftigt arbete i deras linje, d. v. s. för Guds ära. Vidare meddelas ett uppdrag till konungen och ett till biskopen av Åbo², åsyftande samma sak som det, som sägs den tredje biskopen i I 52. Denna uppenbarelse har hon alltså fått, då hon väntade att själv få träda fram inför församlade biskopar — väl de tre från I 52.

Att den beramade undersökningen i en eller annan form verkligen ägt rum, är otvivelaktigt, ehuru vi inte ha några detaljerade upplysningar därom³. Och för att åtfölja den samling revelationer, som då skulle framläggas, torde Mattias ha skrivit sin prolog. Detta har då varit hans sätt att fullgöra uppdraget i I 52 att »omsorgsfullt utlägga» (*exponat diligenter*) uppenbarelsernas ord.

STEFFEN⁴ har påpekat ett annat sammanhang, i vilket denna prolog kan insättas. En otvetydig anspelning på dess begynnelseord (*Stupor et mirabilia*) förefinnes i VI 63, en uppenbarelse rikad till Clemens VI sannolikt under Birgittas Romresa 1349 och

¹ STEFFEN 253—6.

² Heming 1338—66.

³ *Reg. proæm.* omtalar, att uppenbarelserna granskats och gillats av ärkebiskopen i Uppsala tillsammans med tre andra biskopar, en magister och framstående teolog (Mattias åsyftas tydligen) samt en from abbot. (Menar han med den sistnämnde Petrus av Alvastra — så STEFFEN XIV —, så har han uppenbart orätt; ty om denne suttit i någon sådan kommission, skulle han väl haft något att berätta därom i 2 *Pt.* och i sin deposition; men på det förra stället omtalas granskningen av uppenbarelserna alls icke, på det senare endast i helt allmänna ordalag. Se *PAlv* 15° 204 v., *SRS* 229. HÖJER 34 tänker på Svenung i Varnhem.) Det är svårt att säga, hur pass exakt denna upplysning är, då stycket är skrivet av Alfons och alltså för dessa förhållanden av sekundärt värde (jfr s. 24 f.). I allmännare ordalag omtalas undersökningen i Sverige även i IV 78 och *Ep. sol.* 6 A.

⁴ S. XV.

även i övrigt tydligen förutsättande en tidigare beröring mellan påven och henne. Denna beröring har ägt rum genom biskop Heming av Åbo och Petrus av Alvastra, vilkas beskickning till Clemens — sannolikt 1346 eller 1347 — är väl bekant och bevitnad¹. Nu finna vi, att Birgitta i I 52 och *Ex.* 51 just har i sikte att utsända Åbobiskopen på en sådan beskickning. Dess syfte skall vara att låta Guds ord genom henne komma till offentligheten, och Heming får i uppdrag att medföra till påven intyg till bekräftelse av ordens gudomliga ursprung². Här har alltså prologen också varit med.

Det synes mig också, att man kan våga en gissning om omfånget av den samling revelationer, för vilken prologen är skriven. I de sista kapitlen i I. boken förekommer på flera ställen den tanken, att Guds ord till henne böra utskickas till människor. Dessa kapitel ansluta sig alltså osökt till det ovan anförda kapitlet I 52. Hon undrar på, till vem de skola skickas, och får svar därpå³. Deras syfte påpekas: de goda till varning, de onda till bättring⁴. De äro inte hemliga, utan uppenbara, inte dunkla, utan klara och tydliga⁵. De uppkalla Guds vänner till energiskt arbete⁶. De komma att mottagas olika: somliga skola få smak för dem, andra spotta ut dem⁷. Begäres tecken för deras sanning, skall man utlägga dem och hänvisa på genom dem verkade demonutdrivningar⁸. Dessa revelationer måste tydligen stamma från en tid, då hennes tankar upptagits av revelationernas publicerande. Ligger det inte

¹ Av Petrus själv i 2 *Pt.* 195 och 29° 214 r. (*SRS* 229). Jfr *Chronicon episcoporum Finlandensium* i *SRS* III: 2, 133 om Heming: *Revelationes Birgitte ad papam detulit et coram eo sermonem fecit pro laude eius, cui familiarissimus fuit.*

² I 52: *Et verba mea, quæ proprio ore locutus sum, in publicum venire facias et ad caput ecclesiæ personaliter defer . . . Insuper et ad maiorem evidentiam verborum meorum eorum testimonium tecum ad Pontificem deferres, quibus verba mea sapiunt et delectant.*

³ I 53, 60.

⁴ I 56 (jfr No.), 53.

⁵ I 56 (jfr No.).

⁶ I 53. Jfr I 52 (till ärkebiskopen). Därom även kraftigt i I 59.

⁷ I 53, 52 (slutet). I No. även I 56 s. 452, 3—6; I 58, s. 482, 25—29.

⁸ I 60. Jfr uppräknningen av gärningarna i *Prol.* Jag vet ej, om *cessit et recessit Diabolus a Dei creatura* syftar på demonutdrivning ur flera besatte eller flera gånger ur en och samma person.

då nära till hands att antaga, att den samling, som här utsänts, varit just I. boken? Intet kapitel i denna bok visar hän på någon senare period i hennes liv; de första höra notoriskt till hennes allra tidigaste uppenbarelser, och de sista röra sig kring sådana tankar, som måste ha upptagit henne, då publicerandet förestod. Det sista kapitlet, I 60, är kanske allra mest talande. Det kretsar helt och hållet kring dessa tankar: vilka skola tro och vilka skola inte tro Guds ord genom henne? Metoden för dessas spridning angives, det hänvisas — och här sluter sig tanken just tätt till prologen — till bekräftande tecken, och slutet är ett trosord: »Dock skola mina ord gå i uppfyllelse utan deras (motståndarnes) vilja, och de skola likasom tränga sig till fullbordan, till dess de komma till den plats och det folk, som mig tackes»¹.

Detta om Mattias' roll vid den birgittinska litteraturens tillkomst. Petrus av Alvastras tarvar inte så långa överväganden². Petrus Olavi var något yngre än Birgitta, född omkring 1307³. Under Ulf's livstid stod han inte i någon närmare beröring med henne — vad han i sin deposition berättar om hennes liv under denna tid säger han sig ha hört av Mattias⁴. Men när genombrottet i hennes liv skedde — efter allt att döma just i Alvastra, där hon efter mannens död vistades —, blev han, som då var klostrets subprior, genom en som underbar ansedd händelse kallad att vara henne behjälplig med revelationernas upptecknande⁵. Denna tjänst skötte han sedan under hela hennes återstående liv med de — visserligen rätt långa — avbrott, som föranleddes av att han under hennes italienska år, till följd av sin ställning som klostrets prior, tidtals måste vistas i Sverige⁶. Vid avfattandet av

¹ *Attamen verba mea sine voluntate eorum complebuntur et quasi arctabunt se ad perfectionem, usquequo veniant ad locum et gentem* (de sista 2 orden efter 1628 års uppl. och sv. texten), *quæ mihi placuerit*. — När tanken på ordens sanning och tecknen i II 10 återupptages, är det ej längre fråga om att orden *skola* utsändas; de *äro* redan utsända, och hon undrar, huru de bli mottagna.

² SCHÜCK 14—17, 24.

³ Han var, då han den 30 jan. 1380 i Rom avlade sitt vittnesmål i kanonisationsprocessen, 73 år. (PALV 200 r.).

⁴ PALV 4° 201 v.

⁵ *Ex.* 48.

⁶ SCHÜCKS på *Riksarkivets Pergamentsbrev* stödda uppgift (s. 15), att han måste ha varit i Sverige 1354, 1360(?), 1365 och 1367 (RAP I nr 185, 477, 645, 764, 796) kan kompletteras med, att han väl även var hemma 1363 (nr 590)

klosterregeln fick han särskild och vidsträckt fullmakt, och torde där i vida större utsträckning än med avseende på revelationerna ha präglat den form, vari Birgittas grundtankar ingjutits¹.

Det efter Birgittas död förestående utarbetandet av en fullständig officiell upplaga av Revelationerna anförtroddes ju inte åt Petrus, utan åt Alfons. Men den förre nedlade dock även han samtidigt ett ytterst förtjänstfullt arbete på bevarandet av hennes litterära kvarlåtenskap. Den under båda Petrusarnas namn gående levnadsteckningen av 1373 (2 Pt.) har han väl sannolikt största förtjänsten av. Ett 30-tal revelationer finnas där meddelade, varav omkring hälften aldrig kommit med i den slutgiltiga upplagan av Revelationerna. Efter hemfärden med Birgittas relikter återvände han 1375 med Katarina till Italien och fick då tillfälle att vidare ösa ur sina omfångsrika anteckningar vid avgivandet av sin deposition under kanonisationsprocessen (1380)². En del berättelser återgivas där ordagrant ur 2 Pt., men även mycket nytt förekommer. Återkommen till Sverige överlämnade han ännu samma år i närvaro av biskop Nicolaus Hermann till Vadstenabröderna sina anteckningar, vilka därefter influtit i den slutgiltiga upplagan dels såsom *declarationes* och *additiones* till förut befintliga uppenbarelser, dels i slutet av IV. och VI. böckerna (IV 131—144, VI 110—122), dels såsom *Revelationes Extravagantes*³. En del av dessa äro återgivna ur 2 Pt. eller kanonisationsprocessen, men en stor mängd äro åter nya. Det är inemot 200 stycken⁴, växlande i omfång mellan notiser på en enda rad och hela grupper av uppen-

och jan. 1368 (n:r 803). Säkert är, att han icke var med på utresan 1340 (SCHÜCK not 15, s. 27). Större delen av 1350-talet kan han ha varit med, en god del av 1360-talet var han ju däremot säkert hemma. De sista åren av Birgittas liv var han åter ute, såsom man ser överallt i hans deposition.

¹ *Ex.* 45. HÖJER 33—34.

² *A.* 14 200 r.—234 r. Strödda utdrag i *SRS* III: 2, 227—230.

³ Att överlämnandet skedde 1380, framgår av överskriften till en samling deklarationer i *C.* 31 143 r.: *Anno quo domina katerina beate birgitte filia et dominus mag[nus] petri confe/ssor generalis reuersi sunt de roma. regula confirmata. et litteris bullatis super indulgenciis. dominus petrus prior aluastri conscriptor revelacionum celestium addidit ad fines quorundam capitulorum revelacionum celestium ista que sequuntur.* Katarina och Magnus Petri kommo hem i juli 1380. (HÖJER 111).

⁴ *Decl.* och *add.* äro i den tryckta upplagan 75 st.; IV 131—144 + VI 110—122 = 27 kap.; *Ex.* = 116 kap.; summa 218 st. Dock torde ett par deklarationer och några av *Ex.* här icke ha varit med.

barelser¹. Han ökade genom detta sitt tillskott antalet stycken, som verkligen innehålla uppteckningar av uppenbarelser, med mer än $\frac{1}{3}$ ². — Petrus' död inträffade i Vadstena den 9 april 1390³.

Petrus av Skeninge⁴ hette också egentligen Petrus Olavi, men får vanligen bära namn efter den stad, där han var född och där han som präst var föreståndare för helgeandshuset. Birgittas krets tillhörde han redan 1348. Han var med under hela hennes tid i Italien. Därunder berättas han en gång hava fallit ned från taket på huset vid Campo di Fiore och skadat sig, så att han därefter hela livet haltade och var lam i ena handen⁵. Efter hemkomsten med Birgittas relikier 1374 synes han hava kvarstannat i Vadstena, där han blev klostrets förste generalkonfessor till sin död den 16 sept. 1378⁶. Han kom sålunda inte att avge något vittnesmål under kanonisationsprocessen; vad han haft att meddela om Birgittas liv får man söka i 2 *Pt.*, vid vars avfattande han medverkat. Hans rykte för helighet gjorde, att man senare i Vadstena avfattade hans levernesbeskrivning⁷.

Han har haft samma amanuens- och översättaresyssla som Petrus av Alvastra under de tider, då denne icke var närvarande hos Birgitta⁸. Schück vill göra gällande, att Birgitta, med all aktning för hans fromhet och hängivenhet, haft rätt låga tankar om hans begåvning och teologiska anseende. Och då hennes författarskap enligt Schücks mening var i hög grad beroende av biktfädernas teologiska prövning av revelationerna⁹, har detta förhållande föranlett, att under den period, då hon företrädesvis var hän-

¹ Exempel av senare slaget: IV 125 *decl.*, VII 11 *add.*, VII 16 *add.*

² Sådana stycken äro i den alfonsinska upplagan enligt min beräkning omkr. 500 (dubletter frånräknade), i Petri supplement omkr. 180. De senare äro dock i regel kortare.

³ *SRS* I: 1, 193—4. Han dog *in curia episcopali apud Vazsten.* i Vadstena biskopsgård, där nu prostgården ligger. LUNDBERG, *Vadstena* s. 43.

⁴ SCHÜCK 13—14.

⁵ *Ant. Tidskr.* V, 306—7. Han blev *debilis in manu quasi tactus paralisi et claudus in pede cum tocius corporis extenuacione.*

⁶ HÖJER 88—89. C. 43 f. 8 r., TORQUEMADA kap. 1 och HÖJER 65 påstå, att han var med, då Katarina 1377 framlade regeln och Revelationerna för påven. Men detta synes vara felaktigt: i RA finns ett egenhändigt brev av honom, skrivet 3 maj 1377 i Vadstena till ärkebiskop Birger (*RA Pappershandl.* 1351—1400 n:r 29).

⁷ *De vita domini Petri Olavi* i *Antiquar. Tidskr.* V, 295—312.

⁸ Vi ha hans autograf i det s. 7 not 3 omtalade bladet i Kungl. Bibl.

⁹ Jfr s. 29 ff.

visad till Petrus av Skeninge som medhjälpare (1349—67), jämförelsevis färre och mindre betydande revelationer sett dagen.

Vad Birgittas omdöme om Petrus beträffar, så är det ju fullkomligt riktigt, att han i lärdom och anseende stod under de övriga biktfäderna. Detta lyser igenom redan i den revelation, som Birgitta får, då hon står i begrepp att anta honom till biktfader¹. Men där framträder också å andra sidan hennes uppskattning av hans fromhet, goda vilja och förfarenhet i andliga ting. Mig förefaller det tydligt, att det senare momentet väger tyngst i Birgittas omdöme, och att det är det, som mest framträder i uttalandena om honom². I arbetet för att skapa regler och rituella bestämmelser för den nya orden biträdde han genom sammanställandet av veckoritualen (*Cantus sororum*) och skrev själv för densamma avsedda hymner³. Därvid, heter det i Uppenbarelserna, har han varit inspirerad av samme ande som hon själv⁴.

SCHÜCKS teori om hennes beroende av biktfädernas teologiska kritik får jag längre fram tillfälle att närmare gå in på⁵. Vad själva faktum, en relativ ebb i revelationerna åren 1349—67, beträffar, har STEFFEN⁶ anmärkt, att man visserligen kan tala om en mera produktiv period i början och en i slutet av hennes verksamhetstid och däremellan en period med färre revelationer, men denna mellantid börjar först efter 1350 och slutar redan 1365. Växlingen i produktiviteten förklaras därav, att det är händelser, erfarenheter, yttre eller inre, som framkalla visionerna, och tiderna av större produktivitet ha varit mera upprörda och händelserika: först det profetiska och reformatoriska kallets begynnelsestid hemma i Sverige, vartill sluter sig resan till Rom och jubelåret — sedan den stora vällfärden i södra Italien 1365, påvens återkomst 1367,

¹ Maria talar: *Ille bonus amicus filij mei, quamvis contemptibilis a mundanis reputatur, erit tibi in spirituali vita necessarius et ad opus sibi ex parte mea iniungendum fructuosus. Benedictus sit ille pro sua bona voluntate. Ant. Tidskr. 304.*

² Även i det av SCHÜCK citerade stället (om *Cantus sororum*): *et quamvis ibi non sit magistrale latinum, potius tamen mihi verba placent ex ore istius dilecti amici mei quam ex ore alicuius magistri mundani* (*Ex. 113*). Andra revelationer om Petrus: IV 32 med *decl.*, VI 71, *Ex. 5, 6, 71, 114, 115.*

³ *Jungfru Marie Örtagård*, utg. av GEETE i *SFSS* h. 107, 109 (i svensk övers. från 1510 och på latin).

⁴ *Ex. 113, 114.*

⁵ Se sid. 29 ff.

⁶ Sid. XXXV—VII.

de följande ärens arbete för klosterregeln m. m. och slutligen pilgrimsfärden till den heliga graven med alla dess tilldragelser. Mellanperioden har varit mera lugn och händelselös, men när hon under denna tid skriver, när hon så högt som någonsin — hennes mest konstnärligt utarbetade revelation (VIII 48) är från 1359 eller 1360.

Härtill synes mig ytterligare en anmärkning kunna fogas. Omständigheterna göra, att vi ha vida fler anknytningspunkter för datering av revelationerna under den svenska tiden och under de sista åren än under mellanperioden. Så snart en revelation befinnes vara författad i Sverige, tillhör den naturligtvis perioden före 1349. Och de sista åren veta vi ju ojämeförlikt mest om, då de livligast stå i hennes omgivnings minne, när man mycket snart efter hennes död började göra uppteckningar om henne. Att dessa båda perioder ha varit mycket produktiva, är lätt att konstatera, och den av STEFFEN anförda synpunkten kan därvid utan tvivel ha sitt berättigande. Mellantiden veta vi mindre om, och ha svårare att bestämt hänföra en revelation till den, men den behöver därför inte ha utmärkts av någon så synnerlig avmattning. Jag skulle vilja våga den gissningen, att en mycket stor del av III. och IV. böckerna härstamma just ifrån denna tid. Med större eller mindre visshet kunna dit hänföras följande revelationer: VI 96 (Clemens VI:s död dec. 1352¹), *Sermo angelicus*, Ex. 107 (flyttningsbekymmer i Rom), VI 46 (ekonomiska bekymmer), VII 3 (Assisiresan²), VII 1 (Marias löfte om Jerusalemsresan³), IV 136 (om Innocentius VI 1352—62), VI 74 (om den påvliga stadsdelen i Rom⁴), VIII 9, 16, 48, 49, 56, Ex. 80 (om svenska politiska förhållanden⁵). Revelationerna om Roms tillstånd, som omnämnas Ex. 8⁶, ha vi t. ex. i III 10 = IV 78, III 27, IV 10, 22, 33, 57.

Så komma vi till Alfons⁷. Alfonso da Vadaterra var spanjor, såsom det synes av ädel börd från Gamla Kastilien⁸, och hade

¹ Jfr GARDNER, *St. Catherine of Siena*, 29.

² Enligt *Proc. can.* art. 13 i hennes femtionde år, alltså omkring 1353. Jfr STEFFEN 310.

³ Enligt *M. Petri* 32° 111 v. 15 år eller mer före själva resan.

⁴ På Innocentius' tid, enligt den variant eller kanske snarare parallelluppenbarelse till denna revelation, som finns i C. 31 f. 180. (Tryckt bland Bilagorna.)

⁵ VIII 9 är från 1356, de övriga från 1359—60 (i VIII 56 ingå delar från tidigare år).

⁶ SCHÜCK not. 42, s. 36.

⁷ SCHÜCK 18—24.

⁸ Enligt ett hos GIL GONZALEZ DAVILA, *Teatro ecclesiastico de las Iglesias Metropolitanas y Catedrales de los Reynos de las dos Castillas*.

1359 från archidiaconus av Saldaña i stiftet Leon befordrats till biskop av Jaen i Andalusien¹, men 1368 nedlagt detta ämbete och blivit angustinereremit. Han fick genom en spansk eremit — som det synes, i Spanien -- höra talas om Birgitta och uppsökte henne senare i Rom². 1370 var han hennes skriftefader i Montefiascone, medan de båda andra lågo sjuka i Rom, och från den tiden var han för beständigt knuten vid hennes person. Han stod högt i anseende för helighet³ och var utan tvivel en för Birgitta synnerligen värdefull bekantskap. Hennes förhandlingar med påvarna under de sista åren var det till största delen han som förmedlade. Vid hennes död befann han sig i ett sådant uppdrag i Avignon⁴. I arbetet på Birgittas kanonisering och hennes regels stadfästade tog han ivrigt del⁵, och i det sammanhanget hör också hans litterära verksamhet med avseende på Revelationerna in. Från 1374 stod han i förbindelse med Katarina av Siena⁶. Vid det omstridda påvevalet 1378 och stora skismens utbrott, då han liksom den svenska Katarina och Petrus av Alvastra befann sig i Rom med anledning av kanonisationsförhandlingarna, stod han som intim vän till sin landsman, kardinal Pedro de Luna (sedermere Benedikt XIII), händelsernas centrum ganska nära⁷. I olikhet med sin vän blev han emellertid Urban VI trogen och försvarade i en *Commentarius* av 1379 rättmätigheten av dennes val⁸. Sina sista år tyckes han ha tillbrakt i det av honom grundade olivetanklostret S. Girolamo di Quarto utanför Genua, där han ock dog den 19 aug. 1388⁹. Birgittas kanonisationsdag fick han alltså lika litet som någon annan av hennes biktfäder uppleva.

Madrid 1645, I 250—2, anført dokument var han son till Fernandus Roderici (Fernan Rodriguez), *camerarius* hos konung Alfons (= Alfons XI av Kastilien 1312—50). XIMENA, *Catálogo de los obispos de Jaén*, Madrid 1654, p. 340 (citerad av BUEUS i *AS Oct. IV*, 375—6) säger, att fadern var från Siena, modern, som hette Martinez, från Segovia.

¹ EUBEL I 273.

² *Alfons* 3° 149 (SCHÜCK not 47, s. 46--47).

³ GARDNER 77 f.

⁴ *PAlv* 26° 212 v. *Alfons* 25° 154 v.

⁵ HÖJER 65 f., 102 ff.

⁶ GARDNER 128 f.

⁷ GARDNER 252—280.

⁸ BUEUS, 376, 428 ff. Även Katarina blev hörd vid en undersökning om saken och vittnade till Urbans förmån. GARDNER 226 not 1. DRANE II, 164 not 2.

⁹ GARDNER 395 not. BUEUS a. st. anför en lång gravskrift över *Alphonsus de Vadatera natione Hispanus* på en marmortavla i S. Girolamo.

Att Alfons skulle övertaga arbetet med Revelationernas publicering, därom fick Birgitta redan 1370 i Montefiascone en uppenbarelse, och uppdraget förnyades sedermera på Cypern under resan till Jerusalem (april 1372) och på hennes dödsbädd¹.

Det är knappast att förmoda, att han på allvar tagit itu med detta arbete, förrän Katarina med följe sommaren 1375 återkom till Rom från Sverige². Avslutat är det väl i början på 1377, då Gregorius XI anlönt till Rom, och förhandlingarna om kanonisationen och regelns stadfästande togo sin början³. Då överlämnades alltså den av Alfons redigerade upplagan av Revelationerna i flera avskrifter till den av Gregorius tillsatta påvliga granskningskommissionen⁴. Redan i början av 1378 kan Alfons berätta, att avskrifter av Uppenbarelserna äro spridda i Italien och Spanien⁵. Urban VI tillsatte efter Gregorius' död (27 mars 1378; nyvalet skedde den 8 april) och den stora skismens början (20 sept.) en ny granskningskommission⁶; till en av de avskrifter, som skola ha tagits

¹ 2 Pt. 204 (SCHÜCK 47—48). Ex. 49 (uppenbarelsen på Cypern — se denna revelations rubrik i C. 86, SCHÜCK 56, och 3 A 357 v.). VII 31.

² Han var återkommen från Avignon första veckan i sept. 1373, då man öppnade Birgittas kista i S. Lorenzo in Panisperna. *M. Petri* 49° (SRS 224). 1374 och kanske även 1375 förmedlade han påvliga budskap till Katarina av Siena med syfte att utnyttja hennes inflytande till förmån för påvens allvarsamt hotade maktställning i mellersta Italien. GARDNER 128 f., 146.

³ Det sist skrivna partiet är väl *Epistola solitarii*, den avhandling, som han placerat såsom inledning till den av honom sammanställda *Liber imperatoris ad reges*, och där han vill göra ett teologiskt inlägg till förmån för uppenbarelserna. Där tages i slutet (kap. 6) hänsyn till föreliggande autentiska dokument om Birgittas underverk efter döden i Sverige, Rom och riket Neapel. Från Sverige hade sådana dokument medförts av Karin (HÖJER 102 f.), i Neapel hade undersökningar gjorts hösten 1376 (HÖJER 107; dokumenten tryckta i *Rev.* 1628, II, 484—490), i Rom vid en icke närmare bekant tidpunkt (*Rev.* 1628, II, 491—3).

⁴ HÖJER 65 f., 107 ff.

⁵ Brev från Rom ^{15/1} 1378 till ärkebiskop Birger av Uppsala (*RA Pappershandl. 1351—1400* nr 32): *et gracia dei cotidie augetur deuocio omnium ad beatam brigidam et miracula tam in istis partibus quam in aliis. libri celestes sunt iam in yspania diuulgati et ibidem recepti cum maxima deuocione et reuerencia. et in regno sicilie et in ytaliam et continue et cotidie plures conscribuntur, ita quod speramus, quod in omnem terram exhibit sonus eorum et in fines orbis terre verba eorum.*

⁶ Med avseende på denna kommissions tillsättning och arbete finnas åtskilliga oklara punkter. Tydligt är, att dess tillsättning med idel nya namn berodde inte bara på påveskiftet — såsom källorna, en supplik från tiden för

under dess behandling av Revelationerna¹, kunna vi leda tillbaka en av de för närvarande kända avskrifterna av denna upplaga².

Konstanzkonciliet (HÖJER 60 not 5.) och TORQUEMADAS prolog till *Rev.* kap. 1, framställa det — utan framför allt därpå, att hela det gamla kardinalkollegiet sommaren 1378 övergav Urban, vilket ju blev början till skismen. De 6 kardinalerna i Urbans kommission tillhöra nämligen alla de av denne nykreerade (kardinalerna av Nocera och Corfu samt Poncello Orsini utnämndes ²⁸/₉ 1378, kardinalerna av England, Genua och Manupello höra till dem, som tillkommo 1379 och följande år; EUBEL I 22—23). Kommissionen bör alltså ha tillsatts 1379 (så TORQUEMADA) eller i alla händelser ej före ²⁸/₉ 1378. Supplikens föreställning om saken: efter Urbans tronbestigning en ny kommission, som avger sitt godkännande utlåtande, därefter *propter mortem et recessum plurimorum commissariorum* ett speciellt undersökningsuppdrag åt Elziarius, vilket resulterar i den bekanta bullan av ³/₁₂ 1378 (HÖJER 66 f.), är alltså felaktig. Denna bulla själv (RYDBERG II 442—7) vet icke av Urbans stora kommission utan endast ett uppdrag till Elziarius (det heter visserligen, att E. rådfört sig med några kardinaler, prelater och lärde, men uppdraget gäller endast honom: *Elziario . . . commisimus . . .*; jfr om Gregorius' kommission: *quibusdam prelatibus . . . commisit . . .*). Under 1379—80 har en mindre kommitté, tillsatt ¹⁵/₁₂ 1378, låtit anordna vittnesförhör i och för kanonisationen (HÖJER 109 f.); i den satt en av den stora kommissionens medlemmar (kard. av Corfu). Några säkra bevis på att denna samtidigt uträttat något, synas ej finnas. Det tredje kanonisationsförslaget skulle ju ha framställts av en av dess medlemmar, Johan av Basel (HÖJER 108 f.), men denne gick vid skismens början över till Clemens VII (HAUPT i PRE³ VIII, 77), har nog alltså aldrig suttit i någon Urbanistisk kommission, utan väl då framställt sitt förslag före Gregorius' död (Alfons väntar ¹⁶/₁ 1378, att han skall göra det före ³/₃ s. ä. HÖJER a. st.) och alltså suttit i dennes kommission. Det fjärde kanonisationsförslaget, av Matteus av Krakau, synes först ha framställts 1385 eller 1386 (se Exkurs D). Icke heller medlemsförteckningen i Urbans kommission är fullt säker: liksom Johan av Basel bör sannolikt även Petrus av Orvieto, som 1377 synes ha framlagt det andra kanonisationsförslaget, föras till Gregorius' kommission; även han blev nämligen Clementinare (EUBEL I 537). Under de stormiga förhållandena i Italien under skismens första år skulle det just inte förvåna, om denna stora kommission aldrig kommit mycket längre än på papperet. I varje fall behöver saken närmare utredas. — Mot Schücks förmodan, att *Liber ad reges* (VIII. boken) först framlagts för den andra, men ej för den första kommissionen, talar den omständigheten, att inga pävliga undersökningar omnämnas i *Ep. sol.* Hade några sådana ägt rum, då denna skrift författades, skulle de säkert där (i kap. 6) ha omnämnts.

¹ Uppräknade av TORQUEMADA kap. I (SCHÜCK 22, 53).

² Hds. 1A = *Ms. theol. lat. fol. 33* i Berlins Kungl. Bibl. SCHÜCK nämner den s. 22, men med felaktigt sigmun (*Ms. Germ. fol. 726*, vilket är en svensk handskrift, KLEMMINGS *cod. D, BU V*, 149 ff.). Han antar, att den är skriven 1379 i Rom för minoriten Petrus av Burgunds räkning, och avtrycker (not 58, s. 53—54) som stöd därför en anteckning i början på boken. Men denna an-

Denna samling, som bildar grundstommen till den senare tryckta upplagan av Revelationerna, innehåller först den gamla *liber celestis*, d. v. s. böckerna I—VII, varav emellertid IV. boken endast har 130 kapitel (i st. f. 144 i den tryckta upplagan) och VI. 109 (i st. f. 122). Vidare innehåller den *Liber celestis imperatoris ad reges* (senare vanligen kallad VIII. boken) med dess företal *Epistola solitarii*, samt slutligen *Sermo angelicus* och 4 *Orationes*. Alla deklamationer och additioner fattas, likaså *Revelationes Extravagantes* och klosterregeln (*Regula Salvatoris*) — den sistnämnda framlades och behandlades tydligen särskilt.

Att i detalj angiva omfånget av det redigeringsarbete, som Alfons nedlagt på denna upplaga, låter sig ej göra. Men några iakttagelser och förmodanden kunna ju alltid göras.

SCHÜCK framhåller med rätta¹, att Revelationernas indelning i 7 böcker icke är gjord av Alfons utan tidigare, alltså verkställd av Petrus av Alvastra och Petrus av Skeninge. Och det förefaller, som om Alfons inte skulle ha gjort några synnerligen genomgripande ändringar i den ordning, som han förefann, då han började sitt arbete. Den naturliga följderna av det uppteckningssätt vi ovan² skisserat, skulle ju vara en kronologisk ordning, och en sådan skiner också till stora delar fortfarande igenom. Dock har den på en hel del håll blivit rubbad, och man kan inte värja sig från det intrycket³, att redaktören varit mycket ofullständigt underrättad om de flesta uppenbarelsernas uppkomst och syftning. Det är helt säkert ingen tillfällighet, att den bästa ordningen finns i VII. boken, som omfattar uppenbarelserna från den tid, då Alfons själv var med vid Birgittas sida.

Närmare besett är grupperingen följande. Böckerna I. och II. äro från den svenska tiden, I. tydligenvis äldst. III. synes delvis röja en saklig ordning (kap. 1—22 handla om prelater och munkar). De daterbara kapitlen i denna bok äro alla från Italien, och en grupp av dem, kap. 5—11, efter allt att döma från den allra första tiden av hennes vistelse där. IV. är från den italienska tiden, dock

teckning är skriven först efter 1492 (där talas om tryckta exemplar av Revelationerna), och stilen i handskriften talar bestämt emot den angivna åldern (dr. I. Collijn sätter den omkr. 1425). I alla händelser ha vi emellertid här en avskrift, om än icke i första hand, av den ursprungliga alfonsinska upplagan.

¹ S. 19—20. *Ex.* 49 (referad s. 18) har givetvis vitsord före *Ex. prol.*

² S. 7 f.

³ STEFFEN XXXIV.

med en del undantag. V., »Frågornas bok», upplages av en vidlyftig sammanhängande revelation från den svenska tiden, vari andra icke dithörande instoppats. I VI. sviker den kronologiska ordningen — där har man samlat en massa ofta korta och mera anekdotiska stycken från helt olika tider. I VII. är ordningen klar: efter några kapitel (1—5) från föregående resor i Italien, hitställda av sakliga skäl, komma i kap. 6—31 uppenbarelser från de sista åren 1371—73 med Jerusalemsresan och slutande med hennes död.

Ett särskilt omnämmande förtjäna en del inledningskapitel. — Prologen till V. boken är med säkerhet skriven av Alfons, vilket framgår av följande omständigheter. 1) Nedskrivaren var icke med vid den stora uppenbarelsens mottagande¹. 2) Prologen berättar, att den disputation mellan Kristus och en munk, som är bokens hufvudsakliga innehåll, stundom avbröts av meddelanden från Maria till Birgitta². Härmed syftas på de mellan disputationens frågor inskjutna revelationerna. Men dessa höra från början med säkerhet icke in i detta sammanhang, utan ha senare inkommit. Alfons har funnit dem där och trott, att de meddelats i samband med den stora revelationen³. — Det samma är utan tvivel förhållandet med prologen till *Sermo angelicus*, där Alfons icke heller kunde tala som ögonvittne⁴. Dess avslutning med de något salvelsefulla förmaningarna till Vadstenanunnorna påminner livligt om hans stil⁵. — Klosterregelns företal (*proœmium* = inledningens kap. 1) bör också här omnämnas. Regeln har ju fått sin slutliga form ungefär vid samma tid som den alfonsinska upplagan av Revelationerna, ehuru den ej däri upptagits. Detta stycke är ett av dem, som med största visshet kunna tillskrivas Alfons. Regelns bestämmelser äro infogade i en revelation bestående av inledningens kap. 2—3 (= *prologus*) + kap. 28, vartill sluter sig det märkvärdiga kap. 29 med en skildring av denna revelations förlopp, den psyko-

¹ Det heter, att boken *revelatus fuit eidem dominæ miro modo, sicut ipsa et confessores eius sæpe oretenus testabantur*.

² Detta ställe är uteslutet av STEFFEN i hans översättning av prologen s. 78 f.

³ En i Prag- och Krakau-handskrifterna (2 *E* och 2 *F*) befintlig prolog till VII. boken är tämligen intetsägende och väl ditsatt av en avskrivare. Den (saknas i Alfons' original (jfr 1 *B*).

⁴ Petrus av Alvastra, som i sammandrag berättar historien med ängeln 32° 220 r. v.), har den också endast i andra hand.

⁵ Se STEFFEN 237 not. Jfr Alfons' inledning till *Celeste viridarium*, SCHÜCK 48 ff.

logiskt värdefullaste revelationsskildring vi äga från Birgitta själv. Till detta har nu Alfons skrivit ett företal, innehållande: 1) ett kort omnämnande av Birgittas revelationer i allmänhet och den granskning de erhöilo i Sverige. Ett sådant omnämnande kunde vara väl på sin plats, då Regeln ju framträder som ett särskilt arbete och ej infogad bland Uppenbarelserna. Den missuppfattningen, att det även i detta stycke skulle vara tal speciellt om Regeln, har föranlett varjehanda misslyckade kombinationer. Man har förstått de ofta citerade begynnelseorden: »I Norges konungs herradöme, vilken är ytterst i norr av alla konungar, så att bortom hans herradömes land ingen för människor beboelig plats finnes» så, som skulle de innebära, att Birgitta fått första ingivelsen till sin ordensstiftelse på den vallfärd, som man vet att hon företog till Trondhjem¹. Med den rätta uppfattningen av styckets innebörd få ock dessa ord sin förklaring: de äro, som FLAVIGNY säger², »une figure de rhétorique», nog så förklarliga med tanke på sydländingens dimmiga föreställningar om Nordens geografi³. Även den granskning av Revelationerna, varom här talas, har uppfattats såsom gällande Regeln⁴. 2) Därpå följer nu några rader som inledning till den särskilda revelation om Regeln, som i det följande skall meddelas. Den är ej fullt adekvat, då den introducerar både Kristus och Maria, medan i själva revelationen endast Kristus talar.

Till *liber celestis* hade Alfons som en särskilt skrift fogat en samling af de revelationer, som hade avseende på kungliga personer, och givit den titeln »Den himmelske kejsarens bok till konungarna» (*Liber celestis imperatoris ad reges*). Senare blef den räknad som Revelationernas VIII. bok. Den hade 58 kapitel, varav 26 äro utplockade ur de föregående böckerna, medan 32 äro nya, enligt Alfons' egna upplysningar hämtade från fristående uppteck-

¹ SCHÜCK, *ISLH* 2 185. HÖJER 33. STEFFEN X. Av samma skäl gissade en vadstenamunk i början av 1400-talet, att hon fått denna revelation i trakten av Lödöse: *Hec reuelacio, ut creditur, facta fuit domine Birgitte circa fines lodosie, que est sita in regno noruegie, ubi etiam plures reuelaciones in volumine magno contentas dicitur habuisse* (3 B = K. B. A. 22. kol. A XV. Jfr VI 78, *PALv* 35° 225 v.—226 r.; *Ex.* 70. *PALv* 20° 210 r.).

² FLAVIGNY² 152—3 not.

³ Birgittas konung Magnus Eriksson var ju verkligen också konung av Norge.

⁴ FLAVIGNY² 153. SCHÜCK 11. Däremot HÖJER 34, not 3.

ningar, som aldrig införts i den stora boken¹. Såsom företal tjänar en vidlyftig avhandling, »Eremitens brev till konungarne» (*Epistola solitarii ad reges*), vari boken anbefalles till jordens konungar och med den skolastiska vetenskapens medel en noggrann och ännu religionspsykologiskt värdefull undersökning av Birgittas liv och visionära erfarenheter presteras. Bokens syfte framgår tydligt av företalet; det är att tjäna som kunglig uppbyggelsebok eller »konungaspegel». Man märker, hur den uppbyggliga bearbetningen, där den på allvar sätter in, alltid tenderar till att i möjligaste mån avstryka revelationernas konkret-historiska karaktär: Alfons' intresse i företalet och i kapitelrubrikerna är ej att lämna historiska upplysningar om den situation, i vilken revelationerna äro tillkomna, utan att ur dem abstrahera allmänna lärdomar för kungliga personers liv och leverne.

Genom ett tillfälligt yttrande av Petrus av Alvastra under kanonisationsprocessen² veta vi, att uppenbarelserna till påvarna vid denna tid (1379—80) — väl af Alfons — hade sammanställts till en »Traktat om påvarna» (*Tractatus de summis pontificibus*). Denna togs emellertid icke med i den officiellt framlagda upplagan, väl av kyrkopolitiska försiktighetsskäl. Den omfattade de revelationer, som i den tryckta upplagan stå som IV 136—144 jämte några ur den stora boken lånade kapitel³.

¹ De nya revelationerna i VIII. äro kap. 2—6, 9—12, 14, 16—21, 31, 39, 40, 43, 45—49, 51—57. Kap. 1 är bildat genom sammanfogning av stycken ur VII 30, III 26, II 13 och II 7. Kap. 59—61 i den vanliga upplagan, alla tre hämtade ur *Ex.*, äro först tillfogade vid tryckningen. Schücks förmodan s. 20—21, att de nya revelationerna av Alfons uteslutits vid revisionen av böckerna I—VII för att i stället införas här, strider mot de uttryckliga orden i *Ep. sol.* kap. 8: *At vero quia in illo magno volumine libri cælestis, in quo septem libri continentur, multæ revelationes ad reges et imperatores pertinentes inclusæ iacebant, et etiam extra illud quam plures eiusdem materiæ vagabantur, et ut omnes eiusdem materiæ in uno eodemque volumine texerentur, ideo de illo spatioso viridario prædicti libri cælestis illas ad hoc pertinentes transumptive extraximus, et quasi flores ad fabricandam novam coronam regalem cum aliis extravagantibus contexendo in istum librum compilando posuimus.*

² *Palv* 31° 219 r., anført hos Schück not 54 s. 48.

³ Ordningen har, såsom av handskrifterna (2 A—F, 3 A—C) kan ses, varit följande: VI 63, IV 136, IV 49, IV 137—143, (VII 31), (VI 96), IV 144. Tidigt har med denna traktat sammanfogats den fristående revelationen IV 131 och gruppen om prästerna IV 132—5, men ännu i den tryckta upplagan har IV 136—144 en särskild rubrik, medan hela gruppen IV 132—144 nu anges

Senare har Alfons också verkställt en »Blütenlese» av alla de revelationer, som handlade om Kristi och Marias liv, »Birgittas himmelska örtagård» (*Celeste viridarium b. Birgitte*). Den är helt och hållet kompilerad ur den officiella upplagan¹ och tillägnad nunnorna i Vadstena. Det uppbyggliga syftet har här föranlett Alfons att behandla texterna mycket fritt: revelationer äro sammanvävda och utbroderade utan hänsyn till deras ursprungliga sammanhang. Det hela har formen av en dialog mellan Birgitta och de himmelska rösterna. Arbetet är fördelat i 3 böcker, av vilka den 1. efter en inledning om begynnelsen av Birgittas uppenbarelser avhandlar treenigheten, Marias preexistens i Guds tanke och väntan efter henne i Gamla Testamentet, den 2. Marias och Jesu liv, den 3. Jesu lidande, Marias senare liv och Marias lov.

Att dessa arbeten — *Liber imperatoris* (VIII), *Tractatus ad pontifices* och *Celeste viridarium* — skola betraktas såsom led i en medveten strävan av Alfons att skapa en ny, efter innehållet ordnad upplaga av Revelationerna², är ett påstående, som icke har något stöd i källorna. En fullt tillräcklig förklaring på denna hans författareverksamhet vinnes genom att helt enkelt taga honom på orden: vad han velat, är framför allt att göra Birgitta bekant och hennes tankar fruktbringande för det religiösa livet genom från en viss synpunkt sammanställda compilationer ur hennes skrifter. Att söka uttränga den gamla *Liber celestis*, vars publicerande han själv verkställt, har säkert aldrig fallit honom in. Att man sedan,

såsom riktad *ad sacerdotes et ad summos pontifices*. Schück antager s. 24, att traktaten mot påvarna ursprungligen skulle varit större och identisk med IX. boken i *Cod. Harl.* 612 (= 3 C), som har 57 kap. Men denna bok är ej sammanställd av Alfons utan utgör ett av de många försöken att ordna det revelationsmaterial, som existerade utom de 8 böckerna (se nedan). Här meddelas alltså först *Tract. ad pont.*, därefter — ordnade utan någon för oss klar princip — 25 *Extravagantes*, IV 131—5, VI 110—122 och ett par deklarationer. Jfr bokens överskrift: *Incipit liber nonus celestium reuelacionum, qui intitulatur ad pontifices et continet multas alias reuelaciones, que non agunt de pontificibus, ut patebit.* (*Ant. Tidskr.* V, 416).

¹ *Caritas me compellit libellum quendam contexere de reuelacionibus, que disperse sunt per libros celestes eiusdem beate Birgitte matri nostre diuinitus reuelatis. In quo materias, que pertinent ad beatum aduentum ipsius Marie virginis et Christi filij eius in mundum et de ipsorum sanctis virtutibus et gestis, que operabantur in mundo, donec ascenderunt ad sua celestia regna, nouum tractatum sub quodam compendio debeam breuiter compilare.* (Inledningen till *Cel. vir.*, Schück s. 49).

² Schück 20—21.

då det gällde att få till stånd en så fullständig samling som möjligt av Birgittas skrifter, jämte de 8 böckerna tog med *Tractatus ad pontifices*, men utelämnade *Celeste viridarium*, visar ett gott omdöme. Den förra innehöll ju en rad nya revelationer, medan däremot det nya i den senare endast härrörde från Alfons' bemödande att i uppbyggligt syfte amplificera och utlägga texterna.

I en handskrift, som kommit till Vadstena från Italien¹, meddelas några stycken, som uppgivas vara hittade jämte andra bland Alfons' papper efter hans död. Det är det märkvärdiga, från Birgittas senare år härstammande officiet mot simonin², en uppenbarelse från Maria om botemedel mot pest — väl från digerdödens tid —³, två bref från 1371—2 till riddaren Gomez Albornoz⁴, några notiser om Jerusalemsresan⁵, uppenbarelsen om Revelationernas överlämnande till Alfons (= *Ex.* 49) — här⁶ försedd med en rubrik, som anger tidpunkten, då den mottogs —, och slutligen tre revelationer om relikier, varav två stå bland *Extravagantes*, men en hittills är obekant⁷. I en handskrift i Lunds Universitets-Bibliotek, skriven av vadstenamunken Johannes Johannis från Kalmar⁸, förekomma i ett sammanhang delvis samma saker — pestrevelationen, *Ex.* 49 med ovannämnda rubrik och ett par bitar av Gomezbreven. Såsom synes, ha Alfons' i Italien befintliga efterlämnade papper icke kommit till användning vid det samlingsarbete, som slutligen kodifierats i den tryckta upplagan av Revelationerna — man har icke fått med in annat än det som var bekant från annan källa (Petrus af Alvastra).

¹ C. 86. Schück 23. Det synes inte finnas tillräckliga skäl att med Schück anta, att den kommit från Florens. Snarare bör man väl då gissa på Genua, där Alfons levat sin sista tid och dött (s. 20), och där hans original av Revelationerna fanns (se i Exkurs A om lds. 1 B). Från omkr. 1410 hade birgittinerna där ett kloster, S. Maria de Scala Celi (HÖJER 230).

² Tryckt hos Schück 54—56. Omtryckt i Bilagorna.

³ Även i 3 A f. 357 r. v. För första gången tryckt i Bilagorna. Jfr VIII 57.

⁴ Även i C. 15 f. 133 r.—135 v. Delvis i 3 A f. 358 r. För första gången tryckta i Bilagorna. Jfr ANNERSTEDTS not v. i SRS III: 2, 196.

⁵ Tryckta i SRS III: 2, 217.

⁶ Liksom i 3 A f. 357 v.

⁷ Tryckt i Bilagorna.

⁸ 3 A.

3.

Den biktfädernas medverkan vid Revelationernas nedskrivande och publicering, varav de allmänna dragen ovan tecknats, ger tydligen också upphov till ett svårare och mera ömtåligt kritiskt problem. Hur vidsträckt får man tänka sig deras medverkan? För hur stor del av Revelationernas innehåll och form ha de äran och ansvaret? Här kunna ju många möjligheter tänkas, från det rent osjälvständiga nedskrivandet resp, översättandet till en grad av självständigt medarbetarskap, varvid den definitiva texten mera blir ett uttryck för deras än Birgittas tankar. Frågans stora vikt för den religionspsykologiska och dogmhistoriska undersökningen av Birgittaproblemet inses utan vidare.

På denna fråga har SCHÜCK i den betydelsefulla skrift, som redan ofta citerats¹, givit ungefär följande förslag till lösning.

Biktfädernas inflytande vid Revelationernas avfattning har varit större än hittills vanligen antagits. Att ingivelser av den art som Birgittas voro av övermänskligt ursprung, därpå tvivlade man under Medeltiden inte, men för att detta ursprung skulle erkännas vara gudomligt och icke demoniskt, tarvades, att innehållet skulle vara fullt ortodox. Man vet, hur skarpt just Birgittas uppenbarelser vid kyrkomötet i Basel ur denna synpunkt nagelforos. Teologisk sakkunskap var alltså av nöden för att kritiskt sovra revelationerna, innan de utsläpptes inför offentligheten, och för att sedan låna dem sin auktoritet. Nu var emellertid Birgitta själv icke egentligen teologiskt bildad, utan det är i främsta rummet Mattias och Alfons, som ha gjort henne denna tjänst. Det visar sig också, att det är från de perioder, då hon haft dessa män som kritiska rådgivare vid sin sida (Mattias 1344—48, Alfons 1367²—73), som den till betydelse och antal övervägande mängden av revelationer härstammar. Från mellantiden (1349—67) äro ojäm-förlikt färre och mindre betydande revelationer bevarade; man vet, att hon även då idkat livlig författareverksamhet, vadan detta för-

¹ Några anmärkningar om Birgittas revelationer. *VHAAH* 33: 1.

² Så s. 14; s. 18 antages, att Alfons »omkring 1368» trätt i närmare beröring med Birgitta; s. 47 påpekas att de före 1370 endast torde ha känt varandra mera ytligt. Den sistnämnda tidsbestämningen torde komma sanningen närmast (s. 20).

hållande måste förklaras därav, att hennes dåvarande biktfader Petrus av Skeninge saknade denna teologiskt kritiska förmåga, och att alltså färre revelationer utsänts av fruktan för att innehållet icke skulle vara fullt renlärigt. Större nytta har hon haft av Petrus av Alvastra, som dock under dessa år endast tidtals var i hennes närhet. Han har emellertid till stor del verkställt den språkliga redaktionen av Uppenbarelserna på latin, och de två fall, då man kan kontrollera denna hans verksamhet — nämligen med avseende på de två uppenbarelser, som vi även äga i Birgittas egen uppteckning —, visa också, att den latinska texten icke kan kallas översättning, utan snarare en radikal omarbetning. Det är alltså endast i denna omstöpta form, som vi äga uppenbarelserna.

Denna teori har blivit bestridd av STEFFEN¹. Biktfädernas inflytande får icke överskattas. Revelationerna röja en säregt utpräglad författarepersonlighet, Birgitta själv och ingen annan, med hennes suveräna maktfullkomlighet å Guds vägnar, hennes stränga etiska allvar, dock inte utan vekare kvinnliga drag, hennes utpräglade verklighetssinne och hennes hos en medeltida människa överraskande skarpa blick för naturen. Hennes författarskap är ingalunda bundet vid närvaron eller frånvaron av den eller den skriftefadern, utan hon skriver i eminent grad då »anden faller på». Det är händelser, erfarenheter, yttre eller inre, som framkalla hennes visioner. Vål har hon känt sig i behov av teologisk prövning och bekräftelse av sina uppenbarelser, särskildt innan hon blef säker på sig själv, men hon har ock självständigt vunnit övertygelse om dessas gudomliga ursprung, och man skall inte kunna påvisa, att någon ängslig rättrogenhet varit avgörande för andan i hennes skrifter. Hade någon verklig granskning av Revelationernas ortodoxi blivit gjord, borde ock resultatet blivit bättre — de borde då ha kunnat undgå den storm, som restes mot dem i Basel.

Med avseende på revelationernas tre perioder har STEFFEN vidare, såsom redan anförts², gjort gällande, att ebbtiden i mitten icke sammanfaller med tiden för Petrus av Skeninges medarbetarskap, att växlingarna i hennes produktivitet ha andra förklaringsgrunder än SCHÜCK menar, och att en av de verkligt stora revelationerna är från omkr. 1360. Vi sågo i sammanhang därmed, att föreställningen om 1350-talet och en god del av 1360-talet såsom en

¹ S. XXXV—XL.

² S. 18 f.

avmaltningsperiod kan vara föranledd helt enkelt av svårigheten att datera en revelation till denna tid. I varje fall kan detta argument icke erbjuda något stöd för SCHÜCKS tes.

Här kan också inledningsvis anmärkas, att den olitterära tillfällighetskaraktär hos Birgittas skrifter, som ovan påpekats¹, och som även i deras nuvarande form är fullständigt påtaglig, bör varna en mot att giva den teologiska kritiken en alltför stor roll vid deras avfattning. Ty varje dogmatisk justering, varje retuschering i uppbyggligt syfte, överhuvudtaget varje ingripande av en andra hand i någon bestämd tendens betyder ofelbart ett steg i riktning mot utplånande av denna prägel av samband med en bestämd konkret situation. Det kan man se tydligt nog i den svenska översättningen² och i Alfons bearbetningar (särskildt *Celeste viridarium*, men även t. ex. VIII 1, där han kombinerat stycken från flera håll för att få ett verkningsfullt inledningskapitel till sin *Liber ad reges*).

Men för att verkligen komma frågan in på livet är det naturligtvis framför allt nödvändigt att utgå från faktas vittnesbörd. Vi ha ju — visserligen endast i ett ringa fåtal fall — möjlighet att jämföra den ursprungliga svenska uppteckningen, i original eller avskrift, med biktfadernas latinska text. Hur ställer sig då denna jämförelse?

I undersökningens centrum måste stå de två bekanta, efter allt att döma autentiska Birgittaautograferna på Kungl. Biblioteket³.

Vi börja med den senare av dem (B. hos KLEMMING). Denna revelation har aldrig kommit med in i »den stora boken». När Alfons skrev sin *Liber ad reges*, tog han med förra delen av den (B 1) i slutet på kap. 56. Den senare delen (B 2) fanns i Petrus av Alvastras samlingar och blev tryckt som *Ex.* 80.

SCHÜCK menar sig här kunna statuera två olika bearbetningsfaser av texten: 1) en tämligen verbal latinsk översättning av Petrus av Alvastra⁴, säkerligen gjord omedelbart efter den svenska textens nedskrivande (hit hör B 2); 2) en mera fri bearbetning av

¹ Kap. 1.

² Se kap. 5.

³ BU IV 177—185; motsvarande latinsk text 186—191. SCHÜCK s. 16—17 + not 45, 46 s. 39—46 (jämnlöpande avtryck av svenskan och latinet).

⁴ Det kunde också vara Petrus av Skeninge. Revelationen är från 1360, då det är osäkert om Petrus av Alvastra fanns hos Birgitta (jfr s. 15 not 6).

Alfons (B 1). Jag kan inte märka någon sådan skillnad; latinets avvikelser från svenskan synas mig vara analoga i båda styckena.

En detaljgranskning skall visa detta. Latinets sakliga skiljaktigheter från svenskan i B 1 äro följande. 1. »Sumi hafþo þæn hælghanda, sua at þe visto timan; sum profetin saghe til konunge: þæn daghin koma sændeboþan» översättes: *Nam sancti Dei diversimode acceperunt Spiritum sanctum. Quidam enim eorum præsciebant tempus, quo evenirent ea, quæ eis ostendebatur, sicut prophætæ.* Originallet syftar på en bestämd händelse (vilken?), översättningen generaliserar. 2. »Oc mange visto, huat þem skulde suaras, fyr æn þe talaþo» översättes felaktigt: *Alii sancti sciebant in spiritu illa, quæ personis ad se venientibus responderent* — »vad de själva skulde svara» —, *quando ab eis aliqua interrogabantur.* 3. »Hafþe þu vitit, at konungin ville eg lyþa, þa hafþe þu egi varit sua væl viliugh honum, alt æpte þy þu hörþe at sigha» är i latinet alldeles utelämnat.

I B 2 finnas utom en del smärre inadvertenser följande skiljaktigheter. 1. I svenskan står följande inledning: »þik skal synas sum fyre mini vini fore mik standande, þe þær æn æru lifande. En af þem ær þæn, konungin lyþe, þa han var værælslikar, oc hataþe han, furst han byrþaþe at varþa guþleka. þæsse fyre namnas æpte sino værulzsko valle:» (utplånade ord). I latinet är detta stycke utelämnat. (Den rubrik, som i stället står över *Ex. 80: Beata Virgo dat hic aliqua consilia principibus unius regni, ut rex regni illius corrigatur a suis excessibus* är tydligen icke av översättaren, utan senare tillfogad efter revelationens innehåll). 2. I svenskan är Marias tal riktat till de 4 i inledningen införda männen, i latinet till Birgitta (*sponsa Christi*). I de första meningarna genomföres detta konsekvent: »Iac byuþar idar mina hiælp til idar rikis styrkilse» återges med *Ego exhibeo adiutorium meum ad regimen regni, in quo tu nata es*; »Iac biþar idar, at i maghin arfuda . . .» med *Cuius inhabitatores admoneo laborare . . .*; »Iac vara idar viþar» med *Quibus etiam notifico . . .*. Men därefter riktas även i latinet talet till de här icke förut omtalade 4 männen (*Vos igitur quattuor . . .*). 3. »Gyrin, sum iac idar raþar, til þæs at fære fingo skapa, oc i mattin flere til idar dragha» = *Vos igitur quattuor faciatis secundum consilium meum, ut possetis vobis plures attrahere* (en tanke uteglömd). 4. »Hafin þæta raþ hemelikt, i fyre, baþe fore Guzs vinum oc hans ovinum. Bør idar þæt lona, iac nu sigar, vtan i finnin þæn. sua vil sum i» = *Habe-*

atis istud consilium secretum secreta cum amicis Dei et absconditum ab inimicis eius (sammandragen översättning, tankenyanse- ringen ej fullt återgiven). 5. Om skåningarna: »Skanuga, idar oc idrum syni þiænto, viliandis idar oc idrum syni þiæna oc landit til vara krono mz ræt halla oc kronona ovinum skapa göra» = *qui fideliter serviebant vobis et filio vestro* (sammandragen översättning). 6. »Ær þæn, min sun hafar valt, þa vaþar han ful- kumnaþar; ær eg han, þa vaþar han skalika afskipaþar» (d. v. s. »Är han den min Son har valt, så bliver han bekräftad i sitt äm- bete; varom icke, så blir han med rätta avsatt») = *Qui electus, si perfectus in bono fuerit, amicus meus erit. Sin autem non, cito delebitur* (d. v. s. »Om den valde är fullkommen i det goda, skall han vara min vän; varom icke, skall han snart förgöras»). Här föreligger alltså oriktig översättning.

I de båda fallen ha vi uppenbarligen framför oss en tämligen ungefärlig och efter precision i vår mening alls inte strävande översättning. Något bestämt syfte med ändringarna står däremot inte att uppleta. Slarvigt är det gjort efter vårt sätt att se, men inte tendentiöst. Den enda punkt, där man kunde misstänka en tendens, är då Alfons i *Liber ad reges* endast tar med B 1, men inte B 2. Detta kan naturligtvis vara en tillfällighet, men det kan också tänkas bero t. ex. på att han fann B 2 — upprorsplanen för de svenska herrarna — mindre användbar till uppbyggelse¹.

Den andra revelationen (A. hos KLEMMING) motsvarar latinets IV 49. Det är Birgittas reformationsprogram, mottaget i en syn kort efter Urban V:s ankomst till Rom den 16 okt. 1367². Här är den latinska texten, som torde böra tillskrivas Petrus av Skeninge³, mycket mer avvikande från den svenska. Begynnelsen, med revelationens imaginativa moment och en himmelsk rösts allegoriska beskrivning på en förfallen kyrkobyggnad, är väsentli- gen lika. Men när utläggningen börjar med allegoriens tolkning

¹ SCHÜCK 42.

² »O hærre, þin vikarius, þær sittar i þinum staþ, hafar ført sætit til sin gambla staþ Rom», står det i revelationen. Ett par handskrifter ange i dennas rubrik sambandet med Urbans ankomst; de datera den dock till strax före (3B: 7. dagen, 2 B: en dag före) denna händelse. Båda förlägga den till kyrkan S. Maria Maggiore, vilket kan vara äkta tradition eller förväxling med IV 78, som talar om en i viss mån likartad vision i denna kyrka.

³ SCHÜCK tillägger den utan tvekan Petrus av Alvastra, men denne var vintern 1367—68 säkert i Sverige (s. 15 not 6).

och reformåtgärdernas precisering, befinnes det, att latinet utelämnat åtskilliga punkter i programmet. Detta är i sammandrag av följande innehåll. 1. Påven skall a) avstå från orättmätiga skatter och inkomster, b) reformera sitt lefnadssätt till större enkelhet, c) sätta sitt begär till himmelska ting i stället för till jordiska. 2. Kardinalerna skola av påven med godo eller ondo — varvid han kan minska deras inkomster — förmås till liknande reformer i levnadssättet. 3. Med avseende på det sekulära prästerskapet skall påven a) råda biskoparna att följa hans exempel i enkelhet, b) bjuda dem att hålla uppsikt över klerus' liv och beröva den gället, som icke iakttar renlevnad, c) förbjuda och undertrycka simoni. 4. Klosterfolket, som nu är svårt förfallet, må påven ock reformera. Av dessa punkter äro nu i latinet 1 a. och c., 3 c. och 4. utelämnade, och 2. är något mildrad¹.

Här föreligga alltså betydande textändringar, även om Schücks uttryck »en radikal omarbetning» är väl starkt. Dock kan man lika litet här som i föregående fall uppspara någon tendens, som biktfaderna i någon mån konsekvent skulle ha följt vid sina textändringar. Denna revelation skulle ju, tycker man, ge ett så ovanligt gynnsamt tillfälle att påvisa en sådan tendens. Den inbjuder ju rent av till modifikation, väl icke i renlärighetsnitets, men så mycket mer i den kyrkopolitiska försiktighetens intresse. Och verkligen synes ju här föreligga i viss mån betydelsefulla mildringar i reformfordringarnas skärpa. Men om sådant praktiserats en gång, så har det då ingalunda skett i större utsträckning. Ty vad som icke står här, det står på andra ställen i den latinska texten. Hur ofta har hon inte klagat över klosterlivets förfall och sagt sin mening om kurians inkomster²! Ja, även det fruktansvärda ordet simoni har hon slungat en påve rakt i ansiktet³.

Den påtagliga behållningen av denna analys blir tydligen i främsta rummet, att det dock är Birgittas tankar och inte någon annans, som vi återfinna även i den genom biktfadernas händer gångna texten. Det är ur hennes inspiration, som viljan, syftet,

¹ I stället för talet om att minska kardinalernas inkomster står det, att påven må göra med dem vad han kan, blott det icke är emot rättvisan (»minske af þer þera ingælle» — *faciendo quidquid poterit, quod tamen non sit contra iustitiam*).

² Jfr t. ex. II 17—18, *Reg. prol.* 3, IV 33, I 41, *Ex.* 51, VI 96, IV 142.

³ *Vorago pessima horribilis symoniæ* (IV 142, till Gregorius XI från Neapel i febr. 1373).

tankegångarna i Revelationerna äro sprungna — därom är intet tvivel. Men vi ha att räkna med det faktum, att hennes ord ej sällan äro återgivna på ett mindre exakt och tämligen ungefärligt sätt, vilket väsentligen får tillskrivas den ringa uppmärksamhet, man på Medeltiden kunde ägna översättningens verbala trohet mot originalet. Kyrkopolitiska hänsyn kunna tänkas ha spelat in, dock mera sporadiskt; någon konsekvent riktning i detta fall kan icke uppvisas. Modifikationer av dogmatiska skäl ha vi alls inte sett till.

Detta resultat blir icke väsentligen modifierat, om man rådfrågar de övriga texter, som måste antagas återgå på Birgittas originaluppteckningar¹. Hithörande norska texter kunna ge goda exempel på, huru originalets skärpa och pregnans i form och innehåll försvagats i översättningen². Vi känna ju även via latinet och den fornsvenska uppteckningen Birgittas stil rätt väl, men att karaktäristiska detaljer på denna väg gått förlorade, kan man förmoda, när norskan t. ex. har följande avslutning på II 8: »Se, huru stora pino vsle men köpa firi litin lusta ok världinna heidhir, sām är ekki utan sām eit blomstir, sām sköt falnar, ok swa sām hafsins fradha, sām synis stoor ok vardhir til āngsins» — vilket på latin har blivit: *Ecce quantam miseriam miseri habebunt pro contemptu Dei sui et pro transitoria felicitate*³. Å andra sidan kan översättaren också spinna ut en tanke i originalet. I I 56 heter det om Guds ord genom Birgitta: »Þæssin ordh āra eig swa lönlikin, at men þāim eig tala ma. Þe āru ok eig swa vand⁴, at men kan þāim eig begripa». Latinet återgiver detta så: (*verba mea*) *non sic obscura sunt ut Apocalypsis, quam Johanni ostendi sub obscuritate, ut a spiritu meo in suo tempore, cum mihi placeret, explanarentur. Nec ita occulta sunt, ut non annuncientur, sicut Paulus videbat de mysteriis meis, quæ non licebat loqui*⁵.

Att vid den behandling av texten, vi sålunda lärt känna, retuscheringar i form av utmönstrande av dogmatiskt »otjänliga ordasätt» understundom kunnat förekomma, är ju a priori ej otänkbart. Dock har Schück icke uppvisat något enda sådant fall, och jag har ej heller lyckats finna något.

¹ Se kap. 5 och 6.

² S. 64 ff.

³ S. 67.

⁴ = svårbegriplig.

⁵ S. 66.

Om någon självständig uppgift för biktfaderna vid Revelationernas redigering talar Birgitta själv knappast på något annat ställe än i *Ex.* 49¹. Där liknas uppenbarelsernas ord vid en bild, som Kristus snidat och målat, och hans vänner — de båda Petrusarna — sedan än ytterligare färglagt och smyckat. Nu skall Alfons få hand om dem för att offentliggöra dem. Han skall »förtydliga dem och behålla min Andes rättrogna mening»², säger Kristus. Ty Andens inspiration utesluter icke självständigt intellektuellt arbete hos de utkorade³. Hans värv är analogt med evangelisternas, som icke blevo utan den därtill nödvändiga andliga utrustningen. Man ser, att hon betraktar biktfadernas verksamhet som en amplifikation till Guds ära av Revelationernas ord⁴. Annars är det ju angeläget, att inte människoord få komma med bland Guds ord⁵, men här synes en sådan amplifikation och utläggning — särskilt då av en sakkunnig teolog som Alfons — vara både tillåten och berömvärd. Och de själva ha nog uppfattat saken på

¹ På Cypern april 1372 (s. 21 med not 1). Jfr Schück 18—19 med not 48 (avtryck av revelationen). — *Ex.* 45 (Schück 15—16) gäller endast Regeln och dess suppling genom Petrus av Alvastra efter äldre, likaledes inspirerade regler, och berättigar alltså ej till några slutsatser med avseende på Revelationerna.

² *Elucidet et catholicum sensum spiritus mei teneat*. Schück översätter *teneat* med indikativ: »och som förstår den rättrogna meningen av de ord, min ande ingiver dig».

³ Den märkvärdiga senare delen av revelationen lyder i översättning: »Ty min Ande överlämnar ibland mina utvalda åt sig själva, för att de liksom på en väg må överväga och pröva mina ord i sitt hjärta, och efter mycken eftertanke utveckla dem klarare och giva dem bättre uttryck (*exponant clarius et elicant meliora*). Ty såsom ditt hjärta icke alltid har förmåga och lust att frambära och nedskriva det som du förnimmer, utan än välver du det fram och tillbaka i ditt sinne, än skriver du det om och om igen, till dess du kommit till mina ords egentliga mening — så steg min Ande upp och ned hos kyrkolärarne, i det de än antogo något som måste återkallas, än berömdes och tadelades av andra, och dock kommo ännu andra senare, vilka noggrannare utredde och tydligare förklarade deras ord. Dock fingo alla mina evangelister av min Ande genom ingjutning de ord, som de talade och skrevo. Säg också samme eremit, att han må göra och utföra en evangelists värv».

⁴ Att hon här skulle vara så bekymrad över sina revelationers rättrogenhet, och att Alfons' viktigaste uppdrag skulle vara att fränkilja det, som ej hade *sensum catholicum* (Schück), kan jag inte läsa ut ur denna revelation.

⁵ Se t. ex. *Ex.* 46: *cave omnimode, ne unum verbum de spiritu tuo addas ad verba mea*. Jfr 2 *Pt.* om hennes noggrannhet vid kollationeringen (s. 5).

samma sätt. Alfons har känt denna revelation såsom innebärande ett alldeles utomordentligt hedersuppdrag¹.

I varje fall är det ju på detta ställe tal om det förestående utgivandet av Revelationerna. Och det är givetvis nödvändigt att särskilt se till, om det inte skall kunna bevisas, att Alfons, då han efter Birgittas död utförde detta uppdrag, då också underkastade Revelationerna en genomgående teologisk kritik.

Det är ju nämligen tydligt, att den situation, under vilken biktfadernas arbete utfördes, måste vara väsentligt olika då mot under Birgittas livstid. När revelationerna kommo direkt från hennes hand eller mun, då inbjödo de icke till dogmatiska reflexioner; de voro ju inga teologiska eller uppbyggliga avhandlingar, utan talade om Guds uppdrag och vilja beträffande människor eller hans nådegärningar mot henne själv. Då gällde det religion och icke teologi. Att då sätta sig ned och medvetet tendentiöst ändra på vad både hon och man själv ansåg som Guds ord — det är icke lätt att tilltro en medeltida from man. Och att söka undertrycka en sådan revelation, att t. ex. vägra att lämna fram den till adressaten, det kunde avlöpa som med revelationen till Urban V i Montefiascone 1370 (IV 138): hon lämnade fram den själv, när de andra inte vågade — visserligen inte på grund av dogmatiska betänkligheter, utan av en helt mänsklig räddhåga². Över huvud taget får man inte underskatta vidden av det inflytande, hon utövade på sin omgivning. En ursprunglig och stark religiös personlighet drager människor med sig in på banor, dit de aldrig skulle ha kommit av sig själva.

Men när hon inte längre är med, då inträder en annan situation. Nu skall man publicera hennes samlade revelationer såsom ett tungt vägande dokument i arbetet för hennes kanonisering. Ligger det inte då nära till hands att också »överse» dem? Pieteten för hennes minne lever ju kvar — det är ju för att förvärva åt henne kyrkans högsta ärebetygelse som man sätter till arbete och kostnader i årtal —, men tjänar man inte hennes minne bäst just genom att undanröjda hindren för hennes erkännande som helgon, även om de ligga i hennes egna skrifter?

Om textjämförelserna lämna oss i sticket i fråga om tendentiösa dogmatiska retuscheringar, så ha vi här ett annat hjälpmedel att använda, nämligen en undersökning av texturvalet.

¹ Han ville av blygsamhet inte infoga den i Revelationsupplagan, men efter hans död fann man den i hans breviarium (rubriken till *Ex.* 49, Schüek 56).

² Alfons berättar därom hos BUEUS 429.

Alfons har vid Revelationernas redigering utelämnat en hel del stycken. Visserligen kan man ej utan vidare dit räkna hela Petrus av Alvastras supplementmaterial, då Alfons ej nödvändigt behöver tänkas ha haft allt detta till sitt förfogande. Däremot böra väl de stycken, som sedan hittats i Alfons' kvarlåtenskap¹, anses tillhöra denna kategori, och likaså *Tractatus ad pontifices*, vars revelationer voro Alfons välbekanta från Birgittas sista år, och som omnämnas 1380².

Vad motivet var till strykandet av den sistnämnda revelationsgruppen, ligger ju utan vidare tämligen klart. Det var inte av dogmatisk, utan av kyrkopolitisk art. Det kunde inte främja förhandlingarna med kurian att nu dra fram dessa skarpa ord, som ju till största delen gällde den nu fungerande påven, Gregorius XI (IV 139—143), och hans närmaste företrädare Urban V (IV 137, 138, 144). Samma skäl gäller tydligtvis officiet mot simonien³, som ju innebar en fruktansvärd anklagelse mot tidens kyrkliga förhållanden (man märke t. ex. textvalet för denna mäsas: Upb. 17: 1—4 och Matt. 10: 7—9!). Ett annat motiv av politisk art ana vi, då Alfons en gång själv i en revelationsrubrik (till VII 11) meddelar, att ett stycke är utelämnat⁴: det har innehållit några för drottning Johanna av Neapel alltför obehagliga saker. Så mycket som detta torde vara säkert; till övriga utelämnningar kan jag — om man nu skall gissa — icke finna annat än ganska tillfälliga skäl⁵. Dogmatiska grunder synas icke heller här kunna uppvisas.

En sak är alltså emellertid tydlig med avseende på texturvalet i den alfonsinska upplagan. Det är ej svårt att förstå, huru allt har gått till. Kyrkopolitiska hänsyn lågo icke för Birgitta

¹ S. 28.

² S. 26.

³ Tryckt i Bilagorna.

⁴ Rubriken lyder: *Hoc est principium cuiusdam revelationis, quam domina Birgitta habuit pro domina Neapoli in eadem civitate, sed alia, quæ ibi continentur, non ponuntur hic, quia secreta sunt, quæ pertinent ad statum et personam dictæ dominæ reginæ*. Därpå en kort revelation och en 4 gånger så lång addition av sådant innehåll, som man skulle förmoda: Petrus av Alvastra har väl alltså ryckt fram med det Alfons förteg.

⁵ *Ex.* 80 har väl strukits såsom mindre lämpad för uppbyggelse (s. 33), Gomezbreven, emedan de icke innehöllo någon revelation, *Ex.* 49 av blygsamhet (s. 37, not 1). Med avseende på reliktexterna (tre stycken i Alfons' kvarlåtenskap) skulle man ju vilja uppkonstruera en — för övrigt ganska osannolik — obenägenhet hos Alfons för sådana historier, i synnerhet som ytterligare några sådana synas ha blivit av honom utelämnade (IV 81 *decl.*, 107 *add.*, VI

själv. Hon modererade inte för sådana synpunkters skull sina domsprofetior, lika litet som det föll henne in att antichambrera i Avignon, när hon ville ha något igenom vid kurian. Den överlägsna kraften i hennes ur kristenhetens samvete sprungna anklagelser, som ju återljuda hos nästan alla allvarliga och om kyrkans väl nit-älskande män i detta tidevarv, ryckte biktfäderna med, även om de någon gång — med motiveringen: »Skulle väl Gud hava sagt...?» eller något i den stilen — kunde försöka mildra uttrycken vid översättningen (som Petrus av Skeninge i IV 49), eller tvekade att bära fram orden till deras adressat (som Alfons i Montefiascone). Väsentliga och konsekventa modifikationer ha inte blivit av för dem; det mesta ha de nog — om än med bävan och undran — nedskrivit och expedierat tämligen oförändrat¹. Men efter hennes död skjuta sig de kyrkopolitiska konsiderationerna oförmärkt fram i främsta planet. Hon är inte längre där för att fästa deras blickar vid det stora målet — kyrkans reformation. De mindre träda i stället: regelns stadfästade, det stora helgonets kanonisering, och med dem de politiska hänsynen. Men att se hennes närmaste stillatigande stryka ur den nya officiella upplagan av den »him-melska boken» simoni-officiet och hela raden av utsagor till på-varna, det gör samma vemodiga intryck som broder Elias' kollekt-insamlingar till det praktfulla templet över »fattigdomens brudgum» Franciskus.

Några tecken till en genomförd dogmatisk kritik ha vi däremot efter hela linjen icke varit i stånd att upptäcka. Och jag tror, att detta inte är någonting tillfälligt, utan fullt överensstämmande med det verkliga sakläget. Revelationernas innehåll har vid den tid, då biktfäderna utföra sitt arbete, ännu inte dragits in under den teologiska reflexionen; detta sker först, när oppositionen mot dem börjar.

En blick på Mattias' *Prolog* och Alfons' *Epistola solitarii* be-styrker detta förhållande. Båda äro ju skrivna för att ådaga-lägga Uppenbarelsernas gudomliga karaktär och borde alltså, enligt

112, VII 4 *add.*). Men teorien faller på, att han dock meddelar så eklatanta bevis på Birgittas synnerligen höga värdering av relikier som III 27, VI 103, VII 4. De ifrågavarande historierna höra ju till det mera anekdotartade ma-terial, som Alfons kanske inte bekymrade sig om, och som Petrus av Alvastra sedan tog vara på.

¹ Om Mattias veta vi ju, att han fullt delade hennes kritiska syn på det kyrkliga tillståndet, vartill han sannolikt själv givit henne de första impul-serna. Se Exkurs B.

SCHÜCKS teori, lägga den mest avgörande vikt på att bevisa hennes dogmatiska ortodoxi.

Men i ingendera av dem ligger tyngdpunkten på detta ställe. Mattias' *Prolog* är hållen i mera uppbygglig ton; den inlåter sig över huvud taget inte på någon skolastisk bevisning, citerar t. ex. aldrig kyrkofäderna. »Ingen misstänksam tanke på lögnens ande må smyga sig in i deras sinnen, som läsa detta», heter det¹. »Ty det är icke troligt, att den onde anden vare sig bedrager de sant rättfärdiga eller omvänder syndare till ett bättre liv eller kan ingjuta kärlek, som han icke äger, i kalla hjärtan, eller befrämjar Guds ära, vilken han avundas». Det är alltså Birgittas personliga fromhet, hennes religiösa allvar, revelationernas uppenbara syftning till Guds ära och den verkan de i detta avseende redan haft, som skall avlägsna varje tvivel på det gudomliga ursprunget till hennes inspiration. Denna tankegång utföres vidare och bestyrkes genom en redogörelse för hennes fromma och asketiska liv och ödmjuka väsen. Man märker, att det är överväganden av denna art, som övertygat Mattias själv om att Gud talar genom henne — det underbara faktum, som inspirerar honom till prologens entusiastiska anslag: »Tecken och under äro förnumna i vårt land!»² och till hans strängt dogmatiskt sett rätt anfäktbara jämförelse mellan Kristi uppenbarelse i synlig måtto på jorden och hans uppenbarelse nu genom Birgitta³. På slutet kommer också en passus om hennes ortodoxi: »Den omständigheten bör bereda allas sinnen att lättare antaga sanningen (av hennes gudomliga inspiration), att så många ord och undergärningar icke förkunna en annan tro än den Kristus förkunnade. De bringa oss icke en ny Kristus utan densamme, som för oss har lidit. De taga intet ifrån den sanning, som är i Kristus, lägga icke heller något till den, men väl till hans barmhärtighet, som i dem visas så mycket mera överflödande . . .»⁴. Detta

¹ *Nec suspectio ulla falsitatis spiritus mentibus ista legentium obrepit. Non enim credendum est, quod spiritus malignus vel vere iustos decipiat vel peccatores in melius convertat vel caritatem, quam non habet, frigidis cordibus infundere queat, vel in aliquo gloriam Dei, cui invidet, promoveat. Prol. B.*

² *Stupor et mirabilia audita sunt in terra nostra*, Jer. 5: 30 enligt Vulgata (i den svenska översättningen: »Förfärliga och gruvliga ting ske i landet»).

³ *Prol. H.*

⁴ *Hoc tamen mentes omnium præparare ad faciliorem acceptationem veritatis debet, quod tot verba totque miracula non aliam fidem prædicant nisi quam Christus prædicavit. Non novum nobis Christum inducunt, sed*

är allt härom. Det är nog att så kort konstatera faktum; att närmare ingå på det, bevisa det, är överflödigt. Reflexionen är icke inriktad på denna punkt.

I *Epistola solitarii* finna vi en vida mer utförd teologisk framställning. En person, som uppger sig ha gudomliga uppenbarelser, får man varken godkänna eller förkasta oöverlagt, säger Alfons. Man måste i varje särskilt fall anställa en noggrann undersökning av sakförhållandena. Metoden anges: det gäller att undersöka visionärens liv och karaktär, visionernas form och känslofärg och deras innehåll. Och så genomföres detta skema på Birgitta med hela den exakthet, som den skolastiska vetenskapen förmådde åstadkomma. Här är den lärda apparaten med, här citeras auktoriteter i mängd, från Augustinus och Hieronymus till Hugo av S. Victor och Thomas. Huvudvikten lägges dels på undersökningen av hennes livs religiösa anläggning (kap. 3), dels på den relationspsykologiskt mycket värdefulla analysen av visionernas formella beskaffenhet (kap. 4–5). Man märker, att situationen fordrar större korekthet och precision i uppgifterna än som varit nödvändig för Mattias; den officiella påvliga undersökningen stod ju för dörren. Alfons känner och använder Mattias' Prolog¹, men han har inte användning för dennes entusiastiska: »Tecken och under . . .», inte heller för parallelismen mellan Kristi mänskliga jordeliv och hans uppenbarelse genom Birgitta. Så mycket märkligare är det då, att inte heller här reflexionen är inriktad på ortodoxien i hennes lära; det faller inte heller Alfons in att på denna punkt prestera någon bevisföring för hennes fullständiga överensstämmelse med kyrkofäderna eller Thomas eller någon annan normalteologi. Allt vad han gör i detta afseende är att bland de 7 punkter, i vilka han till sist sammanfattar bevisen för uppenbarelsernas ursprung från den helige och ej från den onde Anden², insätta en, vari han i allmänhet betonar hennes ödmjukhet och lydnad inför sina andliga fäder och beredvillighet att underställa sina uppenbarelser deras och andra kyrkans mäns undersökning och omdöme³, och en annan, där uppenbarelsernas katolska rätt-

cundem, qui pro nobis passus fuit. Nichil veritati, quæ in Christo est, subtrahunt aut addunt, sed misericordiæ, quæ tanto in eis abundantior ostenditur, quanto . . . Prol. I.

¹ Kap. 3 (slutet) och kap. 6 (slutet).

² Kap. 6.

³ *Primum signum. Igitur cum præfata domina beata Brigitta vivebat semper sub speciali obedientia et doctrina patrum spiritualium senio-*

trogenhet får plats vid sidan av deras moraliska upphöjdhet och deras förutsägelser sanning¹. Om man skulle tänka sig, att Alfons verkligen nedlagt stor möda på att emendera texten till överensstämmelse med någon ortodox auktoritet, så skulle han väl inte ha underlåtit att i en sådan framställning som denna fästa uppmärksamheten på — väl inte sitt arbete, ty det kunde han nog ha skäl att förtiga, men — dess resultat: hennes fullständiga och obestridda överensstämmelse med nämnda auktoritet. I stället nämner han hennes rättrogenhet endast i förbifarten såsom en klar sak, som aldrig bestritts, och som det inte är någon anledning att reflektera på, varken för honom själv eller andra.

Den punkt, där den kritiska reflexionen först sätter in med avseende på uppenbarelsena, kan alltså sägas vara visionärens personliga kvalifikationer. Det är en kritik från praktiska och icke från teoretiska synpunkter, som först inställer sig — naturligt nog, då uppenbarelsena själva så avgjort voro inriktade på praktiska mål. Och i den följande teologiska diskussionen om kanonisationsfrågan, regeln och Revelationerna återkomma också beständigt just dessa synpunkter. I bemödandet att följa den apostoliska maningen: »Pröven andarna!»² skapa vänner och fiender en hel liten litteratur om Birgitta, där den metod, som Alfons angivit för »privat-uppenbarelsers» granskning, mer eller mindre modifierad går igen.

Men därunder föres nu också diskussionen in på det i strängare mening dogmatiska området. Det är motståndarne, som göra det. Vill man av en eller annan anledning birgittinerna till livs, så erbjuder sig ju också den vägen att syna Birgittas ortodoxi i sömmarna. Det vapnet har redan på 1380-talet begynt tillgripas i den stridsskrift, mot hvilken Adam Eston, kardinal av England, skrev sin *Respondebo exprobrantibus michi verbum*³, och på fullaste

rum et virtuosorum etc., et habuit in se profundissimam veram humilitatem, et omnes visiones et temptationes suas ac etiam alia facienda humiliter supposuerit obedientiae, examini et iudicio prædictorum et etiam aliorum seniorum . . ., ideo clare concluditur . . . 6. D.

¹ *Quartum signum. Et ideo, cum ista beata domina semper, si bene intelligantur, vera prædixerit, nec in omnibus libris suis aliquid falsum vel mendacium vel inhonestum vel non catholicum dixerit, sed omnia vera annunciaverit et confirmantia fidem catholicam ac damnantia hæreticos et semper virtutes indicaverit . . ., ideo concluditur clare . . . 6. H.*

² *Probate spiritus!* är titeln på flera av dessa skrifter:

³ HÖJER 115—6. ADAMS skrift i C. 518 koll. 927—1031. Den opposition, som han där bemöter, gäller endast *Sermo angelicus*, Regeln och *Quattuor orationes*, ej Revelationerna.

allvar användes det av de konciliaristiska teologerna i Basel¹. Då, men först då, bli också den birgittinska kretsens män tvungna att ge sig in på detta område och med uppbjudande av hela den lärda apparaten försvara hennes ortodoxi, som de förut, i betraktande av hennes varmt religiösa och — trots kritiken — troget kyrkliga tendens, tämligen oreflekterat trott på eller förutsatt.

Denna relativa bekymmerslöshet med avseende på hennes ortodoxi — eller kanske rättare: denna brist på abstrakt renlärighetsnit hos biktfaderna förefaller kanske förvånande. Men man må då ihågkomma, att Medeltiden ingalunda var så sträng i detta avseende som den eftertridentinska katolicismen eller den ortodoxa lutherdomen². Det teologiska tänkandet hade ett relativt vitt spelrum; av fixerade och som oantastliga ansedda läror hade man knappast mycket mer än de gammalkyrkliga trinitariska och kristologiska dogmerna. Kyrkofädernas högt vördade auktoritet var ett band, som inte tryckte så synnerligen hårt, då bland dem många nyanser i åskådning voro representerade. Så kunde ju också betydligt skiljaktiga teologiska skolor uppstå. Därtill kan nu också läggas, att på de punkter, där den dogmatiska misstänksamheten verkligen var vaken — beträffande de nämnda »högheliga artiklarna» —, hennes ortodoxi var höjd över allt tvivel³. Och detsamma var förhållandet med hennes tillgivenhet mot kyrkan och villighet att erkänna den som sanningens innehavare, varpå naturligtvis i praktiken mycket kom an; därpå torde inte ens de av henne strängast förmanade påvarna ha tvivlat⁴.

¹ Se Exkurs C.

² SCHÜCKS teori vilar på en motsatt förutsättning (s. 9). Jfr dock hans yttrande på tal om Mattias *ISLH*² 161 f. Kritiken av Revelationerna vid Baselkonciliet kan icke åberopas för SCHÜCKS förutsättning; den förorsakades ingalunda av något fanatiskt renlärighetsnit, utan hade en kyrkopolitisk anledning. Se Exkurs C.

³ Liksom i allmänhet under Medeltiden stodo dessa dogmer hos henne icke i centrum av det personliga fromhetslivet, men voro såsom kristendomens förnämsta mysterier föremål för fromma meditationer. Så mycket ofta i de enskilda revelationernas inledningar. Misstanken, att dessa inledningar, vanligen formade som lovsägelser och ofta utan direkt sammanhang med vederbörande revelations innehåll, skulle vara att skriva på biktfadernas konto, strandar därpå, att de även förekomma i den norska texten. (No. 8 = 1 50, 9, 14 = 1 58, 20 B).

⁴ Åter en olikhet mot nutida katolska förhållanden: *Il Santo* blev satt på Index för en dock väl modestare reformappell än dem Birgitta ej sällan kunde presteras. På hennes tid fanns inte Index.

Vi sammanfatta. Revelationerna stamma från Birgitta själv: intentionerna, tankegångarna, också det väsentliga i formen är hennes. Biktfäderna äro icke mer än sekreterare och översättare. Men översättningen är klumpig — vi få räkna med, att den medfört många modifikationer i form, här och där nog också i sak. Där emot finnas inga spår av någon systematisk överarbetning med någon viss tendens. Och Alfons' av kyrkopolitisk försiktighet dikterade uteslutningar vid redigeringen av den officiella upplagan ha lyckligtvis gottgjorts av Petrus av Alvastra, genom vars försorg väl största delen av de uteslutna styckena ändå till sist kommo med.

4.

Närmast i ordningen kommer nu uppgiften att — såvitt detta f. n. är möjligt — skissera Revelationernas litterära historia från den första publicerade upplagen, den alfonsinska, av 1377 till den första tryckta upplagan, Gothans i Lübeck, av 1492¹.

Alfons' upplaga, framlagd i början av 1377 för den påvliga granskningskommissionen, innehöll, som vi minnas², *Liber celestis* (I—VII) med 130 kap. i IV. och 109 i VI. boken, *Liber celestis imperatoris ad reges* (i 58 kap.), *Sermo angelicus* och 4 *Orationes*³.

Regula Salvatoris framlades särskilt; den torde ock vid denna tid ha fått sin nuvarande form. Det dröjer ej länge, förrän även den ofta tas med i handskrifterna av Revelationerna⁴.

1380 fanns, ehuru ej officiellt framlagd, den väl av Alfons sammanställda lilla *Tractatus ad pontifices* (IV 136—144 jämte ett par tillhörande kap. ur *Liber celestis*⁵).

Sedan de stormiga förhållandena i Italien föranlett ett avbrott i kanonisationsförhandlingarna och de svenska underhandlarne hemrest, överlämnade Petrus av Alvastra ännu samma år 1380 till vadstenamunkarna sina omfångsrika anteckningar, motsvarande IV 131—144, VI 110—122 samt de allra flesta till de 8 böckerna hörande tilläggen (*declarationes* och *additiones*) ävensom *Extravagantes*⁶.

¹ Jfr handskriftsförteckningen i Exkurs A.

² S. 23.

³ Hdss. 1 A—1 C.

⁴ Se hdss. 2 D, 3 B, 3 C.

⁵ S. 26.

⁶ S. 16.

Under 1380-talet verkställer Alfons sin kompilation av *Celeste viridarium*, tillägnad vadstenanunnorna¹. Den blef aldrig införd i den stora samlingen. Så ej heller de revelationer, som ytterligare kunna ha funnits i Alfons' gömmor, och varav några få stycken kommo till Sverige².

Inom samma decennium faller införandet av en stor del av Petrus av Alvastras anteckningar såsom tillägg i den alfonsinska upplagan³. I det praktexemplar av Revelationerna, som 1391 i samband med kanonisationsförhandlingarnas återupptagande överlämnades till påven⁴, måste nämligen dessa tillägg förutsättas ha varit införda. De påträffas redan 1394 i handskrifter både från München och Prag⁵, och detta förhållande förklaras enklast genom att de nu voro införda i den officiella upplagan. Detta kan vid denna tid ha gått rätt väl för sig; de revelationer till påvarna, som Alfons varit rädd för att draga fram 1377, tillhörde nu en så pass förgången tid — före skismens utbrott —, att det knappast torde ha varit någon risk att ta dem med.

I denna upplaga av 1391 finnas de flesta deklarationerna med; i slutet av IV. boken har tillfogats gruppen IV 131—144 (= den enstaka revelationen 131 + gruppen om prästerna 132—5 + *Tractatus ad pontifices*) och i slutet av VI. boken gruppen 110—122. Dessutom förekommer en och annan enstaka revelation, tillhörande vad som sedan blev *Extravagantes*-boken⁶.

Priors anteckningar innehöllo emellertid mera material än som sålunda blivit använt. Nya revelationer ur denna källa dyka upp under 1400-talet utan att på länge få någon fast och konstant ordning. Flera försök göras att ordna dem⁷. En handskrift (3 A) placerar dem i slutet på de olika böckerna och försöker

¹ S. 27.

² S. 28.

³ Vid samma tid utfördes — eller åtminstone påbörjades — sannolikt den svenska översättningen av Revelationerna. Se s. 57.

⁴ Se Lars Romares berättelse om Birgittas kanonisering i *Samlaren* 22. s. 5: *Post hæc D. Magnus ingentem librum deforis auratum eleganterque ornatum in praesentia omnium cardinalium pontifici praesentavit, in quo Coelestes reuelationes huic S. viduae Birgittae a Deo factae continebantur.* Det var i aug. 1391 (HÖJER 114).

⁵ Hdss. 2 A, 2 E.

⁶ Hdss. 2 A—2 F. Vid Basalkonciliet användes denna upplaga: bland anmärkarnes artiklar finns det sådana, som gälla tilläggen i slutet på IV. boken (*revelationes post quartum*), men däremot inga som gälla *Ex*.

⁷ Hdss. 3 A—3 C.

dessutom få in alla tillägg till den alfonsinska upplagan under en fortlöpande numrering. En annan (3 B) gör av dem jämte *Reg.* 1—3, 28—31, IV 131—5, VI 110—122 och ett antal deklarationer en särskild bok, *Revelationes extravagantes*¹. En tredje (3 C) gör en bestämd skillnad mellan de tillagda revelationer, som höra till Regeln, och dem som icke höra dit; de förra samlar dem jämte Regeln i bok XI., de senare sammanslår den med traktaten mot påvarna, IV 131—5 och VI 110—122 i en bok IX., som får heta »revelationer mot påvarna jämte flera andra, som inte handla om påvarna». Som bok X. tjänstgör då *Celeste viridarium*. Författaren till *Onus mundi* (1433)² citerar en *Extravagantes*-bok, som i likhet med IX. boken i 3 C har börjat med *Tractatus ad pontifices*, men i det följande haft en från denna bok avvikande ordning³. Med avseende på deklarationernas plats är praxis i hithörande handskrifter olika: 3 C sätter dem liksom i 1391 års upplaga vid sina resp. revelationer⁴; 3 A är ytterst vacklande — har dem än på deras vanliga plats i texten, än bland *extravagantes*, än i margin⁵; 3 B har 22 deklarationer i sin *Extravagantes*-bok.

En fast och slutgiltig ordning införes först vid tryckningen 1492. Upplagan av 1391 lägges till grund. Deklarationerna få behålla sin plats vid sina resp. revelationer, och ännu ett par tillfogas⁶. IV 132—144 har överskriften *Tractatus ad sacerdotes et ad summos pontifices*, VI 110—122 är utan särskild överskrift inkorporerat i VI. boken. *Liber imperatoris* eller VIII. boken får, genom tillägg av 3 politiska revelationer ur *Ex.*, 61 kap. Därefter placeras Regeln, före *Sermo angelicus* och 4 *Orationes*⁷. Till-

¹ I 3 A kallas de tillagda grupperna i slutet på IV. och VI. för *extravagantes*.

² Se Exkurs D.

³ IV 136 citeras såsom *Ex.* 2 (s. 33), IV 138 såsom *Ex.* 5 (i den tyska versionen, *Burde der Welt*, s. 2), IV 134 såsom *Ex.* 15 (s. 22), *Ex.* 51 såsom *Ex.* 29 (s. 5), VI 110 såsom *Ex.* 88 (s. 19). — Underligt är, att i den bekanta *Commentarii . . . super nonnullis Revelationibus . . .*, SRS III: 1, 17, 20, *Ex.* 80 citeras såsom IV 156.

⁴ Endast 2 undantag (införda i IX. boken).

⁵ De sistnämnda äro sannolikt ditskrivna vid en komplettering av handskriften efter den tryckta upplagan.

⁶ I 3 *decl.* (åtm. senare delen = *PA*lv 32° 221 v.), V *int.* 16 *qu.* 3 *decl.*

⁷ *Sermo angelicus* finns i alla här anförda handskrifter (även i 3 C — den är nämligen fullständigt upptagen i *Celeste viridarium*). *Orationes* äro däremot i handskrifterna ofta utelämnade; de finnas endast i 1 A, 3 B, 3 C (i slutet på *Cel. vir.*).

läggsmaterialet efter 1391 sättes sist i en med ett upplysande förord försedd bok i 116 kap. med titeln *Extravagantes*. Därvid iaktages den ordningen, att revelationer, som höra till Regeln, sättas först (kap. 1—46), de övriga efteråt (kap. 47—116)¹. Därvid har man bl. a. ordentligt gått igenom Petrus av Alvastras vittnesmål vid kanonisationsprocessen och därur hämtat en hel rad stycken².

Därmed är den form uppnådd, i vilken Revelationerna för närvarande föreligga.

5.

Efter att sålunda ha följt den latinska textens historia fram till dess slutgiltiga fixering ha vi att upplaga problemet om den fornsvenska versionen. Dennas värde som källa beror naturligtvis på dess tillkomst, och huvudfrågan blir då: är denna version en tillbakaöversättning från den latinska texten och alltså sekundär i förhållande till denna? eller återgår den — helt eller delvis — på Birgittas svenska originalanteckningar, i vilket fall den givetvis äger prioritet framför latinet?

Man har i allmänhet antagit det förra alternativet, dock med framhållande av att några stycken, som saknas i latinet, tydligen måste härstamma från Birgittas uppteckningar, för så vitt de äro äkta. STEFFEN, som senast behandlat denna fråga³, har kraftigt tagit till orda för den svenska textens prioritet. Han bestrider icke, att den i allmänhet är översatt från latinet, men menar, att översättaren åtminstone delvis haft Birgittas uppteckningar att tillgå, vadan hans text icke blott ur skönlitterär synpunkt utan även sakligt sett skulle vara att föredraga framför den latinska.

¹ Dessa samlingar kunna möjligen någon tid ha existerat separat. I Petrus av Alvastras deposition finnes i margen en numrering, där *Ex.* 48 har nr. 2 (214 r.), *Ex.* 53 nr. 7 (203 r.), *Ex.* 59 nr. 13 (221 r.), *Ex.* 66 nr. 20 (214 v.), *Ex.* 72 nr. 27 (borde vara 26; 205 r.). Kap. 1—46 finnas separat översatta till svenska (cod. *D* i *BU* V 149—153 från tiden 1487—96); detta kan ju emellertid också ha skett efter tryckningen 1492.

² *Ex.* 92—109, med två undantag (*Ex.* 94, 95) placerade i den ordning, de i depositionen förekomma. Av de övriga styckena förekomma *Ex.* 110—112, 116 icke i någon f. n. känd tidigare handskrift.

³ S. 314—331.

Det är tydligt, att denna fråga icke kan avgöras genom ett generellt resonnemang. Den svenska versionen, sådan vi äga den utgiven av KLEMMING¹, är ju sammanförd av längre och kortare stycken, som äro hämtade ur handskrifter från olika tider, och vilkas historia kan vara olika. De måste alltså undersökas var för sig. Och man kan inte heller vara säker på, att inom en och samma handskrift alla partier ha tillkommit på samma sätt — originaluppteckningar kunna ju t. ex. ha förelegat för vissa revelationer, men inte för andra². Endast en detaljgranskning torde här kunna föra till målet.

Det viktigaste partiet är naturligtvis Revelationernas 8 böcker, som föreligga samlade i goda handskrifter från 1400-talets första fjärdedel³.

Texten i dessa handskrifter står i omfång närmast 1391 års upplaga. Tillägg ha kommit med efter IV. och VI. boken, deklamationer finnas, men av *Extravagantes* endast några få enstaka.

Men går man närmare in på detaljerna, så visar det sig, att den svenska texten har vissa säregenheter, som icke återfinnas i någon bekant latinsk handskrift. De viktigaste äro följande. — I I. boken har gruppen IV 132—5 (om prästerna) blivit insatt, utan rubriker och nummer på kapitlen, efter revelationerna I 47—49, som ha ett liknande innehåll. — I II. äro kap. 6—13 (om riddarne) utelämnade, vilket synes bero på att några av dem (6, 7³, 9, 11, 12, 13) återfinnas i VIII. Liksom åtskilliga latinska handskrifter (t. ex. 2 *B* och 2 *C*) brukar nämligen den svenska versionen i motsatts till 1492 års upplaga, om en revelation står både i en av de första 7 böckerna och i VIII., skriva ut den på senare stället och ej på det förra. Här ha även de mellanliggande revelationer, som ej stå i VIII., fått följa med vid uteslutningen. II. har därför endast 22 kap. i st. f. 30. — IV 78—80 äro på ett karaktäristiskt sätt förkortade. Likaså IV 125, vartill fogats några korta ord hämtade ur deklamationen till denna revelation samt ur IV 130, som handlar om samma ämne (7 biskopar, framställda i djurs liknelse). IV 127, 128 saknas. Den gamla IV. boken slutar med

¹ *BU* I—V.

² Birgitta synes ju ha gjort sina uppteckningar på lösa blad, s. 7 not 2.

³ Codd. *B* och *C*, *BU* V 146—149. I—III. även i cod. *A* från mitten av 1400-talet, a. a. 145—6.

⁴ II 7 återfinnes till största delen i VIII 32, vilket KLEMMING icke observerat.

129 (som här har nr. 127). Därefter följa 19 kap. (128—146), som utgöra det egendomligaste partiet av den svenska versionen. Påve-revelationerna (*Tractatus ad pontifices*), som bruka stå på denna plats, äro delvis med (kap. 132—6, 140, motsvarande VI 63, IV 136—140, 144 i den vanliga texten), men för övrigt förekomma här 7 stycken ur *Extravagantes* (kap. 128—131, 138, 139, 141, motsvarande *Ex.* 75, 50, 51, 84, 89, 17, 80), 2 revelationer ur V. (137 = V 11, 146 = V 3) samt de bekanta 4 ej i latinet befintliga styckena (142—5), vilka ej ha karaktären av revelationer utan av böner och hjärteutgjutelser och ur innehållssynpunkt stå i allra främsta ledet inom Birgittas litterära kvarlåtenskap. — V. har en på intet annat ställe återkommande ordning. Alfons' prolog saknas och ersättes av en kort rubrik; så komma först de 16 »frågorna» (*interrogationes*) med deras svar (kap. 1—14), därefter de i den latinska texten mellan dessa inströdda revelationerna (kap. 15—22; det är endast revelationerna 1, 5—7, 9, 12, 13; ett par af de övriga stå i slutet på IV. och 4 = VIII 8, men 2, 8, 10 saknas alldeles), och till sist stycken ur *Tractatus ad pontifices* (kap. 23; ur IV 141, 142) och ur *Extravagantes* (kap. 24—26 = *Ex.* 56, 32, 31). — VI. har 115 kap. i st. f. 122, vilket beror på att tilläggen i slutet endast delvis kommit med (VI 110, 112, 113, 118, 119 saknas; 111, 114 och 122 äro hopslagna med 109). — VII 29 och 31 saknas, så att boken har 29 kap. i st. f. 31. Kap. 28 är starkt förkortat. — Av deklarationerna saknas över hälften, och av det 30-tal, som finnes, äro en del förkortade.

Med avseende på den svenska textens beskaffenhet påpeka vi först en grupp fakta, som tyda på, att den är översatt från latinet. Jämför t. ex. IV 79 och 80 i de båda versionerna! I latinet bilda de ett sammanhängande helt: en skrivelse till en kanik med anvisningar för hans levnadssätt. Kap. 79 är en inledning om glädjen, när människor uppvakna ur syndalivet, om de faror, som då hota dem, och om nyttan att ta råd av en mera erfaren. I kap. 80 komma förmaningarna: om enkelhet i levernet, om deltagandet i kortjänsten, om fastor o. s. v. Svenskan har av allt detta blott i kap. 79 mellanpartiet om en nyomvänds faror och i kap. 80 två lösryckta meningar från ungefär mitten av kapitlet¹. Sammanhanget mellan kapitlen är helt

¹ KLEMMING synes icke ha återfunnit dessa meningar i latinet; han anger detta kapitel såsom saknande latinsk motsvarighet (*BU* V 180).

förlorat; det förra har blivit en betraktelse »Om tålamod och gudeliga ödmjukhet i anfäktelser», och det senare begynner helt enkelt med orden: »Kristi brud sade till en person å Guds vägnar». Här kan det inte vara något som helst tvivel om hur sakerna stå. Latinet med sin mängd av konkreta detaljer står originaltexten vida närmare; det ger oss ännu den aktuella situationen i hela dess friskhet. Svenskan är en översättning i uppbyggligt urval; de konkreta anspelningarna äro avlägsnade, man har skalat ut det som kunde vara någorlunda allmängiltigt och sålunda mera direkt uppbyggligt, och därmed också lyckats nästan fullständigt utplåna spåren efter den situation, i vilken kapitlen ursprungligen äro skrivna.

Och det anförda exemplet är långt ifrån det enda på ett sådant förfaringssätt. I IV 125 beskriver Maria 7 djur, omtalar, att att de beteckna människor, och giver i allmänna ordalag tolkningen av de 4 första djurgestalterna, medan de 3 senares tolkning utlovas till ett kommande tillfälle. I en deklaration omtalas, att revelationen har avseende på 7 bestämda biskopar, konkreta detaljer givas om flera av dem, andra revelationer, som gälla dem, meddelas o. s. v. I IV 130 ges nya upplysningar och anvisningar om flera av dessa biskopar, under hänvisning till uppenbarelsen om de 7 djuren. Vad av allt detta har nu den svenske översättaren haft bruk för? Till att börja med största delen av IV 125: djurbeskrivningarna och tolkningen av de 4 första av dem. Men så har han velat ha — icke upplysningar om vilka personer, som åsyftades (han säger aldrig ens, att det var biskopar) — utan en kort och lika allmän tolkning av de 3 senare djuren. Och så har han uppletat åt sig en sådan, för 5. och 6. djuret i IV 125 *decl.*, för det 7. i IV 130 (nära slutet), och därmed är han nöjd. Återstoden av IV 125 *decl.* och IV 130 har han gått förbi¹.

VII 28 är ett brev till ärkebiskop Bernhard av Neapel, innehållande en uppenbarelse mot två neapolitanska synder: den dåliga behandlingen av hedniska slavar och trolldomsväsendet. Svenskan har strukit ingressen och därmed sammanhanget med den

¹ Typisk för utplånandet af konkreta drag är tolkningen av 6. djuret. I latinets står (IV 125 *decl.*): *Sextum animal, id est sextus episcopus, fuit homo timorosus et cordis sui scrutator, qui ecclesiam suam sapienter gubernans a multis obligationibus liberavit.* I sv.: »Siätta diuret tekna thän man, som j allom thingom är räddir oc ranssakar granlica sit hiärta oc styre sik oc alt sit sniellelica».

historiska situationen; den har vidare utlämnat vad som står om den förra synden såsom icke tillämpligt på svenska förhållanden, och sålunda fått kvar endast en revelation »At trolkonor äru forbannadhe». — Även i IV 78 är uppenbarelsen utskalad ur det i latinet meddelade brevet. I IV 33 har man generaliserat en uppenbarelse om staden Roms förfallna tillstånd till att gälla om hela kyrkan¹. I VI 114 (i sv. under VI 109) äro latinets uppgifter om situationen avlägsnade och endast det andeingivna ordet bevarat. Av *Ex.* 51 (Sv. IV 130) är endast förra hälften medtagen; de konkreta förmaningarna på slutet äro utelämnade. Deklarationen till VII 9 innehåller ett samtal mellan Birgitta och en präst, som var förbittrad på henne. Av prästens två skarpa repliker har i svenskan den ena medtagits blott till hälften, den andra icke alls.

När hela kapitel uteslutits, kan man stundom tänka sig som motiv känslan av att de behandlat för avlägsna och för litet uppbyggligt användbara förhållanden. Så kan fallet vara t. ex. med IV 127, 128 (om en gammal italiensk eremitpräst), VII 29 (brev till en biskop i Mark Ancona), de långa deklarationerna till VII 11 och 16 (politiska förhållanden i Neapel och Cypern)².

Vad deklarationerna i allmänhet beträffar, så kan jag ej dela STEFFENS mening³, att översättningen verkstälts efter ett exemplar, som ej innehöll några sådana (alltså ett exemplar av den alfonsinska upplagan), varjämte översättaren då skulle ha insatt några, ehuru ej alla, Petrus av Alvastras separat existerande anteckningar. Mot detta antagande talar — utom de överensstämmelser, som den svenska versionen eljest har med 1391 års upplaga — även det förhållandet, att de deklarationer, som i svenskan upptagas, i regel stå i direkt fortsättning av texten utan någon särskild rubrik *declaratio* eller *additio*, vilket onekligen snarare tyder på, att de stått införda i den text, som förelegat översättaren. Åt samma

¹ Det heter i början, att för påven skall kungöras, *quam flebilis est status urbis*, vilket i svenskan har ändrats till »huru höghelikin oc grötelikin kirkionna oc cristindomsins stadhga är». STEFFEN 53 har icke anmärkt detta. Ändringen är tydlig även på ett par andra ställen, särskilt i slutet.

² Svenskan bryr sig också mycket litet om kapitelrubrikerna, vilka dock redan funnos i Alfons' upplaga. De förkortas och utelämnas ofta eller ersätts med kortare hemmagjorda. Även detta tyder på ett försvagande av intresset för den levande situationen, som ofta just anges i rubriken.

³ S. 322.

håll pekar ju också ett sådant sätt att behandla en deklaration, som det vi ovan sett exempel på (t. ex. IV 125 *decl.*!)¹.

Saken får nu naturligtvis inte fattas så, som skulle den svenske översättaren medvetet och konsekvent verkställt någon sorts revision av Uppenbarelserna i avsikt att göra dem mer uppbyggligt användbara. Det kan ju pekas på en hel del revelationer, som i så fall också borde ha ändrats eller uteslutits, men som nu fått stå som de stodo i latinet. De antydda synpunkterna ha nog mera inkonsekvent och sporadiskt spelat in. Men man må erinra sig, hur nära till hands de måste ligga vid överflyttningen från latin till svenska. När texten skall ut till ett icke latinbildat publikum, till nunnor och lekfolk, kan det finnas anspelningar på främmande förhållanden, som skulle vara för detta publikum obegripliga, annat, som icke skulle lända till uppbyggelse och därför bör strykas, och åter annat, som det kan vara klokt att inte låta komma ut. Jämför det synnerligen belysande faktum, att i två för förnäma lekmän utskrivna exemplar av den svenska versionen² de mot prästernas förfall riktade revelationerna I 47—49 + IV 132—5 dels utelämnats (de 4 senare), dels införts på latin med den motivering, att dessa kapitel, som handla om prästerna, ej äro till mycken nytta för lekmän att läsa, och prästerna vilja hellre läsa latin! Men i den följande latinska rubriken står det verkliga skälet — att undvika skandal!³

Med avseende på ett par stycken kunna vi alldeles direkt kontrollera förhållandet mellan Birgittas originaltext, latinet och den svenska versionen. Det är de stycken, som vi äga i hennes autografiska uppteckning⁴. Där kan det ju ytterst lätt ses, om den svenska versionen vilar på latinet, eller om originaltexten har förelegat. I den ena revelationen (A = IV 49) och första delen av den andra (B 1 = VIII 56 slutet) befinnes det förra vara fallet: svenskan följer sla-

¹ STEFFEN (a. st.) synes tänka sig, att det var själva Alfons' originaltext, som blev Vadstena klostrets grundkodex. Detta var icke fallet, ty Alfons' original fanns 1399 i Genua (enligt en anteckning i 1 B, varom se Exkurs A.).

² De anförda codd. B. och C.

³ BU V 147: »Här näst six nakat aff prestomen, ok är thetta ey stor nytto älla kännedombir lekmanom at vita, ok klärkanne älskå meer at vita ok läsa latino; thy for thera skuld scrifwas thässo nästo capitula a latino». — *Et ponitur hic in latino, ne Clerus scandalizetur a laicis et dampnetur.*

⁴ Se s. 33 ff.

viskt latinet och visar intet spår till bekantskap med originaltexten¹. Tillbakaöversättningen från latin till svenska är trognare gjord än den första översättningen från originalets svenska till latin.

I senare delen av den andra revelationen (B 2 = *Ex.* 80 = Sv. IV 141) däremot går — såsom STEFFEN² riktigt påpekar — den svenska versionen med originalet mot latinet. Och här kan det således inte råda något tvivel om, att inte Birgittas text förelegat den svenske redaktören³.

Därmed har man en fast utgångspunkt för vidare undersökningar i denna riktning. På ett ställe är det fullkomligt visst, att originaltexten förelegat. Kan det månne uppletas flere sådana ställen?

Närmast har man då att tänka på de 4 kapitel (IV 142—5), som icke äga någon latinsk motsvarighet⁴. Med avseende på dem kan intet annat alternativ komma i fråga än att förklara dem oäkta. Men ingenting talar för en sådan möjlighet; tonen i dem är så birgittinsk som möjligt.

¹ STEFFENS utkastade tanke s. 323 f., att våra autografer endast voro utkast, som Birgitta själv sedan omredigerat till den i latinet och svenskan befintliga textgestalten, kan vid närmare granskning icke fasthållas. Skulle hon verkligen gjort sådana förändringar i sin egen uppteckning? (Se för B 1 s. 32; liknande saker finnas i A. Om sakändringarna i A. s. 33 f. kan ju diskuteras.) Är det inte rimligare att tillskriva sådana avvikelser en översättande bikt-fader? I synnerhet som de äro alldeles analoga med de avvikelser, som finnas i den latinska texten av B 2 (*Ex.* 80), där översättningen heller ingalunda är »ordagrann», såsom STEFFEN menar (s. 326). Se s. 32 f.

² S. 324 ff.

³ En liten svårighet vållas därav, att den svenska versionen faktiskt på en punkt går med latinet mot originaltexten, i det att den i originalet befintliga inledningen om 4 män, stående inför Maria, är borta, och i följd därav revelationen betecknas såsom Marias ord till Birgitta i st. f. — såsom i originalet — till dessa 4. STEFFEN 326 f. förmodar, att Birgitta själv gjort denna ändring. Skall man gissa, så förefaller det mig sannolikare, att bikt-fadern-översättaren gjort den. Han har nämligen också i de första meningarna i latinet synbart bemödat sig om att låta talet vara ställt direkt till Birgitta. Se s. 32. Den svenske redaktören skulle då, fastän han annars fullständigt följt originaltexten, ha givit ingressen samma form som i latinet därför, att originalets inledning mist sin egentliga poäng, då några ord, som tydligen innehöllo en närmare beteckning av de 4 männen, blivit (av Birgitta själv?) utraderade.

⁴ Ett par av dessa kap. förekomma även fristående i Vadstenabönböcker. GEETE, *Svenska böner från Medeltiden* nr 244 (= IV 142), BU IV 164 f. (= IV 144).

Vidare ha vi i den svenska textens kap. IV 140 en mycket självständig variant av latinets IV 144. Det gäller en påves, tydligen Urban V:s¹ tillstånd efter döden. Motivet är detsamma i båda versionerna: en avliden påves själ, instängd i en trång boning, vars tak vilar på hennes hjässa — vilket skall beteckna en viss, dock ej den högsta, grad av skärseldspina. En hel del olikheter i detalj torde snarast kunna förklaras genom antagandet, att den svenska versionen är den ursprungliga, under det att den latinska beror på en omarbetning, gjord av Birgitta själv².

Samma förhållande synes äga rum med de revelationer till påvarna, som föreligga i IV 138—140 = Sv. IV 135—6 och IV 142 = Sv. V 23 b. Svenskan synes där representera en första uppteckning, latinet det på grundvalen av denna till vederbörande adressat utskrivna brevet. Men vid dettas formulerande har nog också Birgitta själv medverkat: inledningsformlerna överensstämma med hennes stil, och stundom har latinet utöver svenskan konkreta detaljer, som torde böra tillskrivas henne själv³.

Även i Sv. IV 138, 139 = *Ex.* 89, 17 är den latinska texten tydligtvis sekundär, då den har uttryck, som endast synas kunna förklaras såsom uppkomna på grundval av den svenska texten⁴.

¹ GARDNER 79.

² Domen är något mildrad i latinet i förhållande till svenskan — något som man ju kunde tillskriva en biktfader. Men det mittparti, där latinet går helt ifrån svenskan, har konkreta drag — tolkningen av taket och av meningen med att själen synes iklädd skapulär —, som för mig åtminstone lägga den ovan uttalade meningen närmast.

³ Så t. ex. i Sv. IV 136 b = IV 140, där latinet utöver svenskan bl. a. har uppmaningen till Gregorius XI att komma till Italien nästkommande mars eller senast början av april (1372) och föreskrifterna för Alfons om den symboliska handlingen att inför påvens representanter sönderriva en kopia av det ifrågavarande brevet. — Den motsatta möjligheten, att svenskan är sekundär och har avlägsnat vissa i latinet befintliga konkreta drag, torde i dessa kap. böra elimineras på grund av sådana förhållanden, som STEFFEN 318 f. anför ett exempel på (svenska texten riktig, latinets uppkommen genom en missuppfattning av denna).

⁴ T. ex. Sv. IV 138 s. 254 r. 7—9 »Thässe äru sua som the ther j borgha murom june sitia, ok nat ok dagh stridha ther amote dödhelica fianda» = *Hi sedent quasi intra muros castrorum, quotidie repugnantes contra insidias malignorum spirituum*. Svenskan har bevarat liknelsen, latinet har fördunklat den genom att inblanda tolkningen. — Sv. IV 139 s. 256 r. 18—21 »O huru höuiskom thom brudhom bör at vara, ok idhelica aat sik atskötnom j sidhom oc ordhom ok gerningom» = *O quam honeste et morigerose oportet eas in*

Man märker, att de flesta av dessa texter, som återgå på originalet, stå samlade på ett ställe, inom den för svenskan egenomliga gruppen IV 128—146¹. I slutet av IV. boken fingo ju fristående texter ofta sin plats.

Men även utanför denna lilla grupp finner man ett och annat stycke, som med någon sannolikhet synes kunna hänföras till denna kategori. Dit hör t. ex. VII 13 = Sv. VII 13 + 14, om sonen Karls öde efter döden². Sönderdelningen i två kapitel är ursprunglig: i Alfons' och Petrus av Alvastras vittnesmål omnämnas ifrågavarande uppenbarelser såsom befintliga i VII 13 och 14³. Vidare är, såsom STEFFEN med rätta framhåller, texten utan den avsedda personens namn (sv.) ursprungligare än den med namnet insatt (lat.). En felöversättning förekommer också i latinet⁴.

conspectu intuituum cum verbis et moribus incedere. Här har latinet översatt fel; i st. f. att brudarna (nunnorna) skola vara »uppmärksamma på sig själva» har det fått in tanken på de dem uppmärksamt betraktande åskådarne. I Sv. *Ex.* 22 finns en annan svensk text, som ordagrant följer latinet.

¹ Icke alla stycken i denna grupp kunna bevisas återgå på originalet. Utom de nämnda kunde man möjligen till de mera ursprungliga räkna Sv. IV 132, 134 (= VI 63, IV 137), vilka i alla händelser representera en gent emot latinet självständigare text än dubletterna Sv. VI 63, *Ex.* 50.

² Översatt hos STEFFEN 141—7 (endast kap. 14). Jfr hans granskning av texterna s. 319 ff. Såsom synes, blir mitt slutresultat detsamma som hans, fast på delvis andra grunder.

³ *Alfons* 33° 158 r. *Palv* 33° 222 v. 1 *A* och 1 *C* skilja på kapitlen, däremot icke 1 *B*.

⁴ 269 r. 22—23: »thu atirlöne thina eghna gafwor ok gifwir for thom äverdhelik äroful lön» = *tu occultas tua gratiosa dona, conferens pro eis æternaliter præmia gloriosa*. Det finns ju i fsv. ett »löna» = »dölja» lika väl som ett »löna» = »belöna». Av ren tanklöshet har översättaren satt det förras i stället för det senares latinska motsvarighet. — Däremot kan jag ej dela STEFFENS åsikt, att »script» 265 r. 31 och 266 r. 12 skulle betyda »botövning» och på latin med orätt översatts med *scriptura*. Både före och efter detta ställe står ordet i samma revelation i betydelsen »skrift», d. v. s. här de förteckningar, listor på den dödes synder, som äro djävulens bevismaterial i själa-processen. Den betydelsen har ordet, menar jag, även här. »Een säk fullan mz the scriptinne, som han skulle haua bättrat mz sina synde» betyder alltså: »En säck full med anteckningar om det — nämligen de botövningar, satisfaktioner —, varmed han skulle hava gottgjort sina synder». Uttrycket är något hårt, men icke omöjligt — det kan ju också hända, att texten är något fördärvad. I varje fall ser man av det som omedelbart följer, att säcken icke änkes vara full med botgöringar eller straff, såsom STEFFEN säger. Säckens innehåll angives 266 r. 8—9 av djävulen så: »alla the saka, som mik tilburdhe

Det bör också påpekas, att åtskiljandet mellan *interrogationes* och *revelationer* i V. boken möjligtvis kan återgå på en ursprunglig anordning; av inre grunder synes det mig alldeles visst, att *revelationerna* i V. ej från början kunna ha haft den plats, de i alla mig bekanta latinska handskrifter ha, nämligen inströdda mellan *interrogationes*¹.

För att precisare kunna angiva, i vilket omfång originaltexter sålunda spelat in vid den svenska versionens tillkomst, finge man tydligtvis genomgå och jämföra svenskan och latinet från början till slut. Avgörandet kan i det enskilda fallet vara ganska svårt², och ett säkert slutresultat kan först då nås, när man har fått de latinska handskrifterna kollationerade och sålunda kan fullt överskåda den latinska textens utveckling. Det är nämligen tydligt, att möjligheten av latinska textvarianter också måste tas med i beräkningen vid bedömandet av svenskans avvikelser från den vanliga latinska texten.

fore at pina han», vilket icke med STEFFEN är att översätta: »alla de saker, som jag behövde för att pina honom», utan: »alla de saker, för vilka det tillkom mig att pina honom» (jfr lat: *omnes causas, pro quibus oportebat me ipsum punire*). Säckens betyder lättjan, och dess innehåll är anteckningar om alla de fall, då den döde försummat botgärningar för sina synder, och för vilka djävulen alltså hade rätt att pina honom. Ty — heter det ju — »av lättja försummade han många goda ting». Nyss förut har djävulen funnit sitt bevismaterial angående överträdelsesynder fördärvat; nu tillgriper han det som gäller underlåtenhetssynder. För svenskan prioritet skulle man ur denna passus på sin höjd kunna åberopa latinets vidlyftiga och något oklara omskrivningar av den tanke, som i svenskan är kortare, men visserligen ej lättbegripligt, uttryckt.

¹ Jfr s. 24.

² Se t. ex. III 27 (STEFFEN 37 ff.). I sv. står s. 382 r. 6 »här j rom», där lat. endast har *Romæ*, vilket ju kunde tyda på svenskans sammanhang med originalet. Litet längre fram befinns det, att lat. en lång sträcka oupphörligt leker med de språkliga begreppen positiv, komparativ och superlativ, varom sv. icke vet något. Det är alltså den öfversättande biktfadern, som här velat briljera med sin grammatiska lärdom? Men där dessa termer införas, står det: *Ecce ponamus tres gradus, sicut tu* (sagt av Maria till Birgitta) *composuisti hodie* — alltså en reminiscens från B:s latinstudier (liksom talet om substantiv och adjektiv III 30 och ordspråket *Melius prævenire quam præveniri* IV 74). Då skulle sålunda översättaren till svenska i Vadstena ha utelämnat de lärda termerna såsom icke lämpade för hans publikum? Man ser, att avgörandet icke är så lätt.

Emellertid tror jag — i motsats till STEFFEN¹ —, att man redan nu kan med tämlig säkerhet säga, att svenskan i det vida övervägande antalet fall är översättning från latinet. De norska texterna, varom mera nedan (Kap. 6), ge oss en hel rad exempel på svenska 'stycken — mest i I. och II. —, som följa latinet utan spår av inflytande från originalet. Och de ställen, där vi verkligen känna originalet, visa, att den första översättningen (från svenska till latin) var betydligt mindre ordagrann än den andra (från latin till svenska)², vadan alltså den omständigheten, att svenskan och latinet följas åt så nära, som de faktiskt i de flesta fall göra, snarast talar för, att originalet icke varit med i spelet.

Man torde sålunda — med den grad av sannolikhet, som f. n. är möjlig att uppnå i denna sak — få formulera omdömet om den svenska versionen av de 8 böckerna ungefär på följande sätt. Den är i det väsentliga en tillbakaöversättning från latinet. Den torde ha tillkommit — eller åtminstone påbörjats — på 1380-talet³, eftersom den känner och använder Petrus av Alvastras supplementmaterial, ehuru icke fullt i den omfattning och ordning, som genom upplagan av 1391 någorlunda slog igenom. En serie textändringar, mest sammandragningar och uteslutningar, är föranledd av hänsyn till den publik, en bok på svenska kunde påräkna. Ett sannolikt ganska litet antal kapitel återgår på originaltexter, som man får tänka sig bevarade på lösa blad i Vadstena. —

Utanför de 8 böckerna finnas svenska texter dels med, dels utan latinsk motsvarighet. Av det förra slaget ha vi att räkna med följande fyra grupper.

¹ Av STEFFENS exempel på ställen med sakliga textdifferenser, där svenskan skulle vara överlägsen latinet, synas mig de två första (ur VI 35 *decl.* och VI 82 = Sv. VIII 38) föga bevisande. Hans stilundersökningar synas — åtminstone i den form, vari de f. n. föreligga — inte leda till några säkra resultat. — F. ö. erkänner även han, att latinet nog på flera ställen än svenskan torde ha den riktiga texten (s. 317 not).

² Detta är psykologiskt sett gott förklarligt: för biktfaderna under Birgittas livstid låg innehållet, saken, som genom revelationen skulle uträttas, överst i medvetandet, medan det för de i Vadstena översättande munkarna endast gällde att återge en föreliggande, så att säga stelnad text.

³ Jämför att *Sermo angelicus* föreligger i svensk handskrift från 1385.

A. *Sermo angelicus* i en handskrift från 1385¹. Synes vara översättning från latinet utan spår av inflytande från originalet.

B. Regeln med tillhörande *Extravagantes* (kap. 1—46, 65). Handskrift *D* från tiden 1487—96². Själva Regeln och den sammanhörande grupp *revelationer*, fullt överensstämmande med *Ex.* 1—46 i 1492 års upplaga, som därtill är fogad, synes icke röja något inflytande från originalet. Men sist står utan nummer en *revelation* (*Ex.* 65), som däremot tydligt återgår på Birgittas egen uppteckning. Bevisen därför äro följande.

1. *Revelationen* innehåller en dagordning för den lilla svenska kolonien omkring Birgitta i Rom. Latinet avviker från svenskan däruti, att det endast anslår en timme till var måltid, medan svenskan har två. Det senare är ursprungligare, ty endast så blir dagordningen fullständig³.

2. Latinet och svenskan följas i allmänhet noga åt, men där de skiljas, är svenskan ursprungligare. Så t. ex. 119 r. 9—10, där det talas om den fasta, som skall hållas, »mädhan j ärin wäghfarande; warin j hema j clostreno», så kunde den väl mildras. Detta Birgittas »hemma» — i Vadstena, dit hon längtade, men aldrig fick komma⁴ — saknas i latinet (*si essetis in monasterio* o. s. v.).

¹ Parisiska handskriften på Kungl. Bibl. i Stockholm (*BU* IV 524). Varför är denna icke upptagen i KLEMMINGS handskriftsbeskrivning i *BU* V? Stycket är tryckt i *BU* IV 215—276.

² = *Ms. Germ. fol. 726* i Kungl. Bibl. i Berlin. Innehåller i Vadstena gällande klosterstadgar; utom de nämnda även Regeln i den form den fick genom Urban VI:s bulla av 1378 (*Regula tercię persone*, HÖJER 67 f.), Petrus av Alvastrås *Constituciones* (HÖJER 72 ff.) och »systranna *Lucidarium*». *Reg.* med tillhörande *Ex.* tryckt i *BU* IV 3—120 (*Ex.* 65 s. 117—120). Numreringen på *Ex.* är olik den vanliga: kap. 1—4 motsvara *Reg.* 28—31, kap. 5 är en inledning, kap. 6—31 = *Ex.* 1—26, kap. 33—52 = *Ex.* 27—46 (något kap. 32 finns inte).

³ Dygnets ordning är enligt svenska texten: natt 8 e. m. — 4 f. m., böner 4—8 f. m., måltid 8—10 f. m., arbete 10 f. m. — 4 e. m., böner 4—6 e. m., måltid 6—8 e. m. Latinet, som endast har en timme till var måltid, får dygnet 2 timmar för kort.

⁴ Jfr en sats ur hennes tröstebrev från Rom till väpnaren Johan Peterson, som stod för klosterbygget, och hans hustru, då hans mor och deras barn dött: »Ok är iac gladh ther aff, at thera kruppa äru iordhathe i the dyro var fru closter i vazstenom». KLEMMING, *Bonaventuras betraktelser*, XXXIII. Och så Kristi ord till henne på dödsbädden: *amodo reputaberis non solum sponsa*

3. Liknande är förhållandet 120 r. 6—10; om någon råkar fara ut mot en annan i vredesmod,

»tha leetin genstan en lönlikan *statim, cum fieri potest, quæra-*
oc beqwāman stadh *tis locum aptum,*

oc forlikins,

bedhandis ödhmiuklika nadhe *legendo unam Ave Maria,*
aff gudhi.

Oc fallen a knä oc läsin Aue *a Deo indulgentiam humiliter*
maria. *postulando.*

Oc thān bidhi sik forlata, som
brutit haffwir».

C. 4 Orationes. Tre svenska versioner, varav de båda första (I och II) äro tryckta i *BU* IV, s. 132—146 och 146—158, den tredje i *GEETES Svenska böner från Medeltiden* n:r 45, 46, 99 och 138¹. Avskrifterna äro oberoende av varandra och återgå på Birgittas original². Den första och den tredje äro värdefullare än den andra. De synpunkter, som leda till detta resultat, äro följande.

1. De svenska texterna ha en bättre ordning på styckena än latinet. De 4 meditationerna i lovsägelseform ordnas av dem på följande sätt: 1) om Kristi liv, 2) Kristi lemmar, 3) Marias liv, 4) Marias lemmar. Latinet har ordningen: 3) 1) 2) 4). Att 3) ursprungligen gått omedelbart före 4) framgår även därav, att latinet i slutet på 3) har ett stycke, som i svenskan står i början på 4). Originalen har säkerligen haft fortlöpande text utan några avdelningar — det säges i företalet ha varit Birgittas dagliga bön, vilket ej är osannolikt. I och III ha ännu inga rubriker över de fyra avdelningarna, II har sådana, men de äro säkert ej ursprungliga.

2. Latinet har givit varje stycke en liturgisk avslutning (*Qui vivis et regnas* o. s. v.), som saknas i svenskan. Därmed har bortfallit den personliga bön i slutet på 4), varmed Birgitta avslutade dessa meditationer, och som är mycket karaktäristisk med

mea, sed etiam monacha et mater in Watsteno, och allra sist: *venies ad monasterium tuum, id est in gaudium meum, et corpus tuum locabitur in Watstenum*. VII 31. Jfr *Ex.* 67 (slutet).

¹ Om handskrifterna se *BU* V 156—7 och *GEETE* XLI—XLIX. Den första är från 1400-talet, den andra från detta århundrades senare hälft, den tredje från 1500-talets början.

² *STEFFEN* 241 not 2 finner tvärtom den svenska texten »underhaltig och korrumpad».

sina uttryck av syndmedvetande och ånger (I 145 r. 27—146 r. 7, III 325 r. 15—326 r. 4, saknas i II). Latinet har också i 2) — som där står i tredje rummet — format varje punkt i lovsägelserna i någon mån liturgiskt (var och en avslutas med *Amen*).

3. Texten är i latinets genomgående mera utbroderad. Ett ex. får gälla för många (137 r. 24—30, ur 2) = lat. *Oratio tertia*).

»Min herra ihesus christus, al
creatur af riddarlikom hedher
thit hiärta äre, ther ey for luk-
kan älla for throughan vtan for
thins rikis rät thik siäluom ey
sparde;

thän rät thin vili var af vphof,
at thu ville man vardha ok lagh
känna.

Fore the laghin strido alle mar-
tyres, ok vndir thöm bindas mz
edhe alle the ther riddara göras».

*Domine mi Jesu Christe, quia
benedictum cor tuum regale et
magnificum numquam tormen-
tis nec terroribus seu blanditiis
flecti potuit a defensione regni
tui veritatis et iustitiæ, nec tuo
sanguini dignissimo in aliquo
pepercisti, sed magnifico corde
pro iustitia et lege fideliter de-
certasti,
legisque præcepta et perfectio-
nis consilia amicis et inimicis
tuis intrepide prædicasti,
et pro defensione ipsorum cum
tuis sanctis sequacibus morien-
do in prælio victoriam obtinuisti;
idcirco dignum est, ut invictum
cor tuum in cælo et in terra
semper magnificetur et a cunc-
tis creaturis et militibus tri-
umphali honore incessanter lau-
detur. Amen.*

4. Att I och III erbjuda en bättre text än II, ses t. ex. därav, att II saknar den ovannämnda slutbönen och åtskilligt annat, som står i I och III (147 r. 5 är t. ex. en punkt överhoppad, r. 10 en annan), samt har åtskilliga rena felskrivningar (t. ex. 156 r. 28 »munne» i st. f. 144 r. 1 »minne», 157 r. 24 »kärasta gul» i st. f. 144 r. 28 »skärasta gul»)¹. På ett par ställen har dock II med stycken som ej finnas i I (t. ex. 147 r. 16—20, som i I 134 r. 12 uteslutits genom dittografi; 148 r. 26—30, uteglömt 135 r. 23;

¹ På dessa ställen märks det, att I och II dock i viss mån stå varandra närmare än III, som på förra stället har »aff thinom huxsilsom» (323 r. 6—7) och på det senare intet adjektiv till »gul» (324 r. 9) — båda delarne väl sekundärt.

båda styckena finnas i latinet). I dessa fall har III den rätta texten. Likaledes står t. ex. »haka» med rätta i II (150 r. 18) och III (120 r. 20), där I (137 r. 17) felaktigt har »hals». Slutbönen är däremot ursprungligare i I än i III, som har något skematiskt utvidgat dem.

D. 4 stycken ur Codex Bergmanianus från 1400-talets början¹, motsvarande IV 131, VI 118, *Ex.* 63 och 69. Intet av dessa stycken (som alla tillhöra Petrus av Alvastras supplement) finns i den svenska upplagan av de 8 böckerna. Latinet och svenskan stå här varandra mycket nära; dock förefaller det mig möjligt, att den svenska texten är ursprungligare. I VI 118 har svenskan inte med den sista biten i latinet, vilken ej utgått från Birgittas egna händer (Katarinas namn är där utsatt). I *Ex.* 69 heter det 126 r. 16—18: (Drag mitt hjärta till din — Marias — son) »swa myklo starklikare . . . , som thz är thyngra af sik oc sent til alt thz som got är» = *et eo valentius . . . , quo fuerit ponderosius*. Och 127 r. 6—12:

»Stande thy nu här äpte standugh i guz tjänist oc i godhom gärningom oc allom dygdhom.

Stet modo deinceps stabilis.

Forthenskul at hon hawir forlatit sit goz oc rikedom, tha skal hånne atirgällas himerikis rike.

Nam pro possessione terrena dabitur ei regnum cæli.

Fore thy at hon forlät sin bonda, skal hånne gifwas himerikis brudhgomme ihesus christus gudz son.»

Et ipse Jesus Christus pro marito.

Här skulle alltså, liksom vid de följande två styckena i samma handskrift (se nedan), originaltexter ha förelegat.

De spridda texter utan latinsk motsvarighet, som uppgivas vara av Birgitta, äro följande.

A. 2 stycken ur Codex Bergmanianus². Intetdera innehåller någon revelation³. Det förra är en betraktelse om den gode

¹ Cod. *E* i BU V 153. Tryckta i BU IV 123—7.

² BU IV 127—131.

³ Det är anmärkningsvärt, att alla de fornsvenska stycken, som icke ha någon motsvarighet i latinet, icke ha karaktären av revelationer. Häruti ligger kanske anledningen till, att de aldrig översatts på latin.

och den onde andens inverkan på människorna, det senare en skrifvelse till en biktfader med en teckning av hennes själs närvarande läge, ett slags bikt alltså, som dock tyvärr är avbruten, innan hon hunnit riktigt in på ämnet. Båda håra alla tecken till äkthet.

B. Ett brev till sonen Birger, enligt överskriften sänt från Rom. Står i en handskrift från senare hälften av 1400-talet¹. Sannolikast äkta.

C. Några spridda böner, närmare bestämt:

- a) »Thu sanne ok lifwande gudz son»²;
- b) »Min herra gudh, iak bidher thik»³;
- c) »Sighnadhvir see thu, ihesu christe»⁴;
- d) »O äroful himerikis drotning»⁵;
- e) »Jhesus Christus, liffuandis gudz son»⁶;
- f) »O thu aldra lustogasta yrtagardher»⁷;
- g) »O käraste härre»⁸.

Dessa böner förekomma mest i Vadstenabönböcker från slutet av 1400- och början av 1500-talet. Det finns knappast några hållpunkter för att tillskriva dem Birgitta, vadan det väl är säkrast att lämna frågan om deras äkthet öppen⁹. —

Så har denna undersökning resulterat i, att de fornsvenska texterna, ehuru till övervägande del tillkomna genom översättning från latinet, dock gömna ett litet antal stycken, som återgå på Birgittas originaluppteckningar.

¹ Arvid Trolles lagbok, jfr *BU* V 178. Tryckt i *BU* V 140—1.

² *BU* IV 160, 176. GEETE, *Svenska böner fr. Medeltiden* K 39—40, N 49.

³ *BU* 160.

⁴ *BU* 163.

⁵ *BU* 168—9, 169—170. GEETE A 8, K 44, N 62.

⁶ *BU* 170, 170—1. GEETE A 16, I 25, K 18, L 40, N 40.

⁷ *BU* 171—3, 173—4. GEETE A 15, K 79, L 4, 48.

⁸ Nr. 258 i GEETES samling. Nr. 249 i samma samling är = förra hälften av 258. Av de övriga Birgittastycken, som GEETE upptager som förut otryckta, är nr. 100 = början av *Ex.* 69 (*BU* IV 126), nr. 244 = Sv. IV 142 (*BU* II 261 ff.) och nr. 248 = början av IV 77 (*BU* II 151 f.).

⁹ Det förefaller mig, som om de tre första snarast skulle kunna vara äkta. Bönen a) förekommer vanligtvis förbunden med ett äkta stycke (se *BU* IV 176, 162 f.; så även i GEETES handskrifter).

6.

Det finns emellertid ännu en grupp av texter att pröva, innan vi nå slutet på de kritiska problemen.

KLEMMING har i sin upplaga av Uppenbarelserna¹ efter en pergament-handskrift från början av 1400-talet i Skoklosters bibliotek² avtryckt ett antal revelationer och fragment av sådana i birgittin-norsk uppteckning³. Han har anmärkt, att fyra stycken i denna uppteckning icke återfinnas varken i latinska eller svenska texten. »De härstamma således förmodligen», säger han, »från några fragmentariska blad, som blivit liggande i Vadstena klosters förvar; ty något skäl att fränkänna dem författarinnan till alla de övriga synes ej finnas».

Här möta alltså ytterligare några stycken, som kunna förmodas härstamma från Birgittas originalanteckningar. Och nu visar en närmare undersökning, att detta är förhållandet icke blott med dessa annars okända stycken, utan även med en mängd andra, inalles $\frac{3}{4}$ av texterna i denna uppteckning.

Låt oss då se på dess innehåll något närmare. Den består av 25 stycken (av mig numrerade No. 1—25), inneslutande helt eller delvis 31 från annat håll kända revelationer, de flesta ur böckerna I. och II. (14 ur I., 8 ur II.). Därtill komma så de 4 endast här befintliga styckena (enligt min numrering No. 7 C, 9, 16, 20 B). Ordningen har mycket få beröringspunkter med den sedvanliga; de fem sista styckena (No. 21—25) motsvara emellertid II 7—13⁴.

¹ BU IV 423—522.

² Hds. n:r 5 i kvart, beskriven BU V 175—6.

³ Enligt prof. O. VON FRIESEN, som välvilligt underkastat texterna en preliminär språklig undersökning, är detta endast skrivna, aldrig talade idiom en blandning av svenska och norska, uppkommen genom att norska birgittiner avskrevo svenska texter. Till grund ligger svenskan, men den har blivit uppblandad med norska former och influerad af norska skrivvanor. I Danmark finns vid samma tid en fullständigt analog birgittin-danska. Jfr HAMMERICH, *Den hell. Birgitta* 293, 299.

⁴ Här en förteckning på styckena. No. 1 = VI 52 (liksom svenska texten utan den deklaration, som finns i den latinska). No. 2 = I 11. No. 3 = det stycke i *Ex.* 51 = Sv. IV 130, som handlar om Jesu lidande. No. 4 = VIII 57. No. 5 = IV 50 + 51 (utan den både i latinet och svenskan befintliga dekla-

De första styckena (No. 1—5) äro beroende av latinet och visa intet tecken till sammanhang med originalet. De synas vara översatta direkt från latinet utan förmedling av den svenska översättningen.

De följande styckena (No. 6—25) däremot avvika från latinet och förhålla sig till detta och den svenska översättningen på ett liknande sätt som de från originalet stammande texter vi förut undersökt. Inom detta parti befinna sig de annars okända styckena. Några exempel skola visa, hur sakerna stå.

1. No. 6 = I 55+56 är i liknelseform en anklagelse mot fördärvet inom kyrkans 3 stånd, »domare» (klerker), »försvarare» (riddare) och »arbetande» (meniga folket). S. 449 r. 2—5 står bland andra anklagelser mot »domarne»:

»Pe ära raske til sinna eigna nyt ok vilia, til min heidhir ok vilia lati och flati. Pe ära raske at döma ok seine at spyria ok leta, huru ellir hwi malit är giort».

Latinet har den första antitesen försvagad, den andra saknas:

*Sapientes sunt pro temporali utilitate sua et voluntate propria, sed muti pro laude mea*¹.

Svenskan följer latinet:

»The äru sniälle til sin eghin vilia ok nyttelikhhet ok dumba til mit loff».

2. I början på I 56 talar Gud (449 r. 31—450 r. 3):

»Nu är ek mz liiknilsom sighiande swa sām þen herra, sām badhe är domare ok fadhir. Kombir folkit ok kärir uppa hans eighin son, tha swara han swa folkeno: 'Biddhin til morghons ellir annars dags. Min son kan än bättra sik'».

rationen till det senare kapitlet). No. 6 = I 55 + 56. No. 7 = I 57 + IV 99 + ett annars okänt stycke (7 C) s. 458—461. No. 8 = I 50. No. 9 ett annars okänt stycke s. 465—7. No. 10 = I 45 + 44. No. 11 = I 27. No. 12 = I 28. No. 13 = I 46. No. 14 = I 58 + ett stycke ur slutet på I 52. No. 15 = VI 32. No. 16 ett annars okänt stycke s. 487—8. No. 17 = I 25 med ett infogat stycke ur I 22. No. 18 = VI 31. No. 19 = VI 28 (delvis). No. 20 = senare hälften av II 16 (Sv. II 8) + ett annars okänt stycke (20 B) s. 498. No. 21 = II 7 (jfr Sv. VIII 32). No. 22 = II 8 (saknas i svenskan). No. 23 = II 9 (Sv. VIII 33). No. 24 = II 10 (delvis; kap. saknas i svenskan). No. 25 = II 11 + 12 (delvis) + 13 (Sv. VIII 37, 36, 35).

¹ Den följande meningen: *Simplices conculcant sub pedibus et obmutescere faciunt*, vilken saknas i norskan, är ett utförande av en något tidigare tanke — »þe suika einfallugha ok ödhmiuka» (448 r. 28—29), *homines simplices supplantant*.

Latinet ger situationen oklarare genom att icke ha med poängen i den kursiverade satsen:

Attamen ego sum sicut dominus, qui et pater et iudex est. Cui eunti ad iudicium dicunt circumstantes: »Domine, procede citius et fac iudicium!» Quibus respondit dominus: »Expectate modicum usque cras, quia forte filius meus adhuc interim emendabit se».

Svenskan följer helt latinet.

3. Nutidens präster ha ersatt alla Guds bud med ett enda (450 r. 19—29).

»Hwad är þetta ordit utan: 'Räk handhena ok tak pänningin!' Þz oordhit älskas firi mit budhord. Huilkin man sām gör mandraap, hordoom ellir adra ogudhlika syndir, þz bātras alt mz þāssō ena ordheno: 'Räk handhena ok tak pänningin!' Þz är nu klärkanna snille: tala fagirt ok göra illa, lata sik mina vini vara ok skammas eig göra twärt a moot mz gerningommin. Þe vurdha eig rätuisona ok eig vm salena, vm þe fa pänningin. Þe þola gerna andra i syndinne, mz þy þe ära fule siälfue».

Jämför latinet:

Quid est hoc unum verbum? »Porrigē manum et da pecuniam!» Hæc est sapientia eorum, loqui pulchre et agere male, simulare se meum et agere nequiter contra me¹. Ipsi denique pro muneribus peccantes libentes patiuntur in peccatis.

Och svenskan:

»Hwat är thetta ena ordhit utan: 'Räk handena ok giff pänningin!' Thetta är thera snille: at tala faghirlika ok göra illa. The lata sik wara mina thiänara ok tho göra the wranglika mote mik. The thula gerna ok städhia syndhoga i thera syndom for thera gafwo skuld».

Här ha ett par meningar överhoppats i latinet genom dittografi och saknas följaktligen också i svenskan. Måhända synes formuleringen på det enda nya budet bättre i latinet och svenskan (»giv penningen!»), men även den norska formen ger god mening: det är Guds bud till prästen: »tag penningen!» Den pregnanta satsen om »klärkanna snille: tala fagert och göra illa» har kommit över i svenskan, men intet tyder på, att det gått någon annan väg

¹ Enligt *Cod. Farn.* (anförd i 1628 års upplaga): *simulant enim servire mihi et agunt contra me.*

än via latinet. De slående orden, att de ej skämmas att göra tvärt emot, vad de säga, och att de ej bry sig om varken rättvisan eller själen, blott de få penningen, ha blivit betydligt avtrubbade i latinet och svenskan.

4. Om det budskap Gud nu genom henne sänder till världen (451 r. 30—452 r. 6):

»Ek sändir mz minom vinom miin ordh, þer af minom munne wtganga, til minna ouinj, at þe vilin sik bättra. Þassin ordh ära eig swa lönlikin, at men þäim eig tala ma. Þe äru ok eig swa vand¹, at men kan þäim eig begripa, vtan hwa sām samuit hafuir ma þäim badhe forstanda ok halda. Mz þy hwa sām þäim takir ok haldir, han faar miskund. Hwar sām þäim takir ok wtsputtar, ifuir han gāngir miin rätuisa».

På latin:

Sic ego verba mea mitto amicis meis, quæ non sic obscura sunt ut Apocalypsis, quam Iohanni ostendi sub obscuritate, ut a spiritu meo in suo tempore, cum mihi placeret, explanarentur. Nec ita occulta sunt, ut non annuncientur, sicut Paulus videbat de mysteriis meis, quæ non licebat loqui. Sed sic aperta sunt, ut omnes, tam parvi quam magni, intelligent, tam levia, ut omnes, qui velint, possunt capere.

Svenskan följer latinet.

Här torde hänvisningen till Apokalypsens dunkelhet och Pauli outsägliga ord böra skrivas på den översättande biktfaderns konto. Birgittinskt är däremot utan tvivel såväl det kraftiga uttrycket, att var förnuftig människa² kan både förstå och hålla orden, som antitesen i de sista meningarna — vilket allt på latin är utelämnat eller fördunklat. Vändningen »mina ord, som utgå ur min mun» och uttrycket att »utspotta» dem förekomma flera gånger just i revelationerna i slutet av I. boken³.

¹ = svårbegriplig.

² Så kunde man kanske bäst översätta »hwa sām samuit hafuir». »Samvete» har — liksom det motsvarande *conscientia* — hos Birgitta oftast en teoretisk betydelse: »medvetande», »förstånd», ehuru det icke heller saknas exempel på den moraliska betydelsen (t. ex. I 4 — BU I s. 11 — »thz som thit samuit sighir thik ey wara görande»).

³ Se I 52 *verba mea, quæ proprio ore locutus sum* och slutet på I 45 i norskan (s. 471 r. 2); vidare slutet på I 58 i norskan (s. 482 r. 27—29) och den därtill fogade talgliknelsen ur I 52 (även i lat. och sv.). Om tankeinnehållet i dessa revelationer se s. 16 f.

5. Kristus säger till Maria (No. 8 = I 50 på slutet, s. 465 r. 20—22):

»Ok þe sām swarte ära sām kul af syndelikom gerningom, þe varda firi þina böön skäre sām ein sool».

På latin:

Et tepidi quasi fumus nigri in caritate mea convalescent.

I svenska versionen:

»Ok the skulu maktas¹, hulke som äru swa som af rök swarte, ok lati älla kalle j thinom kärlek skulu vidhirquekias.»

Om någonsin, är här den norska textens överlägsenhet uppenbar. Både tankens klarhet och formens pregnans ha i latinet och svenskan fördunklats. Om svenskan haft framför sig en annan text än den ovan givna latinska, så har det åtminstone inte varit den ursprungliga texten, utan någon läsartsvariant; i varje fall gör den ett fatalt intryck av svag översättning (*tepidi* har varit svårt att översätta — »lati älla kalle»).

6. No. 15 = VI 32 s. 484 r. 4 ff. är det tal om en ormunge, som övar sin gadd genom att sticka i något mjukt — »nokon blötan svamp». Latinet har kringgått ordet »svamp» och översatt med *aliquid mollissimum*, och svenskan följer: »nakat aldra blötast».

7. No. 17 = I 25 s. 488 r. 11—12 tillfrågas en konung, varför han icke fäller dom över de fångar, han har. Han svarar, att det ännu icke är »räfstapings time». Latinet har här den vanliga termen för »ting», *placitum generale*. Svenskan har svårt att översätta: »landz tingen älla radhstowodaghin» — vida mindre träffande uttryck än »räfsteting» för svensk lagskipningspraxis. Råfsteting är ju det ting, där konungens domsrätt utövas.

8. I slutet på No. 22 = II 8 stå orden:

»Se, huru stora pino usle men köpa firi litin lusta ok världinna heidhir, sām är ekki vtan sām eit blomstir, sām sköt falnar, ok swa sām hafsins fradha, sām synis stoor ok vardhir til ängsins».

Ingen av liknelserna återkommer i latinet:

Ecce quantam miseriam miseri habebunt pro contemptu Dei sui et pro transitoria felicitate.

Svensk text finnes ej till detta kapitel.

¹ = stärkas.

9. I början på No. 23 = II 9 står den närmast föregående revelationen No. 23 = II 8 anförd såsom given »i går»: »Ek sagde þik i gaar». I latinet står: *Dixi prius*.

Det skulle kunna anföras åtskilliga andra exempel, som lika tydligt som de ovanstående visa den norska textens självständighet och prioritet i förhållande till latinet och svenskan. Detta bör nu icke så förstås, som skulle denna text vara omedelbart identisk med Birgittas egen. Redan språkformen förbjuder ju ett sådant antagande, och det finns även exempel på ställen, där man tydligt kan se, att den norska texten är felaktig, och där stundom latinet och svenskan bättre bevarat den ursprungliga lydelsen.

Sådana ställen äro t. ex. följande. I No. 6 (I 55) är på s. 449 r. 11 tydligen ett »ej» uteglömt: »þe höra þe helga tro læst ok glædhias [eig] þer af». Latinet och svenskan ha ej alls denna mening. — I No. 20 A (en del av II 16) är tal om 3 befallda, 3 förbjudna, 3 tillåtna och 3 tillrådda ting, men på s. 498 r. 8 är den tredje tillåtna saken uteglömd¹. Latinet och svenskan ha med alla tre punkterna. — I No. 25 A (II 11) säger en röst av himmelen, hälsande den förste riddarens själ (s. 513 r. 25—26): »Ek är þān sami sām sik bant til gudhz mz sinom eidh». Detta är uppenbart felaktigt; det skall vara en fråga: Är denne den som o. s. v.? Så ha ock latinet och svenskan. — S. 517 r. 24—28 (II 12) säger domaren till sin broder, som står inför rätta: »Min kære brodhir, ek ælzka þik af allo hiārta. Þoathwarist ma ek eig moot rätuisonne göra, þy at mit eghit samuit ok min saal sæghia þik þin doom. Äfte honum bör þik dömas». Sammanhanget visar tydligt, att här bör stå »ditt samvete och din själ», såsom ock latinet har: *Tu vides omnem iustitiam in conscientia tua secundum merita tua; secundum hanc ergo oportet te iudicari*. I svenskan saknas detta stycke.

Man ser, att det här väsentligen är fråga om avskrivarfel, till vilkas förklaring man knappast ens torde behöva antaga, att det ligger en eller flera avskrifter emellan originalet och den norske texten. Det är inte värre saker än vad en direkt avskrivare av originalet, som samtidigt sätter om detta i en något annan språkform, skulle kunna vara i stånd till.

¹ Säkerligen på grund av dittografi. Originalet har lytt ungefär så här: »þry þing lofar iak þik hafa. Først matelika vaku til likamans vpuækkilse. Annat matelikin sømpn til likamans gopa skipan. þriþia matelikin kost til likamans vpheldi och styrkilse». De kursiverade orden har den norske avskrivaren hoppat över.

Ett särskilt omnämnande förtjäna avvikelserna från den sedvanliga kapitelindelningen. Ibland äro flera kapitel sammandragna till ett, ibland meddelas endast fragment av ett kapitel, förenade med element från andra håll. Sådana företeelser kunna stundom vara ursprungliga, stundom åter äro de säkerligen sekundära och tillkomna av tillfälliga skäl.

Förbindelsen av I 55 + 56 (No. 6) stämmer med innehållet och kan gott vara ursprunglig¹. Däremot äro I 45 och 44 (No. 10) samt II 11, 12 och 13 (No. 25) efter allt att döma ursprungligen självständiga revelationer. — No. 14 innehåller I 58 med en från latinet och svenskan ovanligt mycket avvikande text; därefter är tillfogat ett stycke ur I 52 (talgluknelsen), tydligen på grund av likheten i innehåll med slutet av I 58. Denna förbindelse är således icke ursprunglig. — I No. 17 är i I 25 infogad luknelsen om rosen bland törnen ur I 22 för att tjäna ungefär samma uppgift som på det senare stället i den vanliga texten. — Det annars okända stycket i slutet på No. 20 har synbarligen ingenting att göra med det föregående stycket ur II 16, utan förefaller närmast som ett vilsekommet inledningsstycke till en revelation (jämför inledningarna i I 1, II 5, 13).

En underlig kombination är No. 7, som består av I 57, IV 99 i en betydligt mera utförd form, dubbelt så omfångsrik som den vanliga, och så ett ganska långt (över 3 sidor) annars okänt stycke (No. 7 C). Det första och det sista stycket sammanhållas tydligen av en gemensam tankegång: de kristna förkasta nu Kristus såsom fordom judarna; därför skall han gå till hedningarna, heter det i I 57, och 7 C är en förmaning till en »hövding», utgående från samma tanke². En annan beröringspunkt mellan de två styckena är, att den luknelse (kämpaluknelsen), som i den vanliga upplagan står såsom avslutning på I 57, i norskan återfinnes mitt inne i 7 C (s. 459 r. 27—460 r. 1). »Hövdingen» är tydligen Magnus Eriksson. Uppdraget till honom att, såsom han redan förut fått anvisning om genom Birgitta, sammankalla andliga och förståndiga män till överläggning om saken ifråga —

¹ No. 5, som härstammar från latinet, förbinder IV 50 + 51, vilket stämmer med innehållet, fastän latinet här har två revelationer.

² Kristus vill nu öppna en port att gå in i, säger han i 7 C (s. 459 r. 11—13), nämligen »karela och heedninga hugh» — ett konkret och ursprungligt ord. Karelerna voro de hedningar, Birgitta närmast tänkte på som föremål för missionsverksamhet eller korståg.

»Mz þy, sām birgitta miin vmskref þik, sankar saman andhe-
lika sniälla män, ok þe gudh älska haf raad mz þäim, hwad
þu maghe i þäso male göra» (459 r. 15—18) —

synes hänvisa på VI 26 (Sv. VIII 30), där samma uppdrag ges
fastän där ej talas om företaget mot hedningarna. Förbindelsen
mellan I 57 och 7 C är alltså tydligen ursprunglig, och i varje
fall tillhöra båda samma tid; IV 99 gör däremot snarast intryck av
att vara här infogad på grund av en viss analogi i tankegången:
Kristus är av nutidens människor liksom av judarna föraktad så-
som en orm, som om vintern ligger i dvala, och som man hånar
och trampar på. Men han skall vakna som ormen om våren och
injaga skräck hos sina försmädare. Udden är här särskilt förak-
tet för kyrkans bannlysningssdom, och om hedningarna är alls
icke tal.

De två annars okända stycken, som stå självständiga (No. 9
och 16), vartdera på ungefär en sidas omfång, äro helt i Birgittas
stil, men erbjuda inga anknytningspunkter för datering. No. 9
innehåller en bön av Maria till Kristus om misskund för världen
med ett jakande svar av Gud Fader, No. 16 stränga domsord
över en kvinna.

Till sist blott en summarisk sammanställning av några hittills
icke berörda säregenheter i den norska texten. — No. 13 = I 46
har ett helt olika slut mot den vanliga upplagan (s. 479 r. 22—
480 r. 6). — No. 18 = VI 31 har på ett ställe (s. 494 r. 23) en be-
tydlig lucka, motsvarande nära en sida i den svenska texten. Ord-
ningen inom kapitlet är densamma som i latinet; svenskan har
ändrat den genom att infoga ett stycke av deklarationen i själva
texten. I norskan saknas deklarationen här liksom överallt. —
No. 19 meddelar av VI 28 endast första fjärdedelen. — No. 21 =
II 7 (finnes i svenskan endast till en del i VIII 32), som handlar
om klosterlivets och riddarväsendets uppkomst, meddelar ceremo-
nien vid riddarslaget utförligare än latinet (s. 502 r. 30—503 r. 11
har ingen latinsk motsvarighet), men slutet om nutida förfall (s. 503
r. 20—28) är olika och vida kortare än i latinet. — No. 23 = II 9
står närmast den latinska texten; svenskan (VIII 33) är i början
mycket sammandragen. — No. 24 innehåller ej fullt hälften av
II 10 (saknas i svenskan); det senare partiet, om tecknen på Bir-
gittas sändning, saknas, och även i det förra är en betydande
lucka (s. 512 r. 29), som tydligen snarare beror på avskrivaren än

på originaltextens beskaffenhet. Luckan början nämligen mitt i en mening:

»Sannelika sighir ek þik, at stodho riddara j þe skipilse, sām þe ära bundne til ok min vin först burdhe¹ ok hiolt...» Slutet på meningen — »skulle de vara mig mycket kära» (*inter cariores fuissent mihi*) — fattas². — I No. 25 B står knappast mer än hälften av II 12; stora partier äro utelämnade, i synnerhet i senare delen av revelationen³. — No. 25 C saknar av II 13 största delen av förra hälften, ävensom deklARATIONEN i slutet om Birgittas son Karl⁴.

Man får alltså tydligen föreställa sig saken så, att den norske skrivaren i de sista tre fjärdedelarna av denna uppteckning följt vissa på Birgittas original återgående anteckningar, som förelegat honom⁵. Dessa anteckningar ha varit tämligen fragmentariska, och ordnandet och sammanställandet av dem har väl till en god del varit avskrivarens verk. Så förklaras såväl textens långa stycken mycket goda beskaffenhet, som de påtagliga luckorna och den stundom fördärvade ordningen. — Blott en sak förtjänar ännu att anmärkas: alla dessa anteckningar synas härstamma från ungefär samma tid, uppenbarelsernas svenska period⁶.

¹ = började.

² Det vore värdefullt att veta något om originalets text för just detta stycke, där vi sålunda endast ha latinet att tillgå. Latinet har just här satt in biskoparna såsom de anklagade, vilket efter allt att döma icke är ursprungligt; det strider nämligen icke blott mot det föregående och efterföljande i denna revelation, utan mot hela sammanhanget i II 7—13, där det hela tiden är tal om riddarne.

³ Svenska texten till II 12 och 13 (VIII 36 och 35) har ock väsentliga förkortningar, dock helt oberoende av norskan. I VIII 36 utelämnar den revelationens förra hälvt, i VIII 35 också ett gott stycke i början. I de stycken, som meddelas, följer den som vanligt latinet.

⁴ II 13 börjar s. 519 r. 22, ej r. 30, såsom där angives. — Notisen om Karl är en deklARATION, ehuru utan särskild överskrift. Den saknas i 1 A och 1 C, och motsvarar för resten sannolikt icke revelationens mening (det gäller där icke en viss riddare, utan mera generellt, hurudan en verklig riddare skall vara).

⁵ Huruvida han haft själva originalet att tillgå eller avskrifter av detta, kan ej bestämt avgöras. Omöjligt är väl inte, att autografer av Birgitta kommit som gåva från Vadstena till Munkaliv.

⁶ No. 5 = IV 50 + 51 kan med säkerhet dateras till den italienska tiden på grund av sammanhanget i IV 50 med uppenbarelsen om »bokastolen» = VIII 48, som torde böra förläggas till 1359 (jfr STEFFEN 294 ff.). Men detta stycke hör till dem, som härstamma från latinet.

Nu kan resultatet av de kritiska undersökningarna, så långt vi för närvarande förmått fullfölja dem, överskådas.

Birgittas skrifter ha kommit till oss i tre recensioner. Den första härleder sig från hennes egna originaluppteckningar. Dit kunna hänföras endast spridda stycken, nämligen på fornsvenska: de två autograferna, några revelationer i slutet på IV. boken (åtminstone Sv. IV 135—6 och 138—145) samt på spridda ställen (t. ex. Sv. V 23 b, Sv. VII 13 + 14, *Ex.* 65); vidare 4 *Orationes*, 6 stycken ur *Codex Bergmanianus*, ett brev till sonen Birger och kanske några böner; därtill i norsk avskrift de revelationer och fragment, som vi betecknat med No. 6—25.

Den andra är den latinska, översatt av biktfäderna på det tämligen ungefärliga sätt, som vi sett så många prov på; dock inte underkastad någon genomgående tendentiös överarbetning. Från Alfons' upplaga av 1377 har den genom successiva utvidgningar med supplementmaterial, som mest stammar från Petrus av Alvastra, svällt ut till den definitiva tryckta upplagan av 1492.

Den tredje är den fornsvenska, i allmänhet tämligen slaviskt översatt från latinets, följande den textform, som förelåg på 1380-talet. Tanken på det publikum, som den vände sig till, har föranlett åtskilliga retuscheringar, mest sammandragningar och uteslutningar. På samma gång ha dock här stycken ur den första recensionen, som bevarades i Vadstena, blivit inarbetade.

II.

Birgitta: en religionspsykologisk
undersökning.

1.

En religionspsykologisk undersökning av en religiös personlighet, hos vilken — såsom hos Birgitta — vissa »onormala» psykologiska fenomen, i detta fall särskilt visioner och »uppenbarelser», uppträda i nära förbindelse med det religiösa livet, måste ställa för sig en dubbel uppgift. För det första gäller det att, så gott sig göra låter, psykologiskt analysera och klassificera dessa företeelser. Men vidare måste det också visas, vilken plats de intaga i det religiösa livets ekonomi, och hur detta överhuvudtaget, i mer eller mindre sammanhang med dem, gestaltar sig.

I det vi välja denna metod, avvisa vi från början två andra. Den ena är den traditionella katolska, som a priori utgår ifrån, att »mystiska» själstillstånd äro verkade av övernaturliga faktorer och alltså falla utanför den vanliga psykologiens område och äro att hänvisa till en specifik »mystisk» psykologi¹. Med denna metod vill man således i princip icke veta av den första delen av vår uppgift. Till den motsatta ytterligheten går den »mediko-materialistiska» metoden, som anser saken utagerad med en psykofysisk diagnos av det abnorma fallet² och alltså negligerar den senare delen av undersökningen. Mot den förra åskådningen ha vi, korteligen sagt, det att invända, att vi icke anse något område i naturen eller människolivet genom några aprioriska gränser avspärrat för undersökning enligt vanliga vetenskapliga metoder. Den senare metoden lider av bristande psykologisk empiri; den förbiser nämligen det rent empiriskt uppvisbara faktum, att de ifrågavarande abnorma företeelserna först få sin rätta belysning, om de inställas i sitt sammanhang med själslivets högre och högsta funktioner. Den heliga Teresas psykologiska problem är inte expedierat, genom att man konstaterar hos henne samma hysteriska symptom, som nutida psykiatriker kunna återfinna hos sina patienter; snarare börjar

¹ POULAIN, *Des grâces d'oraison* 1 ff.

² JAMES, *Den religiösa erfarenheten* 11 ff.

då problemet på allvar, när det gäller att klarlägga den överlägsna personlighet, som förmådde vinna herraväldet över dessa sjukliga företeelser och ge dem deras roll med i ett livsverk, som satte märken i hennes folk för århundraden¹.

Vi ha alltså att först undersöka det psykofysiska underlaget för Birgittas religiösa liv och den psykologiska verklighet, som i hennes fall ligger bakom begreppet »revelation» (Kap. 1), ävensom varjehanda andra psykologiska egendomligheter hos henne (Kap. 2); vidare revelationernas historia i hennes liv, vilken skall visa sig på det närmaste sammanhånga med hennes religiösa livs historia (Kap. 3); och slutligen huvudpunkterna i hennes religiösa visshet under revelationernas period och den plats, som då blir revelationerna anvisad i det religiösa livets ekonomi (Kap. 4 och 5). —

Om Birgittas kroppsconstitution veta vi ej synnerligen mycket. Hon var liten till växten². Hon torde emellertid ha haft en seg fysik, då hon trots mångfaldiga botövningar — varom mera nedan — i alla fall uppnådde 70 års ålder och ännu i sitt sista levnadsår företog den mödosamma resan till Jerusalem.

Före hennes sista år i Rom kan jag inte finna, att det mer än en gång omnämnes, att hon var sjuk. Det var i Sverige, andra

¹ Detta är DELACROIX's huvudtanke i *Études d'histoire et de psychologie du Mysticisme*; se t. ex. s. 341—4.

² Jfr BILDTS iakttagelser på hennes relik i Rom (*Svenska minnen och märken i Rom* 77 f.). Den grova, trasiga och lappade yllemantel, som skall ha tillhört henne och nu förvaras hos klarissorna i S. Lucia in Selci (Piazza Giovanni Lanza) i Rom, är framtill endast 1,10 m. lång. I *Ex.* 100 omtalas hon såsom *domina mediocris staturæ*. 2 *Pt.* kallar henne *tenera persona* (*Illa autem tot genuflexiones, inclinaciones et venias die et nocte facere consuevit, quod mirum erat, quod tam tenera persona tantos labores poterat sustinere*. S. 204.) — Äktheten av de i Vadstena förvarade relikerna av Birgitta och Katarina är mycket tvivelaktig. Jfr H. S[CHÜCK] i *St. D.* (landsortsuppl.) 1891 nr. 286 och 300. Dr. P. W. Bergsten i Norrköping trodde sig finna ett bevis för äktheten däruti, att ett av kranierna visar en upphöjning, som tyder på, att dess ägare haft en tumör på hjärnan. Denna tumör skulle då ha varit den patologiska förklaringen till hennes visioner (*St. D.* 1891 nr. 280.) Detta torde, enligt vad doc. H. Lundborg haft vänligheten meddela mig, vara ett alldeles falskt spår: en tumör på hjärnan förorsakar snarare en viss dåsighet och förslappning; hjärnan hos personer med hallucinationer visar endast mikroskopiska förändringar. Ett jämförelsevis färskt brott vid lårhalsen på ett av lårbenen sattes av dr. B. i förbindelse med en sägen, att Birgitta varit halt. Någon antydning om ett sådant lyte hos henne kan jag ingenstades finna i källorna.

året efter hennes mans död. Sjukdomens beskaffenhet nämnes ej; endast att läkarne ansågo, att den skulle botas med bad. Det fordrades en direkt befallning av Mattias för att hon skulle underkasta sig denna kur, som stred mot hennes asketiska tendenser¹.

Från de sista åren, då hon redan var ett stycke över 60, ha vi åtskilliga vittnesbörd om sjukdom och medtagna krafter. »Min tid förgår, och åldern och sjukdomen närma sig», säger hon en gång som svar på ett gudomligt uppdrag att företaga en pilgrimsfärd². Under en annan sådan färd, sannolikt i slutet på 1369, säges det, att hon var svårt sjuk i levern och av andra sjukdomar; färden kunde därför inte utföras enligt den ursprungliga marschrutan³. Alfons anmärker, att vid hennes vandringar i Roms kyrkor på gamla dagar kroppskrafterna voro nedsatta av ålder, abstinenser och mödor⁴. Av detta skäl förbjöd biktfadern henne under

¹ *Palv* 18° 206 v. . . . *et dixit iste testis, quod vidit et audiuit, qualiter anno secundo tunc cepit ipsa grauiter infirmari, super quo dicebant medici, quod non poterat curari nisi balneis uteretur; ipsa autem hoc audiens grauiter tulit, quia statuerat in corde suo abstinere a talibus, et quia non videbatur esse conueniens post obitum mariti sui delicatis dissolui; quod dictus magister Mathias eius confessor auditis istis dixit ei: »precipio tibi in virtute sancte obediencie, quod obedias istis consiliis medicorum quibus tibi dicitur, quia expedit saluti tue et [vt] alii salutem per te consequantur» . . . Hon lyder och får *die secunda post hec* en uppenbarelse (= *Ex.* 60), att hon gjort rätt.*

² VI 107 (om en färd från Neapel till Amalfi). Att datera vallfärderna i Italien är en ytterst trasslig sak (jfr STEFFEN 310—4). Tidsuppgifterna i kanonisationsprocessen äro stundom stridiga — en ganska naturlig sak, då vittnena i sitt minne förblandat de olika resorna. Jag förmodar, att denna händelse inträffat under den 2-åriga vistelsen i Neapel (*Karin* 29° 132 r.) omkr. 1365—67.

³ *Palv* 19° 208 v. (*SRS* 229): *ipsa tunc infirmabatur vehementer in jecore et aliis infirmitatibus*. Man ämnade sig till Amalfi, men kunde endast komma till Bari. Revelationen, som därefter meddelas (= *Ex.* 99), och som på grund av hennes och följeslagarnes sjukdom och resans svårigheter meddelar dispens från de under adventet gällande fasteföreskrifterna, säges vara given i Rom, vilket gör resrouten obegriplig. Jag förmodar, att den är given i Ortona vid det besök där, varom Petrus strax förut talar. Så förklaras routen, och händelsen inordnar sig i den andra Ortonaresan, som enligt *Karin* 35° 187 r. företogs *ultimo vite tempore Urbani pape Vi*, alltså väl 1369—70.

⁴ *Alfons* 15° 150 v. . . . *ipse testis, vt dixit, associauit dictam dominam B. dum sanctuaria et staciones in alma vrbe visitaret, quam interdum pre nimio labore tam lassatam et vexatam vidit, quod ipsa quasi deficiebat, et propterea compaciens sibi ipse testis, vt asseruit, portabat interdum penes se secrete, dum sic irent, aliquantulum de zuccara, quam ipsi do-*

hennes senare år att sova, som hon plägat, på bara golvet endast med en matta under sig, och ålade henne att använda en halm-bädd¹. Att hon emellertid hade själens spänstighet kvar, ha vi hört Alfons framhålla², och det bekräftas nogsamant av den ivriga verksamhet i hennes stora planers tjänst, som hon utvecklade just dessa år i slutet på 1360- och början på 1370-talet.

I varje fall är det inte att undra på, att hon, när stunden för den länge efterlängtrade Jerusalemsresan till slut (1371) kom, hade betänkligheter mot den på grund av sin ålder³. De blevo övervunna, och hon reste. Det var den resan, som definitivt knäckte hennes hälsa: under uppehållet i Palestina (maj – okt. 1372) insjuknade hon i Jerusalem »i feberanfall och en magsjukdom», såsom det heter, och repade sig aldrig efter detta, ehuru hon levde till påföljande sommar⁴. Man berättar om det tålmod, med vilket hon fördrog hemresans mödor, och huru hon ända till dödsstunden — den 23 juli 1373 — hade sina själsförmögenheter i behåll⁵.

mine B. in confortacionem corporis, dum sic deficeret, administravit, quia ipsa domina B., licet spiritum promptum et deuotissimum habuit, nichilominus senectute et abstinenciis ac aliis laboribus viribus corporis destituta erat . . .

¹ *Karin 8° 126 r. . . . dixit ipsa testis se vidisse. quod ipsa quondam domina B. stetit per plures annos, quod non dormiebat in alio lecto, nisi induta super vnum tapetum sine paleis super pauimentum sine aliquo matalicio aut culcedra, et super se cooperiebat vnum coopertorium de panno grosso, et quod ipsa testis, vt asseruit, aliquando ex compassione secrete de nocte ponebat sub costis et renibus eius capucium suum propter duriciem pauimenti; post aliquos tamen annos per obedienciam et preceptum sui patris spiritualis dormiebat in paleis induta tamen vestibis suis et sine matalicio aut culcedra aut linceaminibus, et hoc duravit usque ad modicum tempus ante mortem suam, quia corpus eius iam erat quasi totum confractum ex multis infirmitatibus.* -- De två smådragen direkt ur livet: Alfons hjudande på sötsaker under den tröttsamma vandringen i Rom, och Karins ömma och hemliga iver att modern inte skulle ligga för hårt, synas ha undgått biograferna.

² S. 77 not 4.

³ VII 9.

⁴ *Proc. can. art. 25* utförligt om hennes sjukdom och död: *Item quod dicta domina Brigida, dum esset personaliter constituta in Jerusalem, cepit infirmari febribus et stomachi infirmitate . . . sicque infirma stetit per annum integrum . . .*

⁵ *Art. 25 . . . habuitque usque ad tempus mortis sue ita plenam et rectam intelligenciam et integram memoriam sicut solita erat habere in sanitate sua.*

Det mest anmärkningsvärda med denna sjukdomshistoria är väl det, som saknas där: alla de påtagligen med nervösa rubbningar sammanhängande sjukdomsfenomen, som äro så vanliga hos medeltida mystici.

Det kan ha sin betydelse att, innan vi övergå till de »onormala» psykologiska företeelserna hos henne, kasta en blick på hennes lefnadsvanor, som ju utmärktes av en ganska betydlig asketisk stränghet¹. Redan under sin mans livstid hade hon börjat på denna väg, och efter hans död utbyggas hithörande övningar till ett fullständigt system. Hon har en hög uppskattning av asksens betydelse, men den skall vara måttlig (*rationabilis*, »skäliskt atirhald»), d. v. s. ej nedsätta kroppens krafter för arbetet i Guds tjänst. Inom denna gräns går nog hennes böjelse i riktning av att vara så sträng som möjligt mot sig själv. Hennes omgivning fick ofta uppmana henne att skona sig². Hennes fastepraxis är avsevärt strängare än den hon själv föreskrev för Vadstena klosterfolk — t. ex. vatten och bröd varje fredag —, dock ej så rigorös som i vissa ordnar — kött var t. ex. liksom i Vadstena tillåtet fyra gånger i veckan³. De långa stationsvandringarna i Rom brukade hon göra på fastande mage⁴. Även när det inte är fastedag, avhåller hon sig från att äta sig fullt mätt. Man hade, enligt hennes husordning i Rom⁵, två måltider om dagen (8—10 fm. och 6—8 em.). Av dagens timmar skulle 6 (4—8 fm., 4—6 em.) ägnas åt andaktsövningar och 6 (10 fm.—4 em.) åt arbete (studier, handarbete o. s. v.). Sov gjorde hon, som vi redan sett, många år påklädd på en matta på golvet, de sista åren på en halmbädd⁶. De 8 timmar, som voro anslagna åt sömnen, förkortade hon själv mycket

¹ Se i *Proc. can.* särskilt artiklarna om hennes devotionella praxis (art. 4—16) med tillhörande vittnesmål. En utförligare framställning av dessa ting tillhör kapitlet om hennes religiösa åskådningar, med vilka de höra nära samman.

² Biktfaderna *aliquando . . . corripiebant eam redarguendo propter nimias penitencias excessiuosque labores et corporales afflictiones et continuum vehemens exercitium*. *Palv* 6° 202 v. Jfr när hon i Alvastra till svar på en fråga av priorn säger, *quod tantum senciebat feruorem amoris et deuocionis in oracione ad deum, quod abstinuisset die ac nocte a cibo et potu, nisi defectum virium corporalium timuisset et prouerbium illud: qui facit hoc quod nullus, mirantur omnes*. *Palv* 20° 210 r.

³ Art. 8. Jfr HÖJER 46 f.

⁴ Art. 15. *Laurentius de Egidiis* 4° 179 v.

⁵ *Ex.* 65 svensk text (*BU* IV 117 ff.).

⁶ Art. 8. Jfr s. 78 not 1.

betydligt genom sina böner¹. Linne brukade hon under 30 år endast till huvudduk². Bad ansåg hon, som vi sett, för en veklighet³. Närmast kroppen bar hon om livet ett hamprep med knutar hårt åtdraget, och ett par andra om benen⁴. Någon tagel-skjorta (*cilicium*) finns däremot i kanonisationsartiklarna icke omtalad. Till fredagens regelbundna andaktsövningar höra gissling och drypande av smält vax på armen⁵. — Det är en hård regim, helt behärskad av den medeltida asketiska andan, och uttryck för en personlighet, som, om hon kunde vara föga blid mot andra, inte heller hade någon tanke på att skona sig själv. Men det är ännu ett långt stycke kvar till det raffinerade och till ett hejdlöst slöseri med kroppens krafter ledande självplågerisystem, som t. ex. utmärkte en lång period av Susos liv. Sådana sjukliga ytterligheter lågo inte för Birgitta.

Av de säregna företeelserna i hennes själliv stå naturligtvis »revelationerna» i främsta rummet. Vi ha i källorna upptecknade omkring 700 sådana, alla — med ytterst få undantag⁶ — tillkomna under perioden 1344—73.

Det är icke svårt att ur det rikhaltiga materialet få klart för sig deras psykologiska karaktär. De innehålla bestämda, i ord formulerade upplysningar, uppfattade såsom givna från den himmelska världen. Det är råd, förmaningar, meddelanden av mycket olika slag och mycket olika omfång, från några ord till vidlyftiga utredningar. Men den gemensamma karaktären är tydlig och klar: det väsentliga är, att ett idéinnehåll dyker upp för medvetandet. Syn och hörselbilder kunna vara med, men det är tydligen inte nödvändigt. Ingen enda gång finna vi, att en åskådning, en kontemplation, ett hängivande åt en »outsäglig» känslöstämning är det väsentliga i en uppenbarelse.

Man kan här med fördel använda den gamla terminologi, som fick göra tjänst redan åt Alfons och Petrus av Alvastra, då det gällde att beskriva och klassificera revelationerna⁷. Den känner

¹ *Ex.* 65. Art. 6.

² 2 *Pt.* 204.

³ *S.* 77 not 1.

⁴ Art. 10.

⁵ Art. 11, 12.

⁶ Därom mera nedan (Kap. 3.).

⁷ *Ep. sol.* 2, 4, 5. 2 *Pt.* 194. *Palv* 15° 204 v. Denna terminologi finnes redan hos AUGUSTINUS (t. ex. *contra Adimantum* 28,2) och torde sammanhånga med hans indelning av människans teoretiska förmåga i *sensus*, *imaginatio* och *intellectus*.

tre slags visioner: korporella, imaginativa och intellektuella (*visiones corporales, imaginariæ och intellectuales*). Vid de korporella tycker man sig med sina yttre sinnen förnimma ett föremål, lokaliserat i rummet utanför en. De sammanhånga med en retning i vederbörande sinnesorgan, ehuru utan yttre irritament. Det är vad man kunde kalla egentliga — enligt DELACROIX's terminologi¹: psykosensoriella — hallucinationer. Vid de imaginativa bortfaller retningen i sinnesorganen. De bilder, som där framtrillas, likna minnets och fantasiens: man har känslan av att se och höra icke med de yttre sinnena, utan »i anden». Det är DELACROIX's psykiska hallucinationer. Den intellektuella visionen slutligen är en direkt förståndsupplysning, det intuitiva uppfattandet av ett nytt idéinnehåll. — Man finner genast, att det säregna för Birgittas visioner är deras intellektuella karaktär i förening med ett större eller mindre imaginativt moment.

En granskning av de upptecknade revelationernas art skall visa detta. Det stora flertalet av dem (4—500 av 700) innehålla endast en utsaga i direkt anföring, lagd i munnen på Kristus eller Maria (i ganska få fall på Gud Fader eller något helgon). Den kan inledas med ett: »Kristus sade» . . . eller: »Maria sade» . . . , men denna inledningsfras kan också vara borta. Den imaginativa omklädnaden är alltså mycket ringa; har den funnits där, så har i alla händelser inte den, utan det meddelade idéinnehållet stått i medvetandets centrum.

Den bästa beskrivning hon själv ger på det psykologiska förloppet av en relation — *Reg.* 29, om hur hon undfick klosterregeln² — tecknar med skarp iakttagelseförmåga den intellektuella visionens säregna art av ögonblicklig, innehållsrik intuition. »Gud, alltings skapare», heter det där, »kungjorde med sin välsignade mun för mig ovärdiga människa alla denna regels ord så underbart och på så kort tid, att jag ej förmår beskriva det för någon människa. Ej heller är det möjligt för någon att utan kroppslig liknelse begripa, huru på en så ytterst kort tid så många ord kunde uttalas eller uppfattas. Ty det var, som om man hade haft i ett kärl en mängd dyrbara ting av olika slag och så på en gång stälpt ut dem ur kärlet, och därvid någon, som såge på, skulle i ett ögonblick urskilja vart och ett av dem ifrån de andra, och de skulle bli kvar inför honom så länge, att han kunde plocka

¹ S. 427 ff.

² Översatt av STEFFEN S. 235.

upp vart och ett för sig i sitt sköte. På liknande sätt var det, då Jesus Kristus, som visade sig för mig, öppnade sina välsignade läppar och började tala: då stodo genast, på en ytterst kort tid, alla denna regels artiklar med alla de ord, som innehållas i dem, för mig, icke såsom skrivna i något brev, utan på vad sätt det gick till, det vet endast han, från vilken de på ett så underbart sätt hördes, och genom vars förunderliga kraft de kunde begripas och av mitt sinne skiljas det ena från det andra. Så lång tid dröjde jag sedan kvar i denna syn, tills jag hade med Kristi nåds tillhjälp uppsamlat allt i mitt minnes sköte».¹

Här är ju liknelsen mycket karaktäristisk för ingivelsens överströmmande rikedom, och det är nog inte frågan om någon auditiv förnimmelse, fastän det står, att Kristus talade. Annars brukar hon beteckna revelationernas gåva, som är henne given, med uttrycket »att se och höra andligen och därefter tala».² Språkets uttrycksmedel äro i ting som dessa begränsade; den närmaste analogi, som erbjuder sig, är ju i alla fall sinnesförnimmelserna.

Ingår det imaginativa moment i visionerna, så ligger nog kanske det auditiva henne närmast. Flera gånger heter det, att hon i anden hörde en röst, som talade med henne³. Ibland säger rösten själv, vem den talande är (Kristus eller Maria), ibland förstås detta av sammanhanget, men det händer också, att man lämnas i ovisshet därom; det är nog, att det blev henne i anden sagt⁴.

Så kan nu också en visuell bild komma till. Endast i ett par fall — däribland hennes »kallelsevision» — är det tal om

¹ Analog med denna uppenbarelse har tydligen den varit, då hon undfick Revelationernas V. bok. Jfr den bekanta berättelsen i V *prol.* (STEFFEN 78 f.), upptecknad av Alfons efter hennes egen och biktfädernas berättelse (se s. 24. Jfr 2 *Pt.* därom s. 6). Medan hon rider med sitt följe på väg till Vadstena, börjar hon bedja, blir hänryckt och skådar hela denna komplexa och innehållsrika vision. Vid framkomsten fattar man hästen i tyglarna och väcker henne ur hänryckningen, varvid hon beklagar, att man rycker henne ut ur denna gudomliga sällhet (*cæperunt eam movere et quasi excitare ab illo raptu, quæ ad se reversa nimis doluit, ex eo quod tunc privabatur tanta divina dulcedine*). Innehållet står sedan klart i hennes minne, till dess hon får nedskriva det.

² »se oc høra andelika oc æpte þy sighia» (autograf B, BU IV 182).

³ Det heter *audivit (in spiritu) vocem* (VI 78 med tillägget *neminem tamen videns*), *vox loquebatur, rapta in spiritu audivit, responsum est in spiritu* e. d. Se t. ex. I 13 *decl.*, III 12 *decl.*, IV 35, 139, 140, VI 3 *decl.*, 30 *decl.*, 31 *decl.*, 78, 82, 102, VII 4, 10, *Reg.* 30, 31, *Ex.* 53, 61, 96.

⁴ I IV 77 heter det först: »Kristus svarade . . .», sedan: »Jag, som hörde denna röst, svarade . . .», och sedan vidare: »Rösten svarade» . . . I I 4: »Anden eller brudgummen svarade» . . .

ett obestämt ljusintryck, ett ljust moln eller en strålande krets liknande solen, varur en röst tyckes komma¹. I vanliga fall (så även till sist i kallelsevisionen) visa sig den andra världens personligheter i tydliga gestalter. Detta, att likasom någon person visar henne, vad hon skall säga, kan hon beteckna som det utmärkande för sin inspiration². Det heter helt kort, att t. ex. Maria, något helgon eller en avlidens själ »visade sig (*apparuit*) och sade» o. s. v.³ Ibland är det flera personer: Kristus och Maria samtala med varandra, eller Kristus samtalar med hennes skyddsängel eller med hennes fiende djävulen o. s. v.⁴ En gång hör hon Maria tala till 4 bestämda, då levande svenska män⁵.

I ungefär $\frac{1}{10}$ av hela antalet revelationer (ett 70-tal fall) får det imaginativa momentet större utrymme. Tavlor upprullas för hennes inre syn, ibland antydda endast med några få ord, ibland vidgande sig till stora scenerier. Mest karaktäristisk är domsscenen i himmelen: hon tycker sig vara i ett oändligt stort palats och skåda hela Guds härskara i vita kläder, Herren, sittande på domaresätet och strålande som solen, och den Heliga Jungfrun med krona på huvudet, stående vid hans sida. En nyss avliden själ träder fram inför Domaren; vid dess sida stå dess goda och onda ängel i gestalten av en ädel riddare och en svart och stygg neger. Var och en av dem framför sina rättsanspråk på själen, himladrottningen lägger kanske sitt ord i vågskålen, och efter en process *in optima forma* faller Domaren utslaget. Scenen återkommer flera gånger⁶; i denna form har hon ofta fått klarhet över själars öde i den andra världen. I andra fall träder det himmelska sceneriet fram i något annat syfte, mest kanske för att ge högtidlighet och eftertryck åt det budskap, som Herren ger

¹ 2 Pt. 193 (kallelsevisionen; bättre text än Ex. 47): *vidit nubem lucidam, et de nube audivit vocem dicentem sibi . . .* Då synen för tredje gången upprepas: *iterum vidit nubem lucidam et in ea similitudinem hominis* (Kristus) *sic dicentem . . .* IV 138: *visum fuit sibi, ac si una vox loqueretur, procedens de uno circulo splendoris ad modum solis; quæ quidem vox dixit . . .*

² Ex 114: (Gud) *se homini inclinatus ad illuminandum conscientiam eius secundum quod sibi placet cum suorum verborum intelligentia . . .* *Primo sicut tibi videtur, quod quasi aliqua persona dicenda tibi ostendit.*

³ T. ex. I 23 decl., III 6, IV 78, VI 10 decl., 85, 104, 108, VII 3, Ex. 56.

⁴ T. ex. I 12, 30, 34, 36, 58, IV 61, VI 14.

⁵ Autograf B, BU IV 183.

⁶ I 16, 41, II 2, III 11 add., IV 7, 50 + 51, 52, 102 + add., VI 16 decl., 19 decl., 28, 28 decl., 31, 31 decl., 39, 40, 102 decl., VII 13, VIII 48, 56, Ex. 101. Process om platsen Vadstena mellan Maria och djävulen Ex. 24. Förhandling inför djävulen VI 35.

henne att framföra: hon ser och hör honom likasom promulgera sin vilja i en högtidlig session i hela den himmelska hovstatens närvaro¹. Även skärselden och helvetet öppna sig för hennes inre öga: hon ser själars pina, ibland symboliskt antydd, men ofta beskriven i detalj med den mest hänsynslösa realism². Ett par scener ur den bibliska historien har hon ock sett³. Flertalet av de återstående visionerna av denna art äro symboliska: hon ser en gestalt, en situation, en händelse, och får därefter dess uttydning⁴. Bilden kan vara antydd med några få ord eller i detalj vidlyftigt utförd; syftet kan vara att ge klarhet om en själs tillstånd eller ett helgons egenskaper, att bebåda vad som komma skall eller att i allegoriens form meddela någon slags undervisning o. s. v. Icke symboliskt menad är synen av de blivande klosterbyggnaderna i Vadstena⁵.

Hon har själv reflekterat på den symboliska karaktären hos de imaginativa visionerna. Att höra Guds ord och se liknelser, det är hennes gåva⁶. Och hon har mycket väl vetat, att de scener i den andra världen, vid vilka hon får assistera, endast äro »liknelser» av andliga verkligheter. Vid de himmelska förhandlingarna säges det ofta, att detta synes ske på detta sätt för hennes skull, emedan hon ej på annat vis kan förstå det⁷. Himmelska ting ske inför Gud i ett ögonblick, men för hennes skull synas de ske successivt i tiden, att hon må »se och förstå och frukta Guds rättfärdighet»⁸. Änglar och demoner ha inte lemmar och tala inte med lekamlig mun, ty de äro andar, men de synas för henne kroppsliga under gestalter, som symbolisera deras andliga egenskaper⁹. Hon menar ingalunda, att hennes ande i något extatiskt tillstånd blivit borttryckt till himmelen eller helvetet, utan vad hon

¹ I 24, 26, 45, 48, II 20, IV 133, 142, VII 2, 19, 30 (på sätt och vis Birgittas testamente), *Ex.* 83.

² IV 7, 144, VI 52, 70, 98 *decl.*, *Ex.* 112.

³ VII 15, 21, 23.

⁴ Vidlyftigt utförda bilder: fisken och odjuret IV 2 (tolkningen fortsätter IV 129); riddarens investitur IV 74. Andra exempel: I 31, III 27, IV 1, 29, 34, 81 *decl.*, VI 3, 74 (jfr den liknande revelationen i Bilagorna), 93, 99, 103, 113, VII 11 *add.*, VIII 31, *Ex.* 54, 57, 62, 89, 95.

⁵ *Ex.* 29.

⁶ II 19: *audire verba mea et videre similitudines.*

⁷ I 5, 12, 41 A, IV 134 A.

⁸ IV 102 *add.* H, VI 31 H, 35 B, VII 13 B.

⁹ VIII 48 N, AN.

ser, befinner sig inom hennes själ och är ett resultat av hennes förstånds upplysning genom Guds Ande¹.

En syn i drömmen omtalas endast en enda gång under hennes barndom; det var då hon som tioåring såg Kristus korsfäst.² Hon är alltid angelägen om att framhålla, att hon får sina uppenbarelser »vakande och ej sovande».³ — Ett par gånger omtalas visioner, som torde böra rubriceras såsom korporella. Dit hör den första barndomsvisionen vid 7 år (Maria, som ger henne kronan); vidare väl ett par symboliska nattvardssyner (Kristus i hostian) och en vision av Kristus, när hon låg på dödsbädden. Även den dikterande ängeln i *Sermo angelicus* beskrives såsom korporellt sedd.⁴ Såsom DELACROIX påpekar, äro de psykosensoriella hallucinationerna, som förutsätta större rubbningar i själsfunktionerna än de psykiska, sällsynta hos mystiker i större stil.⁵

Beträffande omständigheterna vid revelationernas undfående ha vi först att lägga märke till det nära sammanhang, i vilket de stå till hennes böneliv. Ofta kan man direkt läsa ut detta sammanhang ur revelationerna. De stå där ej sällan såsom svar på hennes böner, vare sig dessa gälla hennes egna bekymmer, tvivel, frågor o. s. v.⁶, eller det är frågan om någon annan, som hon beder för⁷. Själv säger hon också, då hon beskriver, hur en revelation tillgätt, att hon fått den under bönen⁸. Vi erinra oss, huru 2 Pt. i sin berättelse om revelationernas tillkomst⁹ beskriver

¹ No. 9 (BU IV 466): Vi (helgonen) tala till dig (Gud) »eig mz liikkamlighom munne, firi þy vi ärom ekki likamlike, vtan var talan til þin är eig annars än wars vilia teelsse i henna (Birgittas) siäl ok samuiti». VI 52 U: *Verumtamen scias, quod corpus tuum et anima tua coniuncta sunt in terris, sed Spiritus sanctus dat intelligentiam tibi, qui est in cælis, ad intelligendum eius voluntatem.*

² 2 Pt. 190.

³ T. ex. autograf A (BU IV 177): »enne persona syntis vakande oc eg sofande, sum hon vare» o. s. v.

⁴ 2 Pt. 190, VI 86, VII 31; S.A. prol., PALV 32° 220 r. v. (SCHÜCK not 43, s. 36 f.)

⁵ S. 427 f.

⁶ T. ex. I 4, 8, 22, II 4, 28, III 4, 19, 23, 24, 27, 29, IV 3, 19, 21, 53, 63, 75, 76, 77, V 12, VI 6, 8, 43, 46, 47, 100, 105, Ex. 8, 19, 47, 52, 57, 63, 69, 94, 116.

⁷ T. ex. III 12, 13 add., IV 1, 81, 127, 128, 141, VI 2, 3 decl., 4, 7, 9, 10, 20, 22, 23, 68, 89, 106, 110, 115, 117, VII 12, VIII 5, 18, 46, Ex. 71, 109.

⁸ IV 46, 78, 103, 130, 138, 139, 140, 142, VII 7, 10, 19, 20, 27, 28, 29, VIII 31.

⁹ S. 3 ff.

tillvägagångssättet, då man bad henne om något råd och hon i bönen genom en uppenbarelse erhöll ett sådant. Utan tvivel har en mycket stor, för att inte säga största delen av revelationerna kommit till på detta sätt. I alla frågor, som sysselsatt henne, från de minsta¹ till de största, i alla livets förhållanden, har sökandet efter den rätta lösningen övergått i bön, och så har svaret, det förlösande ordet, kommit »som en uppenbarelse», d. v. s. med den för hennes sjäsliv säregna intuitionens klarhet och spontaneitet, som kom henne att taga det som en direkt gudomlig anvisning. Från denna synpunkt sett ligga alltså hennes revelationer på samma linje som en av det religiösa livets normala erfarenheter: under bönen, personlighetens energiska koncentration inför det religiösa — inför Guds ansikte —, kan vissheten om något som förut var dunkelt bryta fram. Denna visshet tog hos henne formen av en vision — det är, från denna synpunkt sett, hela saken.

Om sitt fysiska och psykiska tillstånd vid mottagandet av en revelation har hon åtskilliga karaktäristiska uttalanden. »O käraste och allra ljuvaste Gud», heter det i IV 77, »underbart för alla, som höra det, är det som du har gjort med mig. Ty när det behagar dig, insöver du min kropp, icke i en kroppslig sömn, utan i en andlig vila. Men min själ uppväcker du då liksom ur en sömn till att se, höra och känna andligen. O Herre Gud, huru ljuva äro icke din muns ord! Det tyckes mig, var gång jag hör din Andes ord, att min själ slukar dem med en känsla av utesäglig ljuvlighet såsom den kostligaste föda, som synes gå ned i mitt kroppsliga hjärta med stor glädje och utesäglig hugnad. Underligt synes det dock vara, att jag, då jag hör dina ord, blir både mätt och hungrig: mätt, därför att intet annat då behagar mig utom dem — hungrig åter, emedan min åstundan efter dem alltid ökas.» Jämför därmed skildringen i ett brev till påven²: »En person, som var vakande och icke sovande, utan höll ut i bön, blev hänryckt i anden. Och då tycktes alla hennes kropps krafter likasom svika, men hennes hjärta upptändes och jublade av kärlekens glöd, hennes själ tröstades, hennes ande stärktes av en gudomlig kraft, och även hela hennes medvetande fylldes av andlig insikt. För denna person visade sig då följande syn» o. s. v.

¹ Se t. ex. VII 17 (skall hon i Jerusalem bo i minoritklostret eller i pilgrimshospitalet?). Det berättas (2 Pt. 203, Ex. 8), att hon, efter att ha lämnat Sverige, aldrig företog någon resa annat än på direkt befallning genom en uppenbarelse. Det är alls inte osannolikt.

² IV 139.

Den föreställning om hennes tillstånd, man får af dessa båda ställen, kan kompletteras genom andra yttranden. Kroppens krafter äro försvagade, det har kommit som en tyngd öfver den, heter det, och hon är berövad sina sinnens bruk¹. Tillståndet liknar en sömn. Och dock är hon angelägen om att framhålla, att det ingalunda får förväxlas med vanlig sömn — tydligen därför att det medför en stark känsla av livsintensitet i en viss riktning. Själen tycker sig snarare vakna ur en sömn, den känner sig stärkt och upplivad. Därav den mot vad som nyss anförts till synes stridande framställningen i *Reg.* 30: »i det att hennes vakande kropps krafter likasom samlade sig och genom stor hugnad stärktes, blev hon hänryckt»² o. s. v. Känslan är fylld av kärlek och hängivenhet mot Gud, vars saliggörande närvaro förnimmes³. Och därtill kommer den vidgande förnimmelse av ny insikt, som åtföljer intuitionen och bidrager till att ge det hela en stämning av jubel, som kan fortfara även efter själva synens slut. I *Reg.* 29 fortsätter hon efter den vackra beskrivning på synen, som vi ovan⁴ anförte: »Men efter denna syn var mitt hjärta uppfyllt av sådan glöd och sådant jubel, att det ej kunde bliva fullare, om jag skulle bliva vid liv, utan det hade då brustit av fröjd. Såsom en bubbla överfull med luft var sannerligen mitt hjärta under några dagar, till dess jag omtalat alla regelns artiklar och de ord, som stå däri, för en munk och Guds vän, vilken så fort som möjligt skrev ned allt. Och då allt var fullständigt nedskrivet, kände sig mitt hjärta och min kropp småningom återgå till sitt naturliga tillstånd. Lov och ära vare Gud allsmäktig! Amen.» Vid andra tillfällen kan det vara bävan och undran, som står kvar i hennes sinne efter synen — det har den gången varit en sträng domssyn⁵.

Dessa yttranden tyda på ett tillstånd, som fullständigt synes ha extasens kännetecken: sinnena försatta ur funktion, ökad inre livsintensitet, dominerande ömma känslor, förnimmelse av ny in-

¹ VII 4, IV 78 (*corpore tamquam in gravedinem ducto*), VII 1 (*alienata a sensibus*).

² *vigilantis corporis sui viribus quasi ad se redeuntibus et ex magna consolatione fortificatis, . . . rapta est . . .*

³ I VII 1 är det denna känsla, uppväckt genom meditation och riktad på Maria, som ger upphov till revelationen. Jfr IV 140, VII 4.

⁴ S. 81 f.

⁵ VII 19: *visio disparuit, et remansit in oratione dicta persona, non modico pavore et admiratione suspensa.*

sikt¹. När hon själv skall korteligen beteckna sitt tillstånd, använder hon också de traditionella uttrycken kontemplation, extas, hänryckning (*contemplatio, raptus mentis, extasis contemplationis, elevatio mentalis* o. s. v.²), visserligen utan någon som helst genomförd terminologi³. Åt samma håll peka t. ex. följande beskrivningar av Alfons. »Jag har även — Gud är mitt vittne — många gånger sett förutnämnda fru, stundom sittande, stundom liggande framstupa, vara helt försjunken i bön och liksom medvetlös, berövad bruket av kroppens sinnen, hänryckt i en andens extas, utan att se eller höra något av det, som försiggick på den plats, där hon kroppsligen var. Då hon återkom till sans, berättade hon för mig till sådant ovärdige och för de förutnämnda två biktfaderna sina visioner, som hon då hade haft, och Guds stora hemligheter och fördolda ting»⁴. »Du må dock veta, att hon, såsom jag ovärdige ofta hörde av hennes egen mun, alltid vid alla de ovannämnda visionsarterna kände i sin själ och sitt sinne den största ljuvlighet av Guds kärlek och utsäglig gudomlig hugnad, till den grad att hon nästan aldrig kunde berätta för mig därom utan suckar eller tårar»⁵.

Det finns emellertid åtskilliga omständigheter, som förbjuda en sådan generalisering av dessa erfarenheter, som Alfons synes göra. En sådan extasbeskrivning, som den vi citerat ur IV 77, måste ju vila på en upplevelse, och att Alfons har sett, vad han på de anförda ställena talar om, kan man också taga för givet. Men därmed är ännu icke sagt, att de anförda extaskännetecknen

¹ Jfr LEUBA, *Les tendances fondamentales des mystiques chrétiens*, *Rev. phil.* 1902 s. 1—36, 441—487.

² IV 139, 142, VII 1, 6, 19, 27, 28.

³ Det finns alltså hos henne heller inga spår till någon gradering av de mystiska erfarenheterna i någon ordnad serie.

⁴ *Ep. sol. 4 B. Ego etiam, Deo teste, pluries vidi prædictam dominam, aliquando sedendo, aliquando prostratam, stare in oratione totam absorptam et quasi exanimem, alienatam a sensibus corporis, raptam in extasi spiritus, nihil videntem nec audientem de his, quæ agebantur in loco illo, ubi ipsa corporaliter erat. Quæ quando revertebatur ad se, narrabat mihi indigno ad talia et præfatis duobus confessoribus suis visiones, quas tunc habuerat, et secreta magnalia et arcana Dei.*

⁵ *Ep. sol. 4 E. Scias tamen, quod prout ego indignus sæpe audiui ab ore eius, semper in omnibus istis supradictis modis visionum maximam dulcedinem amoris Dei et ineffabilis consolationis divinæ ipsa sentiebat in anima et mente sua, in tantum quod quasi nullatenus nisi cum suspiriis aut lacrymis hoc mihi referre poterat.*

alltid ha varit utmärkande för revelationstillstånden. Det måste nämligen ligga nära till hands, då man ville generellt beskriva hennes tillstånd, att göra det på ett sätt som stämde med den traditionella föreställningen om en på övernaturlig väg given extas. En god del av de ovan anförda, ur Revelationerna själva hämtade beskrivningarna förekomma som inledningar till uppenbarelser, som hon har tillsänt människor i brev, och göra intryck av att stå där för att i viss mån legitimera hennes auktoritet: hon har fått sin uppenbarelse i ett sådant tillstånd, som hade de rätta kännetecknen på att vara av gudomligt ursprung¹. På ett liknande sätt har väl hennes omgivning — t. ex. just Alfons i *Ep. sol.* — snarast tenderat till att framställa saken, när den blev på något sätt föremål för reflexion. En liten oreflekterad iakttagelse i *2 Pt.* visar oss redan en annan bild. När hon var sjuk och ej kunde själv uppteckna sina uppenbarelser, utan biktfadern måste göra det, då — heter det² — »framsade hon med stor andakt och gudsfruktan och ibland under tårar orden på sitt språk med en viss omsorgsfull högtidlighet, som om hon läste i en bok»³. Detta är ett »upphöjt» och enligt biktfädernas mening nog också ett extraordinärt själstillstånd, en *elevatio mentalis*, men det är inte någon extas i teknisk mening⁴.

Men vad som i synnerhet tvingar en att icke över lag identifiera Birgittas tillstånd vid revelationernas mottagande med den regelrätta extasen, utan rycka dem ett stycke närmare det normala medvetandet, är själva revelationstexternas innehåll. Det affektiva momentet, känslornas översvallande häuryckning, som ju visserligen finns med där många gånger, träder dock avgjort i bakgrunden för verklighetens frågor och krav, om vilka förståndet söker och finner upplysning och samvetet ledning. Hon glömmer inte i revelationerna den yttre verklighetens värld för att smaka saligheten i en annan och högre, utan hon tar den förra med sig in i bönen inför Guds ansikte för att där få direktiv just för den. Vad är det, som upptar hennes sinne t. ex. i den revelation (IV 139), vars inledning med dess hänförelse

¹ Jfr. IV 78, 139, 140, 142, VII 19, 27, 28.

² S. 5.

³ *2 Pt.* 196: *tunc ipsa cum magna deuocione et timore dei et aliquando cum lacrimis referebat ei verba illa in vulgari suo cum quadam attenta elevacione mentali, quasi legeret in libro.*

⁴ Man kunde ju invända, att denna gått förut, men det finns ingenting, som hindrar antagandet, att inspirationen kommit just under det tillstånd, som här beskrives.

extasskildring — om huru »hjärtat upptändes och jublade av kärlekens glöd» o. s. v. — vi ovan¹ anförde? Är det månne njutandet av denna osägliga sällhet, åstundan att få smaka mer därav? Nej — det är att Gregorius XI skall bege sig till Rom, ta vara på sina anförtrödda får och arbeta för Guds ära, så vida han inte vill råka ut för Herrens vrede!

Värda att lägga märke till i detta sammanhang äro ett par omständigheter, som var på sitt sätt bidra till att sprida ljus över förhållandet mellan hennes visionära och hennes normala medvetande. Det ena är, att med avseende på form och uttrycksmedel de olika arterna av vision stå mycket nära varandra och det normala medvetandet. Fullständigt analoga eller nästan identiska skildringar kunna ena gången återges som imaginativ vision, andra gången som berättade av någon himmelsk röst. Jämför passionsskildringen VII 15 (imaginativ vision) med I 10 (berättad av Maria), beskrivningen på klosterbyggnaderna *Ex.* 29 (imaginativ vision) med beskrivningen på kyrkan *Ex.* 28 (Kristus ger föreskrifter om dess anordning), den av Kristus berättade domsscenen I 28 med de ovan omtalade skådade, den i Marias mun lagda och de visionärt sedda »liknelserna» om Rom III 27! Och det är mycket lätt att övertyga sig om, att de brev och meditationer, som icke bero på någon uppenbarelse, visa t. ex. precis samma förkärlek för »liknelser», allegorier, som återfinnes hos de himmelska gästerna, och som går igen i de imaginativa symboliska visionerna². Hennes sjäsliv arbetar i alldeles samma banor i visionärt som i normalt tillstånd.

Vidare finns det på ett par ställen yttranden, som ställa hennes arbete på revelationerna bra nära vanligt författarskap. I *Sermo angelicus* är det inte frågan om en vision, som hon efteråt skriver ned, utan hon sätter sig i ordning med sina skrivtyg, och så kommer inspirationen, den dikterande ängeln³. I simoni-officiet heter det att »någon» — en ej närmare betecknad person, men meningen är väl, att det skall vara en ängel — visar sig för henne och befäller henne att sätta sig ned och skriva, varefter han dikterar officiет och, sedan det blivit nedskrivet, ytterligare tillägger några ord⁴. En författareverksamhet på egen hand utan inspiration

¹ S. 86.

² Se t. ex. IV 45, 79, Sv. IV 144, VII 5, *Ex.* 64.

³ *S. A. prol.*

⁴ Simoni-officiet: se Bilagorna.

omtalas i *Ex.* 49¹, där det heter, att Anden ibland överlämnar de utvalda åt sig själva att på egen hand finna det rätta uttrycket för de ord, Herren givit dem; »ditt hjärta har icke alltid förmåga och lust att frambära och nedskriva det som du förnimmer, utan än välver du det fram och tillbaka i ditt sinne, än skriver du det om och om igen, till dess du kommit till mina ords egentliga mening». Dock gäller det ju tydligen här ett reflexionens efterföljande arbete på att explicera ett givet innehåll, ett arbete som man givetvis måste förutsätta på flera håll, i synnerhet vid de större revelationerna².

Med de senast anförda synpunkterna kommer man att snudda vid tanken, om då inte hela visionsapparaten möjligen skulle kunna förklaras såsom föga mer än en litterär form? En sådan förklaring skulle dock tydligtvis strida allt för mycket mot de säkra slutsatser, vi ovan drivits till. Ett försök att förlika alla de, som det tyckes, åt rätt olika håll pekande säregenheterna i revelationernas psykologiska karaktär kan enligt min mening göras ungefär så här. Utgångspunkten blir den intellektuella visionen. Det är revelationernas psykologiska grundkaraktär — detta spontana uppdykande av en intuitiv visshet, som kläder sig i klara och tydliga ord. Det ligger å ena sidan nära att sammanställa denna visionsförmåga med snillet skapande makt, sådan den t. ex. visar sig i diktarens inspiration³. Men den skiljer sig dock tydligt därifrån dels genom den intima förbindelsen med det religiösa momentet: uppenbarelsen mycket ofta svar på bön, starkt medvetande om att det hon undfår är Guds ord; dels också genom de ofta förekommande imaginativa elementen: en röst höres, en person synes, ett sceneri upprullas. Genom dessa egenskaper avgränsar sig revelationen tydligt från det normala medvetandet, och det så att säga diskursiva, reflekterande författarearbete, som kan behövas efteråt för att finna det rätta uttrycket för de gudomliga orden, går inte över denna uppgift för att bli någonting självständigt för sig. Å andra sidan gränsar revelationen till den typiska extasen och antar stundom eller kanske ofta dess känslomhölje. Dock består därvid i det hela den tydliga skillnaden, att i revelationen det affektiva momentet icke är dominerande, och att det

¹ Se s. 36 med not 3.

² Jfr. s. 8 f.

³ Jfr t. ex. HERRLIN, *Snille och själssjukdom* 57 ff., SÖDERBLOM, *Främmande religionsurkunder* I 163 ff.

meddelade innehållet är klart och distinkt och står i närmaste sammanhang med det normala personlighetens konkreta sedliga frågor och uppgifter.

2.

Vid sidan av, fast visserligen delvis också i samband med revelationerna finns det en del andra psykologiska egendomligheter hos Birgitta, som också här förtjäna att omnämnas. Av samtiden ansågos de som bevis på varjehanda direkt underbara förmåigheter hos henne.

En fråga, som det till att börja med ligger nära till hands att ställa, blir då den: har hon haft verkliga extaser utan samband med visioner? Kan man se, att hon planmässigt odlat extatiska tillstånd?

Det finns ett par yttranden, som leda i denna riktning, men de äro inte mycket sägande. I vanliga fall ställas hennes mystiska tillstånd alltid i samband med revelationerna. Men i sitt vittnesmål berättar Karin på tal om hennes andaktsövningar och utan varje samband med revelationerna, att hon stundom sett, huru Birgitta »stod försänkt i tystnad och stora meditationer och kontemplationer, helt upptagen och bortryckt från kroppens sinnen, upplyft i hänryckning»¹. Det förefaller på sammanhanget, som om hon menat, att detta var något, som kunde inträffa i sammanhang med hennes sedvanliga devotionella och asketiska övningar. I art. 15 i kanonisationsprocessen berättas om hänryckningar under måltiderna: »Ibland upplyftes också hennes själ i kontemplation till de himmelska tingen, i det att hon, fastän hon satt vid bordet, hänrycktes liksom borttagen från kroppens sinnen och dröjde upphöjd över sig själv från kroppens sinnen i denna kontemplation och varken hörde eller såg något av det, som då försiggick vid bordet, till dess hon senare återkom till sig själv»². Detta synes vara allt, som på denna punkt kan anföras.

¹ *Karin* 7° 126 r. *eciam aliquando vidit, quod ipsa domina Brigida stabat in silencio et in magnis meditationibus et contemplacionibus tota absorta (!) et abstracta a sensibus corporis eleuacione mentali suspensa...*

² 6 v. *Aliquando eciam eleuabatur mens eius in contemplacione ad celestia, quod, licet sederet in mensa, rapiebatur quasi a sensibus corporis in illa contemplacione, et nichil audiebat nec videbat de hijs, que tunc agebantur in mensa, donec postea ad se reuertebatur.*

Vad som här är anmärkningsvärt, är mindre, att hon omtalas hava haft sådana tillstånd, än att det talas så litet om dem. Kontemplation och extas höra nära med in i det medeltida systemet av andaktsövningar och späkningar, och hon har rört sig i detta systems former. Men dylika erfarenheter stå icke i medelpunkten i hennes fromhetsliv — vi ha konstaterat det på tal om revelationerna och vi kunna ytterligare se det här. Det finns alls inget tvivel om, att, om hon själv lagt mera vikt vid dessa ting, de också skulle av hennes omgivning blivit utförligare omtalade. Vi skola längre fram se, hur den plats, de »övernaturliga» sällhetstillstånden inta i hennes religiösa tankevärld, också bekräftar denna slutsats.

En extatisk företeelse är också vad som berättas från Alvastriden: om julnatten under en stor och underbar hjärtats fröjd kände hon en märkbar rörelse i hjärtat, som om ett levande barn rört sig därinne. Av fruktan för den onde fiendens svek yppade hon saken för Mattias och Petrus av Alvastra, som förvånade genom syn och vidrörande utanpå kläderna övertygade sig om dess verklighet. En uppenbarelse från Maria under juldagens högmässa underrättade henne om, att hon fått denna nåd såsom en liknelse av Guds Moders glädje¹. I ett par uppenbarelsen från samma tid alluderas på samma sak: »Tre underbara ting har jag gjort med dig: du ser med andliga ögon, hör med andliga öron och känner med kroppslig hand min Ande i ditt levande bröst»; »min Ande har infört dig till att höra, se och känna: höra mina ord, se liknelser och känna min Ande med själens fröjd och hängivenhet»². Företeelsen är bekant från andra håll (Margareta och Kristina Ebner) och får utan tvivel sammanställas med devotionen för Jesusbarnet — jämför stigmatiseringens sammanhang med passionsbeaktelsen. Ett något annat utseende har saken fått i 2 Pt.³, där den generaliseras och ställes i samband med uppenbarelsen: »Hon såg på nämnda sätt och hörde bilder och kroppsliga liknelser, och i hjärtat kände hon liksom något levande, som rörde sig mer och ivrigare, då inspirationerna och ingivelserna voro större,

¹ VI 88, *PAlv* 20° 210 r. v.

² II 18, 19. Jfr *Ep. sol.* 4 C.

³ S. 194: *Vidit quippe dicto modo et audiuit ymagines et similitudines corporales, in corde vero senciebat quasi quoddam viuidum, quod secundum maiores inflammationes et infusiones movebatur plus et feruencius, minus vero quum infusiones erant minores; multociens eciam tam vehemens erat mocio in corde, quod et ab extra videri poterat motus et sentiri.* Jfr *PAlv.* 15° 204 v.

men mindre, då ingivelserna voro mindre; och ofta var rörelsen i hjärtat så våldsam, att den även utvändigt kunde ses och kännas». Man skulle alltså här ha ett slags yttre symptom på den inspirationens spänning, som kunde åtfölja revelationerna. Men om denna generalisering är riktig, är väl ej så säkert; för den skulle tala de sista orden i den anförda revelationen VI 88: »Denna rörelse i ditt hjärta skall fortfara hos dig och ökas i mån af ditt hjärtas förmåga att tillägna sig den»; mot den talar den omständigheten, att saken på intet annat ställe i Revelationerna än de anförda ens antydes.

Till vad samtiden kallade hennes »profetiska ande» räknades hennes förmåga att med eller utan revelation uppenbara fördolda ting, vare sig det nu gällde framtiden eller sådant, som hände på en aflägsen ort, eller människohjärtanas hemligheter¹. Hennes förutsägelser böra behandlas i samband med hennes syn på sin stora uppgift i världen, med vilken de äro nära förknippade². Av vad man i vår tid skulle kalla telepati omtalas från hennes liv ett fall: den dag (sannolikt 1350), då hennes hängivne skriftefader, lärare och vän magister Mattias dog i Sverige, säges hon ha fått visshet därom genom en uppenbarelse i Rom³.

Om hennes förmåga att läsa människors tankar höra vi flera gånger talas⁴. Den utförligaste förstahandsberättelsen om ett sådant fall äga vi i kardinal Elziarius' vittnesmål⁵, varav framgår, att hon i en revelation, som hon låtit överlämna till honom i Neapel,

¹ Även hennes visioner av den evangeliska historiens händelser räknades som utslag av samma förmåga. 2 *Pt.* s. 6 f.

Se s. 134—7.

³ *M. Petri* 29° 110 v., *Karin* 29° 133 r., *PAlv* 32° 221 v. (Ställena avtryckta hos SCHÜCK 27 f.) Alla tre berätta, att saken konstaterats därigenom, att Petrus av Alvastra, som var närvarande vid Mattias' dödsbädd, senare utkommen till Rom funnit hans dödsdag överensstämma med dagen för ifrågavarande revelation, vilken av Petrus av Skeninge antecknats. Revelationen även i I 3 *decl.*

⁴ 2 *Pt.* s. 5. Art. 30. På förra stället namngivas såsom vittnen till denna hennes förmåga Nicolaus av Nola (som i sitt vittnesmål 92 r.—96 v. ej har något härom att berätta), Gomez Albornoz och greven av Fondi (Onorato Gaetani, ivrig Clementinare; dessa två hava ej vittnat); på senare stället Elziarius och Alfons (vars historia helt enkelt är, att han under vistelsen i Jerusalem återfunnit en hemlig god tanke, som han haft, i en av Kristus Birgitta given uppenbarelse; 30° 156 r.).

⁵ *Elziarius* 30° 103 v.—104 v. Jfr *PAlv* 30° 217 v. Ifrågavarande revelation är VII 5; de avsedda yttrandena stå under B.

då han ännu blott var student i Bologna, visat sig känna hans omsorgsfullt fördolda hemlighet, att världsliga vänner sökte förmå honom att avstå från den prästerliga banan, gifta sig och söka världslig ära. En annan ofta omtalad händelse av denna art gäller Gomez Albornoz, riddare och påvens ståthållare i hertigdömet Spoleto. Denne hade före hennes Jerusalemsresa trätt i skriftlig förbindelse med henne¹ och uppsökte henne efter hennes återkomst till Rom, alltså under det sista halvåret av hennes liv, för att fråga henne till råds i åtskilliga ting. I den revelation, som blev hennes svar, togs det då också hänsyn till hemliga tankar, som han haft, men ej velat eller vågat uppenbara för henne². Biskop Heming av Åbo varnade hon en gång för överdriven fasta, som han i hemlighet ålagt sig själv, och en annan gång fick hon genom en uppenbarelse reda på och omtalade för honom de nedsättande tankar han haft om henne, då hon vid ett gästabud ätit av de enligt hans mening för fina rätterna³. När sonen Karl en gång trädde in till henne, såg hon genast på honom, att han begått en dödssynd, och uppmanade honom att gå och bikta den⁴. Dessa händelser ha knappast något osannolikt i sig; de röja snarast hennes skarpsynthet som själasörjare, vilken väl kunde förefalla den ertappade eller hennes omgivning mirakulös.

Det heter också, att hon, i närvaro av en människa, som befann sig i dödssynd, eller då någon talade oärligt eller emot Gud, hade en förnimmelse av svavellukt⁵. Det oftast anförda exemplet är dominikanermunken Simon, biktfader till den unge konungens af Cypern farbroder, fursten av Antiokia, vilken under uppehållet på Cypern på hemresan från Jerusalem besökte henne och med inställsamma ord frågade om hennes särskilda nådegåvor, men

¹ Gomez frågade henne till råds genom Alfons; hon fick då en uppenbarelse av Maria (= VII 11 *add.* E) och sände honom på grund därav ett brev, nedskrivet av Alfons (= det första av de i Bilagorna meddelade breven, avfattat i Rom den 7 nov. 1371). Han skall på grund av detta brev hava bättrat sitt leverne, och blev sedan en trogen vän till Birgitta och hennes minne *Alfons* 31° 156 r. v. Det andra brevet i Bilagorna är svar på ett brev från Gomez och avsänt kort efter det första, innan hon ännu lämnat Rom för att anträda Jerusalemsresan.

² *Alfons* 30° 156 r., *M. Petri* 30° 111 r., *Karin* 29° 132 r., *PAlv* 30° 218 v.—219 r.

³ *PAlv* 30° 218 r. v., 2 *Pt.* 200, *Ex.* 104. Priorn säger sig själv ha hört det av biskopen.

⁴ *Karin* 29° 132 v.

⁵ *Art* 36, 2 *Pt.* 195 f.

vars hyckleri hon genomskådade. Sedan mannen gått, omtalar hon för Alfons och Petrus av Alvastra, att hon knappast kunnat fördraga honom på grund av den vidriga svavellukten¹. Det samma berättar Karin om en romare Jordanus de Marino, vars hustru hon besökt², och Petrus av Alvastra om en fogde i Östergötland vid namn Birger³. Känslan av avsky och vedervilja synes ha framkallat en oangenäm sinnesförnimmelse. Ett analogt förhållande är det, då det berättas, att hon kände svavelsmak i munnen, då hon själv sagt något orätt. Detta skall t. ex. ha inträffat, då hon under ett besök hos drottningen av Neapel i Aversa på hemväg från Jerusalem obetänksamt lovat en neapolitansk köpman, Antonius de Carleto, sitt förord hos drottningen till en plats vid tullen, som han önskade⁴.

Av »underverk» i vanlig mening, utförda under livstiden, berättas relativt få om Birgitta, vilket utan tvivel sammanhänger med att uppteckningarna om hennes liv blevo så snart och av ögonvittnen gjorda. Legendan fick inte mycken tid att omgestalta och amplifiera hennes gärningar. Kanonisationsartiklarna tala emellertid om några demonutdrivningar och helbrägdagörelser⁵. Två botade besatta nämnas: den uppländske riddaren Johan Styrbjörns-son⁶ och den nolanska kvinnan Piciolella. Om båda fallen ha vi närmare beskrivningar. Då hon red till den förre, blev hästen så oregerlig, att hon ådrog sig en smärtsam skada i ryggen, vilket tolkades som djävulens försök att lägga hinder i hennes väg. Om besatthetens symptom säges ej mera, än att mannen mot sin vilja for ut i vilda smädelser mot Gud⁷. Då sade hon till honom: »Tig, eländige djävul, med ditt tal emot Gud, ty om du än är denna varelses tuktare, så skall du inte besitta honom för evigt!» varpå

¹ *Alfons* 36° 159 v., *PAlv* 36° 227 r. v., *M. Petri* 36° 113 v., *Karin* 36° 137 v. Jfr VII 16 *add.* B. och FLAVIGNY² 469 ff.

² *Karin* 36° 137 v., *M. Petri* 36° 113 r. Mannen var en Orsini. GARDNER 289, 307 f., 315.

³ *PAlv* 36° 227 r. = *Ex.* 81.

⁴ 2 *Pt.* a. st. *Karin* 36° 137 v., *Alfons* 36° 170 r., *PAlv* 36° 227 v. VII 11 *add.* E. Jfr FLAVIGNY² 490.

⁵ Art. 35, 34.

⁶ Johannes Storberni (flera varianter av namnet förekomma; Karin kallar honom Joh. Sturby), se *SRS* 227 not m. Enligt Petrus av Alvastra, som säger sig ha varit ögonvittne till händelsen, och Petrus Johannis var han *justiciarius provincie Osgocie*.

⁷ Bl. a. berättas han ha sagt: *eum qui creavit celum et terram colo, de nouo deo vestro Christo sileatis* (reminiscens av hedendom?).

mannen tystnade och liksom slumrade in och efter några dagar var botad¹. Piciolella, änka efter en av grevens av Nola underhavande, hade en *demon incubus*, som hon förgäves sökt bli kvitt genom besvärjelser och amuletter. Alfons tillrådde vid ett besök hos greven, att hon skulle skickas till Birgitta, som då var i Neapel på hemväg från Jerusalem. Så skedde. Birgitta frågade henne genast, om hon hade någon amulett på sig. Kvinnan förnekade det. »Jo», sade Birgitta, »du har i håret någonting, som det inte är tillåtet för en kristen att bära!» Häpen tog kvinnan fram en gömd amulett, fick tillsägelse att fasta, bikta sig och ta nattvarden, och sedan hon gjort så, var hon botad². På några ställen i Revelationerna är det tal om andra besattas botande; det berättas också, att Petrus av Alvastra i Sverige utförde exorceringar på Birgittas uppdrag och efter en formel, som uppenbarats för henne³.

Av sjuka, som hon botat, namngivas i art. 34 tre, men ytterligare några omtalas i vittnesmålen. — Gentile Orsini, en sjuårig son till Birgittas vän Latino Orsini och hans hustru Golizia, låg för döden i feber och rödsot. Birgitta tillkallades, och efter att ha böjt knä och bedit, gick hon in till den sjuke, lutade sig fram och lade sin mantel över honom, sägande: »Sov, min son!» Gossen somnade och tillfrisknade därefter. Detta hände i augusti 1367⁴. — Då man på väg från Neapel till Rom (sannolikt våren 1370⁵)

¹ 2 Pt. 199. *Karin* 35° 136 v., Norrköpingskyrkoherden *Petrus Johannis* 35° 196 r. v. (*SRS* 227), *PAlv* 35° 224 v.

² Brev från Nicolaus av Nola till Alfons (från åren 1378—79), tryckt i *Rev.* 1628 II 494—6. *M. Petri* 35° 113 r., *Alfons* 35° 159 r. v., *PAlv* 35° 224 v.—225 r. Alfons berättar, att Birgitta gav kvinnan ett bälte, som hon medfört från den heliga graven, och tre kulor av sitt radband, vilket Petrus av Alvastra kallar »någon from leksak» (*aliquod iocale deuotum*).

³ VI 80, 81. *PAlv* 35° 226 r. v., *Karin* 35° 137 r. I 16 decl., *Ex.* 51 (*STEFFEN* 256 ff.). Jfr. s. 132.

⁴ *Golizia* 34° 194 r., *Latino Orsini* 34° 147 v.—148 r., *M. Petri* 34 112 r., *PAlv* 34° 223 r.

⁵ Både i *Magnus Petris* (34° 112 v.) och *Karins* (34° 136 r.) vittnesmål står detta årtal (*millesimo CCC^{mo} LXX^{mo}*), men texten har ansetts osäker (*FLAVIGNY*² 338 not, *STEFFEN* 312 not). På förra stället har det skett en radering, där tiotalssiffrorna stå, men hela årtalet är skrivet med samma hand som texten för övrigt. På senare stället är det sista X:et ditskrivet av en senare hand (med svart bläck; denna hand har gjort många andra rättelser i texten, i allmänhet goda); då ingen radering här skett, har alltså tidigare stått 1260. Jag förmodar, att detta är felskrivning, och att det ursprungliga på

befann sig i den lilla staden Sermoneta i Latium, insjuknade Birgittas tjänarinna Katarina av Flandern i feber med håll i vänstra sidan så svårt, att man ämnade giva henne sista smörjelsen. Man bad emellertid Birgitta bedja för den sjuka. Hon gjorde så, utsträckande sig rak lång på golvet, såsom hon stundom hade för sed¹. Den sjuka tillfrisknade och kunde rida vidare med följet till Rom². -- Det tredje i artikeln omtalade fallet är Esau, en tioårig systerson till den neapolitanske storsenesjallen Nicolaus Acciajuoli, som låg illa medtagen av hektisk feber. Hans mor Lapa förde Birgitta till honom; hon vidrörde den sjukes kropp och gjorde korstecknet över honom, och han tillfrisknade. Detta skedde i Neapel³. — Biskop Thomas av Växjö säges två gånger ha blivit botad av henne. Ena gången var, då han på nedfärd utför Monte Gargano fallit av hästen och brutit två revben. För att inte bli lämnad efter i Manfredonia bad han då själv henne att röra vid hans sida och bota honom. Hon svarade gråtande: »Herre, ni anser mig för vad jag inte är, ty jag är en stor synderska i Guds ögon. Men låt oss alla bedja Gud, så skall han ge er tro svar.» Efter bönen steg hon upp och rörde vid biskopens sida: »Må Herren Jesus Kristus bota dig!» Då vek smärtan, och biskopen kunde stiga upp och fortsätta färden⁴. Andra gången var i Benevent; han led då av stensmärter; hon fick en uppenbarelse, som gällde hans andliga hälsa: det är kärleken till Gud, som fattas honom. Han gjorde ett löfte och blev frisk både till kropp och själ⁵. — Även några andra fall omtalas. Motalaprästen Magnus, som var i hennes följe under en färd i Västergötland, bad henne under en svår huvudvärk röra vid hans huvud. Hon gjorde så, bedjande: »O, milde

båda ställena är 1370. Mot denna förmodan talar, att Karin i samma andedrag säger, att händelsen inträffade på *första* neapolitanska resan, vilken, som det synes på goda skäl, brukar förläggas till 1365—67. Då skulle episoden alltså förläggas till 1367; men detta antagande förhindras därunder, att Petrus av Alvastra (34° 223 r.) säger sig ha varit närvarande; och han var i Italien 1370, men icke 1367 (s. 15 not 6). Alltså torde årtalet 1370 vara rätt, men resans ordningsnummer felaktigt; det bör vara den *andra* neapolitanska resan (1369—70; samma resa, som omtalas s. 77 not 3).

¹ I korsform, jfr *Karin* 7° 126 r. (*extendendo aliquando brachia et tibias et se totam in pavimento in modo crucis ore iuncto ad terram*).

² *M. Petri* 34° 112 v., *Karin* 34° 136 r. (SRS 225), *Palv* 34° 223 r.

³ *M. Petri* 34° 112 r., *Karin* 34° 136 r., *Alfons* 34° 158 v.—159 r.

⁴ *Palv* 34° 224 r. (SRS 230) = III 12 *item de eodem episcopo*.

⁵ IV 125 *decl. (primum animal)*.

Gud Jesus, bota honom!» och han blev frisk¹. Kaniken Robert i Neapel, sedermera cisterciensermunk, hade av för mycken askes blivit vansinnig, men blev genom hennes böner botad, varom hon fick en uppenbarelse². Utanför S. Prassede i Rom hittade man en dag en norsk kvinna liggande halvdöd. Birgitta lät bära in henne på St. Antonii hospital där i närheten, och när hon blivit så pass återställd, att hon kunde gå genom staden, tog hon henne hem till sig och botade henne, såsom det säges, fullständigt från sjukdomen, som var fallandesot, genom att bedja för henne och hänga på henne några kulor av sitt radband³.

Man finner, att hon aldrig givit sig ut för att kunna bota folk. Har hon ingripit, så har det varit på direkt anmodan. Och det är ej svårt att se, huru intrycket av hennes överlägsna personlighet och den tilltro, som man hyste till hennes underbara gåvor, varit den jordmån, ur vilken undret spirat upp.

3.

Efter denna avvikelse återvända vi till revelationerna för att upptaga frågan om dessas utvecklingsgång under hennes liv. Vi få därvid tillfälle att från en ny och avgörande synpunkt beakta det sammanhang med det religiösa livet, som, enligt vad vi redan sett⁴, är ett av revelationernas mest framträdande karaktäristika. De avspegla det religiösa livets innehåll, de ge anvisningar för det och inaugurerar dess nya stadier⁵. Att skriva revelationernas historia är att skriva hennes religiösa livs historia.

Det är ofta och med rätta framhållet⁶, att det religiösa momentet alltifrån början spelat en mycket stor roll i Birgittas liv. Fromheten var hos henne släktdrag. Hennes fäder hade i fyra led gjort pilgrimsfärden till Santiago de Compostella. Lagman Birger var befryndad med en hel del av Sveriges främste andlige;

¹ *PAlv* 34° 223 v.

² *Karin* 34° 136 v.

³ *Karin* 34° 135 v.—136 r., *Alfons* 35° 159 r. Kvinnans namn har blivit mycket vanställt: Diora (*Alfons*), Inron (*Karin*), Dyoretur (*BERTOLDS Vita* i *AS Oct. IV* s. 514). Hette hon kanske Dyra?

⁴ S. 85 f.

⁵ Jfr DELACROIX om Suso s. 323 not.

⁶ T. ex. av SCHÜCK *ISLH*² 170 ff. och HÖJER 29 ff.

den heliga Ingrid av Skeninge, mystiker och klostergrundarinna, var en faster till hans första fru¹. I Birgittas barndomsintryck torde det religiösa ha bildat det starkaste inslaget. När hon 13-årig blev bortgift, säges det, att hon endast med motvilja fogade sig däri; hon hade velat »tjåna Gud hela sitt liv i jungfruligt stånd»².

Hon hade under sin barndom visioner. Sjuårig såg hon om natten vaken himladrottningen, som kallade henne fram till sig och satte en gyllene krona på hennes huvud³. Det är det första uttrycket för barnets religiösa längtan. Tioårig såg hon i drömmen, efter att ha hört en predikan om Jesu lidande, honom själv hänga på korset; upprörd frågar hon: »Herre, vem har gjort dig detta?» och får till svar: »De som förakta mig och ej bry sig om min kärlek»⁴. Medan hon efter sin mors död 1314 vistades hos mostern, fru Karin på Aspnäs, skall hon en gång under en lek ha sett djävulen som ett fruktansvärt odjur; hon flydde förskräckt ur leken och hörde honom då säga: »Jag förmår intet utan den korsfästes tillåtelse»⁵. Det är för var gång någon av tidens enklaste religiösa tankar, som tar sig uttryck i visionen: Maria drottningen, den lidande Kristus, världsväsendets faror.

Under hennes äktenskaps tid fortfara de religiösa intrycken, om också väl icke med oförminskad styrka. Vad man har att berätta från denna tid pekar i alla händelser i denna riktning. Hon fullgör samvetsgrannt och väl snarast till överlopps de religiösa plikter, som seden fordrar, abstinenser, fromma gärningar, vallfärder o. s. v. Hon träder i förbindelse med framstående andlige, t. ex. magister Mattias, och hennes vetgirighet riktar sig på religiös litteratur. I biktstolen är hon lika bedrövad över lätta förseelser som andra över svåra, säger Mattias⁶.

Visionsgåvan har under denna det »aktiva livets» tid mestadels slumrat. Man kan nästan märka det på en berättelse sådan som *Ex. 53*⁶. En gång på Ulvåsa under hennes mans livstid, heter

¹ Se om henne i avd. III.

² *Karin* 4° 125 r. (*desiderabat toto corde servire deo omnipotenti totis temporibus vite sue in virginitate et statu virginitatis*).

³ 2 Pt. 190.

⁴ 2 Pt. 191.

⁵ 2 Pt. 191 f.

⁶ Petrus av Alvastra säger sig ha hört denna berättelse av henne själv (8° 203 r.).

det, lät hon en snickare göra en ny säng, präktigare och ståtligare än den gamla. Då kände hon sig få liksom ett våldsamt slag i huvudet av en hand, så att hon knappast kunde röra sig av smärta. Förd till en annan del av huset, hörde hon liksom från väggen en röst, som sade: »Jag stod icke utan hängde på korset, och mitt huvud hade intet att luta sig till, och du söker sådan fåfänglighet och vila?» Hon brast ut i gråt, kände sig då befriad från smärtan, och ville sedan helst sova på halm och en björnhud. — En sådan händelse tyder inte på, att visionernas umgänge med den himmelska världen vid denna tid är något välbekant, något ofta upprepat, som har någonting av lugn besittning, utan snarare skulle man vilja säga, att det religiösa kravet här är något, som rör sig under ytan och driver framåt — skall det inte, när det en gång sätter sig igenom fullständigt, tvinga henne in på helt nya banor?¹

När hon i en senare tid blickar tillbaka på detta skede av sitt liv, så utfaller hennes omdöme därom mycket strängt. »Ditt hjärta var kallt som stål», säger Herren till henne, »dock rörde sig däri en liten gnista av kärlek till mig, nämligen då du tänkte, att jag var värd kärlek och heder framför alla»². »På den tiden hade min kärlek icke mycken smak för dig»; dock »tänkte du vid dig själv, att allt vad du ägde var från mig, och tackade mig ensam för det»³. Hon vet alltså väl, att det religiösa momentet fanns där redan på den tiden; men det var icke helt härskande då: nya ting ha sedan inträffat, som komma henne att se sin nuvarande ståndpunkt helt annorlunda.

Om gången av de erfarenheter, som förde henne vidare, ge oss källorna rätt klart besked. Ulv och Birgitta hade beslutit sig för den långa vallfärden till Sankt Jakob och utfört den. Ulvs svåra sjukdom på hemvägen i Arras 1342 blev en viktig punkt i bådas liv. Under sin ängslan vid hans sjukbädd fick Birgitta en vision. Det var Dionysius, Frankrikes skyddshelgon, till vilken väl hennes bön gått, nu då man befann sig i hans land. Hans ord pekade

¹ En annan revelation, som möjligen kan hänföras till denna period, är *Ex.* 59 (= *PAlv* 32° 221 r.): hon göres genom ett ljussken och några korta ord uppmärksam på den vanheder, som av glömska bevisats ett relikskrin, som hon ägde, och gottgör försummelsen. Om andra revelationer, som pläga hänföras hit, se anmärkningen i slutet av detta kap.

² V 11.

³ VI 14.

framåt: »Gud vill genom dig bliva bekant för världen»; till lecken därpå skulle hon nu bliva hjälpt — Ulv skulle icke dö.¹ Man ser, att en aning om en kommande uppgift har genomfarit henne². I varje fall kan man inte missta sig på, att från och med den resan de religiösa idealen ha gripit dem båda starkare än förr. Redan själva vallfärden är väl att tolka så³, och därtill kom sjukdomen, synen och Ulvs tillfrisknande. Efter hemkomsten umgingos makarna med planer att grunda ett kloster och draga sig tillbaka dit⁴.

Det är utan tvivel denna tid hon tänker på, då hon senare säger, att efter den nyss omtalade första perioden kom en annan, då hon började tänka vid sig själv: »Guds härlighet är evig, och världens glädje allt för kort och vid världens slut allt för onyttig. Vad gagnar mig, att jag så älskar dessa jordiska ting?» Och på grund av sådana tankar började hon manligt avhålla sig från världens glädje och göra det goda hon kunde i Guds namn. Och då fick hon mera törst efter honom⁵.

Det ligger också nära till hands att till dessa år hänföra kap. IV 144 i den svenska texten, där det förekommer ett ord, som tyder på avfattning under Ulvs livstid⁶. Innehållet ligger fullständigt i linje med de tankar, som vi nyss ha hört henne själv anföra såsom kännetecknande för denna tid. Det är icke en uppenbarelse utan en bön:

»Min Herre Jesus Kristus, sann Gud, du är min skapare, återlösare och domare. Jag bekänner, att jag mycket brutit mot ditt

¹ *Ex.* 92, *2 Pt.* 193, *PAlv* 13° 203 v.

² *2 Pt.* a. st. och *PAlv* 13° 203 v.--204 r. berätta också om en annan förebådande syn, som hon skulle ha haft i Arras: om att hon skulle komma till Rom och Jerusalem, och huru hon skulle lämna denna värld. Jag anser denna berättelses trovärdighet osäkrare än den föregående (det finns flera och olika berättelser om visioner, som förebådat Rom- och Jerusalemsresorna), utan att dock kunna bestämt bevisa, att den beror på något misstag.

³ Jfr *2 Pt.* 192 f., som anför resan som ett bevis på, att Birgitta »vunnit sin man för Gud». I *Ex.* 56 nämnas Ulvs abstinenser på vägen till Sankt Jakob som en av de goda gärningar, som gagna honom i den andra världen. Sådant skall höra till på en vallfärd; den är ingen lustresa.

⁴ HÖJER 32 f.

⁵ VI 14.

⁶ Kapitlet är ett av de fyra Sv. IV 142—5, som saknas i den latinska versionen, och för vilkas datering det inte finns någon annan anknytningspunkt än det enda ordet »man» i 144. Även de övriga äro böner eller meditationer, icke uppenbarelsen.

bud, så snart icke ditt nådefulla tålamod hjälpt mig. Med din nåd vill jag gärna bättra mig. Min Herre, jag anklagar mig inför dig över hur mitt hjärta synes mig vara beskaffat. Mig tyckes, att i hjärtat är en giftblåsa, och genom det stå två törntaggar och omkring det är dragen en hinna, som tränger det och pinar mig svårligen. Min käre Herre Gud, detta är mig omöjligt att göra själv utan din hjälp; därför beder jag dig för all den ödmjukhets skull, som du uppenbarade i världen: riv bort den hinnan, varmed jag menar högfärden, och svep kring hjärtat den ödmjukhet, som utan begynnelse har funnits i din gudoms dygd. Min Herre Gud, jag beder dig, för det att ditt huvud kröntes med en törnekrona: riv ut den taggen, som står i mitt hjärta, vilken är köttslig kärlek till man eller barn, vänner eller fränder, och insätt där i stället gudomlig kärlek till min medkristens själågagn. Jag beder dig, min käre Herre, för det att dina välsignade händer och fötter söndersletos av spikarna: riv ut ur mitt hjärta den taggen, som är världens lust, och insätt där i stället åstundan och lust till din tjänst och till ditt eviga rike. Min käre Herre Gud, jag beder dig för det som ditt dyra hjärta led, då det av grym behandling på korset dog, och hela kroppen kallnade, och efter döden ditt bröst genomborrades av spjutet: riv sönder giftblåsan i mitt hjärta!»

Denna övergångstid blev emellertid kort. Den 12 febr. 1344 dog Ulv Gudmarsson i Alvastra. I nära samband med hans död kom den avgörande stunden i Birgittas utveckling: ett religiöst genombrott, som gav riktning åt hela hennes återstående liv¹. Förloppet härvid är ofta berättat, men det torde dock löna mödan att än en gång noga se till, vad källorna ha att förtälja, för att få denna viktiga punkt i hennes livs historia så klar som möjligt.

Först ett vittnesmål av Petrus av Alvastra under kanonisationsprocessen². »Likaledes såg samma vittne, såsom han sade, och var närvarande i Alvastra kloster, då ovannämnda fru Birgittas man låg på sitt yttersta. Då satte samme hennes man på nämnda fru Birgittas finger sin ring, som han då bar på sin hand, och bad henne, att hon skulle vara så mycket mer angelägen att tänka på hans själs välfärd³. Då därefter samme hennes man

¹ Beträffande olika meningar om denna punkt se anmärkningen vid kapitlets slut.

² *PAlv* 5° 202 v. (*SRS* 227).

³ *ut eo attentius animam eius haberet recommendatam.*

hade dött, drog fru Birgitta få dagar efteråt själv ringen av sitt finger, och då några, även förnåma män, sade åt henne, att det icke visade stor kärlek att draga av fingret ett sådant tecken på sin mans kärlek, svarade hon: 'Då jag begrov min man, begrov jag med honom all köttslig kärlek, och ehuru jag älskade honom som mitt hjärta, skulle jag dock icke vilja ens med en örtug mot Guds vilja återköpa hans liv. Men så länge jag hade ringen på min hand, var den mig som en börda, emedan jag, då jag betraktade den, erinrade mig den förra kärleken. Och därför, för att min själ nu må höja sig till kärlek till Gud allena, vill jag glömma ringen och min man och förtro mig åt Gud'.»

Biktfaderna ha följande att berätta om »Huruledes hon efter sin mans död blev besökt av Anden».¹ »Efter några dagar, då Kristi brud var upptagen av tankar på att ändra sitt liv till att tjäna Gud² och stod bedjande därom i sitt kapell, blev hon hänryckt i anden och såg i extas ett ljust moln och hörde en röst ur molnet, som sade till henne: 'Kvinna, hör mig!' Men hon blev förskräckt och fruktade, att det var ett bländverk³, och flydde till sin kammare, biktade sig genast och undfick därefter Kristi leka-men. Då hon senare efter några dagar stod i bön i samma kapell, visade sig åter för henne samma ljusa moln, och hon hörde ur molnet åter en röst, som sade samma ord som förut: 'Kvinna, hör mig!' Då blev hon förskräckt och flydde åter till sin kammare, biktade och tog nattvarden såsom förut, fruktande att rösten var ett bländverk. Därefter då hon några dagar senare återigen bad, blev hon hänryckt i anden och såg åter det ljusa molnet och däruti någon, som liknade en människa och som sade: 'Kvinna, hör mig! Jag är din Gud, som vill tala med dig.' Förskräckt som förut och fruktande ett bländverk, hörde hon vidare: 'Frukta icke, ty jag är alltings skapare och icke bedragare. Jag talar icke till dig endast för din egen skull, utan till andras frälsning. Hör vad jag säger och gå till magister Mattias, din biktader, som är beprövad i att åtskilja de två andarna⁴. Säg honom å mina väg-

¹ 2 Pt. 193 f. Även tryckt hos Schück s. 35 not 36. Samma berättelse återfinnes i *Ex.* 47, men förkortad (endast den tredje, definitiva uppenbarelsen meddelas) och tydligtvis i sekundär form.

² *solicita esset de mutacione status sui ad serviendum deo.*

³ *illusio.*

⁴ Näml. den gode och den onde anden (och därför vad som är ingivelse av den ene och den andre).

nar vad jag säger dig, att du skall vara min brud och mitt språkrör¹, och du skall höra och se andliga ting, och min Ande skall förbliva hos dig ända till döden'. Sedan tillade han: 'För tre synders skull föll Lucifer' o. s. v., såsom utförligare står i revelationerna i *Liber celestis*. Och detta är den första revelationen i prologen.»

Det budskap, som hon vid detta tillfälle fick att bära fram till människorna, och vars begynnelseord vi ha hört 2 *Pt.* meddela, står i slutet på Mattias' Prolog, också där med angivande av, att detta var begynnelsen till Herrens uppenbarelse till henne. Det är av följande lydelse.

»Djävulen syndade trefallt, nämligen genom högmod över att jag skapat honom väl, genom girighet², i det han eftersträfvade att bliva mig icke blott jämlik utan överlägsen, och genom vällust, i det att han hade så stort begär efter min gudoms ära, att han gärna, om han kunnat, skulle ha dödat mig, så att han kunnat få regera i mitt ställe. För detta blev han störtad från himmelen och fyllde världen med dessa tre synder och besmittade genom dem mänskligheten.

»Därför antog jag själv människonatur och kom i världen för att med min ödmjukhet tillintetgöra hans högmod och med min fattigdom fördärva hans girighet, och led korsets bittra pina för att utrota hans avskyvärda begärelse och genom mitt hjärteblod och min död öppna för människan himmelen, som är sluten för hennes synders skull, om hon blott själv vill arbeta härpå så mycket som på henne ankommer.

»Men nu ha människorna i Sveriges rike, och särskilt det stånd, som kallas hovmän eller riddare, syndat såsom förr djävulen. Ty de äro högmodiga över sina ståtliga kroppar, som jag har givit dem. De fara efter rikedomar, som jag icke velat giva dem. De äro så nedsjunkna i avskyvärd begärelse, att de hellre skulle döda mig, om det vore dem möjligt, än försaka sina njutningar eller uthärda min fruktansvärda dom, som hotar dem för deras synder.

»Därför skola de kroppar, som de högmodas över, dräpas med svärd, lans och yxa. De sköna lemmar, som de skryta av, skola

¹ *canale meum*.

² *cupiditate*, vilket kan användas både om ärelystnad och girighet. På detta ställe passar den förra betydelsen bättre, men på övriga ställen i revelationen den senare.

vilddjur och fåglar sönderslita. De ägodelar, som de mot min vilja samla, skola främlingar röva, och de själva skola lida brist. Och för sina avskyvärda lustar misshaga de så min Fader, att han icke värdigas låta dem komma till hans ansiktes åskådande. Och emedan de gärna skulle döda mig, om de kunde, skola de själva överlämnas till helvetet i djävulens händer att av honom dödas med evig död.

»Denna dom skulle jag för länge sedan hava låtit komma över Sveriges rike, om icke bönerna från mina vänner, som äro bland dem, stode i vägen och bevekade mig till barmhärtighet. Men en tid skall komma, då jag skall samla dessa samma mina vänner till mig, att de icke må se det onda, som jag skall låta komma över detta rike. Dock skola några av mina vänner då leva och se sina förtjänsters lön¹. Då nu alltså konungar, furstar och prelater icke vilja känna mig genom mina välgärningar, så att de komma till mig, skall jag hopsamla fattiga, svaga, barn och elända att därmed fylla deras platser, så att det icke bliver något tomrum i min härskara för deras frånvaros skull'.

»Men då den person, till vilken denna revelation skedde, suckade och klagade över den alltför hårda domen, tillade Herren: 'Så länge människan lever, är tillträdet till himmelen öppet för henne. Om de veta att ändra sitt liv, skall jag veta att mildra min dom'.»

Om denna brytningspunkt i hennes utveckling heter det i en av de närmast följande revelationerna²: »Jag har utvalt dig och upptagit dig till min brud för att visa dig (och genom dig kungöra för världen³) mina (gudomliga³) hemligheter, emedan det så behagar mig. Du blev också min med en viss rätt, då du vid din mans död överlämnade (hela³) din vilja i mina händer, och då du efter hans död tänkte på och bad om, huru du skulle kunna vara fattig för min skull, och ville lämna allt för min skull. Därför har du med rätta blivit min, och det var tillbörligt, att jag för sådan kärlek drog försorg om dig. Därför upptager jag dig till min brud» . . . Med liknande ord införes på det förut citerade stället VI 14 det tredje stadiet i hennes utveckling: »Därefter, då du tänkte på, att jag är Herren den allsmäktige, från vilken allt

¹ *cumulum meritorum suorum* = rügen på sina förtjänster, vilket väl åsyftar lönen.

² I 2.

³ Orden inom parentes endast i svenskan.

gott är, och lämnade din egen vilja för att göra min, då blev du med rätta min; jag gav dig mitt samtycke och gjorde dig till min».

Ett annat ställe om samma sak är det märkliga kapitlet V 11, som vi anföra in extenso.

»Guds Son talar: Genom naturliga ting kan man bereda en hälsosam dryck, nämligen genom kallt järn och hård sten, torrt trä och bitter ört. På vad sätt då? Jo, om stål fölle hårt på ett svavelberg, så skulle från stålet utgå eld, som skulle antända berget. Av dess hetta skulle ett bredvid stående olivträd, som väl utvändigt är torrt, men invändigt fullt av fetma, börja flyta, så att även en bitter ört under olivträdet bleve söt av den nedflytande oljan, och därav kunde beredas en hälsosam dryck.

»Så har jag andligen gjort med dig. Ty ditt hjärta var kallt som stål emot min kärlek, men däri rörde sig dock en liten gnista av kärlek till mig, då du tänkte, att jag var värd kärlek och heder framför alla. Men detta ditt hjärta föll på ett svavelberg, då världens ära och förnöjelse gingo dig emot¹, och din man, som du framför alla andra köttsligen älskade, togs ifrån dig genom döden. I sanning, världens heder² och förnöjelse kunna väl jämföras med ett svavelberg, ty de ha med sig sinnets högfärd, lustans stank och pinans glöd. Och när då vid din mans död ditt sinne svårt uppskakades av bedrövelse, då började min kärleks gnista, som låg liksom dold, att komma fram. Ty du betänkte världens fåfänglighet och överlämnade din vilja åt mig, åstundande mig över allting. Och på grund af denna gnista av kärlek började det torra olivträdet, det är: evangeliernas ord och umgänget med mina lärde, att smaka dig, och avhållsamheten behagade dig till den grad, att allt, som förr syntes dig bittert, började bli dig sött. Och då oljan började flyta och uppenbarelsernas ord från mig kommo i din ande, då stod någon på berget och ropade: Genom denna dryck släckes törst, värmes den frusne, glädes den bedrövade, botas den sjuke. Den som ropar är jag, Gud själv. Mina ord, som du i andliga syner ofta hör från mig, mätta såsom en god dryck dem som törsta efter sann kärlek, de värma de frusna, glädja de bedrövade och bota dem som äro sjuka i själen».

Det har alltså tydligen försiggått en kris i hennes utveckling mycket snart efter mannens död. Och det synes mig, att man av

¹ *Adversabantur tibi*. I svenskan står »misshagade dig» (»mishäktis thik»), vilket synes ge sämre mening.

² I latinet »vällust».

alla dessa uttalanden med ganska stor tydlighet kan se, vad dess innebörd har varit.

I den djupa sorgen över förlusten av maken, vid vilken hon varit innerligt fäst, blandade sig för Birgitta de religiösa tankarna och planerna från de sista åren, vilka ännu ej blivit förverkligade. Hon var betänkt på att ändra sitt liv till att tjäna Gud, heter det. Och vad vill det säga? Enligt den äkta medeltida tankegång, som vi här se på varje punkt gå igen, betyder detta att »tjäna Gud» för henne det att, som det också heter, bliva »fattig för Guds skull», försaka världen, d. v. s. uppgiva den förnäma släktens ståndsmässiga liv, avsäga sig rikedomens bruk och omsorgen om hus och hem och barn och övergå till *vita religiosa*, det liv, som i särskild mening är Gudi välbehagligt, inom eller utom klostret. Det betyder också — en punkt, som flera gånger framhäves — att utbyta den jordiska kärleken mot den himmelska. Hon var 40 år; hon hade prövat den jordiska kärlekens lycka — nu låg den för alltid bakom henne. Och det inte bara därför att Ulv var död, utan också och än mer därför att det religiösa kravet, när det nu starkare än någonsin gör sig gällande, pekar på ett högre ideal, den himmelska kärleken. Därför får inte ens minnet av den jordiska kärleken binda henne: hon drager Ulvs ring av sitt finger, ty intet jordiskt kärlekstecken får finnas på dens hand, som vill tjäna Gud allena.

Emellertid, om också allt detta kanske på en gång stormat in på henne, så har dock säkert icke beslutet blivit fattat, vissheten blivit vunnen utan inre strid. Hon har kämpat i bönen för att få klarhet. Då har avgörelsen brutit in över henne — som så ofta sedan i gestalt av en uppenbarelse. Vissheten står där plötsligt — Gud själv talar till henne: hon är utkorad till hans brud. Den himmelska kärleken kommer henne själv till mötes — bort alltså med all tvekan! Vägen är klar, beslutet fattat.

Men där ligger också någonting mer i denna visshet, och det är den mest karaktäristiska punkten i Birgittas religion. Hon skall också vara Guds »språkrör», bära hans ord ut till människorna, och hon får genast ett budskap till sina förnäma ståndsgelikar, ett strängt ord om synd, dom och bättring. Hennes religiösa medvetande är ytterligt starkt etiskt mättat: hennes »kallelsevision» innehåller inte bara en inbjudan till åtnjutande av den himmelska kärlekens sötma, utan — man kan tryggt säga: framför allt — en

kallelse till arbete i Guds tjänst. Nu inbryter hennes verkliga, stora arbetsdag.

Naturligtvis är inte detta moment något nytt och oförmedlat, som först nu dyker upp. Det har även det haft sin föregående långa förberedelse. Man lägge märke till, att denna första botförelkunnelse i likhet med en stor del af hennes följande i Sverige gäller just den krets, som hon själv tillhörde, och inom vilken hon dittills levat sitt liv — det svenska ridderskapet. Utpräglad verklighetsmänniska som hon var, hade hon långt tidigare sökt att göra de religiösa tankarnas sedliga krav gällande, så långt hon nådde, även i det »aktiva livets» detaljuppgifter. Hon hade förmått sin man att studera lagböckerna för att bättre kunna sköta sin lagmanssyssla¹. Och ur berättelsen om hennes motvilja, då Ulv ville bortgifta den äldsta dottern Märta med den hårde och grymme Sigvid Ribbing, »rövaren»², ha vi full rätt att läsa ut det intryck, som säkerligen icke så få av tidens obändiga och själviska adels-herrar gjorde på henne. Hon har länge med sorg och harm sett dessa herrars leverne, som står i så skarp kontrast mot det höga riddarideal, som för henne alltjämt är fullt levande och starkt³. Utan tvivel ha dessa förhållanden ofta kastat sina reflexer in i hennes böneliv. Och med kallelsevisionens visshet för henne själv kommer så också med flammande inspiration en botpredikan, inriktad åt detta håll — den första i en lång serie till furstar och prelater, riddare och munkar, folk och enskilda personer, moment i hennes levnads långa kamp.

Det är icke för mycket sagt, att denna vändpunkt gav riktlinjerna för hela hennes kommande liv. Där finns inte någon följande brytningspunkt av tillnärmelsevis samma betydelse.

Att närmare analysera de tankar, som gruppera sig kring de anförda två punkterna i hennes från denna tid i stort sett kon-

¹ 2 Pt. 192 f. (= P Alv 13° 203 v.) *licet ille esset strenuus et in consilio Regis Swecie precipuus, exoccupavit se de consilio et ammonicione uxoris ad discendum legere horas beatissime virginis Marie et libros legum et justiciarum, et quicquid erat justicie et legis ipse studuit adimplere.* I Ex. 56 (STEFFEN 86 f.) räknas det Ulv till förtjänst, att han, då han satt till doms, icke dömt efter mannamån eller tagit mutor, att han sökt undvika att med sitt folk vara de fattiga till tunga med gästning o. s. v.

² *Margareta Clausdotter* i SRS III: 2, 209 f. (STEFFEN 88 not.)

³ Se t. ex. II 7--13 eller den korta jämförelsen mellan riddaren och munken i III 27 (STEFFEN 39).

stanta religiösa visshet, skall bli vår uppgift i de närmaste kapitlen (kap. 4 och 5).

Vad revelationerna angår, så se vi just här mycket tydligt, huru nära de äro förknippade med det religiösa medvetandet. Detas genombrott till definitiv klarhet sammanfaller med visionsförmågans genombrott. Och denna senare är från denna tidpunkt också i stort sett konstant. Revelationernas ström flödar väl stundom ymnigare och stundom sparsammare, men utan att någonsin fullt utsina ända till hennes sista dag¹.

Anmärkning. Den uppfattning av Birgittas utveckling, som här ovan framställts, synes mig bäst förena de flesta och tyngst vägande uppgifter vi äga om dessa ting. Men det föreligger en del fakta, som synas peka i en annan riktning, och på vilka andra uppfattningar ha baserats. En diskussion av dessa fakta och uppfattningar får här icke undvikas. Den kritiska punkten är tiden och sättet för den stora revelationsperiodens begynnelse.

I biktfadernas biografi² står, efter den berättelse om »kallelsevisionen», som ovan³ anförts, samt en kort beskrivning på revelationernas karaktär, under rubriken »Huruledes hon även före sin mans död hade några syner»⁴ två revelationer, den första⁵ av Botvid, daterad till fjärde året före mannens död, den andra⁶ av Maria från tredje året före samma händelse. I och för sig uteslutes ju enligt min ovan framlagda uppfattning inte möjligheten av enstaka syner under hennes äktenskaps tid⁷. Men här inträder den verkliga svårigheten, att i Botvidsrevelationen uppenbarelsernas nådegåva förutsättes såsom någonting välbekant, som hon redan äger, och som just Botvid jämte andra helgon förvärvat åt henne⁸, och detta är ju någonting, som bestämt strider mot an-

¹ De enda ställen jag kan finna, som tala om, att revelationer längre eller kortare tid väntats men uteblivit, äro *S.A. prol.* (= *PAlv* 32° 220 r. v., Schück 36 f.) om den dikterande ängels uteblivande och VII 31 (på dödsbädden), där Kristus säger, att han dolt sig en tid för att pröva henne.

² 2 *Pt.* 194.

³ S. 104 f.

⁴ *Quomodo eciam ante obitum viri sui vidit quedam.*

⁵ = *PAlv* 15° 205 r. = *Ex.* 72.

⁶ = *PAlv* 29° 214 v. = *Ex.* 66.

⁷ S. 100 f.

⁸ Revelationen innehåller följande ord av Botvid: *Ego tibi promerui cum aliis sanctis istam gratiam dei, scilicet audire et videre spiritualia et sentire, et spiritus dei inflammabit animam tuam.*

förda uppfattning. Är dateringen här riktig, så faller i själva verket min teori: revelationernas stora period har börjat redan före 1340. Nu kan man emellertid inte dölja för sig, att denna datering är ett alldeles för svagt bevis att basera någon större slutsats på: 2 Pt:s tidsbestämningar utmärka sig inte för någon synnerlig exakthet, vilket man ser redan på den andra av de nämnda revelationerna. Denna, som innehåller en förutsägelse om Jerusalems-resan¹, förekommer nämligen också i Petrus av Alvastras vittnesmål, men förlägges där till hennes vistelse i Alvastra, tredje året *efter* Ulvs död. Priorn har alltså 1373 trott sig minnas, att revelationen härstammade från 1341, men 1380 förlagt den till 1347²! Botvidsrevelationen ger priorn 1380 ingen tidsbestämning på³.

Ett par andra fakta, som synas peka i samma riktning, förflytta oss knappast heller på säkrare mark. Bland de synbart tidigaste revelationerna till Magnus Eriksson i VIII. boken finns det ett par, som synas erbjuda anknytningspunkter för datering till några år före 1344. Det är VIII 11 om konungaparets avhållsamhetslöfte, enligt ingressen avgivet då de hade fått två söner, och VIII 17 om utbetalandet av morgongåvan till »räven» (Albrekt d. ä. av Mecklenburg)⁴. Den förra skulle man enligt ingressen närmast vilja datera till ungefär 1341⁵, men ingressens pålitlighet är icke så stor, att man kan anse bevisningen bindande; händelsen torde rätt väl ha kunnat inträffa senare under 1340-talet⁶. I den senare är Birgittas intresse inriktat på, att »räven» icke skall komma i besittning av någon del av landet; för att förekomma detta, skall konungen till honom utbetala hans morgongåva. Nu ingicks giftermålet mellan Albrekt och Magnus' syster Eufemia

¹ Jfr Arrasvisionen s. 102 not 2.

² På förra stället säges det, att förutsägelsens uppfyllelse (1372) inträffade efter 28 år (en felräkning på 3 år), på senare stället, att det var efter 25 år (vilket stämmer med årtalet 1347).

³ Han säger sig ha hört historien av hennes biktfader »herr Guido», en annars fullständigt okänd person. — Läsarten *Quarto anno ante mortem, vir sanctus quidam . . .*, som förekommer i *Ex. 72* i 1628 års uppl., är endast ett tryckfel i denna uppl. I Lübeckuppl. 1492 står liksom i 2 Pt.: *Quarto anno ante mortem viri, sanctus quidam . . .* Jfr FLAVIGNY² 68 not 4.

⁴ STEFFEN 168, 170.

⁵ Erik var född (antagligen i mars) 1339. Håkan (antagligen i aug.) 1340. *Svenska ättartal* 1891, 16 f.

⁶ De kungliga makarna hade senare ännu två barn, döda unga. Anf. arb. 18.

1336, och från nov. 1339 finns det bevarat ett avtal, enligt vilken Albrekt såsom pant för hemgiften får kronans inkomster av marknaden i Skanör och Falsterbo. Man kunde tänka sig, att det är för en åtgärd som denna som Birgitta varnar, och att revelationen alltså härstammar från tiden 1336—39. Det nämnda avtalet innefattar dock icke en pantförskrivning av något landområde, endast av en viss uppbörd¹, och det kan väl inte anses uteslutet, att frågan om restantier på morgongåvan varit uppe även senare och föranlett ett uttalande, sådant som det anförda. En fullt bindande bevisning kan icke heller här presteras².

Med dessa revelationer i VIII. har emellertid ofta kombinerats en uppgift i förbigående i Petrus av Alvastras vittnesmål³, att Birgitta varit hovmästarinna hos drottning Blanka. Man har således föreställt sig, att hon en större eller mindre del av decenniet 1335⁴—44 vistats vid hovet och därunder på revelationsväg givit råd och förmaningar till konungaparet, rådfrågats av dem o. s. v. — kort sagt uppträtt på samma sätt som vi veta att hon gjort efter 1344⁵. Här föreligger emellertid den stora svårigheten, att en sådan verksamhet dock väl borde ha satt större spår efter sig i teckningarna av hennes liv. Hade den inte varit förtjänt att omnämnas i Mattias' Prolog, i 2 Pt., i *Ep. sol.*, i kanonisationsartiklarna eller t. ex. i Karins vittnesmål? 2 Pt. föreställer sig alldeles bestämt, att det först var under Alvastratiden efter 1344, som hon drevs att med uppenbarelsen vända sig till konungen: här meddelas nämligen en berättelse, som just visar hennes tvekan att ta detta steg⁶. Om verkligen notisen om hennes hovmästarinnebefattning är sann, så finns det endast en förklaring till att vi inte höra något om denna sak annat än så alldeles i förbigå-

¹ Konungens män behålla slotten, och hans fogde utövar domsrätten även under marknaden samt besörjer jämte Albrekts ombud uppbörden. Se urkunden hos STYFFE, *Bidrag till Skandinaviens historia* I 11—13, jfr s. XIII f.

² En utredning av Birgittas verksamhet i svensk politik i hela dess sammanhang ingår i planen för andra delen av detta arbete. — H. HILDEBRAND, *Minne af Heliga Birgitta* 101 ff. förlägger bestämt alla hennes svenska politiska uttalanden till efter 1344.

³ *PAlv* 32° 221 r. (= *Ex.* 59): *audiuit a domina B., quod cum adhuc ipsa esset magistra domine Blanche quondam regine Swecie . . .* Jfr s. 101 not 1.

⁴ Året för Magnus' och Blankas giftermål.

⁵ Så HAMMERICH 70 ff., FLAVIGNY² 56 ff.

⁶ 2 Pt. 198. Även hos *PAlv* 15° 205 r. och 29° 213 v.

ende: den nämligen, att hon vid denna tid inte haft några revelationer. I så fall var detta en världslig äreställning, som man inte fäste någon vikt vid att tala om, då man inte därtill kunde foga någon berättelse om andliga segrar. I slutet af 1300-talet fanns en sägen, att Birgitta burit Erik Magnusson till dopet¹; huruvida denna sägen och den omtalade notisen tillsammans bilda någon tillräcklig grund för antagandet, att hon någon tid beklätt den nämnda posten vid hovet, är svårt att säga någonting bestämt om², men visst är enligt min mening, att om hon innehaft denna post, så har hon därunder icke gjort sig bemärkt genom någon verksamhet som sierska i den stil, som vi så väl känna från tiden efter 1344.

Ty bevisen för att revelationernas stora period börjat först efter mannens död ha dock en helt annan tyngd än de spridda uttalanden, som här diskuterats. Själva »kallelsevisionen», sådan 2 Pt. berättar den med uttrycklig datering till närmaste tiden efter Ulvs död, ger ett bestämt intryck av, att det nu är någonting nytt, som inbryter. Vi ha sett, hur detta bekräftas av Birgittas egna uttalanden om sin utveckling. Mattias' Prolog, vars avfattande ju inte ligger mer än ett par år efter 1344³, pekar i samma riktning. 2 Pt., som av någon anledning fått för sig, att de ovan omtalade två revelationerna, den av Botvid och den om Jerusalemsresan, givits 3 à 4 år före Ulvs död, opererar i alla fall i det följande med en motsatt föreställning, då det heter, att hon »i revelationernas begynnelse» fick föreskrift att lyda Mattias och att stanna i Alvastra⁴, ty den med de citerade orden åsyftade tidpunkten är just tidpunkten för den anförda kallelsevisionen. *Ep. sol.* är av samma mening⁵. Anmärkningsvärt är också, att den ordentliga uppteckningen av revelationerna efter allt att döma måste ha börjat 1344 (de första revelationerna i I. boken förutsätta Ulvs död⁶, de sista nå fram till ungefär 1346)⁷.

¹ *Commentarii historici* i *SRS* III: 1, 18 f. Jfr STEFFEN 303.

² H. HILDEBRAND 100 f. betvivlar det (delvis, som det synes, på den grund, att *Ex.* 59 icke finnes i den svenska texten, vilket är ett svagt skäl).

³ S. 11—15.

⁴ 2 Pt. 194 = *PAlv* 29° 213 v.

⁵ De ord, med vilka där (i kap. 3) revelationernas begynnelse omtalas: *tunc ipsa incepit habere clarius visiones divinas*, få icke pressas, såsom STEFFEN s. X gör, då Alfons icke säger ett ord om några tidigare visioner.

⁶ Se I 2, s. 106.

⁷ S. 13 ff.

I överensstämmelse med den sålunda i källorna förhärskande uppfattningen ha även ett par nyare författare¹ format sin framställning. Däremot fasthåller STEFFEN² vid den tidigare gängse uppfattningen och anför till dess försvar — utom en del punkter, som redan ovan berörts — även en psykologisk motivering: man har att tänka sig en småningom skeende utveckling från barndomens drömsyner till extasen³. Denna fordrar nämligen jämte naturlig disposition även övning och ansträngning. Och det är ett psyko-logiskt betraktelsesätt, att den extatiska förmågan skulle springa fram helt plötsligt som följd av en viss bestämd händelse och sedan bliva en perpetuell egenskap.

Härtill är först att anmärka, att båda leden i den förutsatta psykologiska utvecklingen äro inadekvat angivna: barndomsvisionerna voro icke övervägande drömmar⁴, och den stora revelationsperiodens uppenbarelser icke utan vidare extaser⁵. Högre kontemplativa tillstånd fordra utan tvivel mycken övning och utveckla sig successivt⁶, men att den sorts visionsförmåga, som vi funnit vara Birgittas, inte skulle kunna ligga tämligen slumrande med endast få och sporadiska utbrott, tills den vid en avgörande knutpunkt i hennes liv vaknade upp till full verksamhet, det vågar man väl ändå inte på den psykologiska vetenskapens nuvarande, i dessa saker så jämförelsevis litet framskridna ståndpunkt mot källornas vittnesbörd förneka. För övrigt finns det ju en, så vitt jag förstår, mycket god analogi till denna utveckling hos en annan person i Sveriges religiösa historia — en men ett lejon: Emanuel Swedenborg. Även hos honom finns det en snarare visionär än extatisk förmåga, som vid en relativt framskriden ålder bryter igenom i samband med ett de religiösa intressenas genombrott för att sedan med stor produktivitet fortfara till hans död⁷. När STEFFEN åter polemiserar mot den åskådningen, att »hela hennes visionära förmåga och övriga andliga krafter rent av skulle varit en följd av den häftiga sorgen över dödsfallet», kan jag naturligtvis full-

¹ SCHÜCK, *ISLH*² 179. HÖJER 32.

² S. IX ff.

³ Jfr HAMMERICH 73 not 2, H. HILDEBRAND 223 f.

⁴ Enligt 2 *Pt.* en dröm och två korporella visioner. Se s. 85, 100.

⁵ Se II kap. 1.

⁶ Jfr t. ex den heliga Teresas utveckling (kort refererad av POULAIN, *Des grâces d'oraison* 296 ff.)

⁷ Se t. ex. STROH, *Grunddragen af Swedenborgs lif* 89 ff. S:s uppenbarelser började 1743, då han var 55 år. En »kallelsevision» STROH 93.

ständigt instämma med honom¹. Visionsförmågan står ju i samband med en religiös utveckling, som ingalunda saknar inre sammanhang och konsekvens; dödsfallet får övervägande ses som den yttre stöt, som föranleder krafterna på djupet att stiga upp till ytan och ta herraväldet. —

En annan svårighet med dateringen av den stora revelations-epokens begynnelse påpekas av HÖJER². De på flera ställen angivna årtalen stämma nämligen dåligt tillsammans med varandra och med den ovan framställda teorien. *2 Pt.* förlägger begynnelsen, några dagar efter Ulvs död, till 1345³. Samma årtal anger Petrus av Alvastra på ett ställe⁴, men på ett annat, där han upprepar samma berättelse, sätter han 1346⁵, vilket också finns i ett fragment av *2 Pt.*⁶ Ett tredje ställe hos Petrus av Alvastra, där det heter, att hon i 28 år, sedan revelationerna börjat, aldrig företog någon resa utan bestämt gudomligt uppdrag⁷, leder åter till 1345. Med kännedom om biktfadernas metod att sätta årtal tror jag, att man får ha mod att inte mycket bekymra sig om dessa tämligen på måfå utkastade uppgifter. Vi få nöja oss med att ta fasta på det på goda grunder stödda nära tidliga sambandet mellan Ulvs död och kallelsevisionen⁸ och kunna lyckligtvis på annan väg fixera dagen för dödsfallet⁹. Inte ens den utväg, som HÖJER förslagsvis framkastar, att tänka sig att uppenbarelserna först kommit sparsammare och sedan, t. ex. från 1346, i ymnigare mått, anser jag det nödvändigt att på grund av dessa vacklande tids-

¹ SCHÜCKS något förhastade ord i *SLH* I, 161, att det är en kärleksfull och sörjande änkas sjuka fantasi, som skänkt Norden dess främsta helgon, — vilka icke upptagits i någondera upplagan av *ISLH* —, ha blivit vida oftare citerade än de förtjäna. I själva verket var det den stora religiösa personlighetens med okuvlig energi och hängivenhet i tre decennier förda strid för tidens högsta ideal, som lade helgonglorian kring hennes huvud. Ur denna ande, som visserligen var begåvad med en egendomlig och som underbar ansedd psykisk säregenhet, äro ju revelationerna framsprungna.

² S. 32 med not. 3, 4.

³ S. 194.

⁴ 15° 204 r.

⁵ 29° 214 r.

⁶ Anfört av HÖJER anf. st.

⁷ 29° 213 v.

⁸ Dateringen av kallelsevisionen i *Ex.* 47 till några år efter Ulvs död (*Transactis aliquibus annis post mortem mariti*) är utan tvivel endast en felaktig läsart i denna sekundära text. *3 B* och *3 C* ha *diebus* i st. f. *annis*.

⁹ ANNERSTEDTS not i. till *2 Pt.* 193.

bestämningar slå in på, då det finns andra skäl — t. ex. det relativt stora antalet (60) revelationer i I. boken, som torde ha föreläggat färdig 1346 —, som tyda på, att revelationernas flöde mycket snart blev tämligen ymnigt.¹

4.

I Kristi ord till Birgitta vid hennes kallelsevision: »Du skall vara min brud och mitt språkrör», funno vi angivna de två punkter, i vilka hennes religiösa visshet koncentrerar sig under den senare period av hennes liv, som vi ha kallat revelationernas stora tid. Vi ha nu att analysera de tankar, som gruppera sig kring dessa två punkter.

Herren har utvalt henne till sin brud, till att leva i den närmaste gemenskap med honom — det var det första. Den himmelska kärleken har trätt i stället för den jordiska. Och revelationerna äro uttryck för denna gemenskap, medel att knyta den fastare — de äro brudgummens ord till bruden. Men han talar icke till henne blott för hennes egen skull, utan till människornas frälsning. Hon är hans språkrör — det är det andra. Han har utvalt henne till att överbringa hans budskap till människorna, och revelationerna innehålla också hans uppdrag till henne i det syftet. Så kan i all korthet hennes visshet om sin religiösa särställning sammanfattas; vi få nu närmare se, vad som däruti ligger.

Om det är någon tanke, som är välbekant från den långa raden af de medeltida mystici, så är det väl brudtanken. Och vi behöva icke bläddra längre i Revelationerna för att finna, huru genomgående denna tanke är även hos Birgitta. Det är utan allt tvivel den vanligaste bild hon använder för att beteckna sin särställning till Herren. Några exempel skola visa, hur hon utför den.

I första revelationen i I. boken talar Kristus om sin gudom, sitt människoblivande, sitt lidande för människorna. Nu förkasta dessa honom. Därför skola de straffas. Dock skola de, som omvända sig, få barmhärtighet. »Men du, min dotter, som jag utvalt åt mig, och med vilken jag talar genom min Ande, älska mig av hela ditt

¹ På orden *affluenter in magna habundancia*, hänfödda till 1346 (*PAlv* 29° 214 r.), kan ingenting byggas, då samma ord hänföras också till 1345 (*PAlv* 15° 204 r.).

hjärta! Ej såsom man älskar en son eller en dotter eller föräldrar, utan mer än något i världen. Ty jag, som skapat dig, skonade ej några av mina lemmar från lidande för din skull. Och ännu älskar jag din själ så innerligt, att jag hellre än att förlora henne ännu en gång, om det vore möjligt, skulle låta nagla mig vid korset för henne. Efterlikna min ödmjukhet, ty jag, härlighetens och änglarnas konung, blev iklädd usla trasor, stod naken vid en pelare och hörde med egna öron alla slags smädelser och hån. Sätt också min vilja framför din vilja, ty min moder, din härskarinna, ville från början till slut aldrig något annat än jag. Om du gör detta, då skall ditt hjärta vara i mitt hjärta och upptändas av min kärlek, såsom något som är torrt lätt antändes av elden. Så skall din själ uppfyllas av mig, och jag skall vara i dig, så att alla värdsliga ting skola bli dig bittra och all köttets lusta som gift. Du skall vila på min gudoms arm, där ingen köttets lusta är, utan andens fröjd och förnöjelse. Ty själen är förnöjd invärtes och utvärtes och full av glädje och tänker ej på eller åstundar något annat än den glädje, som hon har. Älska alltså mig ensam, så skall du få allt vad du vill och hava överflöd. Är det icke skrivet, att ankans olja icke tröt, ända till dess Herren gav regn över jorden, enligt profetens ord?¹ Jag är den sanne profeten. Om du tror mina ord och uppfyller dem, skola olja och glädje och fröjd icke tryta för dig evinnerligen».

I följande revelation, I 2, talar Kristus om att hon med en viss rätt blivit hans, då hon vid mannens död överlämnade sin vilja i hans händer², och fortsätter: »Därför upptager jag dig till min brud och till min egen förnöjelse, sådan som Gud bör ha med en kysk själ. Det tillhör alltså bruden att vara redo, när brudgummen vill hålla bröllop, så att hon är höviskt prydd och ren. Vål renad blir du, om du alltid tänker på dina synder: huru jag i dopet renade dig från Adams synd, och huru många gånger jag höll ut och hade fördrag med sig, då du fallit i synd. Bruden bör även ha sin brudgums tecken på bröstet, d. v. s. tänka på de välgöringar jag gjort för dig: nämligen hur ädelt jag skapat dig, givande dig kropp och själ, hur ädelt jag begåvat dig, givande dig hälsa och jordiskt gott, hur kärleksfullt jag återfört dig, då jag dog för dig och återgav dig himmelrikets arv, om du vill ha det. Bruden bör även göra brudgummens vilja. Vad är min vilja, om ej att du älskar

¹ 1 Kon. 17:4.

² S. 106.

mig över allting och ej åstundar något annat än mig? Du, min brud, om du ej åstundar något annat än mig, om du försakar allt för min skull, ej blott barn och föräldrar, utan även hedersbetygelser och rikedomar, skall jag giva dig den dyrbaraste och ljuvligaste lön. Icke guld eller silver utan mig själv, som är härlighetens konung, skall jag giva dig till brudgum och lön. Men om du blygs för att vara fattig och föraktad, så betänk, att din Gud gick före dig Och om du rädes och fruktar för mödans och sjukdomens tyngd, så betänk, hur förskräckligt det är att brinna i elden Alltså tag med glädje på dig den lilla mödan, på det att du renad så mycket förr må komma till den stora lönen. Ty bruden bör med brudgummen möda sig i arbetet, för att hon med så mycket större tillförsikt må vila med honom».

I slutet på I 3 heter det: »Men om du vill älska mig av hela ditt hjärta och intet åstunda annat än mig, så skall jag draga dig till mig genom kärleken, såsom magneten drager till sig järnet, och lägga dig på min arm. Den är så stark, att ingen kan sträcka ut den, så stadig, att ingen kan böja den, om den är utsträckt, och även så ljuv, att den överträffar alla vällukter och icke har någon jämförelse med världens förnöjelser».

Dessa ställen härstamma från revelationernas allra första tid. Nu några senare. Herren säger: »Jag älskar dig som en god herre sin tjänare, en far sin son och en man sin hustru Till hustrun säger mannen: Min vila är din vila och min tröst din tröst Men hustrun svarar: Emedan jag har uppehålle av ditt arbete, värme av ditt bröst och ljuvlighet i dina ord, så vill jag hellre dö än skiljas från dig».¹

»Därefter talade Herren till bruden, sägande: Jag är din Gud och änglarnas Herre. Jag är Herren över livet och döden. Jag, densamme, vill bo i ditt hjärta. Se huru stor kärlek jag har till dig! Himlarna och jorden och allt vad däruti är kunna ej rymma mig, och dock vill jag bo i ditt hjärta, som ej är annat än ett litet köttstycke. Vem skall du alltså då behöva frukta eller vad skall du mer behöva, då du har inom dig Gud, den allsmåktige, i vilken allt gott är. I hjärtat, som är min bostad, bör det alltså finnas tre ting: en bädd, på vilken vi skola vila, en bänk, på vilken vi skola sitta, och ett ljus att lysa oss med. I ditt hjärta må således finnas en vilobädd, så att du vilar från onda tankar och

¹ IV 83.

världens önskningar och alltid betraktar den eviga glädjen. Bänken skall vara viljan att förbliva hos mig, även om det stundom händer, att man går ut. Ty det är mot naturen att (alltid sitta eller¹) alltid stå. Den står nämligen alltid som alltid har viljan att vara med världen och aldrig sitta hos mig. Ljuset skall vara tron, med vilken du tror, att jag förmår allt och är allsmäktig över allting»².

(En bön av Birgitta.) »O, min Gud, du den ljuvaste, när du värdigas besöka mitt hjärta, kunna mina armar ej hålla sig från att omfamna mitt bröst av gudomlig kärlek för den ljuvlighet, som jag då känner i mitt hjärta. Det tyckes mig, att du så intryckes i min själ, att du i sanning är dess hjärta och märg och alla dess inälvor. Och därför är du mig kärare än både min själ och kropp. Lycklig skulle jag vara, om jag gjort det som är dig till behag. Alltså, käraste Herre, giv mig hjälp och förmåga att i allting handla till din ära.

»Gud svarade: 'Min dotter, liksom vaxintrycket i sigillet, så skall din själ intryckas i den Helige Ande, så att det efter din död skall sägas av många: Se, nu se vi, att den Helige Ande var med henne. Och min värme skall läggas till din värme, så att alla, som närma sig, skola värmas, upplysas och stärkas'».³

Det är den specifika brudmystikens starkaste ställen hos Birgitta, som vi härmed hava anført. Otivivelaktigt är, att de, i jämförelse med vad som hos de flesta medeltidsmystici i denna riktning förekommer, snarast förefalla matta. Av hela den glöd, varmed själens förening med den älskade plägar skildras, och den trånad, varmed tankarna pläga kretsa kring dessa sälla erfarenheter, finns här mycket litet. Bilderna äro till stor del de samma, men stämningen är en annan. Tankarna tendera till att glida över från brudens sällhet till hennes skyldigheter. Av ställen i den förra riktningen kunna knappast några uppletas förutom dem, som redan anförts: i den senare riktningen åter finnas ännu åtskilliga.

Vi ha t. ex. en beskrivning på brudens hela skrud. Dit hör linnet, d. v. s. ångern, ty såsom linnet är närmast kroppen, så är ånger och bikt begynnelsen på en människas omvändelse till Gud. Skorna äro viljan att gottgöra de synder man begått och att för framtiden göra det goda och avhålla sig från det onda. Klädnin- gen är hoppet till Gud, manteln, som omsluter allt, tron, smyckad

¹ Orden inom parentes endast i svenskan.

² I 30.

³ *Ex.* 116.

med tecknen av brudgummens kärlek i skapelsen och återlösningen. Bröstsmycket är betraktelsen av hans lidande, kronan på huvudet är kyskheten. »Så skall du vara prydd, då du väntar på din brudgum». ¹

Eller det heter: du är en ny brud, som kommit till en obekant plats. Då måste du känna till språket på platsen, du måste ha den dräkt som fordras, du måste ordna din tid så som där brukas och vänja dig vid den nya maten. D. v. s. iaktta tillbörlig återhållsamhet i ditt tal, vara ödmjuk i tankar och uppträdande, använda din tid till själens gagn, vara återhållsam i mat och dryck. ²

Eller: du skall vara som bruden, som står framför sängomhänget, beredd när brudgummen kallar henne. D. v. s. hålla kroppen i tukt, så att den endast blir ett lätt hölje för själen, ett tunt förhänge, som vi äro beredda att låta falla, när Gud kallar. ³ — Sinnet skall vara likt en röd mun, glödande av en kärlek till Gud, som visar sig i handling. »Ty liksom ingen vill kyssa en blek mun, så behagar mig ej heller själen, om den icke av god vilja gör goda gärningar» ⁴. — I II 24 (slutet), 25—27 ha vi denna tankegång utförd till en beskrivning på en hel bosättning — tre hus: för mat, kläder och redskap — med sedvanlig allegorisering i detalj. Här liksom ofta (t. ex. i I 7 här ovan) är förmaningen avsedd för alla kristna — se II 25 (slutet): »fastän jag förmanar dig, åsyftar jag med dig alla mina utvalda i världen, ty den rättfärdiges själ är min brud».

Alltså: vad som för Birgitta står överst i brudtanken, det är icke fördjupandet i den mystiska kärleksföreningen mellan själen och dess älskade, utan det etiska momentet. Så när det gäller henne själv. Har hon fått mycket, så kräves ock mycket av henne — »jag fordrar en större tjänst av dig än av andra, emedan jag gjort större nåd med dig.» ⁵ Så också när hon tänker på, att varje troende själ är en Guds brud.

Vi finna, att den plats, de »övernaturliga» sällhetstillstånden intaga i Birgittas religiösa tankevärld, ganska väl motsvarar den plats, vi ha sett att de intaga i hennes praxis ⁶. Hon känner till

¹ I 7.

² I 34.

³ IV 25.

⁴ IV 82.

⁵ I 11 (slutet).

⁶ Jfr ssk. s. 87 ff. och s. 92 f.

dem, hon har till en viss grad odlat dem, men tyngdpunkten i hennes fromhetsliv ligger icke på dem.

Vi höra henne äfven utan brudbilden tala om dem såsom underbara gudomliga nådebevis, gåvor av Anden, som blåser vart han vill och när han vill. »Honom åtfölja», heter det, »sådana hugsvalelser, att hela hjärtat fylles av en plötslig glädje, som icke når hjärtat från några världsliga eller kroppsliga ting, utan kommer av den nåd, som Anden då ingiver»¹. — I II 22 göres det en jämförelse mellan den världsliga och den andliga visdomen. Den förras väg är lätt och bekväm, och den leder ned i en blomstrande dal, vars fröjder dock äro ihåliga och förgängliga. Den senares väg är brant och stenig, men de som nått upp till toppen, ha fått se över berget en sky, det är den Helige Andes tröst. »Sedan de nått Andens hugnad, erhöilo de ock snart den gudomliga förnjelsens och kärlekens guld, varigenom de ej blott uthärdade många vedermödor, utan i lidandet fröjdade sig med tanke på lönen. Denna förnjelse synes världens älskare mörk, emedan de älska mörkret. Men för Guds älskare är den klarare än solen och mer strålande än guld, emedan de genombryta lasternas mörker och stiga upp på tålamodets berg, betraktande den gudomliga hugnadsens sky, som ej förgår utan börjar i den närvarande världen och löper i cirkel², ända tills den når fulländningen».

Men själen kan ju inte alltid förbliva i kontemplation. Detta faktum höra vi Birgitta omtala utan något beklagande af den mänskliga svagheten eller något längtans »tyvärr!» Om näven alltid skulle vara knuten, skulle senorna hopkrympa och handen försvagas. Om själen alltid förbleve i kontemplation, skulle den bli högmodig, och dess himmelska lön skulle minskas³.

Risken är att hamna i »njutningsreligion». — I II 14 framställes Gud som guldsmeden, vars guld hans tjänare ha att bjuda ut. Ovänner söker på flera sätt hindra dem. »Först vill han göra dem lata. Det är skillnad på kroppslig och andlig lättja. Kroppslig lättja är då kroppen är lat till att arbeta, att stiga upp o. s. v. Andlig lättja är, då en andlig människa, kännande min Andes ljuvlighet och nåd, hellre vill ensam vila i denna ljuvlighet än gå ut till andra och hjälpa andra med sig, för att också de må

¹ Reg. 31. Jfr VII 4.

² D. v. s. beständigt fortsätter (*quasi circulus circumvolvitur, donec venerit ad perfectionem*).

³ IV 12.

få del av hans ljuvlighet. Männe icke Petrus och Paulus hade en riklig ljuvlighet av min Ande? De skulle, om det hade varit mig tackeligt, med den inre ljuvlighet, som de hade, hållre ha legat dolda i jordens djupaste rum, än de gått ut i världen. Men för att andra skulle få del av deras ljuvlighet och de skulle kunna uppbygga andra med sig, föredrogo de att gå ut till andras gagn och till större ära för sig själva framför att vara i ensamhet och underlåta att stärka någon med den nåd, som blivit dem given. Så är det även med mina vänner nu: ehuru de gärna skulle vilja vara i ensamhet och fröjdas över den ljuvlighet, som de ha, böra de dock gå ut, för att även andra må få del av deras glädje och nåd. Ty liksom en, som har överflöd på världsliga egodelar, icke använder dem ensam, utan lämnar åt andra, så böra även mina ord och min nåd ej döljas utan utgjutas över andra, att även de må uppbyggas».

I IV 128 ha vi det svar Birgitta fick från Maria på en förfrågan från en italiensk eremit. »Säg min vän, den gamle eremitprästen¹, som nästan mot sin vilja och sin själafrid, bunden af sin trohet och hängivenhet mot nästan, stundom lämnar sin eremitcell och sin betraktelses vila och av kärlek stiger från ödemarken ned bland människorna för att giva sin nästa andliga råd, och genom vilkens exempel och hälsosamma råd många själar omvändas till Gud och redan omvända nå högre i dygd — han som i ödmjuk tvekan med anledning av djävulens list och bedrägliga svek med ödmjukhet vänt sig till dig för att få ett råd och bett, att du skulle bedja för honom angående den frågan, om det mera behagade Gud, att han ägnade sig enbart åt sin betraktelses ljuvlighet, eller en sådan kärlek till nästan skulle vara Gudi tackeligare — säg honom nu alltså å mina vägnar, att det under alla omständigheter² behagar Gud mera, att han, såsom förut omtalats, understundom stiger ned från ödemarken och går att utöva sådana kärleksverk, givande dem del av de dygder och nådegåvor, som han har från Gud, på det att de därigenom må omvändas och ivrigare hålla sig till Gud och bliva delaktiga av hans härlighet, än om samme eremit i sin ensamma cell ägnade sig enbart åt njutandet av sin

¹ I *Proc. can.* finnas två vittnesmål avgivna av eremitpräster, som stått i beröring med Birgitta: spanjoren Angelo, eremit på Monte Torno (i Todi den ³¹/₁₂ 1379), och broder Andreas av Lucca, eremit på Monte Luco ovanför Spoleto (i Spoleto ¹¹/₂ 1380). Den här omtalade kan gott ha varit en av dem.

² *omnino*.

andliga tröst. Och säg honom, att han för en sådan kärlek skall förtjäna en större lön i himmelen».

För att klart få fram det positiva motstycket till dessa kraftiga varningar för det enbart kontemplativa livet skola vi nu se, huru hon själv tecknar idealbilden av ett religiöst liv.

Det finns två olika levnadssätt, säger Herren till henne¹, Martas och Marias. Båda äro honom behagliga, båda når man genom en fullständig bikt med sann ånger och vilja att ej mer synda. Det är alltså två slag av religiöst liv det är fråga om. Marias liv är det kontemplativa. Det är den bästa delen. Och nu ges en utförlig teckning av, hur detta liv skall gestalta sig. Där talas mycket om, att Maria endast får förse sig med det nödvändigaste i fråga om mat och kläder, om kyskhet och fasta, om att hon ej får vara sysslolös, utan skall vara upptagen av sina böner eller sina händers arbete, och dessemellan får ha vederbörlig vederkvickelse. Kan hon ej arbeta, får hon tigga. Är hon under obediens, skall hennes lön ökas. Ödmjuk skall hon vara och tålmodigt med nådens hjälp få bukt med de besvärliga gäster — vrede, sorg, högmod o. s. v. —, som komma in genom sinnena och oroa själen. Hällre må hon vara med fattiga än med rika, hällre lyda än härska, hällre tiga än tala, hällre vara ensam än med mäktiga och fränder. Hon må hata sin egen vilja och leva endast för Guds ära och själars frälsning. Ty hon får inte nöja sig med att frälsa sin egen själ. I ett stängt kärll slocknar elden. Så även den Helige Andes eld. Alltså må hon öppna sin mun och tala till människorna och sålunda föda Gud andliga barn. Utväljes hon då till Marta, d. v. s. till att styra många själar, så skall hon få dubbel krona. En god prelat, som åtar sig sitt höga ämbete av kärlek till Gud och för själars frälsning, är lik den, som i stormen rycker till sig rodret från de dåliga sjömännen och styr skeppet till den rätta hamnen. — Martas liv är det aktiva. Hennes del är icke förkastlig, utan berömvärd och behaglig för Gud, om än Marias är den bästa. Hon skall hålla Guds kyrkas rätta tro, göra Guds bud, avhålla sig från det onda och göra det goda, och älska Gud över allting. Den, som vill bliva en Maria, bör först vara en Marta, sysslade med yttre arbete till Guds ära, och lära sig kuva köttet och motstå djävulens frestelser, för att så, då han blivit beprövad, uppstiga till Marias grad.

¹ VI 65.

Vi ha här, kunde man säga, Birgittas privata utläggning av den katolska dubbla sedligheten. Maria är det asketiska livet i världsförsakelse, tecknat bra nog efter mönstret av Birgittas eget liv — märk t. ex. att det inte är tal om klosterliv; Maria kan leva under obediens, med det är tydligen inte nödvändigt, och klau-sur är det inte tal om. Och lika litet är det tal om kontem-
plation: det förutsättes, att Maria skall »betrakta de himmelska tingen», men det förekommer ingen som helst antydning till beskrivning av de saliga erfarenheter, som därvid kunna komma henne till del. Vad som däremot energiskt framhålls, det är — jämte kuvandet av det egna sinnet — det aktiva arbetet på andras frälsning. Detta är en huvudsak för Maria, och det aktiva arbetet i världen faller alltså ingalunda blott på Martas lott. Detta medför, att man får ett intryck av, att skillnaden mellan de två blir mindre, än vad den egentligen enligt sedvanlig katolsk åskådning skulle vara. Martas bild är framställd mera kortfattat; den modell, som där har föresvävat henne, är tydligen en nitisk och verksam prelat, men det skulle säkerligen icke strida mot hennes intentioner att tolka Marta såsom även åsyftande fromma lekmän. Hierarkisk är hon icke, och hon håller på, att Guds vänner kunna finnas inom alla stånd¹. I varje fall har hon på slutet ett karaktäristiskt uttalande, som syftar på både Marta och Maria: Gud går in i deras hus, »då sinnet, fyllt av goda böjelser och fredat för de världsliga tingens stormar, alltid tänker på Gud såsom närvarande och i hans kärlek ej blott mediterar utan arbetar natt och dag».

Viljans hängivenhet åt Gud i aktiv kärlek — det är hörnstenen i Birgittas religion. »Den som åstundar att komma till den ende Guden, han bör ha *en* vilja och *en* kärlek med Gud allena»². — »Den andliga visdomen är att lämna sin egen vilja åt Gud och med hela sin längtan och gärning fara efter det himmelska. Ty man kan icke med sanning tala om visdom, om icke gärningen överensstämmer med orden»³. — »Andelig hugnad är ett ingjutande av den Helige Ande, ett betraktande av Guds stora gärnin-

¹ Se t. ex. yttrandet om de ringa och fattiga i hennes första uppenbarelse (s. 106) eller ett uttalande som detta: »bättre arbeta i världen med sina händer än vara eremit eller munk (*in eremo vel religione*) utan kärlek till Gud» (VI 109).

² *Qui ad unum Deum pervenire desiderat, debet unam voluntatem et unam caritatem cum uno Deo habere.* III 28.

³ II 22.

gar, en beundran av hans tålamod, och då allt detta med glädje fullbordas i gärning»¹.

Detta blir alltså hennes huvudsynpunkt på föreningen mellan själen och Gud. Så t. ex. avslutar hon den ovan omtalade utläggningen av alla de dygder och goda gärningar, som utgöra inventarier för själen-brudens bosättning, med följande betraktelse². För att bevara det samlade skall huset ha en dörr, d. v. s. ett fast hopp att vinna härligheten i förlitan på Guds barmhärtighet. Låset på denna dörr är kärleken till Gud. Ty det rätta hoppet innebär, att den som hoppas också gör det goda han kan, ty utan detta kan han ej nå himlen. Låsets regler äro kärlekens angelägenhet att icke göra Gud emot, fruktan att släppa honom, brinnande iver att älska honom, omsorg att efterlikna honom o. s. v. Nyckeln till låset är längtan efter Gud allena, så att man intet vill hava utan honom på grund av den stora kärleken till honom. »Denna längtan innesluter Gud i själen och själen i Gud, emedan bådas vilja är en. Denna nyckel skola endast mannen och hustrun hava, d. v. s. Gud och själen, så att var gång Gud vill gå in och fröjdas över skatterna, d. v. s. själens dygder, han må ha fritt tillträde genom den stadiga längtans nyckel. Och var gång själen vill gå in till Guds hjärta, skall hon fritt kunna göra det, emedan hon ej åstundar något annat än Gud». — En gång tvingar Herren djävulen att intyga den nära förbindelsen mellan honom och henne. »Hon älskar intet så mycket som dig, och förr än hon ville mista dig, skulle hon hellre lida vilken pina som helst, om du gäve henne ståndaktighetens dygd. Jag ser likasom ett brinnande band, som går ned från dig till henne och så binder hennes hjärta vid dig, att hon ej tänker på något annat eller älskar något annat än dig»³.

Här ha vi alltså på en annan väg nått fram till att åter se, huru det etiska innehållet är det väsentliga i brudtanken.

Till samma resultat leder ett studium av Birgittas böner. Vi ha i Revelationerna en rad sådana bevarade, ofta gripande rop ur en kämpande och segrande själs innersta⁴. Och vad är det hon

¹ IV 12.

² II 27 (slutet). Jfr s. 120.

³ I 34.

⁴ Böner (i vidsträckt mening) finnas i följande revelationer: I 4, 22; II 18; III 11, 12, 18, 19, 23, 24, 27, 28, 29; IV 3, 19, 21, 35, 37, 60, 63, 75, 76, 77, 127; Sv. IV 142—145; VI 43, 46, 52, 107, 117; *Reg.* 30, 4 *Orat.*; *Ex.* 19, 37, 52, 63, 64, 69, 90, 116. Jfr de sv. böner s. 62.

då för sin egen del beder om? Det gudomliga åskådandets sälla erfarenheter? Nej — att synd och skuld må förlåtas och tvivel övervinnas, att kärleken till Gud må ingjutas i hennes hjärta och viljan överlämnas i Guds hand. Några exempel må visa detta.

Hennes dagliga bön¹ är en lång lovsägelse över Kristus och Maria, avslutad med följande ord²: »Min Herre Gud, nu har jag något talat om dina och din moders milda³ gärningar. Nu vill jag gärna med din hjälp ihågkomma mina brott och otaliga synder, huru jag har onyttigt förspillt min tid, oförståndigt använt min egendom, köttsligt älskat mina vänner och fränder, och huru jag har med min kropps lustar skadat min själ, och till själ eller kropp, gods eller heder, gjort andra skada, och huru jag har brutit mot den nådige³ Guden. Detta ångrar jag av allt hjärta, och jag vill gärna bättra det och aldrig mera så göra. Hjälp mig därtill, min rena jungfru Maria! Amen».

Andra uttryck av syndmedvetande och behov av förlåtelse och hjälp äro följande.

»Välsignad vare du, min skapare och återlösare! Vredgas icke, om jag talar till dig såsom den sårade till läkaren, såsom den bedrövade till tröstaren, såsom den fattige till den, som är rik och har överflöd. Ty den sårade säger: O läkare, vänd dig icke bort med avsky från mig sårade, ty du är min broder! [Den bedrövade säger:] O, du bäste tröstare, förakta mig icke för att jag är bekymrad, utan giv mitt hjärta ro och mina sinnen tröst! Och den fattige säger: O, du som är rik och intet behöver, se till mig, ty jag lider hunger och svält! Se till mig, ty jag är naken, giv mig kläder att värma mig med! Så säger jag: O, mäktigaste och käraste Herre, jag betraktar mina synders sår, varmed jag blivit sårad från barndomen, och jag gråter, ty tiden är förspild utan nytta. Krafterna räcka icke till för arbetet, ty de äro förslösade på fåfängligheter. Därför, emedan du är all godhets och barmhärtighets källa, så beder jag dig: förbarma dig över mig! Rör vid mitt hjärta med din kärleks hand, ty den än den bäste läkare, trösta min själ, ty du är den bäste tröstare!⁴» — »Välsignad vare

¹ De s. k. *Quattuor Orationes*, varom se s. 59 ff. Uppgiften i förelä-
let, att detta var Birgittas dagliga bön, bestyrkes av VI 62 (STEFFEN 114).

² *BU* IV 145 f.

³ Det adjektiv, som här användes, är »dygdheliker», vilket även kan be-
tyda »mäktig».

⁴ IV 60.

du, Himladrottning, som icke föraktar någon syndare, som av allt sitt hjärta åkallar dig! Hör mig, fastän jag är ovärdig att öppna min mun till att bedja till dig. Ty jag vet, att om jag icke stödes av din hjälp, kan jag icke styra mig själv, ty min kropp är såsom ett otämt djur, som, om man inte lägger betsel i dess mun, löper till varje plats, där det brukat ha sin förnöjelse. Min vilja är som en fågel, som beständigt vill följa de flyktiga tankarna och flyga bort med dem. Därför beder jag, att ett betsel må läggas på min kropp, så snart den vill löpa bort åt något håll, som misshagar din Son; och led den dit, där den kan fullgöra din Sons vilja. Lagg även ett band på den där fågeln, som är min vilja, att den ej må flyga längre bort än som behagar din käre Son»¹.

Då djävulen frestar henne till tvivel på nattvardsundret, anropar hon Herren: »O Herre Jesus Kristus, jag tackar dig för allt och särskilt för tre ting. Först att du kläder min själ, ingivande bot och ånger, varigenom varje synd, huru svår den än är, avtvås. För det andra att du mättar själen, ingjutande din kärlek och minnet av ditt lidande, varav själen förnöjes såsom av den bästa föda. För det tredje tröstar du alla, som anropa dig i nöden. Därför, Herre, förbarma dig över mig och hjälp min tro, ehuru jag vore väl värd att överlämnas åt djävulens bedrägliga ingivelser. Dock tror jag, att han ej förmår något utan din tillåtelse, och din tillåtelse är icke utan tröst».²

Till de mest gripande ställena höra bönerna om kärlek. — »Min Herre Jesus Kristus, jag tror fullt och fast, att ingen är så syndig, att ej hans bön höres, om han beder dig om hjälp till syndabot. Då vet jag intet, som så raskt utplånar synden eller stärker de goda gärningarna, som det att komma till att älska dig över själ och kropp, gods och ära, vänner och fränder och hela världen. Finge jag den nåden att älska dig som jag borde, då finge jag rätt ånger över mina synder. Du är samme Gud nu, som du var, då du på korset svarade rövaren och hörde hans bön. Min Herre Jesus Kristus, hör min bön, fastän jag alls icke förtjänat det med mina gärningar — men gör det ändå, ty du är sann Gud: gör mitt hjärta brinnande av din kärleks eld, så att allt det, som däri är dig emot, må sopas bort som aska i blåsande storm!» Därpå anropar hon Maria och alla änglar, patriarker och profeter, apost-

¹ *Ex.* 52.

² *IV* 63.

lar och evangelister, martyrer och konfessorer att bedja för henne, »att jag måtte få en sådan kärlek till honom, att alla mina tankar, ord och gärningar måtte bliva efter hans välsignade vilja!»¹ — Till Maria: »O min käraste härskarinna, jag beder dig för din älskade Sons kärleks skull, att du giver mig hjälp att älska honom av hela mitt hjärta. Jag känner mig vanmäktig att älska honom med så brinnande kärlek, som jag borde. Därför beder jag dig, barmhärtighetens moder, att du måtte värdigas binda hans kärlek på mitt hjärta och draga det med all kraft till din Son, så att det blir skilt från all köttslig kärlek».² — Maria frågar henne: »Min dotter, älskar du mig? »Hon svarar: »lär mig, härskarinna, att älska, ty min själ är fläckad av falsk kärlek och förförd av dödligt gift, så att hon ej förmår att fatta den sanna kärleken».³

Ibland kunna hjärteförtröstan och hängivenheten ta sig innerliga uttryck. »Jag vet fast och visst, att ingen är så ovärdig, att din barmhärtighet förvägras honom, om han med sann ödmjukhet och fullkomlig vilja att gottgöra sina synder begär barmhärtighet av dig. Av din nåd har jag nu viljan att göra din vilja så länge jag lever, vartill du är mitt vittne. Du vet, att om det vore möjligt, att större glädje och hugnad skulle tillkomma dig därav, att jag till min kropp utstode allehanda sjukdom, försmädelse, smärta, fattigdom och betryck och desslikes till själen eviga straff, så skulle jag hellre välja alla dessa vedervärdigheter än evig salighet till kropp och själ, om det gjorde någon minskning i din glädje. O Herre Gud, du som skapat mig och återlöst mig med ditt dyra blod, om du ser, att jag har någon brist i dessa tre ting: tro, hopp och kärlek, så värdigas för din stora nåds skull utfylla den. Du är innerst i mitt hjärteblod, innerst i min själ Och fastän jag är ovärdig din välsignade Andes besök och tröst, så anförtror jag mig helt i din stora makts beskydd, att du må göra med mig vad helst dig täckes»⁴.

Det mest karaktäristiska draget i Birgittas personliga gudsförhållande, så som detta i hennes böner och uttalanden varmt och innerligt träder oss till mötes, kan alltså anges ungefär så: hur högt än Andens hugsvalelser i kontemperationen skattas, så kretsas dock brudens tankar vida mindre omkring det saliga åtnjutandet

¹ Sv. IV 142 (om dateringen av detta kap. se s. 102 not 6).

² *Ex.* 69.

³ III 28.

⁴ *Reg.* 30.

av brudgummens närhet än omkring, huru hon skall tackas honom: syndens övervinnande, kärlekens tillväxt, viljans hela överlåtande. De etiska momenten dominera, och av en psykologisk metod för uppstigandet till det gudomliga väsendets åskådande eller till en kvietistisk »gelassenheit» finnes intet spår.

5.

Den andra punkt i Birgittas religiösa medvetande, som vi funno redan i hennes kallelsevision, var den, som där angives med orden: »Jag talar icke till dig endast för din egen skull, utan till allas frälsning Du skall vara mitt språkrör»¹. Det vill alltså med andra ord säga hennes medvetande om att vara av Gud utkorad till att i revelationerna mottaga hans budskap och framföra dem till människorna — vi kunna korteligen kalla det: hennes profetmedvetande.

Vi sågo, att den första aningen om en uppgift i denna riktning hade dagats för henne vid mannens sjukbädd i Arras, då det blev henne sagt: »Gud vill genom dig bliva bekant för värden»². Men full klarhet fick hon först den där dagen i Alvastra efter Ulvs död. I den stund, då hennes religiösa liv bröt igenom till ny kraft och visshet, fick hon också sin kallelseuppgift, och den stod sedan klar för henne hela livet igenom.

Hon har många sätt att beskriva och motivera denna uppgift. I uppenbarelsernas första tid säger Herren till henne — det är fråga om ett uppdrag till Petrus av Alvastra att uppteckna revelationerna på latin —: »Säg å mina vägnar till subpriorn broder Petrus, att jag är lik en herre, vars barn höllos fångna i den hårda stocken, och som skickade sina sändebud, för att barnen skulle befrias, och för att de skulle varna andra, att de icke måtte falla i händerna på sina ovänner, vilka de höllo för vänner. Så har jag Gud många barn, d. v. s. de kristna, som hålles i djävulens fruktansvärda snaror. Därför sänder jag dem av kärlek min muns ord, vilka jag talar genom en kvinna»³.

¹ S. 104 f.

² S. 101 f.

³ *Flx.* 48.

Följande uppenbarelse lägges i munnen på den helige Ambrosius¹. »Det är skrivet, att Guds vänner fordom ropade och bådö, att Gud måtte låta himmelen rämna och stiga ned för att frälsa sitt folk Israel². På samma sätt ropa ock Guds vänner i dessa tider, sägande: 'O mildaste Gud, vi se otaliga människor förgås i vådliga stormar, emedan styrmännen äro giriga och beständigt vilja segla till de länder, där de mena sig skola få den största vinsten. Så föra de sig själva och folket dit, där vågsvallet är fruktansvärdast, och folket känner icke trygghetens hamn, och därför förgås otaligt många ömkligen, och allt för få komma till den goda hamnen. Därför bedja vi dig, all härlighets konung, att du värdigas sprida ljus över hamnen, så att folket må kunna undgå farorna och icke lyda de onda styrmännen utan räddas till den rätta hamnen genom ditt välsignade ljus.'

»Med dessa styrmän menar jag alla dem, som hava makt lekamligen och andligen i världen. Ty de flesta av dem älska sin egen vilja så mycket, att de icke bry sig om det som är nyttigt för deras underlydandes själar, utan med vett och vilja kasta sig in i världens rasande stormar — högmodet, girigheten och orenheten. Men det arma folket efterliknar deras gärningar, troende sig därmed vara på den rätta vägen, och så störta de både sig själva och sina underlydande i fördärvet, i det de följa varje sin viljas lust.

»Men med hamnen menar jag sanningens port, som nu för många är så fördunklad, att när någon talar om vägen till det himmelska fäderneslandets hamn, som är Kristi heliga evangelium, så säga de, att han ljuger, och följa hållre deras gärningar, som kasta sig i vilka synder som helst, än de tro deras ord, som förkunna den evangeliska sanningen.

»Men med ljuset, som Guds vänner bådö om, menar jag, att någon gudomlig uppenbarelse skulle ske i världen, på det att Guds kärlek må kunna förnyas i människornas hjärtan och hans rättfärdighet icke glömmas eller föraktas. Och därför behagade det Gud för hans barmhärtighets och hans vänners böns skull att kalla dig i den Helige Ande till att se, höra och förstå andligen, på det att du skulle enligt Guds vilja uppenbara för andra de ting, som du får höra i Anden».

Även brudtanken tas i anspråk för att ge uttryck åt hennes uppgift. Hon skall bära frukt åt Herren. Liksom Zakarias och

¹ III 5. Gruppen III 5—9 härrör från Birgittas vistelse i Milano, sannolikt på nedresan till Rom 1349.

² Jes. 64: 1.

Elisabet glädde sig över löftet om en son, så skall även hon glädjas över den nåd Herren vill göra med henne, och andra skola glädjas genom henne. Zakarias och Elisabet fingo en son, som var Herrens vän, men genom henne vill han föda åt sig många andliga barn¹. -- Maria kallar henne sin sonhustru. »Ty liksom fadern och modern, då de bliva gamla, lägga hushållssyslorna² på sonhustrun och säga henne, vad som skall göras i huset, så vilja Gud och jag, som nu i människornas hjärtan äro gamla och kallnat i deras kärlek, genom dig visa våra vänner och världen vår vilja»³.

Revelationerna — den goda drycken, som släcker törsten, värmer, fröjdar och giver hälsa, — ha varit målet för Guds handlande med henne, syftet med Guds tidigare ledning av hennes liv⁴.

Men Guds uppenbarelse genom henne för världen⁵ sättes också in i ett större sammanhang. Det är ett moment i Guds stora historia med människorna.

»Du undrar, varför jag talar sådant och visat dig så stora ting? Måne det är för din skull allenast? Nej visst icke, utan för andras undervisning och frälsning». Världen var nämligen som en vildmark med endast en väg — till avgrunden. Då kom jag, Herren, och rörde med svett och blod en väg till den himmelska staden. På den vägen gingo sedan mina vänner med glädje i lång tid. Men nu är den mest igenväxt och övergiven: blott några få mina vänner färdas ännu på den, flygande som fåglar från buske till buske. Därför ropar jag nu i vildmarken till mina vänner, att de må röja undan törne och tistlar från vägen och bereda den för dem, som vilja gå där. Ty saliga äro ännu de, som så göra; jag möter dem som en mor och välkomnar dem. »Därför talar jag dessa ord och visar min kärlek, på det att de, som vänt sig bort, må återvända till mig och åter komma ihåg mig, sin skapare, som de hava glömt»⁶. — I II 17 visas, huru Guds uppenbarande av sin vilja genom henne är ett medel i hans från syndafallet fortgående stora strid med djävulen om människorna. — I VI 67 är det tal om de tre världsåldrarna under bilden av de olika delarna av ett skepp. Förstäven är det gamla testamentets tid.

¹ I 20.

² Lat. *onus*, sv. »boskaps syslo oc äruodhe» (= hushållsgöromålen).

³ VI 88.

⁴ V 11, s. 107.

⁵ Jfr tankarna i Mattias' Prolog (s. 11 f.).

⁶ II 15.

Mellersta delen, som är lägre än de båda andra, börjar med Kristi ankomst, emedan då ödmjukhet och alla dygder började predikas. Nu, då gudlöshet och högmod taga överhand och Herrens lidande är nästan glömt och föraktat, börjar den tredje delen, akterstäven, höja sig. Den skall räcka ända till domen, och under den åldern är det, som Herren sänt sin muns ord genom henne till världen — saliga de, som tro och följa dem. I slutet av denna ålder — det skall dröja ännu en god tid — skall antikrist komma.

Man märker, att hennes syn på sin uppgift inte är intellektualistisk; det är ingen ny visdom, som hon är kommen att förkunna. Man borde ju så väl känna salighetens väg, men man försummar den; ljuset är satt under skäppan, kärleken har kallnat. Av Guds barmhärtighet är hon utsänd att på nytt visa på hans vilja, en gärning har hon att utföra i världen, en konungens budbärare är hon med ett speciellt uppdrag.

En sådan kan stundom få ett särskilt tecken med sig som bevis på sin sändning. Den tankegången utföres i VI 34. Några få trogna män klaga hos sin konung över dennes vasaller, som alla äro länsherren otrogna. Han utfärdar då ett förmaningsbrev till dem, men de bry sig inte om det utan förneka, att det är utsänt av konungen. Då sänder han, som tecken på att det verkligen härrör från honom, med det sin krona och sin sköld. Så har Birgitta fått två tecken att bestyrka sin sändning med: kronan betyder den makt, som är given åt en att med en genom henne uppenbarad formel utdriva onda andar, och skölden det fredsverk, som en annan skall utföra i Frankrike. — Det är ingen svårighet att förstå, vad som härmed åsyftas: Petrus av Alvastras exorcistiska verksamhet enligt Birgittas uppdrag, varom han själv berättar i sitt vittnesmål¹, och Åbobiskopen Hemings beskickning till Frankrike, som jämte Revelationernas överförande till påven Clemens VI även hade till syfte åvägabringande av fred mellan England och Frankrike². Tanken på dessa tecken har särskilt upptagit henne vid den tid, då Revelationerna underkastades den ofta omtalade prövningen inför de kyrkliga myndigheterna i Sverige³. Tanken på, hur hennes sändning skulle legitimeras, måste ju då ligga henne nära.

¹ *PAlv* 34° 225 r. Han har enligt en av Birgitta given formel exorcerat en besatt i Östergötland och ännu två andra i Sverige, vartill biskop Tomas i Växjö och magister Mattias voro vittnen.

² Se s. 14 jämte i not 1 anförda ställen.

³ Jfr I 60, II 10, Mattias' Prolog (slutet), 2 *Pt.* 200.

Så visst som det är Guds budskap hon kommer med, så visst är det också, att Gud själv handlar genom de ord, han lagt i hennes mun. De äro maktord, som skola gå i uppfyllelse och ofelbart utföra det verk, till vilket de äro utsända.

»Mina ord», heter det, »skola utan deras (motståndarnes) vilja gå i uppfyllelse, och de skola likasom tränga sig till fullbordan, till dess de komma till den plats och det folk, som mig täckes.»¹ — Med anledning av att en person icke tror på Herrens ord genom henne, säges det till henne: »Frukta icke, utan stå stadigt i tron! Om orden komme från din ande eller från denna världens ande, då borde du med rätta frukta. Men emedan de äro från min Ande, vilken de heliga profeterna hade, så bör du icke frukta utan glädjas, så vida du inte är mer rädd för världens tomma namn än för att hålla inne med mina gudomliga ord². Hör för öfrigt vad jag säger! Detta rike (Sverige) är befläckt av³ många och länge hopade synder. Därför kunna mina ord här ännu icke komma upp och bära frukt, såsom du kan förstå genom ett exempel. Om en färsk kärna vore planterad i jorden och något tungt låge ovanpå den, så att den ej finge rätt uppgång, där den vore planterad, så söker den och finner uppgång annorstädes i jorden, och fäster sina rötter så djupt och stadigt, att den ej blott bär den fagraste frukt, utan även uppväxer med så stark stam, att den undanskjuter allt det, som hindrade dess uppgång och växt. Denna kärna betecknar mina ord, som icke ännu kunna hava bekväm uppgång och växt i detta rike för syndens skull. Därför skola de först uppenbaras annorstädes, tills detta rikes hårdnackenheter och ondska minskas, så att barmhärtighet där kan uppenbaras».³ — En annan gång »fruktade bruden, att dessa böckers ord, som blivit henne av Gud uppenbarade, skulle försvagas⁴ och förvrängas av avundsmän och illvilliga». På hennes bön med avseende på denna sak svarar Kristus med en hänvisning till sin allsmåktiga världsstyrelse. »Därför frukta icke, ty ingen skall kunna försvaga mina ord, utan de skola komma till den plats och det folk, som mig täckes. Dock skall du veta, att dessa ord äro som olja: de skola omröras och trampas och utpressas, än av av-

¹ I 60 (slutet). Jfr s. 15.

² *nisi forte plus pertimescas de vano nomine mundi quam de protractione verborum meorum divinorum.*

³ V 12. Senare delen av citatet (från »Detta rike») efter Sv. V 20, som synes hava en ursprungligare text.

⁴ *infirmari*, »kränkias» = göras ogiltiga.

undsmän, än av vetgiriga, än av illvilliga, för att min ära och mitt tålamod må förökas».¹

Här ser man också, huru nära till hands det ligger, att hennes ord gå över i förutsägelser. Det var ju ett av de viktigaste momenten i samtidens uppfattning av henne, att hon i denna mening hade »profetians ande» (*spiritus propheticus*²). Hennes uppmärksamhet och hennes böns arbete voro inriktade på att få klarhet om Guds vilja i den närvarande situationen, hans mening med den, och då Herrens ord så skedde till henne, inneburo de ytterst ofta på en gång den önskade klarheten över situationen, anvisning om vad nu var att göra och ett perspektiv över, hur framtiden skulle gestalta sig, om detta gjordes eller inte gjordes. Psykologiskt sett kan man väl säga, att förutsägelseerna framgå ur den förbindelse, som i bönens samling inför Guds ansikte knytes mellan den trevande framtidsaningen och det sedliga omdömet³. I den frambrytande intuitionens visshet äro båda förbundna: så skall det ske, ty så vill Gud göra det i sin rättfärdighet och barmhärtighet.

Exempel på förutsägelser kunde anföras i mängd⁴. Vi ha sett, huru redan kallelsevisionen till botförkunnelsen för Sveriges ridderskap, vars obändiga och självrådiga sinne hon så väl kände⁵, fogade skarpa straffhotelser, om bättringen utebleve⁶. Senare under den svenska tiden, efter nya nedslående erfarenheter, får förutsägelsen följande form: »Se, jag (Kristus) vill stå upp, och jag skall icke skona varken ung eller gammal, rik eller fattig, rättfärdig eller orättfärdig, utan gå fram med min plog och kullkasta strån och träd, så att där tusen voro, skola knappt hundra bli kvar, och

¹ VI 100.

² 2 Pt. 197 (se s. 6). Art. 29. Jfr s. 94.

³ Jfr BILLING, *De etiska tankarne i urkristendomen* I 94 ff.

⁴ Ett utförligt ingående på hithörande problem torde lämpligast göras i sammanhang med den undersökning av målen och vägarna för Birgittas praktiska verksamhet, som ingår i planen för detta arbetes andra del. Det är bekant, att då föreställningen om hennes profetiska gåva en gång var inrotad, en mångfald förutsägelser av samtiden och eftervärlden med orätt pådiktades henne. Jag anför här endast några av de fall, där man säkrast kan konstatera vad hon verkligen sagt.

⁵ Sveriges historia under hennes egen och närmast följande tid har ingen anledning att jäva hennes omdöme på denna punkt.

⁶ S. 105 f., 109.

husen skola bliwa utan innebyggare¹ — ord, som i samtids medvetande fingo en fruktansvärd bekräftelse genom den få år efteråt härjande digerdöden. — I den ryktbara revelationen till Urban V, överlämnad i Montefiascone i aug. 1370 i det ögonblick, då han stod i begrepp att återvända till Avignon, kan man känna den sedliga harmen hos kristenhetens bästa kämpar över honom, som svek sin plikt. Återvänder han till sitt land; heter det, så skall han snarligen få en kindpust, så att hans tänder skola skallra, hans syn förmörkas, hans lemmar skälva. Andens glöd skall kallna och vika bort, Guds vänners bön för honom skall förstummas, och han skall inför Gud få göra räkenskap både för vad han gjort och vad han underlåtit². Fyra månader senare dog han i Avignon³. — I slutet av 1371 eller senast början av 1372 skrev hon till Gregorius XI, att om han inte med det första återvände till Rom, skulle kyrkans länder slitas i stycken och falla i ovänners händer, till tecken varpå Alfons inför påvens representanter skulle riva en kopia av det ifrågavarande brevet i små bitar⁴. Det ordets bokstavliga uppfyllelse i den fruktansvärda resningen 1375 fick hon inte själv bevittna⁵. — Att de grekiska kristna ej underkasta sig påven, kan hon endast förklara såsom beroende på världsliga och oberättigade motiv; därav den domsförkunnelse, som hon uttalar i en uppenbarelse på Cypern⁶: »Grekerna må veta, att deras kejsardöme och riken eller herradömen aldrig skola leva säkra och lugna i fred, utan de skola alltid ligga under för sina fiender, av vilka de alltid skola lida den största skada och långvarigt elände, till dess de med sann ödmjukhet och kärlek fromt underkasta sig

¹ *Ex.* 74. Orden äro uttalade relativt tidigt under hennes svenska period, då hon ännu i denna revelation hoppas, att Magnus Eriksson skall låta bygga klostret i Vadstena. Detta hopp gick rätt snart om intet. Se *Ex.* 26, 27 med STEFFENS kommentar s. 304—9. I *Ex.* 27 hänсыftas på domsförkunnelsen i *Ex.* 74. Vadstenadiariet vet, att hon förutsagt digerdöden (*SRS* I: 1, 100).

² IV 138, enligt GOBELINUS PERSONA, ed. MEIBOMIUS, 292 (HÖJER 60) överlämnad till Urban den 14 aug. 1370.

³ Urban reste från Montefiascone ²⁶/₈ och Corneto ⁵/₉, anlände till Marseille ²⁶/₉ och dog i Avignon ¹⁹/₁₂ 1370. GARDNER 78 f. ALBANÈS, *Actes . . . concernant . . . Urbain V*, I 48.

⁴ IV 140.

⁵ GARDNER 149 ff. Petrarca hade redan 1368 med tanke på de påvliga ståthållarnes tyranniska regemente i Kyrkostaten befarat något liknande (GARDNER 74 ff.); icke heller han fick uppleva uppfyllelsen († 1374).

⁶ VII 19.

den romerska kyrkan och tron, helt rättande sig efter samma kyrkas heliga bestämmelser och sedvänjor.»

Även i mindre ting ha hennes aningar ofta nått klarheten av revelationer. Så har hon flera gånger fått ljus över sin egen väg. I Alvastra sade Kristus till henne: »Gå till Rom, där gatorna äro belagda med guld och röda av de heligas blod, och där en genväg är till himmelen till följd av de indulgenser, som heliga påvar hava förvärvat med sina böner; och du skall stanna i Rom, tills du får se påven och kejsaren tillsammans där och förtälja dem mina ord»¹. Det förefaller mig obestridligt, att detta löfte, som ju för hennes föreställning måste innebära seger för hennes högsta syften, är kanske den väsentligaste förklaringsgrunden till de många årens, som man skulle tycka, tämligen innehållstomma och planlösa vistelse i Rom och Italien². Hon väntade på något, som komma skulle, till dess det kom — fastän det då visserligen alls icke visade sig innebära vad hon trott. — Jerusalemsresan och dess visioner ha uppenbarelsena också långt i förväg varslat om³. När hon anträder resan, vet hon, att alla i sällskapet skola komma lyckligt tillbaka utom en⁴.

Mångfaldiga gånger har hon i revelationerna till enskilda personer låtit förmaningarna åtföljas av förutsägelser, vanligen i form av löften och hotelser för det fall att anvisningarna åtlydas resp. föraktas⁵. Hur allvarligt hon tar denna sak, framgår därav, att

¹ 2 Pt. 202 (*PAlv* 5° 202 r., 29° s. 213 r., 29° 17. 216 r.). Orden i denna ofta citerade, ehuru ej i Uppenbarelsena intagna revelation återklinga på flera ställen i texterna från de närmast följande åren (*plateas stratas sanctorum meorum sanguine* VI 63 från 1349, *platee strate auro et argento* IV 5 från den första tiden i Rom). Jfr *Ex.* 41, art. 29.

² Om påvens återkomst även IV 5. Jfr *Nic. av Nola* 29° 94 v.—95 v. och hans brev till Alfons *Rev.* 1628 II 495 f.; ävensom *M. Petri* 29° 110 och *Karin* 32° 135 r.

³ 2 Pt. 194, *PAlv* 29° 214 v. (jfr s. 110 f.). Osäkrare 2 Pt. 193, *PAlv* 13° 203 v.—204 r. (i Arras, jfr s. 102 not 2). VII 1, 21, *M. Petri* 32° 111 v., *PAlv* 29° 216 r.

⁴ Art. 29, *Karin* 29° 131 v. Det hade sagts henne, att en, som hon mycket älskade, skulle dö under resan. Hon trodde i början, att det skulle bli Karin. Det blev Karl, som ju dog i Neapel på utresan. — Alfons berättar (29° 155 v.), att han velat ta med sig stor packning i den tron, att de skulle komma att stanna hela livet i Palestina, men hon hade avstyrt detta, därför att de snart skulle komma tillbaka. Detta kom honom sedan väl till pass, då han förlorade sina saker i skeppsbrottet vid Jaffa.

⁵ Några exempel därpå: I 17 + *decl.* (jfr om uppfyllelsen *C.* 2. 58 v.), 23 *decl.*, III 6, 8 b, IV 16 *decl.*, 34, 41, 46, 85, 122 *add.*, 125 *decl.* E, F + 130

flera revelationer äro givna till tröst i anfäktelser, påkomna då Herrens ord synas henne icke hava gått i uppfyllelse¹. Som trötegrund kan då anges, att Herren endast uppskjuter det han vill göra — liksom det, som profeterna siade om, först långt senare gick i uppfyllelse, eller liksom Kristus själv först växte till mogen ålder, innan han lät höra sin förkunnelse, och ännu senare kom ordens uppfyllelse i gärning genom hans lidande. Vidare måste man betänka, att Guds löften och straffdomar alltid äro betingade: om syndaren omvänder sig, mildras domen; äro människorna otacksamma, återtagas löfena. Guds ord kunna olika förstås; de äro än andligt, än bokstavligt menade — Gamla Testamentet ger därpå en mängd exempel (profeterna, templet, David, Jerusalem), synnerligen påtagliga för en medeltida bibeltolkning, som alltid vid sidan av den bokstavliga meningen ger utrymme åt en allegorisk. Även de dunkla orden och gåtorna i Guds styrelse äro medel i hans hand till människornas fostran: att de godas tålamod och tro må prövas och de ondas ondska bliva uppenbar. Att till punkt och pricka få veta Guds rådslag om framtiden vore inte nyttigt för oss; därför får t. ex. inte heller hon själv veta, om den hon sänder en revelation till kommer att tro den och lyda eller ej². Och i alla händelser må man ej oroa sig, utan stå fast manligen. »Ty fastän plogen drages av oxarna, så styres den dock efter plöjarens vilja. Likaledes, fastän I hören och kännen mina ord, så skola de ej ske eller uppfyllas efter er vilja, utan efter min. Ty jag vet, hur marken är beskaffad, och hur den skall plöjas. Överlämnen I all eder vilja åt mig och sägen: Ske din vilja!»³

Därmed ha vi redan berört frågan om hennes personliga ställning till den uppgift, som genom Guds ord till henne i revelationerna är henne given. Spänningen mellan uppgiftens storhet och dess bärarens ringhet återfinner man hos henne likaväl som hos alla andra religiösa personligheter, som ha känt Guds hand väldig över sig.

A, första djuret (biskopen av Skara och hans kyrka, jfr *C.* 2. 66 r.), 130 A, andra djuret (biskopen av Linköping och hans kyrka, jfr *C.* 2. 66 r.), VI 9 *decl.*, 25, 64, 68, VIII 9 (Erik Magnussons giftermål med Beatrix av Brandenburg 1356), 31, 56, *Ex.* 27 (dessa 3 om Magnus Eriksson), 102.

¹ Hithörande material i I 20, 32, II 17, 28, IV 15, V 10, VIII 48 B, C (STEFFEN 187 f.), 55.

² VIII 48 (STEFFEN 188), autograf B 1 (VIII 56 R, STEFFEN 220).

³ II 28.

Å ena sidan är hon eld och lågor, när det gäller Herrens sak och hon skall legitimera sin auktoritet — eller rättare sagt auktoriteten av det Herrens ord, vars bärare hon är. Hur hon då uppträder, kunna vi förstå av ett ställe sådant som *Ex.* 51.

Det är Herren, som ger henne instruktioner. »När nu alltså biskoparna kommit tillsammans¹, så säg till ärkebiskopen: Du undrar, varför jag talar mina ord. Lyft upp dina ögon och se! Lyssna med dina öron och hör! Öppna din mun och spörj, hurusom jag av alla är förbisedd. Lyft upp dina ögon och se, huru jag av alla är förskjuten; se, huru ingen vill hava mig kär. Öppna dina öron och hör, huru från solens uppgång till dess nedergång människornas hjärta är girigt och grymt till att utgjuta sin nästas blod för sin girighets skull. Hör, huru alla pryda sina lemningar av högfärd. Hör, huru människornas förnöjelse är oförnuftig som djurens. Öppna din mun och fråga: var äro trons försvarare? var finnas de, som bekämpa Guds ovänner? var äro de, som våga sitt liv för sin Herre? Forska därefter med flit, och du skall finna, att mina vänner äro mycket få. Betänk detta, och du skall inse, att jag icke talar utan anledning.

»Undersök vidare och hör efter, huru tillståndet är vid den romerska kurian, som borde vara min stol. Ty liksom det på en stol finns fyra stolpar, som uppbära den, och ett mittstycke, på vilket den sittande vilar, så borde det på min stol, som jag lämnat åt påvarna, vara liksom fyra stödjepelare, nämligen ödmjukhet, lydnad, rättvisa och barmhärtighet, och ett mittstycke, nämligen gudomlig vishet med gudomlig kärlek. Men detta är förändrat, och man har skaffat en ny stol med högmod i stället för ödmjukhet, egen vilja i stället för lydnad, kärlek till penningen i stället för rättvisa, vrede och avund i stället för barmhärtighet. Och mittstycket är att kallas vis och lärd i världsliga ting. Se, så förvandlad och förändrad är min stol! Och se vidare och undersök huvudets övriga lemningar och hela prästerskapet, och du skall finna, att jag, Gud och alltings skapare, är dem tung som en sten, jag smakar dem som gift, för deras glupskhet är jag som en liten smula. Se, huru jag är förkastad! Se, huru man lönar mig för min kärlek!

»Jag skapade dem och återlöste dem med sådan billighet och rättvisa, som om, liknelsevis talat, en våg stått framför mig, på

¹ Om situationen i denna uppenbarelse se s. 12 f.

vilken jag, för att det skulle tillvägas riktigt, icke lade något annat än mitt eget hjärta». (Följer så en utförlig skildring av Jesu lidande.) »Se, sådant led jag, din skapare, och sådant bryr ingen sig om. Däröver klagar jag inför dig, att du må betrakta, vad jag gjort, och hur man vedergäller mig.

»För det andra beder jag dig att arbeta med mig . . . Mottag mina ord och se till, om de äro färska och icke skämda, om de ha lukt och smak av den sunda och rätta tron . . . Se till, om de föra från världskärleken till kärleken till Gud, från helvetets väg till himmelens höjd. Och om du finner att det är så, så arbeta med mina vänner såsom goda redskap för min ära! Arbeta, säger jag, visligen såsom en vis man, arbeta manligen såsom en manlig man, arbeta brinnande såsom en Herrens vän!»¹

Detta exempel kan stå för flera. Hela hennes senare liv kunde för övrigt användas som illustration till denna text; det är allbekant, med vilken myndighet hon uppträdde inför världsliga och andliga stormän, påven inberäknad, och med vilket oförfärat mod hon gjorde gällande sina ords auktoritet. Vi förstå, att denna myndighet vilade på medvetandet, att orden voro henne givna av Gud; i vart och ett av de korta uttryck, som pläga inleda en revelation — »Kristus talar» eller »Guds moder sade till bruden» eller något dylikt —, ligger för henne hela tyngden av Guds auktoritet, mot vilken det icke gives någon mänsklig instans. Det är profeternas: »Så säger Jahve». Och vi finna av det anförda exemplet, att hon, liksom de, legitimerar sina anspråk endast genom en direkt hänvisning till den religiösa situationen: var och en, som besinnar sig på vad som är Guds vilja och ser till, huru det ser ut i världen, skall omedelbart finna, att hennes utsagor och marningar äro fullt berättigade och motiverade — att de äro av Gud.

Men gäller det nu å andra sidan henne själv, då vet hon mycket väl att sätta sin person på den rätta platsen såsom allenast ett svagt redskap, en ovärdig överbringare av Herrens budskap. I den riktningen nu några uttalanden.

Till en biskop i Mark Ancona, som frågat henne till råds, skriver hon bl. a.:² »Ni har ödmjukt skrivit till mig, att jag, en kvinna, som är eder okänd, skulle ödmjukt bedja Gud för eder. Till svar därpå säger jag eder sanningsenligt efter mitt samvete, att jag — till min sorg — är en till sådant oskicklig och ovärdig

¹ Jfr STEFFEN 253 ff.

² VII 29.

synderska. Ni skrev också till mig, att jag skulle skriva till eder några andliga råd till eder själs frälsning. Därför har Gud, seende till eder tro och ödmjukhet, velat i mild faderskärlek tillfredsställa edra önsknings och eder tro och icke sett till mina synder utan till den ödmjukt begärandes hjärtliga åstundan. Ty då jag, synderska, till sådant ovärdig, i går bad min Herre Jesus Kristus för eder, då uppenbarade han sig för mig i anden och talade till mig i en liknelse sålunda». (Därpå följer en revelation och ett med anledning därav givet råd. Till sist en avslutning:) »Förlåt mig, min herre, att jag skriver sådant till eder, då jag är en okunnig kvinna och ovärdig synderska. Men jag beder vår sanne och gode herde, som värdigats dö för sina får, att han må giva eder den Helige Andes nåd, genom vilken ni må värdigt styra edra får och intill döden alltid göra hans härliga och heliga vilja».

Alfons har iakttagit, att hon, när någon bad om hennes förbön i någon svårighet, inte brukade svara: »Jag skall bedja Gud om saken» — emedan hon ansåg sig ovärdig därtill —, utan endast: »Jag skall tänka på saken».¹

I en uppenbarelse till ärkebiskop Bernhard av Neapel säger hon²: »Min herre, det händer stundom, att från en svart eldstad utgår en vacker låga, nyttig och mycket nödvändig för tillverkning av vackra arbeten, men man bör fördenskull icke prisa eldstaden, svart som den är, utan den bör ha äran och hedern och tacken, som är arbetenas konstnär och mästare. På samma sätt är det med mig ovärdiga, om ni i mina råd finner något nyttigt; ty då är det icke mig utan Gud själv, honom som gjort allt och har en fullkomlig vilja att göra det goda, som ni bör beständigt ägna oändlig tack och villig tjänst.»

Nicolaus av Nola berättar under kanonisationsprocessen, att hon en gång vid ett samtal med honom om revelationerna hade sagt: »Ni må icke anse de gudomliga orden vara av mindre betydelse på grund av min ringhet, ty jag är som en fattig löpare, medförande en stor herres brev, som avhandlar viktiga frågor. En sådan må på sin färd besöka värdshus och tarvliga ställen, han nedsmutsar eller fördärvar därför ingalunda sin herres brev, ej heller ändras därigenom dettas innehåll. Han, som föreskrev mig att

¹ *Alfons* 17° 151 r. Jfr 2 *Pt.* 196 (anfört s. 5).

² VII 12.

tala, han vet, att jag av mig själv intet tillägger eller borttager»¹.

Samma bild har den spanske eremitprästen Angelo från Monte Torno hört henne använda. Han säger sig en gång ha frågat henne, varför hon så profeterade. Hon svarade: »jag är som en löpare, som framför sin herres brev, och det är alltså inte på grund av mina förtjänster utan efter Gud allsmäktigs föreskrift, som jag talar och uppenbarar dessa ting». Då ville han betyga henne sin vördnad, men hon svarade: »Det är inte löparen, som skall prisas, utan hans herre, som skickar honom. Se därför mot himlen och prisa Herren Jesus Kristus!»²

Det är ju sant, att ödmjukheten var en av de förnämsta asketiska dygderna, och att just i de religiösa kretsarna under medeltiden det ödmjuka uppträdandet i särskild grad var en konventionell sak — men månne det inte ändå ligger en hel del personligt och äkta i yttranden som de senast anförda?

Hur hon talar med Gud om uppenbarelserna finna vi i den märkliga revelationen IV 77. Den börjar med en innerlig tacksägelse för uppenbarelsernas gåva: »O käraste och allra ljuvaste Gud, underbart för alla, som höra det, är det som du har gjort med mig!»³ Litet längre ned säger Kristus: »jag har gjort såsom en rik och kärleksfull konung, som skickar sina trogna tjänare kosteligt vin, sägande: Bjuden flera att dricka av detta vin än blott eder själva, ty det är mycket hälsosamt. Det ger de sjuka hälsa, de sorgsna tröst och de friska ett manligt hjärta. Och vi-

¹ 29° 94 r. *Non reputetis minoris effectus verba diuina propter vilitatem meam; quia ego sum ad modum vilis cursoris, qui cum portet literas magni domini, vbi sunt magna negocia scripta, et ipse vadat per tabernas et loca inhonesta, in nullo tamen inficit nec corrumpit literas domini sui, nec ex hoc illarum continencia immutatur; nouit ipse, qui michi precipit vt dicam, quod nichil ex me addo vel minuo.* (Vittnesmål avgivet i Castrum Neptuni = Nettuno i diöcesen Albano den 15 febr. 1380).

² 3° 79 v. *Quodam tempore semel dictus testis voluit eam interrogare, quare ipsa domina sic prophetabat, et ipsa domina eidem respondit vilipendendo seipsam: »ego sum quasi cursor literas domini deferens, et ideo non meritis meis sed omnipotentis dei precepto dico et reuelo ista talia». Ipse vero testis volens ipse domine facere reuerenciam prout eidem domine decebat, ipsa vero domina in signum magne humilitatis rennuebat dicendo: »non cursor est laudandus, sed dominus mittens eum, et ideo respice ad celum et lauda dominum Ihesum Christum!»* (Vittnesmål avgivet i Todi den 31 dec. 1379).

³ Se s. 86.

net sändes heller icke utan käril. Så har jag sannerligen gjort i detta rike. Jag har skickat mina tjänare mina ord, som liknas vid det bästa vin, och de skola ge dem till andra, ty de äro hälso-samma. Och med kärlet förstår jag dig, som hör mina ord. Ty du har både hört och framfört orden, emedan du är mitt eget käril, som jag skall fylla, när jag vill, och ur vilket jag öser, när det behagar mig. Därför skall min Ande visa dig, vart du skall gå, och vad du skall säga, och du skall icke frukta någon annan än mig. Utan du skall gå glatt dit jag vill, och oförfärat säga vad jag ålägger dig, ty intet kan motstå mig, och jag vill förblifva hos dig.

»Jag som hörde denna röst» — berättar Birgitta — »svarade under tårar: O min Herre Gud, jag, som är som den minsta mygga i din makt, beder dig, att du ger mig lov att svara dig.

»Rösten svarade och sade: Jag visste ditt svar, innan du ut-tänkte det. Dock ger jag dig lov att tala.

»Då sade bruden: Jag frågar, varför du, all härlighets konung och all visdoms givare och alla dygders utövare och dygden själv, vill till en sådan uppgift taga mig, som slitit ut min kropp i synd och som med avseende på visdom är lik en åsna och så bristfull i dygdernas utövning. Vredgas icke på mig, ljuvaste Herre Jesus Kristus, för att jag så frågar dig, ty om dig kan man icke misströsta, du kan ju göra vad du vill, men på mig måste jag bara undra, eftersom jag i mycket brutit mot dig och litet gottgjort.

»Då svarade rösten och sade: Jag skall svara dig med en lik-nelse. Om en rik och mäktig konung får mottaga olika mynt, och han sedan låter nedsmälta dem och av dem låter förfärdiga vad som behagar honom, såsom kronor och ringar av guldmynten, fat och dryckeskärl av silvermynten, kittlar och pannor av koppar-mynten, så använder han även allt detta till sin nytta och heder. Och du undrar icke över, att han så gör. Då bör du icke mera undra över, att jag gärna mottager mina vänners hjärtan, som de skänka mig, och gör av dem vad mig behagar. Och ehuru som-liga ha mera förstånd och andra mindre, så använder jag dem dock, när de giva mig sina hjärtan, somliga till ett, andra till ett annat, men alla till min ära och heder. Ty den rättfärdiges hjärta är ett mynt, som behagar mig högeligen. Alltså kan jag ordna det, som är mitt, såsom jag vill, och eftersom du är min, bör du ej undra över detta, som jag vill göra med dig. Utan var stånd-aktig och fast att uthärda och villig att göra allt vad jag före-

skriver dig. Ty överallt är jag mäktig att giva dig allt vad du behöver».

Jämför med denna liknelse en annan i II 16. Kristus talar. »Många undra, varför jag talar med dig och ej med andra, som hava ett bättre liv, och som längre tid tjänat mig. Jag svarar dem med en liknelse. En egendomsherre har flera vingårdar på olika ställen, och vinet från varje vingård smakar av den trakt, där det är planterat. Men då vinet blivit pressat, dricker vingårdsägaren stundom av det medelmåttiga och lättare vinet och ej (alltid¹) av det bättre (och starkare¹). Om nu någon av dem, som stå där och se detta, tilläventyrs frågar egendomsherren: 'Varför gör du så?' så svarar han, att det vinet smakade honom bättre och var behagligare den gången, men därför håller han ej ut och försmår de bättre vinerna, utan även dem bevarar han till en lämplig tidpunkt till sin heder och nytta, vart och ett efter dess användbarhet. — Så har jag gjort med dig. Jag har många vänner, vilkas liv är mig sötare än honung, behagligare än allt vin, klarare inför min åsyn än solen. Dock utvalde jag dig i min Ande, emedan det behagade mig så, icke för att du är bättre än de eller jämförlig med dem eller har förtjänster större än deras, utan emedan jag ville så, jag som gör ovisa till visa och syndare rättfärdiga. Ej heller föraktar jag dem, därför att jag gjort sådan nåd med dig. Utan snarare skall jag bevara dem till någon annan min nytta och heder, såsom rättfärdigheten då skall fordra. Därför ödmjuka dig i allt, och var ej orolig, om icke över dina synder!»

När alltså tanken stannar vid hennes egen ovärdighet och hon undrande frågar, varför detta stora kommit just henne till del, så blir det svar hon finner inte något annat än en hänvisning till utkorelseundret: Herren har så velat i sin outgrundliga nåd. Vi se, hur angelägen hon är att avvisa tanken på, att denna utkorelse skulle vara grundad på någon hennes särskilda förtjänst.

Liksom överallt, där denna utkorelsetanke är verkligt levande, blir den även hos henne en etisk drivkraft av oförliknelig styrka. Liksom vi sågo brudtanken göras till ett etiskt motiv, så sker det samma med tanken på att hon är Guds språkrör, bäraren av hans ord. »Vakta på ditt hjärta, att din avsikt må vara god, ty genom dig skola Guds ord spridas till andra», säges det till henne². Och

¹ Orden inom parentes från den svenska texten.

² IV 66.

liksom en lekare utvändigt försilvrar och invändigt förgyller sitt instrument¹, varur han framlockar ljuva toner — »så bör också du vara försilvrad med goda seder och mänsklig visdom, så att du förstår, vad du är skyldig Gud och din nästa, och vad som länder din själ och din kropp till evig välfärd. Och invärtes bör du vara förgylld med ödmjukhet, så att du ej vill täckas någon annan än mig, och ej rädes att misshaga människor för min skull». Och liksom lekaren insveper instrumentet i en duk, att det inte må få någon fläck, och gör ett fodral med lås, att det inte må bli bortstulet — »så skall du inlindas i renhet, så att du icke mera vill befläckas genom något begär eller någon förnöjelse; utan bemöda dig gärna om att vara ensam, ty dåliga människors umgänge fördärvar goda seder. Låset är den noggranna vakten om dina sinnen och hela ditt inre, så att du i alla dina gärningar ser till, att du icke blir bedragen genom djävulens list. Men nyckeln är den Helige Ande, som skall öppna ditt hjärta, allteftersom det behagar mig, till min ära och människors nytta»².

Och vid ett särskildt viktigt uppdrag, som hon får, då det gäller ordensstiftelsen, planterandet av Herrens nya vingård, heter det: »Jag skall ånyo plantera mig en vingård, till vilken du skall bära telningarna, som äro mina ord, min vän skall sätta dem³, och jag Gud själv skall giva därtill min nåds fetma. . . . Därför bör du, som skall bära telningarna, vara beredd och vaksam till att mottaga dem, stark och uthållig i att bära dem⁴, trogen och försiktig i att bevara dem, att icke djävulen må bedraga dig. . . . Stå därför fast och älska mig av hela ditt hjärta! Fly allt höghmod och iakttag all ödmjukhet, bevara din mun och alla dina lemmar till min ära. Lyd mina föreskrifter; rannsaka varje stund ditt samvete, huru mycket och på vad sätt du förgår dig; stå genast upp till mig, om du faller. Akta ej världens ära eller dess vänner, ty när du har mig, skall allt bli dig ljuvt. Och när du fullkomligen älskar mig, skall allt utom mig, det som världen tillhör, bli dig beskt som etter»⁵.

¹ Instrumentet är enligt latinet en flöjt (*fistula*), enligt svenskan en fiol (*fidhla*).

² IV 100. Jfr STEFFEN 65.

³ Syftar på Petrus av Alvastras biträdande vid regelns redigering.

⁴ *Fortis et stabilis ad portandum, parata et vigilans ad recipiendum* — ett hysteron proteron.

⁵ *Reg. prol.* 3. Jfr STEFFEN 225.

Hennes tro på den stora uppgift, som genom revelationerna var henne given, har inte undgått tvivlens skärseld. Stundom kan allt synas henne endast som en dröm. Då kan hon bedja till Maria: »Därför beder jag dig, mildaste härskarinna, att du värdigas förbarma dig över mig. Ty jag tycker mig stå i en mycket farlig ställning: det synes mig, som om jag stode på tröskeln mellan två rum, av vilket det ena är mycket ljust, det andra alldeles mörkt. Och då jag vänder ögonen åt det mörka rummet, synes mig allt, som jag såg i det ljusa, vara som en dröm om natten»¹. När världens ting få upptaga sinnet, synas de andliga realiteterna så underligt överkliga.

Vi ha också sett hennes undrande och spörjande, då revelationernas ord ej tycktes gå i uppfyllelse². Men det stora tvivlet, kardinaltvivlet, var för henne liksom för hennes samtid, att de underbara erfarenheterna ej härrörde från Gud utan från den onde anden, att de voro ett djävulens bländverk och gyckelspel. Mot den punkten bruka hennes teologiska försvarare särskilt rikta sig — så Mattias i sin Prolog och Alfons i *Epistola solitarii*³ —, och vi minnas, att vid hennes första egentliga uppenbarelse denna tanke genast inställer sig och kommer henne att genom bikt och kommunion söka sin tillflykt i kyrkans nådesskatter⁴. Även sedan ha sådana tvivel av inre eller yttre anledningar stundom dykt upp, och flera revelationer äro avsedda att möta dem⁵. Om de tankar, som bli hennes hjälp i sådana anfäktelser, ger I 4 — från uppenbarelsernas första tid — en god föreställning.

Kristus talar. »Jag är din skapare och återlösare. Varför fruktade du dig med avseende på mina ord? Och varför tänkte du på, av vilken ande de äro, av den gode eller den onde? Säg mig: vad har du funnit i mina ord, som ditt samvete ej sade dig att du skulle göra? Eller har jag föreskrivit dig något mot förnuftet?

»Därtill svarade bruden: Nej, allt är sant, och jag har illa felat.

»Anden eller brudgummen svarade: Jag bjöd dig tre ting, varav du kan igenkänna den gode Anden. Jag bjöd dig att hedra din Gud, som har skapat dig och givit dig allt vad du har. Detta säger dig också ditt förnuft, att du skall hedra honom över allting.

¹ *Ex.* 64.

² S. 137.

³ S. 40 ff.

⁴ S. 104.

⁵ I 4, 54, II 1, III 10, IV 110. Jfr IV 14.

Jag bjöd dig att hålla den rätta tron, d. v. s. att tro, att utan Gud intet är gjort och intet kan göras. Jag bjöd dig också att älska förnuftig avhållsamhet i allting, emedan världen är gjord för människans skull, att människan skulle använda den till sin nödtorft (men ej till öfverflöd¹). -- Så kan du också genom de tre ting, som äro motsatser till dessa, igenkänna den orene anden. Han råder dig att söka din egen ära och högmodas över det som blivit dig givet. Han råder dig till trolöshet. Han råder dig också till omåttlighet i alla lemmar och i allting, och till detta upptänder han hjärtat. Även bedrager han stundom människorna under gestalten av den gode (Anden¹). Därför bjöd jag dig att alltid rannsaka ditt samvete och öppna det för insiktsfulla andliga män. Därför skall du icke tvivla på, att Guds gode Ande är med dig, då du ej åstundar något annat än Gud och upptändes helt och hållet av honom. Detta kan jag ensam göra, och det är (då¹) omöjligt för djävulen att nalkas dig». . . .

I fortsättningen tages hänsyn till det påståendet, att de, som tjäna Gud med stor hängivenhet, äro vanvettiga och hava en ond ande². Då skulle ju Gud icke vara bättre än en man, som utlämnade en dygdig och trogen maka till att kränkas. »Det händer väl understundom», heter det vidare, »att mina vänner synas vara liksom från sina sinnen³, men detta kommer sig dock icke av någon demonisk besatthet, ej heller av att de tjäna mig med glödande hängivenhet, utan av svaghet i hjärnan⁴ eller av någon annan hemlig orsak, som tjänar till att göra dem ödmjuka. Det kan även stundom hända, att djävulen får makt av mig över goda människors kropp, för att de må få större lön, eller att han fördunklar deras medvetande⁵, men i deras själar, som ha tro och kärlek till mig, kan han aldrig härska».

Hur legitimera alltså uppenbarelserna i tvivlets stunder för henne själv sitt gudomliga ursprung? Man kunde i allmänhet

¹ Orden inom parentes från den svenska texten.

² Jfr. VI 92, där det berättas, att en munk i Birgittas närvaro inför konungen av Sverige läst i *Vitæ patrum*, att många av de heliga fäderna blivit förvirrade (*delusi*) av alltför mycken avhållsamhet och oförstånd, och sagt sig frukta, att detsamma skulle inträffa med Birgitta.

³ *amentes* (»awita älla galne»).

⁴ *propter defectum cerebri*.

⁵ *conscientias*: om denna distinktion mellan »medvetande» och »själ» jfr I 32.

svara: på samma väg, som hon använder för att legitimera dem inför andra, d. v. s. genom deras samband med det religiösa medvetandet. De gå ut på detsamma som även »förnuftet» eller »samvetet» säger, kan det helt enkelt heta. Detta har dels en teoretisk innebörd: man skall hålla »den rätta tron», vilket i detta sammanhang ungefär betyder att bevara den allmänna kristna världsåskådningen, om Gud som skaparen och återlösaren — det är en nödvändig förutsättning för religiöst liv, det lär »förnuftet», och i detta allmänna sammanhang infoga sig även uppenbarelserna. Men mera framträdande än detta teoretiska moment är givetvis det praktiska, moraliska: »förnuftet» eller »samvetet» lär framför allt, att man skall hedra Gud, utvälja det goda och förkasta det onda¹. I denna riktning ligger huvudpunkten i tankegången: vad som framför allt legitimerar uppenbarelserna, är att de syfta till och medföra kärlek till Gud hos henne själv och hos andra. Ty detta är ju religionens väsentliga innehåll². Och därmed följer då också, att de vilja leda till lydnad för Guds bud, alltså ett etiskt liv enligt det program, vars grunddrag vi ovan³ skisserat: ödmjukhet, skälig återhållsamhet, aktivitet i Guds tjänst o. s. v.

Det är av intresse att se, huru hon härvid snuddar vid en tanke, som, om den fullföljts, skulle ha lett in på andra banor. När medeltiden talar om, att kärleken till Gud är religionens väsentliga innehåll, så kan det betyda, att extasen är religionens väsentliga innehåll. Och vi höra även hos Birgitta ord om den »kärlekens glöd» (*fervor* eller *ardor caritatis*⁴), som endast Gud och icke djävulen kan upptända, ord som tydligtvis peka på det mer eller mindre extatiska tillståndet vid uppenbarelsernas mottagande. Men från att helt svänga in på den vägen att låta uppenbarelserna legitimera sig genom sin psykologiskt säregna karaktär, de åtföljande ljuva känslorna o. s. v., bevaras hon genom den omständighet, som vi redan så många gånger haft tillfälle att påpeka, att dock de etiska motivén i hennes medvetande inta en vida mer framskjuten plats än de extatiska tendenserna. Man kan lätt se det t. ex. på ett sådant ställe som IV 14, där det heter, att om man talar de av Guds Ande ingivna orden för mänsklig yn-

¹ Märk här hos begreppet *conscientia* betydelseförskjutningen från »medvetande» till »samvete». Jfr s. 66 not 2.

² S. 124 ff.

³ S. 123 f.

⁴ I 4, 54, II 1, III 10.

nest eller ära, då är djävulen där och blandar in av sitt i orden, och då går Andens hugnad förlorad. Då utgå nämligen orden, om de än äro från Gud, icke ur kärlek till honom.

När biktfaderna ta upp denna fråga om uppenbarelsernas legitimering, vilken ju ligger dem mycket om hjärtat, kan man iakttaga, att Mattias' argumentering står Birgittas egen närmast: hos honom ligger tyngdpunkten helt och hållet på den praktisk-etiska bevisningen¹. Alfons däremot har jämte denna sida också utförligt tagit med den andra: han bevisar med skolastiska auktoriteter, att uppenbarelsernas psykologiska karaktär på två punkter (extas, intellektuell vision) garanterar deras gudomliga ursprung². —

Vi finna, att uppenbarelsernas underbara gåva, som intar en så dominerande plats i Birgittas sjäsliv, som kommer henne att känna sig stå i en särskild förbindelse med Gud, och som ger henne hennes uppgift i världen, dock alltid i sista instans är inordnad under en högre synpunkt. Revelationerna få sin betydelse inte genom sin formella art, utan genom sitt innehåll och syfte, såsom medel till att kärleken till Gud må tillväxa i människornas hjärtan. Även inför henne själv måste de legitimera sig genom att vara underordnade under den synpunkten. Det religiösa livet hos människor av denna typ — profeternas typ — vilar inte på visioner och uppenbarelser, utan sådana måste, när de förekomma, hos det hämta sitt berättigande. Siaren vet, att han i kraft av sin siaregåva är satt över folk och riken att upprycka och nedbryta, uppbygga och plantera³, men han vet också, att hans uppgift får hela sin betydelse därav, att han står i en annans tjänst — han är endast »en budbärare, som bär en stor herres brev» och uträttar hans ärenden.

¹ S. 40.

² *Ep. sol.* 6, *secundum* och *tertium signum*.

³ Jer. 1: 10.

III.

Personlighetsstudier till belysning
av Birgittas ställning inom det
medeltida fromhetslivet.

De studier över några medeltida religiösa personligheter, som här meddelas, ha ett dubbelt syfte.

De avse nämligen för det första att lämna ett religionspsykologiskt jämförelsematerial till den föregående undersökningen av Birgittas inre liv och mystiska erfarenheter. Det är ju bekant, att man i den medeltida fromhetsvärlden finner en stor mängd män och — i synnerhet — kvinnor, som veta att berätta om underbara himmelska erfarenheter, mer eller mindre analoga med Birgittas. Detta är ett faktum, som man måste räkna med för att få den rätta uppskattningen av Birgitta. Bortser man från det, kommer man lätt att överskatta hennes originalitet; konstaterar man det åter endast i all allmänhet utan att gå in på en analys av de särskilda personligheterna, så tror jag, att man löper fara att underskatta henne. Det ges sålunda här ingen annan väg än att tålmodigt stanna inför åtminstone några typiska medeltida mystici och profeter för att söka få fram någorlunda karaktäristiska bilder av deras religiösa säregenheter. Man vinner här ingenting genom att för hastigt generalisera; om än inom en gemensam religions- och kulturkrets många drag ofta gå igen, så har VON HÜGEL¹ dock rätt, när han säger, att varje religiös personlighet är någonting unikt i sitt slag. Han har alltså anspråk på att man låter honom få tala någorlunda till punkt, om man vill försöka förstå honom.

Ger man sig alltså tid till en sådan undersökning, så vinner man emellertid också en annan sak. Med de mystiska erfarenheterna stå åskådningarna i närmaste sammanhang; båda momenten påverka varandra ömsesidigt. En analys av det upplevda kan svårligen skiljas från ett tvärsnitt genom de huvudtankar, kring vilka det religiösa livet är koncentrerat. Så vinna vi genom dessa undersökningar en inblick i olika nyanser och strömningar inom det medeltida personliga fromhetslivets utveckling. Det är särskilt

¹ *The Mystical Element of Religion* t. ex. s. I 90.

Bernhard, Viktorinerna och Franciskus -- och bakom dem Augustinus och Areopagiten —, från vilka de tankar utgå, som vi sålunda återfinna i olika blandningar och brutna genom personliga temperament och skickelser. Vi vinna här en förberedelse för analysen av Birgitta från denna synpunkt, vilken hör till planen för detta arbetes andra del.

Urvalet av de personer, som genom arten av sin religiositet och sitt historiska läge skulle bäst lämpa sig att studera för detta dubbla syfte, har inte varit lätt. På fullständighet var ju inte att tänka — därtill äro de, som kunde komma ifråga, alldeles för många. Någon det medeltida fromhetslivets historia, som skulle kunna möjliggöra en överblick över fältet, existerar ännu inte. Och även monografier, som ge tillfredsställande svar på de frågor, man från här antydda synpunkter skulle vilja ställa, är det ingalunda gott om. Det var sålunda ingen annan möjlighet än att ge sig ut på upptäcktsfärd tämligen på måfå och att i de flesta fall gå tillbaka ända till källorna. Under sådana förhållanden är det kanske försvarligt, att området för urvalet blivit begränsat till den tyska och italienska fromhetsvärlden, såsom dock relativt lättast att överskåda och — vad Tyskland beträffar — liggande osö närmast. England, Nederländerna och Frankrike ha sålunda lämnats utanför. Undersökningen torde dock kunna bidra till att sprida något ljus över Birgittaproblemet från synpunkter, som hittills för litet beaktats.

1.

Den heliga Hildegard av Bingen¹ föddes omkring 1098. Hon synes ha tillhört en adlig släkt, som hade sitt stamhåll i Nahe-dalen i en trakt, där nu för tiden den preussiska Rhenprovinsens, Hessen-Darmstadts och bayerska Pfalz' gränser sammanstöta. Som 8-årig kom hon till benediktinernunnorna på Disibodenberg nära hennes hem och växte upp där under fostran av deras föreståndarinna Jutta. Efter dennas död 1136 övertog hon hennes plats. 1147 eller 1148 överflyttade hon till Rupertsberg vid Bingen och grundade där ett nytt kloster, vars abbedissa hon blev. På denna

¹ MIGNE, *Patres latini* 197. PITRA, *Analecta sacra* VIII. SCHMELZEIS, *Das Leben und Wirken der heiligen Hildegardis*. Jfr HAUCK IV 398—401.

plats vid Nahes utlopp i Rhen var hon de stora stråkvägarna närmare, och därifrån utövade hon under de återstående tre decennierna av sitt liv ett betydande inflytande dels genom sin författarverksamhet, dels genom en livlig och vidsträckt korrespondens, dels också genom resor. Hon besökte Köln och Trier, Schwaben och Maindalen. Vördad såsom visionär och sierska ivrade hon mot prästers och munkars dåliga leverne och förkunnade kommande straffdomar och nådetider. Alltifrån ungdomen av klen hälsa och tidtals bunden vid sjukbädden uppnådde hon dock 80 år och avled 17 sept. 1179.

Om beskaffenheten av sina uppenbarelser meddelar Hildegard rätt många och ganska utförliga upplysningar. Vi återgiva den märkliga, stundom nog så dunkla beskrivning, som förekommer i ett brev till munken Wibert av Gembloux.¹

»O trogne tjänare, jag arma kvinnoväsen talar till dig i en sann syn dessa ord. Om det behagade Gud att i denna syn lyfta min kropp såsom han lyfter själen, så skulle fruktan dock icke vika ur mitt sinne och mitt hjärta, ty jag vet, att jag är en människa, ehuru från min barndom i kloster. Många visa ha genom under blivit så förvirrade, att de uppenbarat många hemligheter; för fåfäng äras skull ha de tillskrivit sig själva dem och ha så fallit. Men de, som i själens uppstigande öst visdom från Gud och hållit sig själva för intet, de ha blivit himmelens pelare. Så var det med Paulus, som predikade mer än de andra lärjungarna och dock ansåg sig vara intet. Även Johannes evangelisten var full av mild ödmjukhet; därför öste han mycket ur gudomen.

»Och hur skulle det kunna vara, att jag arma icke skulle känna mig själv? Gud verkar var han vill, till sitt namns ära och icke den jordiska människans. Jag har alltid en bävande fruktan; ty jag vet ingen trygghet för någon möjlighet i mig; men mina händer uträcker jag till Gud, att jag såsom en fjäder, som icke har någon krafternas tyngd utan flyger för vinden, må bäras av honom. Och det jag ser, förmår jag icke fullt förstå, så länge jag är i kroppens ämbete och i den osynliga själen; ty i dessa två ting är människans brist.

»Men från min barndom, då jag ännu icke var stark till ben, muskler och ådror, har jag alltid sett denna syn i min själ ända till närvarande tid, då jag redan är mer än 70 år. Och min själ

¹ PITRA 332—3. *Ekstatische Konfessionen* 50—53.

stiger, såsom Gud vill, i denna syn upp till firmamentets höjd och till olika luftkretsars växling och breder ut sig till olika folk, om de än äro fjärran från mig i avlägsna trakter och orter. Och då jag på sådant sätt skådar detta i min själ, så varsebliver jag det också efter molnens och andra skapade tings växling. Jag hör det inte med de yttre öronen, ej heller i mitt hjärtas tankar, ej heller förnimmer jag det genom mina fem sinnens medverkan, utan blott i min själ, med de yttre ögonen öppna, så att jag aldrig i dem lidit den kraftlöshet, som extasen medför, utan vakande om dagen och om natten ser jag detta. Och beständigt tryckes jag av sjukdomar, och är många gånger så invecklad i svåra smärtor, att de hota att bringa mig döden; men ända hittills har Gud hållit mig uppe.

»Men det ljus, som jag ser, är icke lokalt, men mycket mycket ljusare än det moln, som bär solen. Varken höjd, längd eller bredd förmår jag urskilja i det. Det benämnes för mig 'det levande ljusets skugga'. Och såsom solen, månen och stjärnorna synas i vattnet, så glänsa i det fram för mig skrifterna och talen och krafterna och många människornas gärningar.

»Men vad jag än ser eller erfar i denna syn, det kommer jag ihåg en lång tid, så att jag minns, när jag sett och hört det. Och på en gång ser, hör och vet jag det, och detta som jag vet, fattar jag på ett ögonblick. Men det som jag icke skådar, det vet jag inte; ty jag är olärd, och blott undervisad i att i enfald läsa bokstäverna. Och det som jag skriver i synen, det ser och hör jag; och jag sätter inga andra ord än dem som jag hör, och i opolerade latinska ord framställer jag det, såsom jag hör det i synen. Ty till att skriva såsom filosoferna blir jag icke undervisad i denna syn. Och orden i denna syn äro icke såsom ord, som ljuda ur människans mun, utan såsom en flammande låga och såsom ett moln, som rör sig i klar luft.

»Formen av detta ljus förmår jag på intet vis förnimma, liksom jag ej heller förmår fullt betrakta solens klot. I samma ljus ser jag emellanåt och ej ofta ett annat ljus, som för mig benämnes 'det levande ljuset', men när och på vad sätt jag ser detta, förmår jag ej utsäga. Men då jag ibland ser det, betages mig all bedrövelse och all nöd, så att jag då uppför mig som en enfaldig flicka och ej som en gammal kvinna.

»Men för den beständiga svaghet, som jag lider av, bjuder det mig emot att uttala de ord och syner, som där visas mig. Dock blir, då min själ smakar och ser detta, mitt uppförande så

förändrat, att jag, som jag ovan sagt, överlämnar all smärta och bedrövelse åt glömskan. Och det som jag då ser och hör i denna syn, det öser min själ såsom ur en källa, som dock förblir full och outtömd. Men min själ är ingen stund utan det omtalade ljus, som kallas det levande ljusets skugga, och det skådar jag, liksom jag i ett ljust moln betraktar himmelen utan stjärnor. Och däri skådar jag det, som jag ofta talar och det som jag svarar dem, som fråga efter glansen av detta levande ljus».

Det är ej svårt att ur denna beskrivning få klart för sig de väsentliga dragen av hennes rika visionära förmåga. Hon är övervägande visuell (ljusintryck, många synbilder) och fattar efter den intellektuella visionens art intuitivt ett rikt innehåll. Vakande ser hon synerna, och säger sig aldrig ha varit i extas; dock har det mera sällsynta tillstånd, som hon kallar »det levande ljuset», mot vilket den vanliga visionen blott är som en skugga, tydligen extasens karaktär av starka lustkänslor och outsäglighet.

Sina underbara erfarenheter sammanställer hon själv med sin, såsom redan nämnts, allt ifrån barndomen vacklande hälsa. Vi veta, att hon stundom långa tider låg till sängs. Hon ger en hel del upplysningar om sin sjukdoms art, av vilka en medicinsk undersökning kanske skulle kunna ställa den verkliga diagnosen; det vill stundom synas, som om väderleken skulle ha haft ett betydande inflytande på hennes tillstånd, vilket kanske kan vara anledningen till, att hon emellanåt förklarar sin sjukdom vara förorsakad av de onda andarna, som ha sitt tillhåll i luften¹.

Vi finna, att hon sätter sitt författarskap i mycket nära sammanhang med sina uppenbarelser: hon skriver intet annat än vad som inges henne. Detta enbart receptiva förhållande betonar hon starkt: såsom en lärjunge ord för ord upprepar vad läraren säger, så anför hon det hon förnummit. Visionerna äro oberoende av hennes vilja². Och hon drives att offentliggöra dem: underlåter hon det, av rädsla eller av ödmjukhet, så får hon ett sjukdomsanfall, och blir bättre först då hon beslutar sig för att åtlyda den givna befallningen³. Så är hon också viss om, att hennes skrifter äro henne ingivna av den Helige Ande, och hon vågar avsluta dem med uttalanden, som stå rätt nära Uppenbarelsebokens skarpa

¹ MIGNE 103, 106, 109—111, 122, 127; 260, 268 (*Ep.* 51); 1037—8.

² MIGNE 157 (*Ep.* 6); 164 (*Ep.* 11); 184 (*Ep.* 25); 268 (*Ep.* 51); 383, 741—2.

³ MIGNE 106, 386.

varningsord' mot att lägga till eller taga bort något ifrån orden i denna profetias bok¹.

Om uppenbarelsernas nedskrivande ha vi hört henne tala; det »opolerade» latin, som hon själv kan åstadkomma, får en munk av hennes förtrogna sedan fila efter grammatikens föreskrifter — det har just icke blivit gjort med någon mästarehand. Stundom återger hon väl också visionens innehåll på tyska, och då får han översätta². Att innehållet stammar från henne själv, kan emellertid icke betvivlas. Överallt i hennes skrifter möta vi en originell och kraftig personlighet med en rikt skapande fantasi, visserligen behäftad med mycken oklarhet och otymplighet i formen och tankarnas utförande.

Vi ha av Hildegards hand tre stora huvudarbeten: *Scivias*, *Liber vitæ meritorum* och *Liber divinorum operum*³. Dessa böcker äro något vida mer än blotta beskrivningar på syner. De äro litterära produkter, delvis (åtminstone *Lib. vit. mer.*) utarbetade efter en rätt konstrikt genomförd plan. Å andra sidan stå de emellertid i den närmaste förbindelse med hennes visionära liv: hon säger själv, att hon arbetat på visionerna i *Scivias* i 10 år, och att de båda andra böckerna ha sitt upphov från var sin väldiga och underbara vision, på vars utarbetande hon sedan använt 5, resp. 7 år⁴. Detta förstår man rätt väl: hennes tankegångar utgå alltid från skildringar av visioner, och i var och en av de två senare böckerna är det en stor vision, som ger uppslaget åt hela den följande framställningen. Dessa visioner äro mycket detaljerade och avsedda att i varje drag allegoriskt tolkas, vilket också sker med stor vidlyftighet.

Innehållet är i *Scivias* mest populärdogmatiskt, men även etiskt. Synerna följa varandra där utan någon synbar plan. *Liber vitæ meritorum* har en mera genomförd komposition; dess avdelningar äro byggda på ett enhetligt sätt och utgå från en och samma stora vision; innehållet är etiskt: laster och motsvarande dygder uppträda och teckna sig själva, varefter det straff, som vederbörande synd medför i helvetet, och den bot, varigenom den kan försonas, beskrives. *Liber divinorum operum* är full av naturspekulationer,

¹ MIGNE 738, 1038. PITRA 243—4. Jfr Upb. 22: 18—19.

² MIGNE 101, 152—3 (*Ep.* 2).

³ *Scivias* MIGNE 383—738. *Lib. vit. mer.* PITRA 1—244. *Lib. div. op.* MIGNE 741—1038.

⁴ MIGNE 386. PITRA 7—8. MIGNE 741.

naiva och groteska efter medeltida smak, och alltid med en allegorisk-moralisk tillämpning. »I alla skapade ting», menar hon, »ligga några Guds förborgade hemligheter dolda, vilka ingen människa eller annan varelse vet eller märker, utom för så vitt det är dem av Gud givet»¹. Med en sådan åskådning har hon haft ett stort intresse för naturens företeelser — det är tydligt, även om hon inte skulle ha författat de naturbeskrivande och medicinska arbeten, som tillskrivas henne². Även musik sysslar hon med och har skrivit åtskilliga sånger till kyrklig användning³.

Hennes fantasi ger sig stundom in på rena besynnerligheter: hon efterlämnar en ordlista med åtskilliga hundra ord på ett konstruerat språk, vartill även är fogat ett nytt alfabet⁴. Dunkelheten i vissa av hennes uttalanden är notorisk, och det inte endast för oss: i ett brev till henne⁵ klagar en abbot över, att han ej kan ha så mycken tröst han behövde av hennes ord, därför att de äro så dunkla; varför han bevekligen ber henne att skriva något till honom angående de svårigheter, i vilka han befinner sig, lämpat efter hans ringa fattningsförmåga⁶. När man läser hennes svar, tvivlar man på att han blev tillfredsställd.

Hon förde en vidsträckt korrespondens: antalet bevarade brev av henne stiger till mellan 2- och 300⁷. De äro mest riktade till kyrkliga personer, några till furstliga: man ser spåren av en stor själavårdande verksamhet. Man skriver till henne, innesluter sig i hennes förböner och begär råd; hon meddelar sådana ävensom förmaningar, oftast på grund av vad hon förnummit i en uppenbarelse. Minnen av den verksamhet hon utövat på sina resor ha vi i skrivelser till henne från klerus i Köln, Trier och Kirchheim (i Schwaben)⁸, varuti man ber henne att skriftligen avfatta de för-

¹ MIGNE 893.

² *Physica* (även kallad *Liber simplicis medicine*) MIGNE 1125—1352. *Liber compositæ medicinæ* PITRA 468—482.

³ *Carmina* PITRA 441—467.

⁴ PITRA 496 ff. Jfr SCHMELZEIS 441—9.

⁵ MIGNE 284—5 (*Ep.* 65).

⁶ *pro capacitate ingenioli mei*.

⁷ *Epistolæ* MIGNE 145—382, PITRA 328—440, 518—582. Antalet brev av henne hos MIGNE 144 st., hos PITRA 122 st., summa 266; dessutom innehåller brevsamlingen en mängd brev till henne. HAUCK 398, 400 anser en del, åtminstone av den senare kategorien, oäkta.

⁸ MIGNE 243 ff. (*Ep.* 48); 253 ff. (*Ep.* 49); 268 ff. (*Ep.* 52); 302 f. (*Ep.* 81); 110 f., 122, 127.

maningar, som hon muntligen framburit hos dem. Hennes svar finnas också i behåll; de innehålla stränga botpredikningar mot prästernas synder, ävensom mot katariska irrlärare (Köln), dessutom också framtidsmålningar. En hel rad kloster har hon ock besökt, väl med liknande förkunnelser. Hon har också uppträtt och talat till folket, ej endast till klerus, i de städer hon besökt.

Att få fram de religiösa grundtankarna hos Hildegard har sig ej så lätt, dolda som de äro under allegoriernas yppiga växtlighet och splittrade i utläggningar om mångahanda små och stora specialfrågor. Vad som i jämförelse med 1200- och 1300-talets mystici först faller i ögonen, är vad hon inte har. Man finner hos henne intet spår av den areopagitisk-viktorinska mystiken med dess himlastege upp till kontemplationens rena skådande av Guds väsen; hon säger ju själv, att hon aldrig befunnit sig i extas. Så är också den bernhardinska mystiken främmande för henne; så vitt jag kan se, har hon aldrig betraktat sig som Kristi brud, ej heller finner man hos henne någonting av den trägna betraktelsen av hans lidande. Bernhard († 1153) och Hugo av St. Victor († 1141) äro ju hennes samtida, men deras religiösa grundtankar, som i många blandningar och nyanser gå igen i de följande århundradenas mystik, ha ej utövat något väsentligt inflytande på henne.

Själv hör hon hemma i den gammaldags kyrkliga åskådningen, och inom dess sfär röra sig hennes reflexioner: om treenigheten, änglarnas och människornas skapelse och fall, Gamla och Nya Testamentet, Guds Sons människoblivande och frälsargärning, kyrkan, sakramenten, det andliga ståndet, de 7 dygderna och motsvarande laster o. s. v.¹ När hon beskriver människosjälarnas mödosamma vandringar i världen under djävulens frestelser, så löper det hela ut i en förmaning: alltså kuva ditt kött, gör Guds bud, anropa honom, och han skall bistå dig. Faller du i synd, så stå upp i bot och sök läkaren. Finner du boten svår och besvärlig, så tänk på, att dess frukt blir ljuvlig. Efterlikna den nye Adam, den som löper får Guds rike, ej den som ligger. Men den, som vill bli frälst, måste hålla den rätta katolska tron på Gud, den ende och treenige².

Hildegard är en trogen och entusiastisk anhängare av sin tids kyrkliga reformrörelse. Vi ha nämnt hennes skarpa omdömen om

¹ Se *Scivias*!

² *Scivias* I 4, MIGNE 429—434.

klerus' och munkars försumlighet och laster; med en profets övertygelse om sin gudomliga sändning ingrep hon mot sådant, så långt hennes inflytande sträckte sig. Känslan av den närvarande tidens ondska — vilken är anledningen till, att Herren nu talar genom en människa, som icke talar ur skrifterna och icke är lärdd av någon jordisk lärare¹ — drager blicken mot framtiden: i likhet med sin yngre samtida Joakim av Floris är hon apokalyptiker². Hon tar därvid sin utgångspunkt i samtiden: mot prästernas förfall bebådar hon i bestämda ordalag ett inskridande av furstarna, som vilja återföra dem till deras rätta uppgift, men visserligen också ha lust till deras rikedomar. Håri förnimmer man ännu återljudet av samtidens strider³, men då hon tecknar de kommande världstiderna under bilden av fem olika djur eller beskriver en framtida »manlig tid» av rättfärdighet och fred, utomordentlig fruktbarhet o. s. v. i motsats till den nuvarande onda, svaga och »kvinnliga tiden» — då börjar man igenkänna traditionella apokalyptiska drag. Dock skall erkännas, att hon har många originella och egendomliga drag i sin framtidsbild, såsom då hon i en av de kommande perioderna låter kejsarmakten gå under genom att de olika länderna frigöra sig från dess övervälde, och påvedömet likaledes sönderfalla genom att folken av religiösa skäl skilja sig därifrån⁴. Till slut ges en utförlig framställning av Antikrist med

¹ MIGNE 714.

² MIGNE 185—6 (*Ep.* 26, till kejsar Konrad III); 254—8 (*Ep.* 49, till klerus i Trier); 269—271 (*Ep.* 52, till klerus i Kirchheim); 709—30 (*Scivias* III 11, 12); 997—1037 (*Lib. div. op.* III 10).

³ Hennes uppfattning av det i viss mån berättigade i furstarnas ingripande mot klerus' orättrådighet kan sammanställas med att hon i påveskismen under Fredrik Barbarossa (från 1159) ingalunda ställer sig på Alexander III:s sida, utan nöjer sig med att förklara, att den enskilde icke kan lösa denna svårighet, utan bör lyda Gud i sina överordnade, så länge de ej fordra något mot den katolska tron. MIGNE 316 f. (*Ep.* 95).

⁴ MIGNE 1026—7. »Men sedan den kejserliga spiran på detta sätt blivit delad och ej kan återställas, då skall ock den apostoliska hederspostens mitra delas. Ty då varken furstar eller andra människor, så av andligt som världsligt stånd, finna någon fromhet (*ullam religionem*) i det apostoliska namnet, skola de förminska detta namns värdighet. De skola också sätta över sig i de olika trakterna lärare och ärkebiskopar under annat namn, så att innehavaren av den apostoliska stolen, på den tiden inskränkt i utbredningen av sin föregående värdighets heder, knappt ännu skall behålla under sin mitra Rom och några få orter däromkring. Detta skall delvis ske genom inbrytande krig, delvis också utföras genom gemensamt rådslag och överenskommelse mellan

Henoks och Elias' uppträdande och till sist domen, allt enligt Upb., 2 Tess. och gängse tradition.

Vid en jämförelse mellan Hildegard och senare mystici faller det tydligt i ögonen, att hon ej har så mycket som de att berätta om sitt eget personliga gudsförhållande. Detta sammanhänger med att hon tillhör en tidigare period, en äldre religiös ståndpunkt, då det personliga inre livet inte är så rikt utbildat. Har hon några uttalanden i anförd riktning, så är det mest, när hon talar om sina uppenbarelser. De inblickar vi då få göra i hennes själ visa oss bakom botpredikantens stränghet och profetens medvetande om sin mission ett ödmjukt hjärta och en känsla av att vara helt i Guds hand — med hennes älsklingsbild, som vi redan hört¹: buren av honom såsom en fjäder, som flyger för vinden. Jämför hennes ord i ett brev till Bernhard av Clairvaux: »Jag såg dig för två år sedan i min syn såsom en människa, som ser in i solen och icke fruktar, utan är mycket djärv; och jag grät, emedan jag blyges så och är så försagd. Gode, mildaste fader, jag lägger mig dig på sinnet, bed för mig!»² Eller de vackra orden till Elisabet av Schönau om Guds redskap på jorden: de få icke bliva högmodiga utan komma ihåg, att de äro lerkärl, gäster och främlingar, »som icke känna de himmelska tingen, utan blott ropa ut Guds hemligheter; liksom en trumpet, som blott giver toner, men icke själv verkar, utan i vilken en annan blåser, för att den skall ljuda O dotter, Gud göre dig till en livets spegel! Och även jag, som ligger i fruktans klenmod, och från vilken det stundom genom det levande ljuset ljuder något litet såsom en svag ton i trumpeten — Gud hjälpe mig, att jag må förbliva i hans tjänst!»³

både andliga och världsliga folk, i det dessa yrka på, att varje världslig furste skall stärka och regera sitt folk och rike, och att varje ärkebiskop eller annan andlig lärare skall tvinga sina underlydande till rätt ordning, på det att de icke vidare skola hemsökas av de olyckor, varav de på gudomlig befallning tidigare hemsökts».

¹ S. 153.

² MIGNE 190 (*Ep.* 29).

³ MIGNE 217—8 (*Ep.* 45).

2.

Vi vända oss till Kristina av Stumbelen¹ — bondflickan, över vars liv och erfarenheter vår landsman Petrus de Dacia i sin varma och vetgiriga beundran skänkt oss oskattbara protokoll. Hon var född 1242 i Stumbelen (nu Stommeln, 17 km. n. v. om Köln), hade i sin tidiga ungdom levat några år hos beginerna i Köln, men vistades sedan, fortfarande bärande begindräkten, i sin fäderneby, bekant för sin helighet och sina fruktansvärda anfäktelser av djävulen. Om hennes öden efter Petrus' död 1288 veta vi intet mer än att hon dog, 70-årig, 1312.

Med henne ha vi kommit över i den fullt utbildade och populariserade medeltida extatiska fromheten. En väckelserörelse i denna stil höra vi först talat om i Belgien under senare delen av 1100-talet, där den kan föras tillbaka till Lambert le Bègues († omkr. 1177) verksamhet². Präst i stiftet Liège och ivrig förkämpe för den gregorianska kyrkoreformen — han uppträdde skarpt emot prästernas simoni och motvilja mot celibatet — var denne tillika en botpredikant, som ville vinna världen för efterföljandet av Jesu fattiga liv, alltså att ställa i linje med Waldes och Franciskus. Han grundade vid Liège den första begingården såsom en tillflyktsort för kvinnor, som ville försaka världen i religiös gemenskap och leva av sina händers arbete utan att vara bundna av något löfte på livstid.

I dessa kretsar ta de extatiska företeelserna fart med styrkan och smittosamheten av en epidemi. Det patologiska momentet i dem är mycket starkt. En kvinna faller i extas ända till 25 gånger om dagen, en annan ligger i 35 dagar i ljuv vila, blott avbruten då hon får Herrens lekamen, hennes enda föda under denna tid. »Ju mer de stärktes till anden, dess mer försvagades de till kroppen», säger berättaren³. Sträng askes och botgöringar hörde

¹ *AS Juni IV* 270—454. *PETRI DE DACIA Uita Christinae Stumbelen-sis* ed. J. Paulson. Jfr RENAN, *Une idylle monacale au XIIIe siècle: Christine de Stommeln*, i *Revue des deux Mondes* 1880, mai—juin s. 275—294; SCHÜCK, *Ett helgon* i *NT* 1893 s. 307—25; J. PAULSON, *Om Jülicherhandskriften till Petrus de Dacia*, och *In tertiam partem libri Juliacensis annotationes*.

² *PRE*³ XI 225—7. HAUCK IV 892 f.

³ Jacob av Vitry (en lärd munk, sedermera biskop av Acco och kardinal, † 1240) i Prologen till en levnadsteckning över beginen Maria av Oegnies i *AS Juni IV* 636—666. Jfr PRÉGER I 53—69.

till saken. Himmelska syner omtalas ofta. Den religiösa ingrediensen är framför allt annat tanken på den sälla gemenskapen med Kristus brudgummen, upplevd i extasen — grundtanken från Bernhards predikningar över Höga Visan.

Beginväsendet spred sig mycket snart över Tyskland, samtidigt med att tiggarrordnarne från 1220-talet kommo söderifrån, och fram emot mitten av 1200-talet möter man också den extatiska väckelsen på en mängd olika punkter. I nya anstalter och i växlande former räcker den så tämligen Medeltiden ut.

Mot denna bakgrund få vi tydligen se Kristinas liv och erfarenheter. När hon var 10 år, heter det, såg hon i drömmen Kristus som en skön yngling komma till henne och säga: Giv mig din tro! Sedan dess drogs hon till det världsförsakande livet, och till sist blev längtan henne för stark, så att hon 13-årig rymde till Köln och slöt sig till beginerna där¹. Under de 4 år hon, sysselsatt med stränga botövningar, vistades hos dem, märker man redan begynnelsen till samma företeelser, som vi sedan känna så väl till genom Petrus' beskrivningar och de för hans räkning avfattade berättelserna: dels saliga extatiska tillstånd, dels fruktansvärda demoniska anfäktelser.

Det rent patologiska underlaget för dessa tillstånd faller genast och grellt i ögonen. För en medicinsk undersökning finnes här rikligt material, vare sig nu en läkare skulle kalla sjukdomen för fallandesot, såsom beginerna i Köln i början gjorde², eller för något annat.

Såsom redan nämnts, fördela sig de ifrågavarande företeelserna på två jämnlöpande serier, en mörk och en ljus: djävulens anfäktelser och Guds nådebevis. Först ett par exempel ur den förra serien³. Vid Petrus' första besök i Stumbelen strax före jul 1267 blir han vittne till, huru djävulen 7 gånger kastar omkull henne, så att hon våldsamt slår emot väggen eller en kista, som stod bredvid henne. Det bryter fram sår på hennes fötter, och djävulen driver in i hennes kropp en spik, vilken hon sedan lämnar åt Petrus, som finner den ännu varm och våt av blod⁴. — En annan gång, på sommaren 1268, finner man henne medvetslös i en damm med smutsigt vatten, dit djävulen kastat henne. Hon beskriver

¹ *Uita* s. 109 f.

² a. a. s. 111 f.

³ Jfr utförliga skildringar i Schück, *Ett helgon*.

⁴ *Uita* s. 3—8.

efteråt förloppet: hon hade känt sig ängslig och orolig, gripit sig an med husliga sysslor för att förjaga oron, slutligen böjt knä i bön. Då hade hon tyckt sig se ett svart moln draga in genom dörren i stugan och komma över hennes huvud. Sedan minns hon intet mer, förrän hon befann sig liggande på sängen, dit man burit in henne efter att ha dragit upp henne ur dammen¹. — Under advent samma år pinas hon med att djävulen ideligen kastar smuts på henne under en otäck stank, och munkar och beginer som vaka med henne de hemska vinternätterna, få ock sin del av smutskastningen².

Med sådant. följa ofta anfäktelser av andlig art. Under den senast omtalade hemsökelsen hånar djävulen henne: »Var är nu din Gud?» och vill driva henne till förnekelse: »Erkänn nu då, att jag är din gud, eftersom jag kan göra med dig vad jag vill!»³ En annan gång uppmanar djävulen i ett helgons gestalt henne att begå självmord: det är Guds vilja, att hon skall taga sitt liv, och hon skall då komma till himlen; och så ansättes hon under ett halvt års tid beständigt av självmordstankar.⁴ Eller hon får natt efter natt besök av djävulen i gestalten av en fruktad rövare, som med böner och hotelser söker förmå henne att följa honom.⁵ Eller hon frestas att tvivla på verkligheten av Kristi lidande: djävulen viskar henne i örat, att berättelsen därom inte är sann, och när hon kommer i kyrkan och får se den korsfästes bild, tänker hon: detta är bara en målning; den föreställer ingenting verkligt. Mycket bedrövad över dessa tankar, kan hon dock icke frigöra sig från dem under hela fastlagen.⁶

Emellan sådana perioder kan det komma motsatta erfarenheter, ljusa syner och hänryckningar. Petrus ger oss goda beskrivningar även på sådana. En dag — det var första söndagen i fastan, den 26 febr. 1268 —, då Petrus, en annan munk samt Kristina voro inbjudna till en måltid hos prästen i Stumbelen, hände det efter måltiden, att någon i sällskapet började på latin och tyska sjunga Bernhards hymn *Jesu dulcis memoria*, som i smältande tonfall

¹ a. a. s. 31, 36 f.

² a. a. s. 39—55.

³ a. a. s. 53.

⁴ a. a. s. 112—3.

⁵ a. a. s. 126 ff.

⁶ a. a. s. 121—2.

prisar det ljuva namnet Jesus¹. Då råkade Kristina i sådan hänryckning, att hon blev fullständigt känslolös och stel i hela kroppen och icke visade något livstecken — man kunde ej ens märka, att hon andades. Så satt hon nedböjd på en pall med ansikte och händer betäckta i 3 eller 4 timmars tid. Därefter drog hon en djup suck, och man kunde åter märka, att hon andades, först långsamt, sedan som en vanlig människa. Så började hon viska enstaka ord: »du älskade», »du käre», »min brudgum», och visade tydliga tecken till stor glädje och sällhet. Så småningom blevo orden mera sammanhängande, och man hörde henne uppsända innerliga böner med tack och lov för brudgummens oändliga godhet, med bekännelse av egen ringhet och till sist med ymnig gråt över hennes många lidanden. Sedan började hon bedja för andra, för sina vänner och välgörare och för sina ovänner. Först på detta stadium tyckte sig Petrus märka, att hon drevs av vanligt mänskligt förstånd och naturliga känslor; sådant som detta hade han hört förr, medan allt det föregående för honom var nytt och underbart. Därpå började hon svara på frågor och vara som en vanlig människa; nämnde då ej vad som passerat och ville ogärna, att man talade om det. Extasen var över för den gången.²

Sådana hänryckningar komma särskilt då hon gått till nattvarden; hon kan då ligga hela dagen i detta extatiska tillstånd³. Ibland inträffar detta i kyrkan; efter nattvardsgången faller hon ned i bedjande ställning bakom altaret och blir kvar medvetslös i denna ställning ända till kvällen, så att man stänger kyrkan och går sin väg för att återfinna henne i samma tillstånd, då man återkommer till vespern.⁴

Det är en iakttagelse, som äfven Petrus gjort,⁵ att de kroppsliga fenomenen kunna vara väsentligen lika vid anfall tillhörande den ljusa och den mörka serien: då man tar upp henne ur dammen, dit djävulen kastat henne, är hennes vanmaktstillstånd det samma som vid den ovan beskrivna extasen (enda skillnaden är, att hennes kropp ej känns styv, med det gör den inte heller beständigt under en ljus extas)⁶.

¹ Förebild till Sv. Ps. 157.

² *Uita* s. 11—13.

³ a. a. s. 47 f., 55.

⁴ a. a. s. 26, 37 f.

⁵ a. a. s. 31 f.

⁶ a. a. s. 34 f.

Hos Kristina som hos de flesta av hennes själsfränder gruppera sig de mystiska erfarenheterna gärna efter kyrkoårets tider. Mest karaktäristiska äro påskerfarenheterna, som återkomma tämligen lika år efter år. De kulminera i den företeelse, som man är van att kalla stigmatisering. Detta betyder hos Kristina således icke, såsom hos Franciskus, en enstaka händelse, som bildar en sorts höjdpunkt i det mystiska livet, utan en företeelse, som återkom varje påsk¹ i samband med det intensiva fördjupande i begrundandet av Kristi lidande, som högtiden medförde.

Första gången Kristi lidandes märken visade sig på hennes kropp var långfredagen 1268. Påskafton kom Petrus ut till Stumbelen, fick höra vad som skett, såg hennes ansikte blåblekt såsom av slag och märkena i händerna (ett runt sår på insidan av handen, där huden var borta, och ett motsvarande märke på utsidan), vilka voro kvar i 8 dagar, fast de småningom minskades. — Nästa påsk kom han på skärtorsdagen för att få vara med om alltsammans. Hon hade den dagen gått till nattvarden och därefter, som så ofta, fallit i extas i kyrkan. Efter aftongudstjänsten förde hennes fader hem henne, då hon av svaghet inte kunde gå. Även under natten låg hon, enligt vad de hos henne vakande kvinnorna sedan berättade för Petrus, i en viss extas, i det att hennes hjärta var så upptaget av Kristi lidande, att hon ej svarade på några frågor, utan de få ord hon yttrade endast kretsade omkring detta ämne. Hela långfredagen låg hon i sin dvala, stel och orörlig på vanligt sätt. Vid middagstiden lyfte en av kvinnorna försiktigt på ett hörn av täcket, och man fann då på högra foten ett öppet, blödande sår. På kvällen avtäckte man främre delen av hennes huvud och fann där likaledes ett blödande sår. Händernas sårmärken såg Petrus tydligt under den vecka, han efter påsk stannade i byn, och kvinnorna berättade honom, att de på hennes underkläder funnit en fläck av en hands storlek, genomdränkt av blod från sidosåret. Påskaftons kväll var hon jublande glad. Påskdagen fördes hon till kyrkan sittande till häst, då hon ej kunde gå på sina såriga fötter, tog åter nattvarden och låg största delen av dagen i extas. — Övriga år, om vilka vi ha några meddelanden, synes gången ha varit ungefär densamma: skärtorsdagsnatt

¹ 1268: *Uita* s. 18—23, 122 f. — 1269: a. a. s. 57—64. — 1270: a. a. s. 105. — 1272: a. a. s. 141. — 1280: a. a. s. 181. — 1282: *AS*, anf. del, *lib.* IV 7 (slutet). — 1285: *AS lib.* IV 18 (slutet).

ångest som för döden, en sorts smärtsam extas, på långfredagen bryta såren fram, påskdagen hänryckning och stort jubel. Sår- märkena synas för varje gång rätt snart ha gått bort igen.

Kristinas religionspsykologiska säregenhet är den typiska extatikerns, blott att hos henne det patologiska momentet är så starkt, att det åter och åter hotar att överväldiga henne och spränga hennes livs medvetna samling kring det religiösa. En hel serie av de abnorma företeelserna kunna ej religiöst inordnas; de bli anfäktelser, som måste lidas och genomkämpas. I hennes mycket enkla religiösa tankevärld framträder vid sidan av Kristus brudgummen också starkt Kristus den lidande, med vilken hon vid påsk likgestaltas i en mörk, ångestfylld extas, som efterlämnar stig- merna. I detta drag, passionsmystiken, som vid tiden omkr. 1300 slår igenom i kristenheten,¹ igenkänna vi Franciskus' inflytande.

Petrus de Dacia² är icke mystiker av erfarenhet — en brist, som han är väl medveten om —, men han ger oss ett ypperligt exempel på, hur en religiös totalåskådning gestaltar sig, då extasen står som det religiösa livets medelpunkt. Och dessutom har han för oss det intresset, att han överfört den mystiska väckelsen till svenska nunne- och beginkretsar.

Petrus' levnadshistoria är bekant och snart berättad. Född på Gotland sannoligt på 1230-talet, ingick han i dominikanerorden och fick fullborda sina studier vid dess högskolor (*studia generalia*) i Köln 1266—69 och i Paris 1269—70. På det förra stället hörde han Albert den store,³ på det senare Thomas av Aquino. Hemkommen till Sverige 1271, blev han lektor i klostret i Skeninge och var under senare delen av 1270-talet förflyttad till Västerås. Efter en ny resa till Köln 1279 tjänstgjorde han mest i Visby, först som lektor, sedermera som prior, och dog där på våren 1288.

Det arbete, varur vi känna hans åskådningar, är hans *Uita Christinae Stumbelensis*, en ofullbordad samling av anteckningar och brev rörande Kristina. Det vittnar inte om något mera självständigt teoretiskt intresse, men däremot om en varm och innerlig känsla, stundom stegrad till glödande hänförelse, stundom åter för- lorande sig i konstlade och sökta retoriska vändningar. Av den

¹ E. MÂLE, *L'art religieux de la fin du moyen âge en France* 75—82; HOLMQUIST, *Medeltidens kyrkohistoria* 304 f.

² Se litteraturen till Kristina av Stumbelen. Jfr vidare SCHÜCK, *ISLH*² 165—170 och BARONNE DE WEDEL-JARLSBERG, *Une page de l'histoire des frères-prêcheurs* 222—232.

teologiska lärdom, han inhämtat, är det tydligen de bernhardinska och viktorinska tankarna, som gripit honom mest. Betecknande är listan på de auktorer han citerar: jämte Ptolemeus och Boetius är det Augustinus, Hieronymus, Chrysostomus, Dionysius, Damascenus, Scotus Erigena, Bernhard och Richard av St. Victor. Kölnhögskolans främste lärare på hans tid, Albert den store, företrädde jämte den »modärna» dominikanska skolastiken även den mystiska strömningen i viktorinernas anda, bl. a. genom sin kommentar till Areopagiten; hans lilla skrift *De adherendo Deo* uppehåller sig mest vid själens utblottande på alla sinnesbilder och begär för att med det rena intellektet och viljan uppstiga till föreningen med det rena gudomliga varat, men känner och rekommenderar också den kontemplativa Kristuskärlekens väg till detta mål (Kap. 12).¹ Denna väg är det, som Petrus särskilt älskar; i Höga Visan lever hans fromhet, och jämte hans läggning har framför allt också hans beröring med Kristina visat honom åt detta håll.

Enligt Augustinus finns det, säger Petrus på ett ställe,² tre slags goda ting, de timliga, de andliga och de eviga. Lägst stå kroppens och tidens goda ting, vilka äro ringa och förgängliga och för sin bristfällighets skull snarare kunna kallas falska och skadliga. Vi må därför lyfta vår åtrå upp till det andliga goda, dygderna, den Helige Andes gåvor och nådens hugsvalelser i hjärtat, vilka äro den enda väg, på vilken man kommer från det timliga till det eviga. Men av dessa andliga gåvor stå de, som tillhöra det kontemplativa livet, framför dem, som tillhöra det aktiva, emedan de senare förgå med de timliga tingen, de förra åter förbliva med de eviga. Alltså kallar man med rätta det kontemplativa livet för den bästa delen; aposteln säger ju också, att kärleken är större än tron och hoppet, ty den återvänder aldrig. »Låtom oss därför med brinnande åtrå och beständig iver hängiva oss åt kärleken och det kontemplativa livets övningar eller snarare nöjen,³ såsom det närvarande och det eviga livets högsta gåvor»!

På ett annat ställe⁴ försöker han att ge ett slags extasens teori. Det heter där: Gud skapade den förnuftige anden till sin avbild

¹ Skriften finns på Uppsala Univ.-Bibl. i en inkunabel utan tryckort och årtal (tryckt hos J. Zainer i Ulm 1473), innehållande skrifter av Torquemada, Gerson m. fl. och förut tillhörig jesuitkollegiet i Braunsberg. Jfr PREGER I 265 ff.

² *Uita* s. 211 f. (*Ep.* 32.)

³ *exercitiis uel potius oculis.*

⁴ a. a. s. 94 f. (*Ep.* 10.)

och förenade den i ett sådant vänskapsband med jordens stoft — d. v. s. kroppen —, att den icke vill skiljas därifrån i än så stort elände; men nu — i extasen — liksom glömmer han sitt föregående verk och lockar till sig anden med sin ljuvlighet, så att den glömmer ej blott kroppen utan även sig själv och aktar allt såsom avskräde för att vinna Kristus. O ljuvaste Jesus, våldsammaste kärlek och älskare! Vill du upplösa det, som på förnuftigt sätt är sammanfogat? Nej, svarar han, utan med detta medel vill jag genom anden omvända och draga till mig kroppen, vars sinnen från ungdomen äro benägna till det onda, för att den må mista smaken för det köttsliga efter att ha smakat min Ande. Så skall en gång både kroppen och anden var på sitt sätt saliggöras och förvandlas i Gud, och den mänskliga naturen — enligt Scotus Erigenas ord — förenad med Gud genomstrålas av honom, såsom luften, upplyst av solen, synes vara idel ljus.

De hänförda skildringarna av själens umgänge med Kristus ligga honom emellertid närmare än teoretiska utredningar. Här ett par exempel.¹ Det är skrivet: Gud är kärleken, och den, som förbliver i kärleken, förbliver i Gud och Gud i honom. Här är Gud både själens gäst och dess boning. »Ty åt den, som förbliver i kärleken, giver Gud sig själv såsom boning och begär å andra sidan härbärge i honom. O saliga förtrolighet, o ljuva närhet, där Gud mottager och mottages! Salig den gäst, som mottager och mottages! Och för att antyda den högsta förtrolighet sägas båda vara på en gång mottagande och mottagna, Gud och hans vän, emedan båda älska och älskas.» Litet längre fram vänder han sig direkt till Kristina. »Käraste Kristina, Kristi brud, låt mig få tala med dig för en stund! Säg mig, jag ber dig, var är du, när du icke ens har något medvetande om dig själv? Jag tror, att du icke vet, om du är i kroppen eller utom kroppen; ja, vad mer är: jag vet, att du icke vet, om du är i världen eller utom världen. O du ljuvaste, för vilken världen är för trång och oren att bebo, var skall jag söka och var skall jag finna dig, för vilken hela skapelsens vidd är för trång och ligger föraktad liksom under dina fötter; dess höjd synes kort och förgänglig, dess längd, hur stor den än är, skattas ringa och föraktlig, och hela dess skönhet kännes bitter, dess ljuvhet bedräglig. Om du i allt detta icke finner någon plats, där din hängivenhets fot kan vila, utan din själ går utom sig själv bort från och över allt detta — säg mig, var vilar du då om

¹ a. a. s. 77 ff. (*Ep.* 5.)

middagen och för din hjord i bet?¹ O käraste, ehuru du då icke vet, om du är i kroppen eller utom kroppen, är jag dock viss på, att du vet, om du är i Gud eller utom Gud. Måne icke, du käraste, din själ då är mera förbunden med Gud än med sin egen kropp, så att hon vet sig vara i honom, men icke vet sig vara i kroppen? Jo förvisso. Därför säger ock Bernhard: själen är verkligare där, varest hon älskar, än där, varest hon andas.² Och enligt Dionysius säger den store Paulus efter att ha upplevat extasen: jag lever, men icke längre jag, utan Kristus lever i mig. Käraste, då du känner Kristus och icke känner dig själv, skulle jag vilja höra, om du lever eller Kristus lever i dig. Såsom mig tyckes, lever du visserligen, men icke du, utan Kristus i dig, emedan du icke lever på mänskligt sätt utan på Kristi sätt, ja icke ditt liv utan Kristi liv. Och detta är livens liv, det liv som är värt att leva, bättre än alla liv, så ljuvt, att det naturliga livet ej förnimmes; så kraftigt, att, då det råder, alla sinnen sättas ur verksamhet; så tryggt, att intet då kan injaga fruktan; så bestående, att dess längd eller korthet ej kan urskiljas. Ty detta liv är fast och förblivande i evighet, och är det bästa livet enligt den vise».

En annan gång³ säger Kristina, att en klar dag gått upp för henne. »Vad är det för en dag?» frågar Petrus, »vilken sol är det, som åstadkommer den? På vilken himmel går den upp? Vilken jord upplyser den? Jag talar efter mitt ringa förstånd. Med denna dag förstår jag den älskades närvaro, solen är hans väsen, himlen den rättfärdiges själ eller medvetande, jorden de yttre sinnenas femfaldiga verkstad. Och denna dags verk eller nytta tolkar jag såsom förståendet av inre hemligheter, överflöd av goda gärningar och hjärtats innersta glädje.»

Att denna hjärtats tröst endast kan komma från Gud, bevisar han på följande sätt.⁴ »Det är tydligt, att den icke är av köttet, ty vid den köttsliga förnöjelsen eller trösten skärpas och eggas köttets sinnen i köttslig riktning. Den synes icke heller vara av världen, ty vid den världsliga trösten äro kroppens sinnen upptagna och splittrade, och ju mer de fördelas på flera ting, dess mer försvagas de med avseende på vart och ett. Och minst av allt

¹ *Ubi in meridie cubetis et pascatis?* Höga Visan 1: 7.

² *Anima verius est ubi amat quam ubi animat.*

³ *Uita* s. 91 f. (*Ep.* 9.)

⁴ a. a. s. 93 (*Ep.* 10.)

synes den vara av djävulen — om överhuvudtaget någon tröst bör sägas vara av honom —, ty vid hans gärningar förföras och bedragas sinnena. Där alltså sinnena slappas i sin naturliga verksamhet, är det tydligt, att köttets förnöjelse icke härskar; där sinnena samlas från det mångahanda till ett, där råder icke världens tröst; där sinnena icke bedragas, utan upplyftas mot det gudomliga och övernaturliga, där är tydligen icke en djävulens frestelse, utan snarare en gudomlig nådegåva».

Sådana och liknande ting är det Petrus uppbygger Kristina med i sina brev. Och i samtalen med henne och de andliga föredrag, han håller för den fromma kretsen i Stumbelen, behandlar han samma ämnen: kontemperationens grader enligt Richard av St. Victor, Guds ljuvlighet, kärleken till Gud och kontemperationen, den andliga glädjen,¹ och kommer också, liksom i breven, ofta in på skildringar av de himmelska tingen, vare sig det nu gäller himmelens storlek, serafernas egenskaper eller en utläggning av texten: »Ett gott mått, väl stoppat, skakat och överflödande, skall man giva i edert sköte».² Ej underligt, att han efteråt om dessa samtal säger: »Vi berusade oss av Guds hus' rika håvor och drucko av sällhetens flöden».³

Så har ju också den extatiska hänförelsen sin fransida. Brudgummen går bort. Då »höras djupa suckar, tårar gjutas i strömmar, försakelser och vakor, böner och späkningar hopas, för att han, om möjligt, på det sättet må bevekas till barmhärtighet och komma tillbaka».⁴

Men detta koncentrerande av hela religionen till kontemperationens erfarenhet medför ett problem, som vi icke sällan finna Petrus invecklad i. Om man inte har några sådana erfarenheter att hänvisa till, hur går det då? Och nu är detta just hans eget fall. Han noterar flitigt sina känslors stigande och fallande, men facit blir alltid till sist, att han med bedrövelse finner sig kall och torr. Så i ett av breven från hans Paristid,⁵ där han beskriver, huru dock ibland, om än för en sällsynt stund, ett kort ögonblick, det »ljusnar en klarare dag, fläktar en friskare vind, glänser en gladare sol, kännes en ljuvare hjärtats värme — i synnerhet då

¹ a. a. s. 24, 62, 156.

² a. a. s. 25, 16, 152. Jfr t. ex. s. 145 ff. (*Ep.* 20), 231 f. (*Ep.* 41.)

³ a. a. s. 66 (*Ep.* 1.)

⁴ a. a. s. 99 (*Ep.* 10.)

⁵ a. a. s. 104 f. (*Ep.* 15.)

rättfärdighetens sol mellan mina händer snarare beröras och hanteras än uppgår». Han dröjer ännu en stund vid detta ljusare minne, men sedan — ack, vad har jag sagt! Allt detta har gått förbi som en skugga och knappt lämnat minnet efter sig.

Verklig extas har han aldrig smakat. Därtill är han ovärdig. Han har inte något, som kan locka brudgummen, inte den renhet och kärlek och hängifvenhet, den beständiga och brinnande bön, den höga kontemplation, som gör ett hjärta likt en doftande trädgård, dit den älskade gärna stiger ned bland liljorna.¹ Han känner och begråter sin lättja, sin försumlighet, sina synders mängd.² Han får försöka resignera. En gång³ anmärker han, att Kristina i sina brev, när hon börjar tala om den älskade, så snart slutar igen, då han ville höra något mera och väntade sig något riktigt stort. Han tänker sig detta bero på, att det högsta är en hemlighet mellan Kristus och själen: »min älskade är för mig, och jag för honom».⁴ Men vad är han då för dig och du för honom? O hur gärna jag skulle vilja läsa därom! Och om jag ändå skulle kunna få erfara det!⁵ Men — då jag känner min begränsning och vet, att det är förbjudet för en oren att beträda det heliga, och att den himmelska hemligheten ej får röjas för ovärdiga, och att det är föreskrivet, att den, som oförsynt tränger sig in, skall utkastas i det yttersta mörkret, så vill jag hellre leva trygg i min fattigdom än eftersträva ting, som äro mig främmande och för höga, och så med skam utkastas.

Men en sådan resignation är nog endast en övergående stämning, den kan ej vara hans sista ord. Han är i själva verket alls icke »trygg i sin fattigdom», utan ivrigt angelägen om att skaffa garantier, som skola täcka den betänkliga bristen i hans liv och betrygga åt honom salighetens besittning. Och ur denna synpunkt är det stora faktum i hans liv det, att han har kommit i beröring med Kristina. Det är bekant, med vilken hänförelse han ännu efter 11 år beskriver sitt första möte med henne, vilket han betecknar som gryningen till ett nytt liv för honom. Hon får för honom icke blott betydelsen av ett stort föredöme, som kan uppbygga honom och övervinna hans tvivel, och genom vars fromhet

¹ a. a. s. 96 (*Ep.* 10.)

² a. a. s. 105 (*Ep.* 15.)

³ a. a. s. 88 f. (*Ep.* 9.)

⁴ Höga visan 2: 16.

⁵ *O utinam et utinam sentire daretur!*

han kan eldas och ryckas upp ur den tröghet, som från barn-
domen nedtryckt honom — såsom han säger i inledningen till sin
bok.¹ Utan hon rycker för honom i själva verket upp till ställ-
ningen av en medlarinna, vars förtjänster och förböner skola för
honom öppna himmelens port.

Det finns många uttalanden, som gå i denna riktning. Han
har i Paris fått meddelanden om hennes anfäktelser; han skriver
tillbaka² och säger, att dessa underrättelser ha injagat skräck hos
honom. Ty om de, som Herren älskar, få utstå sådant, hur skall
det då gå med syndarne, »till vilkas antal jag sörjer över att jag
hört och fruktar, att jag ännu hör. O älskade, du ljuvaste, jag
ber dig, hav medlidande med mig olycklige, och underlåt icke att
åtminstone undanrycka mig från helvetets port, att jag icke utan
att ana något försjunker i avgrunden, där ingen förlossning finnes,
och du sedan förgäves begär förlåtelse för mig, då nådetiden är
utlupen. Käraste, denna min bön är icke låtsad eller bildligt
menad, utan fullt avsiktlig och allvarligt övervägd».³

En annan gång⁴ har han givit sin längtan efter kontempla-
tionens sötma fria tyglar — men allt detta, som han förgäves läng-
tar efter, det har ju hon: vore det inte förklarligt, om han grepes
av avund mot henne, den lyckliga, som tagit brudgummen ifrån
honom? O nej, han förtjänar inte en sådan nåd, hans yngre
syster är skönare, det är med rätta, som hon föredrages framför
honom. Men då vill han åtminstone bliva hennes förtrogne, längta
med henne, bedja brudgummen att besöka henne. Hon skall då
i stället tänka på honom i sin lycka och bedja sin älskade att föra
honom ut ur detta ledans och mödans, landsflyktens och smärtans
fängelse, där han hålles fången i denna dödens kropp.

Vid hans besök i Stumbelen 1270 på hemresan från Paris
omtalar Kristina för honom den uppenbarelse hon fått vid deras
första möte, varigenom Gud själv från början likasom sanktionerat de-
ras vänskap. Han tackar Gud under tårar och utbrister, när han
många år efteråt nedskriver händelsen: »Hur skulle jag kunnat annat
än bliva tröstad genom vänskapen med Kristina, som Kristus själv
utvalt till sin brud och begåvat med en så härlig och tydlig pant

¹ *Uita* s. 2.

² a. a. s. 88 (*Ep.* 8.)

³ *Hoc non fecte neque figuraliter rogo, sed ex intencione plena et deliberacione seriosa.*

⁴ a. a. s. 95 ff. (*Ep.* 10.)

på sin kärlek?¹ Ty ehuru jag insåg, att allt detta vida övergick mina förtjänster, hoppades jag dock och hoppas ännu att genom Kristina, Kristi vännina, kunna erhålla både syndernas förlåtelse och nåd att öva goda gärningar».²

Han uppkastar en gång³ frågan, vad det är han älskar, då han älskar henne. Svaret blir: gudomens bild utpräglad i henne. »Det är alltså Gud och Guds gåvor, som jag älskar i dig, men det är även dig och dina dygdiga gärningar, som jag älskar i Gud. Då alltså i båda fall Gud är orsaken till min böjelse, kan jag, då jag älskar, icke skilja Gud från dig, liksom, då jag tänker och känner, icke heller dig från Gud; ty jag bekänner, att du är så förbunden med Gud i mitt hjärta, att det sällan eller nästan aldrig händer att jag minnes dig utan en innerlig tanke på Gud; och knappast någonsin tänker jag på Gud utan att det ljuva minnet av dig träder fram för mig. Du är alltså en väckelse för mitt hjärta att söka Gud, en genväg att finna honom, en eggelse att kvarhålla honom och en tröst att åtnjuta honom». Kärleken till henne är för honom som en stege, i det han hoppas och åstundar att genom hennes förtjänster dag för dag stiga allt högre i kärlek till Gud, tills de omsider få mötas för att skåda Gud, deras längtans mål. — På ett annat ställe⁴ säger han, att då han frågat sitt hjärtas önsknings, vad deras mål är, ha de enhälligt svarat: Kristus. Och på den vidare frågan, genom vilket medel de hoppades nå fram till honom, ha de efter noggrant övervägande och, som det syntes, mycken tvekan och även många misstag slutligen, upplysta som genom en syn, svarat: genom Kristi brud Kristina. Hela hans inre har alltså förklarat henne vara en rak och säker väg till Kristus.

Ett exempel på ett särskilt tillfälle, då han anropar hennes bemedling, ha vi i ett brev, skrivet från Halmstad under hans hemresa i jan. 1271.⁵ Då säger han sig sällan eller aldrig ha bättre behövt hennes förböner. Han ber henne för Guds skull utverka åt honom tålamod i resans yttre vedermödor. Och även hans inre ställning är bedrövlig: han har aldrig så lång tid känt Gud så långt borta ifrån sig. Han antyder begångna synder och ber henne

¹ Det är sårmärkena, som åsyftas.

² a. a. s. 107 f.

³ a. a. s. 143 ff. (*Ep.* 20.)

⁴ a. a. s. 164 (*Ep.* 24.)

⁵ a. a. s. 229 ff. (*Ep.* 40.)

att träget och hängivet bedja Gud, att han måtte utplåna hans brister i evig glömska.

Om alltså Petrus för sin egen del oftast synes basera sin frälsningsvisshet på Kristina och hennes förbön, så saknar han dock inte andra tankegångar. Så i ett av de sista brev, som finnas bevarade av honom¹, där han, efter att ungefär på sedvanligt sätt ha tecknat kontemperationens försmak av den eviga saligheten och prisat dem lyckliga, som nått dylika erfarenheter, fortsätter: Men ehuru allt detta är stort och beskåres de store, så är dock ett framför allt detta nödvändigt, vilket Herren angivit såsom den bästa delen. Och det är, att icke blott använda världen till tjänst, utan förakta den; icke blott icke glädjas åt detta livet, utan avsky det; icke blott beskåda de himmelska tingen, utan överskridande dem hava sin fröjd endast i himlarnas Herre. Allt detta i motsats till världsmänniskorna, vilkas ytliga strävanden och fåfänga möda sedan tecknas. — Här är det alltså munklivets världsförsakelse, som skjutes fram även gent emot kontemperationens endast för ett fåtal tillgängliga höjder såsom dock till sist det nödvändigaste. Anstaltkyrkan förekommer aldrig hos Petrus i detta sammanhang — karaktäristiskt nog för den utpräglade mystikern. —

Vi ha sett nog och övernog av exempel på, hurusom Kristus för Petrus framför allt är själens brudgum. Passionsmystiken står däremot hos honom mera i skuggan. Dock har Kristina gjort även den levande för honom. Han omtalar², huru han efter att ha sett sårmärket i hennes hand blev mera förtrogen med meditationen på korset och den korsfäste, och huru åsynen av hennes blåbleka ansikte vid hans första påsk i Stumbelen väckte en underbar medkänsla med den lidande Kristus, så att intet sett eller hört, läst eller skrivet någonsin förut så genomträngt hans hjärta och däri så djupt inpräglat Kristi lidande. Men i hans brev finns knappt någon enda häntydning på dessa tankar, och man torde därför ha rättighet att anta, att de hos honom aldrig slagit igenom i samma grad som brudmystiken. Lidandestecknen, stigmerna, äro för honom brudens bröllopsdräkt³.

För att få Petrus' Kristusbild fullständig böra vi också omnämna ett ställe, där han för ett ögonblick närmar sig en evangelisk uppfattning av Kristus. Det sker i ett sammanhang, där man

¹ a. a. s. 213 ff. (*Ep.* 33.)

² a. a. s. 16, 19 f.

³ a. a. s. 80.

snarast kan vänta sig något sådant under Medeltiden, nämligen i ett tröstebrev¹. »Käraste», skriver han, »emedan tanken på lönen minskar olyckans våldsamhet; emedan vi veta, att denna tidens lidanden äro att akta för intet emot skulden, som förlåtes, nåden, som ingjutes, och härligheten, som utlovas; och emedan vår nuvarande bedrövelse, som är kort och lätt, i oss verkar i översvinneligt mått en evig fullvikt av härlighet: därför låtom oss vidga och rena vårt hjärta till att begrunda Guds välgärningar, betrakta de saligas lön och beskåda de heligas närvaro och den eviga trösten. Vem kan någonsin värdigt betänka, förtälja och vörda Guds frikostighet, genom vilken han givit oss den enfödde som ett mönster i umgängelsen, en förebild i handlingen, en lärare i visdom, en uppväckare av kärlek, en anledning och orsak till tröst, priset för vår återlösning och gåvan, varmed vi skola belönas? Käraste, låtom oss härav eggas till brinnande kärlek, till ett värdigt liv, till ståndaktighet och till hängivenhet för det som är rent och heligt, att vi må vara så till sinnes som Kristus Jesus var, vilken genom lidandets bitterhet nådde härliggörelsens triumf. Låtom oss lyfta våra ögon upp mot det himmelska Jerusalem, som är fritt från all skuld och allt elände, där ingen vederböda mera är och ingen sällhet saknas, utan den inre och eviga glädjen överflödar. Låtom oss också betänka de nuvarande hugsvalelserna, som, ehuru de i förhållande till den kommande sällheten äro små, dock av hjärtans grund fröjda själen och den inre människan, enligt ordet: 'min själ skall jubla i Herren'; och icke blott det, utan även 'alla mina ben skola säga: Herre, vem är som du?'» — Här få de nuvarande hugsvalelserna dock en ganska blygsam plats i förhållande till tankarna på den Guds nåd, varmed han givit oss sin Son, och som gör det möjligt för oss att hoppas på den kommande lönen. —

Efter hemkomsten från sin studietid i utlandet blev Petrus medelpunkt för en krets av kvinnliga mystiker i Sverige. De utförligaste underrättelserna härom få vi i ett av hans brev, skrivet ungefär vid mitten av 1270-talet². Det heter där, att Herren tröstat honom genom några fromma kvinnor, av vilka somliga bära dominikanernas, andra beginernas, andra åter världslig dräkt. En av dem är 72 år och har lidit mycket och fått av Herren många nådebevis, Hon kunde i 4^{1/2} år aldrig ligga, utan satt och gick något

¹ a. a. s. 220 f. (*Ep.* 36.)

² *Ep.* 37, s. 222 f.

litet. Hon åt därunder endast två gånger i veckan och då endast vatten och bröd i små kvantiteter. En annan av dessa hans döttrar har en underbar nåd av Gud och många uppenbarelser. Hon avhåller sig beständigt från kött, dricker sällan öl och äter ännu mer sällan mjölkmat. Hon är varje fredag i extas från midnatt till vesper; hon har även understundom stigmata och bär på sin kropp många tecken på Kristi lidande. När hon är frisk, är hon beständigt klädd i tagelskjorta, utom på festdagar. Hon är mycket ofta i bön och kontemplation och är också mycket ivrig att ge allmosor och tjäna de fattiga. Han har berättat för henne om Kristina, och hon är mycket intagen i henne, kallar henne sin syster och önskar, att de tre en gång skola få råkas.

Denna Kristinas svenska syster är med säkerhet identisk med den högättade kvinna, Ingrid Elofsdotter, som senare under benämningen Ingrid av Skeninge i Sverige gällde som ett helgon, om än aldrig kanoniserad. Av det anförda brevet framgår tydligt, att beröringen med den omtalade fromma kretsen tillhör Petrus' Skeningetid; han beklagar sig just över att nu ha blivit skild från den genom sin förflyttning till en annan, avlägsen ort¹. I ett annat, av Petrus den 22/8 1281 skrivet brev² från *frater iohannes de ordine milicie cristi*, d. v. s. svärdsriddaren Johan Elofsson³, till Kristina få vi veta, att avsändarens båda systrar Ingrid (vars namn icke heller här nämnes) och den numera avlidna Kristina varit de första kvinnor i Sverige, som antagit dominikanerdräkt, och sedan ensamma burit den i mer än 10 år. Nu håller ett kloster på att grundas, och dit inbjuder Johan enträget Kristina för att hon må bliva honom i sin namnes, hans döda systers, ställe, och för att Guds ära i hans fädernesland må ökas genom hennes ankomst⁴. Om grundandet av detta Sveriges första dominikaner-

¹ Att denna ort är Västerås, framgår därav, att han i *Ep.* 31 s. 210 (från omkr. 1278) tituleras *prior insulensis*, vilket betyder prior i Västerås (i svartbrödraklostret på »Ön» vid Svartåns utlopp; se K. H. KARLSSONS register till *DS* I—II, s. 68), samt att han 1279 anträder sin utrikes resa från »Westra-ros» (s. 151).

² *Ep.* 46 s. 236 ff.

³ Om dennes släkt se K. H. KARLSSON, *Peter Andersson (»till Mohamar») och hans släkt* i *Sv. Autografsällsk. tidskr.* I 244—6. Johan var far till Birger Perssons första fru Ingeborg † 1295.

⁴ *spero, quod honor dei in patria mea poterit augmentari per uestrum aduentum.*

nunnekloster i Skeninge meddelas i detta och ett annat brev¹ flera detaljer. Johan och hans broder Andreas ha donerat jord till det². Ingrid invigdes d. 16/8 1281. Dominikanernas provincialprior i Dacien skickade dit 4 systrar (väl från Danmark³). Konungen av Sverige (Magnus Ladulås) och biskopen av Linköping (Henrik 1258—83) voro närvarande på dominikanernas provincialkapitel samma år i Skeninge och togo klostret under sitt beskydd⁴. I okt. var nunnornas antal 6.

Tyvärr är det endast denna punkt i Ingrids liv, som belyses av Petrus' brev. Vad vi för övrigt veta om henne, är inte mycket. Av Linköpingskapitlets supplik om hennes kanonisering 1414 och det lilla fragment av kanonisationsprocessen 1417, som finns bevarat⁵, framgår, att hon varit gift och sedan som änka försakat världen, att hon levat i abstinenser och goda gärningar (revelationer nämnas icke), att hon gjort flera resor till Rom för att utverka stadfästelse på sin klosterstiftelse, vilket hon även slutligen fått av påven Martin IV (1281—85), att hon också besökt Jerusalem och slutligen tillbrakt sina sista dagar i Skeningeklostret, där hon dött 1282⁶.

Huru torftiga än dessa notiser äro, ha de likväl sitt värde för det religiösa livets historia i vår land. Vi skymta fromma kret-

¹ *Ep.* 38 (Petrus till Kristina i slutet av 1281). Jfr. även *Ep.* 59 (Petrus till Kristina d. 12/10, så vitt jag förstår också 1281).

² Gåvobrevet (odaterat) *DS* I 885. Gåvan är given under förutsättning, att ett nunnekloster kan upprättas vid St. Martins kyrka i Skeninge, där givarnes syster (här kallad Ingerdis) vistas. Konung Magnus' bekräftelse på brevet *DS* I 886 (av 1281).

³ I Norden fanns vid denna tid endast ett dominikanernunnekloster, St. Agnete i Roskilde, stiftat före 1263, vilket är konung Erik Plogpenningss dotter Agnes där tog slöjan. *SRD* IV 24—25.

⁴ Det första bevarade skyddsbrev för klostret är av Magnus, utfärdat d. 21/8 1282 i Söderköping (*DS* I 754).

⁵ Suppliken tryckt som bilaga till SCHÜCK, *Två svenska biografier från medeltiden*, *Antikvarisk tidskr.* V 467—474, fragmentet därsammastädes 463—6. Om kanonisationsärendet HÖJER s. 164 med i not 5 anförd litteratur. Påven samtyckte 1499 till Ingrids translation (= högtidlig bisättning på en förnämligare plats), vilken verkställdes vid Olsmässotid 1507 (icke 1506, såsom senast uppgivits i *Nord. Fam.-bok*² art. *Ingrid*; se STYFFE, *Bidrag till Skandinavians historia* V nr. 143, s. 191) i närvaro av Svante Sture.

⁶ MESSENIUS, *Scondia* II 60 anger hennes dödsdag till 2 sept. Vad han (II 57, 59, XII 133, XV 43) och VASTOVIVUS, *Vitis aquilonia* 75 f. för övrigt ha att berätta om henne, är icke av någon betydelse. Jfr även BARONNE DE WEDEL-JARLSBERG, *anf. arb.* 104 f., 146—150.

sar, där dominikaner söka inplantera mystikens ömtåliga planta, och där man känner den andliga samhörigheten med systrarna i Tyskland¹. Vad vi höra om Ingrids mystiska erfarenheter påminner delvis om Kristina av Stumbelen — sträng askes, långa extaser, stigmata —, men därtill kommer ett drag av aktivitet — tjänande av de fattiga — och (om vi få anse, att man var riktigt under rättad 130 år senare) organisatorisk verksamhetsiver, som märkvärdigt tydligt förebådar Birgitta.

3.

Mechtild av Magdeburg² var född omkring 1212, sannolikt av ridderlig släkt. 23 år gammal övergav hon världen och blev begin i Magdeburg. Hon levde där ett 30-tal år, i nära förbindelse med dominikanerna, men icke utan svårigheter och fiendskap från kyrkligt håll. Tidigt hade hon mystiska erfarenheter, vilka hon från 1250 började uppteckna. Så uppstodo småningom 5 delar av hennes uppenbarelseers bok, som bär titeln »Gudomens utströmmande ljus i redliga hjärtan» (»Das vliessende lieht miner gotheit in allú die herzen, die da lebent ane valscheit», på latin *Lux divinitatis fluens in corda veritatis*). Den blev sedan översatt till latin av hennes förtrogne, dominikanerbrodern Henrik av Halle³. På gamla dagar ingick hon som nunna i benediktinerklostret Helfta och levde där ännu 12 år, varunder hon tillade en 6. och 7. del till sin bok. Hennes dödsår infaller omkring 1280.

¹ Jfr *Ep.* 53 s. 244 f. (från 1280-talet), där 2 beginer i Visby, Helborgis och hennes syster, inbjuda till sig Kristina, om vilken de hört genom Petrus, då lektor därstädes. De bo ensamma i ett litet hus och föra ett fattigt liv, som dock göres dem mångfaldigt ljuvt genom Herrens besökelse och den hugnad de ha av dominikanerna i staden.

² *Offenbarungen der Schwester Mechtild von Magd.*, herausg. v. P. GALL MOREL (har icke varit mig tillgänglig). *Revelationes Gertrudianæ et Mechtildianæ, cura . . . SOLESMENSIIUM O. S. B. MONACHORUM* II 423—707. J. MÜLLER, *Leben u. Offenbarungen der heil. Mechtild u. der Schwester Mechtild*, band 2. PREGER I 70 f., 91—112. *PRE*³ XII 483—4. — Citaten äro efter den ursprungliga tyska redaktionen, vars ordning är bevarad hos GALL MOREL. Inom parentes angivas kapitlens nummer enligt den latinska redaktionen, som har en annan och sämre (saklig i st. f. kronologisk) ordning, vilken också följes av J. MÜLLER.

³ Jämte denna latinska text förefinnes i handskrift endast en högtysk översättning, verkställd på 1300-talet av Henrik av Nördlingen; den ursprungliga lågtyska texten är förlorad.

Redan från 12 års ålder blev Mechtild, som hon säger, »hälsad av den Helige Ande», men hade ännu på länge ingen aning om sådana underbara erfarenheter, som sedan kommo henne till del. Först efter sedan hon lämnat sitt hem för att leva ensam och obemärkt, fick hon sin första uppenbarelse. »Då blev min ande i kärlekens bön upplyft mellan himmel och jord, och jag såg med själens ögon i himmelsk sällhet vår Herres Jesu Kristi sköna mänskliga gestalt, som jag igenkände på högheten i hans anlete. Jag såg den heliga treenigheten, Faderns evighet, Sonens arbete och den Helige Andes sötma»¹.

För övrigt var hennes liv uppfyllt av asketiska övningar. Då hon kom till det andliga livet och tog orlov av världen, berättar hon, såg hon på sin kropp och fann, att den var väpnad mot hennes själ med naturens starka kraft. Ville hon undgå den eviga döden, så måste hon slå ned den. Då såg hon sig om efter själens vapen och fann Kristi lidande och död; därmed värjde hon sig. Så säger hon sig ha med suckan och gråt, vakor och fastor, böner och gisslingar övervunnit sin kropp.

Att förkunna de underbara ting hon skådat kostade henne mycken kamp. »Ack milde Gud, vad har du sett i mig? Du vet ju, att jag är en dåre och syndare och en svag människa. Sådant skulle du uppenbara de visa». — Då vredgades Herren: »Säg mig, är du icke min?» — »Jo Herre, det vill jag vara.» — »Får jag då inte göra med dig vad jag vill?» — »Jo, min allrakäraste, skulle jag än gå under därvid!»¹

Vad hon skriver, vilar på direkt erfarenhet. »Jag kan intet skriva, utan att jag med min själs ögon ser, med min eviga andes öron hör och i alla min kropps lemmar känner den Helige Andes kraft», säger hon på ett ställe². Men å andra sidan: »det som man med ögat kan se, med örat kan höra och med munnen uttala, det liknar ej mer den för den älskande själen uppenbarade sanningen än ett vaxljus liknar den klara solen». En viss syn, som hon sett, är, om den än skildras med mänskliga ord, »ej att förstå sinnligt utan andligt, i det att blott själen i beskådandet såg och förstod den och fröjdade sig däröver»³.

Extatiska erfarenheter äro henne alltså välbekanta. Hon anger tre grader i extasen, tre himlar. I den första tala ännu sinnena;

¹ *Offenb.* IV 2 (= *Prol.*)

² a. a. IV 13 (= *Prol.*).

³ a. a. VI 36 (= II 6).

det är fantasiens värld, där kan djävulen tränga sig in. Den andra är byggd av sinnenas heliga längtan och kärlekens begynnelse; där är intet ljus, själen ser icke Gud, men smakar en obeskrivlig ljuvlighet, som genomtränger alla lemmar. Dock äro sinnenas bilder här ännu icke alldeles avlägsnade, och djävulen kan ännu med sitt ljus bringa själen på avvägar. I den tredje himlen har själen, som från barndomen sovit, äntligen fullt vaknat i det sanna ljuset, den himmelska kärlekens ljus, och skådar Gud såsom allt i alla¹.

Visioner omtalar hon också många: hon har sett och talat med själar i skärselden, med Herren, Maria och helgonen o. s. v. Det är emellertid inte möjligt att draga någon bestämd gräns mellan imaginativa visioner och produkter av hennes diktande fantasi — de gå över i varandra. Till den senare kategorien skulle man nog snarast vilja hänföra t. ex. de stora målningarna av Jesu födelse², av den himmelska härskarans mässa³, av himmelen⁴, helvetet och skärselden⁵. De sistnämnda föra tanken på Dante, och ej med orätt: Mechtild är skaldinnan bland mystikerna⁶.

Hennes religion är i första hand en brudmystik och hon tecknar själens längtan efter sin brudgum och de älskandes förening i strofer av stor lyrisk skönhet.

Så i stycket om kärlekens väg (»Von der Minne Weg»)⁷. Själens kommer från ångerns nöd, biktens pina och botens möda, från striden med köttet, världen och djävulen och den kraftlösa egna viljan — hon är trött och längtar efter den älskade. Han hör hennes röst, han har väntat länge på att få höra den; nu blir han rörd och måste gå emot henne. Om morgonen underätta sinnena henne därom: »Kära fru, ni måste kläda er! Fursten kommer emot er i daggen vid fåglarnas sköna sång. Kära fru, skynda er! »Då tar hon på sig ödmjukhetens, kyskhetens och alla dygders skrud och går ut i skogen av heliga människors sällskap, där ljuva näktargalar sjunga dag och natt om själens förening med Gud, och många sköna toner höras från den heliga vishetens fåglar.

¹ a. a. II 19 (= IV 23).

² a. a. V 23 (= I 7).

³ a. a. II 4 (= II 5).

⁴ a. a. III 1 (= II 15).

⁵ a. a. III 21 (= VI 1—5).

⁶ Man har ju också velat konstatera litterär påverkan från Mechtild på Dante och påstått, att hon skulle vara den Matelda, som omtalas i *Purgatorio* 28 ff. Se EDV. LIDFORSS' Danteövers., kommentaren till *Skärselden* s. 127 ff.

⁷ *Offenb.* I 44 (= IV 6). Jfr *Ekstatische Konfessionen* s. 67—72.

Men ännu kommer icke den älskade. Då vill hon dansa och kallar på de heliga och utvalda, vilkas förebilder hon skall följa; hon dansar efter, där de dansat före. Men det tillfredsställer henne inte, och så bjuder den älskade henne in i skuggan att vila hos honom. Hon vänder sig till sinnena: »Nu är jag trött på att dansa för en stund; viken ifrån mig, jag går för att svalka mig!» Då ha sinnena många förslag till vederkvickelse för henne: i Maria Magdalenas tårar, jungfrurnas kyskhets, martyrernas blod, apostlarnas vishet, änglarnas sällhet, men på allt har hon bara nej och nej till svar — »Änglarnas sällhet inger mig bara längtan, så länge jag inte ser deras herre, min brudgum!» Till slut råda de henne att gå till barnet i jungfruns sköte, men även det försmår hon: »Det är barnslig kärlek att vårda och vagga barn. Jag är en fullvuxen brud och vill till min brudgum!»

Då rygga sinnena tillbaka: »Kära fru, kommer ni dit, så bli vi bländade. Gudomen är så lågande het — all eld, som lyser och brinner i himlens höjd och i alla helgon, går ut från Guds andedräkt — hur skall ni kunna stanna hos honom ens en timme?» Då utbrister hon:

»Fisken kan i vattnet icke drunkna,
fågeln kan i luften icke sjunka,
guldets kan i elden ej fördärvas,
det får ju där sin renhet och sin glans.

Åt alla skapade varelser har Gud givit att leva var efter sin natur — hur skulle jag då kunna motstå min?»

Så går den allrakäraste in till den allraskönaste i den syndlösa gudomens hemliga kammare. »Nu blir det en salig stillhet efter bådass vilja. Han giver sig åt henne, hon åt honom. Vad som där sker henne, det vet hon — vare det nog sagt. Men det kan ej räcka länge. När älskande hemligen äro samman, så måste de ofta snart gå ifrån varandra —

Kära gudsvän, denna kärlekens väg har jag nu beskrivit för dig. Gud give dig den i hjärtat. Amen.»

På ett annat ställe¹ heter det, att själen, efter att ha besegrat världens apa, okyskhets björn, högmodets lejon och girighetens varg, ilar som den jagade hjorten mot källan, som är Gud själv, stiger som en örn ur dalen mot höjden. Då frågar Gud

¹ *Offenb.* I 38—43 (= IV 5).

henne: »Du jagar eldigt framåt i kärleken — vad har du med åt mig, min drottning?» Hon svarar: »Herre, jag kommer till dig med min klenod, som är större än bergen, vidare än världen, djupare än havet, högre än molnen, skönare än solen, mångfaldigare än stjärnorna, tyngre än jorden.» — »O du min gudoms avbild, vad heter då din klenod?» — »Herre, den heter mitt hjärtas lust; jag har undandragit världen den, förvägrat all skapelsen den och behållit den för mig själv. Men nu förmår jag icke mer bära den: Herre, var skall jag lägga den?» — »Ditt hjärtas lust skall du ej lägga någon annorstädes än i mitt gudomliga hjärta och mitt mänskliga bröst. Allenast där skall du få tröst och min Andes kyss».

Ofta personifieras kärleken (»die Minne»). Hon är själens tärna, heter det, och själen klagar för henne: »Du har jagat, fångat och bundit mig och sårat mig så djupt, att jag aldrig blir frisk igen. Du har givit mig många svåra slag — säg mig, skall jag väl någonsin bli fri dig?» — »Att jag jagade dig, det var min lust; att jag fångade dig, det var mitt begär; att jag band dig, det var min glädje. Jag har drivit den allsmäktige från himmelen och åter tagit från honom hans mänskliga liv och ärorikt återgivit honom åt hans Fader — hur tror du, obetydliga kryp, att du skall kunna bli fri mig?»¹

Eller också få vi bevittna,² hur Kärleken väcker upp den tröga själen, som har »andligt namn», befinner sig i en helig orden och mödar sig med yttre arbete, men ej vågar giva sig i Kärlekens våld och uppsöka brudgummen. Till sist låter hon sig dock ryckas upp ur sin bekvämlighet och begär nu att få gå ut från alla ting och in i Gud. —

Denna kärleksmystik är hos Mechtild starkt försatt med areopagitiska element, kanske förmedlade genom Henrik av Halle, som var lärjunge till Albert den store. Hon kan beteckna det gudomliga som »den sanna öknen», som »Intet» (das Nicht) i motsats till allt skapat »något» (das Ich).³ Ur gudomens eviga brunn ha hon och alla ting utflödat.⁴ — »En ovärdig människa tänkte i enfald över Guds ädla natur; då gav Gud henne att förnimma med sinnena och skåda med själens ögon en eld, som utan återvändo

¹ a. a. I 3 (= IV 12).

² a. a. II 23 (= IV 1).

³ a. a. I 35 (= V 14).

⁴ a. a. IV 22 (= II 10).

brann högt över alla ting. Denna eld brinner från begynnelsen och skall fortsätta att brinna utan ände. Denna eld är den evige Gud, från vilken alla ting äro utgångna. Från elden ha gnistor flugit — det är de heliga änglarna. Ljungeldar ha farit ut — det är alla Guds helgon, vilkas liv lyst som glänsande blixtar för kristenheten. Eldens kol glöda alltjämt — det är alla de saliga, som här på jorden i himmelsk kärlek brinna och lysa till ett gott föredöme, och alla de som ha kallnat i synd, kunna värma sig vid dem Eldens rök äro alla jordiska ting, vilka man så ofta njuter av med otillåten lust. Hur vackert de än lysa i våra ögon, hur ljuvligt de än leka oss i hågen, bära de dock mången bitterhet förborgad i sig, ty de försvinna såsom en rök och göra även de högst stående blinda, även de frommaste svagsynta Allt detta utgår från denna eld, och vart och ett flyter också efter Guds ordning och till hans ära tillbaka dit». ¹ — »Var var Gud, innan han skapade något? Han var i sig själv, dock voro redan alla ting uppenbara för honom, såsom de nu äro. Hur var vår Herre Gud då gestaltad? Han var lik ett klot, ² och alla ting voro inneslutna i honom utan lås och ingång. Den nedre delen av detta klot är ett outgrundligt, under all avgrund vilande fäste, den övre delen en höjd över all höjd, dess omfång en allt inneslutande krets. Ännu var Gud icke skapare, men då han skapade allt, då öppnades detta klot. Blev det alltså en rämna i det? Nej, ännu är han hel och skall alltid så förbli. Då Gud blev skapare, då blevo alla varelser uppenbara i sig själva» ³ — Även treenighetens mysterium spekulerar hon på. I sin skildring av himmelen ⁴ beskriver hon Guds tron och fortsätter så: »Över Guds tron är intet annat än Gud, Gud, Gud, den omätlige store Gud. Upptill på tronen ser man gudomens spegel, mandomens bild och den Helige Andes ljus och inser, huru de tre äro en Gud, och huru de foga sig ihop till ett. Dock kan jag ej mer tala härom.» ⁵

¹ a. a. VI 29 (= I 3).

² I den medelhögtyska texten står »clote», i den latinska *circulus*. J. MÜLLER översätter detta med »Klause» = tillslutet rum, vilket torde vara felaktigt. Jfr den bekanta satsen om Gud som en cirkel, vars medelpunkt är överallt och periferien ingenstades. Den förekommer på 1100-talet hos Alanus ab Insulis och sedan ofta. *PRE*³ I 284. SEUSE, *ed.* BIHLMAYER, 178.

³ a. a. VI 31 (= IV 25).

⁴ a. a. III 1 (= II 15).

⁵ Jfr DANTE *Paradiso* 33.

Hela det religiösa livet kan alltså te sig som den process, varigenom människan återgår in i det gudomliga väsendet, varur hon en gång utgått. »Jag arma, som är blottad på alla dygder och låg och ringa till hela mitt väsen, kan och får jag hälsa den heliga treenighetens höghet, klarhet, salighet, vishet, ädelhet och underbara enhet? Därur har i ofördärvad gestalt allt flutit, som har varit och skall vara. Dit måste jag en gång åter ingå, men ve mig, huru skall detta ske? Jag måste krypa tillbaka, eftersom jag är skuldbelastad, gå efter bättring med goda gärningar, löpa med trogen flit. Med duvovingar — det är: med dygder, goda gärningar och heligt sinnelag — måste jag flyga, måste i allt höja mig över mig själv; då kommer jag åter ditin, vore jag än så ringa. Huru jag då blir mottagen, det har intet mänskligt öga sett och intet öra hört och ingen människas mun förmått utsäga!»¹

Om detta återinflytande i det gudomliga väsendet kan hon alltså tala utan att Kristus alls kommer med. Men oftast blir det dock han, som blir vägen dit, och då icke allenast genom brudmystiken; också hans verk oss till godo och likgestaltandet med hans lidande kunna knytas med in i hennes tankegång. »Fröjda dig, o själ,» kan det heta, »ty han gav sitt liv för dig av kärlek. Älska honom nu så, att du också kunde ge ditt liv av kärlek till honom. Så skall du alltid brinna som en levande gnista i eldströmmen från Guds majestät.»² Och om dem, som vilja försänka sig i den eviga gudomen och därvid gå förbi människan Kristus — d. v. s. sannolikt »den fria andens bröder»³ —, har hon det strängaste omdöme: »De vilja vara de heligaste, och håna Guds ord, som äro skrivna om vår Herres mandom.» Detta är den värsta synd, den högsta otro.⁴

Vad Kristus gjort för oss, det vet hon alltså väl. Med sitt armod och sin möda, med pinan och smäleken klappade han på himlaporten, och i den stund, då hans hjärteblod flöt ned på jorden, då sprang den upp.⁵ — Nu är det hans uppgift att beständigt röra den bottenlösa gudomen och påminna den himmelske Fadern om hans oändliga kärlek till människosjälarna. »Och om du, evige Fader», säger hon, »vill skjuta din rättfärdighets regel så fast för himmelens port, att fattiga syndare inte kunna komma

¹ a. a. VII 25.

² a. a. I 28 (= IV 5).

³ S. 210.

⁴ a. a. VII 47.

⁵ a. a. VI 24 (= I 8).

därin, så klagar jag för Jesus, din käre Son, som med din allmakts myndighet håller ditt rikes nyckel i sin mänskliga hand. Den nyckeln blev smidd av judarna på jorden, och när Jesus vrider om den, så får den förkastade syndaren åter din bevågenhet».¹

Så har också Kristus för själen blivit en förebild i lidande. Och här kan återigen det extatiska draget komma till synes: alla passionshistoriens händelser från förräderiet ända till uppståndelsen och himmelfärden allegoriserar in i kontemperationens andliga erfarenheter, vilkas höjdpunkt är den mystiska döden i extasen.² Annars sker lidandets efterföljd i askesen: Kristus målar för hennes ögon sitt eget lidande och påminner om, hur ädla jungfrur få undergå sträng tuktan och ofta bäva för tuktomästarinnan; så har ock den, som är Kristi brud på jorden, fått kroppen till tuktan.³ Och vi minnas, huru i hennes andliga livs begynnelse Kristi lidande och död blev hennes själs vapen mot det naturliga livets drifter⁴. — Dock, ädlare och nyttigare än det lidande vi pålägga oss själva är det, som Gud tillskickar oss genom sina fiender eller också genom sina vänner. Kristus återlöste oss ju icke heller med den smärta, som han förorsakade sig själv — ehuru han lärde oss, hur vi skola tjäna honom med möda och lidande —, utan med den, som han led oskyldig av sina fiender. Lidandet renar människan från hennes mångfaldiga synder, det bevarar oss från fall och gör oss värdiga att mottaga Guds nåd.⁵ Den som pinar och smädar oss, han skänker i åt oss av det vin, som Herren själv druckit.⁶ — »Gud leder sina barn, som han utvalt, på underliga vägar. Det är en underbar, ädel, helig väg, som Gud själv gått, att lida oskyldigt. På denna väg fröjdar sig själen, som längtar efter sin Gud. Fadern gav ju sin allrakäraste Son att oskyldigt pinas av hedningar och judar; nu är det några, som vilja gälla för andliga, som förfölja Guds barn till kropp och själ, för att de i lidandet enligt Faderns vilja skola vara Sonen lika.»⁷ — På sin ålderdom talar hon om lidandet såsom den älskande själens bröllopsskrud; vardagsdräkten åter är de andliga övningarna: fastor, vakor, böner o. s. s.⁸

¹ a. a. VI 16 (= I 14).

² a. a. III 10 (= I 12).

³ a. a. III 5 (= IV 10).

⁴ S. 179.

⁵ a. a. V 2 (= V 13).

⁶ a. a. III 3 (= IV 22).

⁷ a. a. I 25 (= V 9).

⁸ a. a. VII 65.

Hon har tydligen i livets skola drivits djupare in i lidandes-mystiken än till att blott låta även den taga sig uttryck i extasen. Och det finnes också andra drag, som röja en tillkämpad kristlig levnadsvisdom av märklig fasthet och djup. — Först en värdesättning av kontemperationen i förhållande till livet. »Den rena kärleken till Gud medför fyra ting. Först, att man har ett sinne med Gud, vad som än må hända oss, synden undantagen, så att vi innerligt tacka Gud därför. För det andra, att vi med ordning bruka de gåvor, Gud givit oss till kropp och själ. För det tredje, att vi leva rent i goda seder utan all synd. För det fjärde, att vi ha alla dygder. — O ve, om jag hade allt detta och verkligen fullgjorde det i allting — det skulle jag välja framför all kontemperation, som jag någonsin hört talas om. Vad hjälpa höga ord utan barmhärtiga gärningar? Vad hjälper kärlek till Gud, om man hatar goda människor? Då säger du kanske: ja, om Gud gäve mig det, skulle jag gärna göra det. Men hör: dygderna äro till hälften gåvor av Gud och till hälften tillhöra de oss. Ger oss Gud insikt, så skola vi använda den till dygdens utövning.»¹ Hon har också lärt att ödmjukt försaka kontemperationen, när Gud så behagar. I stället för Kärleken blir då Troheten, Ståndaktigheten och Gudsövergivenheten själens tärnor, och hon prisar ödmjukt även den sista av dem: det är ju till Guds ära, som hon kommer till henne.² — Förtjänster vet hon, att hon inga har: »goda gärningar har jag tyvärr icke.»³ Självsprövningen innan hon skall gå till Herrens bord lär henne, att det vore riktigare, att man släpade henne till galgen som en tjuv, som stulit från sin rättmätige herre den renhetens dyra skatt, som Gud givit henne i det heliga dopet. Däröver vill hon hela sitt liv klaga, och ber Herren faderligt förlåta, att vi så ofta själva hava smutsat oss. Efter bikten tackar hon Gud för hans nåd och går glad att mottaga hans lekamen.⁴ — Hon har förstått att i korta sentenser ge uttryck åt en grundstämning av stillhet, innerlighet och förtröstan. »Den som betänker, hur god Gud är, sluter sig till honom och är fri från bekymmer.»⁵ »Mellan Gud och dig skall alltid vara kärlek, mellan jordiska ting och dig ångest och fruktan, mellan synden och dig

¹ a. a. VI 30 (= IV 15).

² a. a. IV 12 (= IV 27).

³ a. a. I 37 (= IV 5).

⁴ a. a. VII 21.

⁵ a. a. IV 4 (= V 18).

hat och strid, mellan himmelrik och dig stadigt hopp.»¹ »Gern ungeehrt, gern ungefürchtet, gern allein und gerne stille, gern nieder, gerne hoch, gern gemeine».² Detta sista ord har en tydlig kvietistisk anstrykning; även denna sida av mystiken har givit sitt inslag i hennes fromhet.³

Mechtilds synvidd är inte begränsad inom klostermurarna; vi påminnas om, att hon tillbrakt den bästa delen av sitt liv i en friare ställning som begin. Hon har livligt deltagande för kristenhetens öde. I sina böner innesluter hon den heliga kyrkan och dess överhuvud i Rom; hon ber om Jerusalems befrielse från de otrogna, om fred mellan kristenhetens furstar, om god årsväxt, om Guds nådiga hjälp för alla kristna, som lida nöd på havet, i sjukdom, i fängelse, i bekymmer och fattigdom, för de döende och för alla själar i skärselden.⁴ En gång, berättar hon, var hon i sin bön så djärv, att hon tog hela den förfallna kristenheten på sin själs armar inför Gud. »Låt vara, hon är dig för tung!» säger Herren. Men hon svarar: »Eja, min käre Herre, jag vill lyfta upp henne och bära henne till dina fötter med dina egna armar, varmed du bar henne på korset.» Så står kristenheten där som en jungfru, sjuk och oren, och Herren lovar att taga hand om henne och två henne i sitt blod.⁵

På några få ställen i hennes bok ser det också ut, som om hon själv känt Herrens kallelse att bringa kristenheten ett budskap från honom. Hon nämner fem Guds sändebud i sin samtid: den heliga Elisabet († 1231), Dominikus († 1221), Franciskus († 1226), Petrus martyren (italiensk dominikanerinkvisitor, mördad av katarer 1252) och Jutta av Sangershausen (ensitterska bland de hedniska preussarna, † 1264). Och i denna rad ställer hon också in sin bok, utsänd som ett Guds budskap till andliga människor, onda och goda, och skriven med Herrens hjärteblod.⁶

Det är då kyrkans förfall, som hon med jesajanska tonfall kan bestraffa. »O du den heliga kyrkans glänsande krona, hur är icke din glans fördunklad av rost! Dina ädla stenar, heliga ledare och lärare, ha fallit bort, och dina förvända seder lända Guds folk

¹ a. a. II 13 (= IV 21).

² a. a. II 12 (= IV 21).

³ Den är, insatt i en viktorinsk tankegång, tydligt framträdande hos Albert den store; se *De adherendo Deo* kap. 4, 6, 15, 16.

⁴ a. a. VI 37 (= VI 14).

⁵ a. a. V 34 (= II 12).

⁶ anf. st.

till försvagande och förargelse... O min arvedels, min klerus' krona, hur är du icke förnedrad, och hur är icke din skönhet försvunnen! Du har icke mer någon gestalt eller skönhet och ingen kraft utom den, som var anledning till ditt fall, den andliga rättskipningen, varmed du bekämpar Gud och hans utvalda, frikänner den gudlöse för mutor och frångår den rättfärdige hans rätt. Därför har Gud beslutit att förnedra dig, och hämnden skall komma över dig på den dag du icke känner och den tid du icke vet. Ty så säger Herren: jag skall öppna överste prästens (=påvens) öra och röra hans hjärta i honom med min nitälskans smärta, därför att mina fåraherdar från Jerusalem blivit rövare och vargar inför mina ögon... Den, som icke vet vägen till helvetet och vill lära känna den, han må se på de skändliga och fördärvade präster-nas liv och seder...¹»

Den skarpaste udden i dessa anklagelser ligger nog däruti, att kyrkan bekämpar Guds utvalda. Hon har prövat det själv; hon har som begin haft en svår kamp att bestå för att skaffa erkännande åt en fromhet, som inte inordnade sig i kyrkans vanliga former. Och därvid spela inflytelser från den extrema gruppen inom tiggarordnarna in; hon var ju nära lierad med dominikanerna och visar sig berörd av joakimitiska åskådningar. »Därför är det nödvändigt», heter det till slut i anförda straffpredikan, »att den yttersta tidens bröder komma. Ty när manteln är gammal, så värmer den ej mer. Därför måste jag nu giva min brud, kristenheten, en ny mantel, och det blir den yttersta tidens bröder. Du påve, min son, det skall du draga försorg om, så att du kan förlänga ditt liv. Ty att dina företrädare ej levde länge, det kom sig av att de ej utförde min förborgade vilja»².

Så leder den profetiska förkunnelsen mycket snart in i apokalyptiska banor; hon har liksom Hildegard en utförlig skildring av den yttersta tiden³, där man återfinner de kända traditionerna om Antikrist, Henok och Elias o. s. v., om än återgivna på ett, som det synes, i detaljerna rätt självständigt sätt. Där infogas nu också det joakimitiska elementet, »den yttersta tidens bröder», tecknade som en förnyad dominikanerorden, som i de apokalyptiska katastroferna får en betydande roll sig tillmätt.

¹ a. a. VI 21 (= III 7) enligt latinska texten.

² Anf. st. enligt tyska texten. Den åsyftade påven anses av PREGER (199 f.) vara Gregorius X (1271—76).

³ a. a. IV 27, VI 15, V 3 (= III 12—15).

Till sin religionspsykologiska säregenhet är Mechtild av Magdeburg ju framför allt extatiker. Hennes visioner gå över i diktarens skapande fantasi, varmed hon förmår ge sina extatiska erfarenheter uttryck av en oförliknelig lyrisk flykt och innerlighet. Men därjämte har hon i den lidande Herrens efterföljd i livets skola nått fram till en självständig visshet över sin väg, som leder henne att åtminstone momentant uppträda som Herrens sändebud i sin samtid och ger ett visst avklarat lugn åt hennes personlighet. Det ena som det andra gör, att hon utan tvivel bör ha ett rum bland den medeltida fromhetens märkligare gestalter.

4.

I det kloster, inom vars murar Mechtild av Magdeburg tillbrakte sin sista tid, benediktinernunneklostret Helfta, helt nära Eisleben, fick — kanske genom hennes inflytande — det kontemplativa livet under de närmaste årtiondena en verklig blomstringsperiod. Klostret omhulldades av den thüringska adeln, vars döttrar befolkade det. Det styrdes 1251—91 på ett utmärkt sätt av abbedissan Gertrud, tillhörande den friherrliga ätten av Hackeborn. Dennas yngre syster, Mechtild av Hackeborn¹, född 1241, säges såsom 7-årig ha fått följa sina föräldrar på ett besök i klostret och då, på sin enträgna begäran, fått stanna där. Det blev för livet: 70-årig dog hon i samma kloster omkring 1310².

Mechtild av Hackeborn var en blid och världsfrånvänd natur, svag till hälsan och ej sällan sjuk. Man log åt hennes distraktion; hon försummade sin dräkt och märkte ofta inte, vad det var hon åt. Men då hon läste evangeliet eller sjöng i koret, var det en underbar hänförelse över henne. Och hon hade den gåvan, att människor förtroendefullt öppnade sina hjärtan för henne och sade sig icke kunna få så god tröst av någon som av henne³. Det heter, att hon länge haft mystiska erfarenheter utan att omtala dem för någon. Först när hon var 50 år — alltså omkring 1290 — omtalade hon för systrarna den särskilda nådegåva, som fallit

¹ *Revelationes Gertrudianæ et Mechtildianæ* II 1—422. PREGER I 116—122. *PRE*³ XII 482. En svensk övers. av *Lib. spec. grat.* verkställdes 1469 av Nådendalsmunken Jöns Budde, utg. av GEETE i *SFSS* (*Hel. Mechtilds Uppenbarelser*).

² Enligt en annan beräkning 1298 eller 1299.

³ *Lib. spec. grat.* V 30.

på hennes lott, och de följande två decennierna var hon — jämte den yngre nunnan Gertrud — klostrets kontemplativa prydnad och stolthet. Hennes uppenbarelsen upptecknades på abbedissans befallning av tvänne nunnor — den ena av dem var den nämnda Gertrud — till en början utan Mechtilds vetskap. De finnas samlade i »Den särskilda nådens bok» (*Liber specialis gratiæ*) i 5 böcker, vartill fogats en sjätte, ägnad åt abbedissan Gertruds minne, och en sjunde om Mechtilds död.

Om arten av hennes extatiska tillstånd ävensom om dessas patologiska bakgrund kan man döma av berättelser som de följande. En gång — det var år 1291 — led hon mer än en månad av smärtor i huvudet, så att hon ej kunde få någon sömn eller vila. Med sjukdomen var förenad en stark känsla av gudsövergivenhet, varöver hon högljutt klagade, så att det hördes över hela klostret. Men efter sju dagar avlöstes denna förtvivlan av en överströmmande tröst och ljuvlighet, så att hon kunde ligga från matutin till prim eller från prim till non liksom död med slutna ögon i Guds åtnjutande (*in fruitione Dei*). Då hade hon uppenbarelsen av Guds hemligheter och så mycken fröjd af hans ljuva närhet, att hon såsom en drucken icke kunde behärska sig utan nu även för gäster och främlingar yppade den inre nådegåva, som hon förut så många år hade dolt för alla. Då hon alltjämt klagade över, att hon för sjukdomens skull icke kunde sova, trodde man, att hon var förvirrad av sjukdomen; hon tycktes ju inte göra något annat än sova. Men på tillfrågan, hur hon då hade det, när hon låg orörlig med slutna ögon, svarade hon: »Min själ fröjdar sig i Guds åtnjutande, simmande i gudomen såsom en fisk i vattnet eller en fågel i luften, och det är ingen skillnad mellan helgonens åtnjutande av Gud och min förening med honom, annat än att de njuta honom i fröjd, jag i pina»¹. — Det händer understundom, att hon faller i hänryckning vid gudstjänsterna, då hon står och sjunger eller skall läsa texten; då får man bära henne ur koret medvetslös och till utseendet livlös.² — Hennes visioner äro oerhört talrika. Man får här mindre än hos Mechtild av Magdeburg intrycket av litterär alstring, av genomförda och pregnanta tankar; här är blott en mångfald av drömmar och syner, som vittna om vart hennes fantasi har gått. I de saligas värld har den varit hemma, där allt

¹ a. a. II 26.

² a. a. II 4, 6; V 30 s. 366.

är guld och ädla stenar, rosor och liljor, solljus och färger, änglasång och ljuva vällukter.

En gång på fastlagssöndagen hörde hon sin själs älskade Jesus i en ljuv kärleksviskning säga till henne: »Vill du vara med mig på berget dessa 40 dagar och nätter?» Då svarade själen: »Ja, så gärna, Herre! Detta är just vad jag vill och önskar!» Då visade han henne ett högt berg av underbar storlek, som sträckte sig från öster ända till väster och hade 7 trappsteg, på vilka man steg upp på det, och på vart och ett var en källa. Nu föres hon uppför alla trappstegen; vart och ett är benämnt efter en dygd, och i tillhörande källa renas man från motsvarande last¹. Det sjunde trappsteget har sitt namn av den andliga glädjen, och dess källa renar själen från alla den andliga ledans eller slöhetens (*acedia*) synder. Den flöder icke starkt som de övriga utan endast droppvis, ty ingen kan i detta livet fullt fatta den himmelska glädjen, utan det han fattar är endast en droppe, ett intet i jämförelse med verkligheten. Därefter stego de älskande upp till bergets topp. Där ringde änglaskaran i gyllne klockor omkring två strålande troner. Den ena var treenighetens, från vilken utgingo fyra strömmar till de saliga — vishetens, försynens, överflödets och sällhetens ström. Överst hade denna tron en gyllene knopp, så stor att den uppfyller all världen: det betyder gudomen. Den andra tronen var himladrottningen Marias. Då nu själen såg härlighetens konung Jesus på sin makts tron med modern på sin högra sida, sjönk hon ned för hans fötter. Men han tog henne upp i sin famn, den saliga jungfrun torkade bort dammet från hennes dräkt, och hon fick komma med vid det kungliga gästabudsbordet, där rätterna voro Herrens lekamen och blod. Då sade Gud till själen: »Nu ger jag mig själv åt dig med allt gott, som jag är och som jag kan giva. Du i mig och jag i dig. Du skall aldrig skiljas från mig.» Då bad hon den saliga jungfrun prisa Herren för hennes räkning. Och alla de saligas körer deltog var på sitt sätt i lovsången².

En gång bad hon Herren, att han skulle giva henne något, som beständigt kunde i henne väcka minnet av honom. Då fick hon av Herren detta svar: »Se, jag ger dig mina ögon, att du med dem må se allting, och mina öron, att du med dem må förstå allt vad du hör; även min mun ger jag dig, att du med den må utföra

¹ Jfr skärseldsberget hos Dante.

² a. a. I 13.

allt vad du har att tala, bedja eller sjunga. Och jag ger dig mitt hjärta, att du med det må tänka allt och älska mig och alla ting för min skull.» Med dessa ord drog Gud själen helt och hållet in i sig och förenade henne så med sig, att det tycktes henne, att hon såg med Guds ögon, hörde med hans öron, talade med hans mun och inte kände sig ha något annat hjärta än Guds. Detta gavs henne också senare många gånger att känna.¹

En annan gång, då hon tyckte sig vara i himlen hos Herren, gav han henne hela sitt gudomliga hjärta. Då kände själen, huru gudomen strömmade in i henne som en forsande flod. Då sade hon: »Fastän du fyller mig helt och underbart upplyser mig, är jag dock så liten bland dina skapade varelser, att allt, som jag fattar i dig och förmår yppa för människorna, knappt är så mycket, som en myra kan bära med sig från ett stort berg.»²

Exemplen i samma riktning som de ovanstående kunde mångfaldigas. Man finner, huru visionerna kretsar omkring och leda upp till extasens utsägliga erfarenheter, den älskande själens förening med sin brudgum.

Av denna kärleksgemenskap är vad man — allt sedan Flacius — kallat det evangeliska draget hos Mechtild ett enkelt korollarium. Så i den scen, där hon tycker sig stå inför Gud Faders domstol, anklagad av alla änglar och saliga — även Maria — och hela skapelsen. Då säger Jesus till Fadern: »På alla dessa anklagelser mot själen vill jag svara för henne, ty jag tillstår, att jag älskar henne.» Fadern frågar: »Vad har drivit dig till detta?» Jesus svarar: »Min utkorelse, ty jag har utvalt henne åt mig av evighet.» Då slår själen förtröstansfullt armarna om sin älskade och säger till Fadern: »Se jag framställer för dig, Fader, din ödmjuka Son, som inför dig gäldat för mig vad jag felat genom högmot» — och därefter uppräknar själen alla de synder hos henne, som han gäldat genom motsvarande dygder.³ — En annan gång, då hon var försänkt i bön och bedrövad tänkte över sina synder, såg hon sig klädd i askgrå dräkt. Och i hennes tanke kom det ordet: »Rättfärdighet skall vara bältet omkring hans länder», och hon började tänka på, vad hon skulle göra, när härlighetens Herre, omgjordad med rättfärdighet, skulle komma i sin gudomliga makts fullhet — hon som hade varit så försumlig. I denna hjärtats för-

¹ a. a. II 34.

² a. a. V 22.

³ a. a. I 18 s. 54—56.

krosselse såg hon Herren Jesus sittande på sin höga tron, och vid hans honungsljuva åsyn förtärdes askan, och hon stod inför honom skinande som guld. Då förstod hon, att alla de goda verk, som hon hade försummat, voro uppfyllda genom Kristi heliga vandel och fullkomliga gärningar, och all hennes ofullkomlighet fullkomnad genom Guds Sons höga fullkomlighet. Ty då Gud med sin barmhärtighets öga ser på själen och böjer sig till henne i förbarmande, överlämnas alla hennes missgärningar åt evig glömska. Då hon alltså av Gud fått en så härlig gåva, nämligen alla synders förlåtelse och alla förtjänsters utfyllnad, fick hon därav säkerhet och djärvhet och lutade sig mot Jesu, sin älskares, famn, och med många åtbörder av stor kärlek talade hon med Herren ord av outsäglig ljuvhet¹. — På ett annat ställe heter det: Då hon en gång, bedrövad i sin själ, övertänkte alla sina år, hur försumligt hon hade levat, och hur mycket gott hon hade fått för intet av Gud, och hur hon såsom en åt Gud invigd brud hade befläckt denna sin företrädesrätt genom sina synder, sade Herren till henne: »Om du finge välja, vilket skulle du föredraga, att du med dina gärningar och dygder själv förvärvat allt det goda, jag givit dig, eller att jag givit dig det allt för intet?» Hon svarade: »Herre min, även den minsta gåva, som du ger mig, är mig kärare än om jag kunde med än så stora dygder och mödor förtjäna allt vad alla helgon ha förtjänat.» Då sade Herren: »För detta vare du i evighet välsignad!» Och han tillade: »Om du vill förnya ditt trohetslöfte, så kom till mina fötter och tacka för den oskuldens dräkt, som jag för intet givit dig, ty du har icke genom någon förtjänst förtjänat den, och bed, att genom min fullkomliga oskuld det, som är bristfullt hos dig, må gottgöras»²

Här synes hon ju ha kommit rätt nära evangeliska tankegångar om den fria nåden och syndaförlåtelsen för Kristi skull, men sammanhanget, i vilket de äro infogade, är ju dock ett helt annat än i evangelisk fromhet. Att Kristus tar sig an henne inför Fadern, att han ger henne »alla synders förlåtelse och alla förtjänsters utfyllnad» för intet, att hon mera älskar en ren gåva av honom än vad hon kan få såsom lön för förtjänst, det är allt följer av det särskilda kärleksförhållande, i vilket hon står till sin själs brudgum, liksom det också berättas för att illustrera de särskilda privilegier, som hon på grund härav undfår.

¹ a. a. I 1 s. 7—8.

a. a. IV 15.

Närmare evangelisk kristendom har hon då kommit i det enda stycke, som vi veta, att hon själv nedskrivit. Det är ett förmanings- och tröstebrev till en vännina utom klostret¹. Där beskrives Jesu hjärta med alla dess rika skatter såsom den pant brudgummen givit på att han aldrig vill överge sin brud. Älska därför, heter det, honom som älskar dig, var trogen mot honom, som är troheten själv! Och då du behöver ödmjukhet eller någon annan dygd, så öppna med kärlekens nyckel detta alla dygders kostbara skrin, nämligen Jesu Kristi gudomliga hjärta, bedjande Herren att giva dig sina ädla dygder, varmed du kan övervinna varje lastens frestelse. Mot de onda tankarna är din Herres lidande och död din rustkammare, varur du kan hämta härliga vapen att jaga dem på flykten. »Och då misströstans tankar anfalla dig, tag din tillflykt till skrinet med den outtröttliga mildheten, som icke vill, att någon skall förgås, utan att alla skola komma till kunskap om och kärlek till sanningen, undantagandes de som själva välja fördömmelsen; och betänk, att Gud är mera beredd att mottaga människan än hon själv att komma, och han önskar hälst, att människan må vara sådan, att han må kunna utan uppehåll ingjuta i henne sin nåd och alltid låta det goda växa i henne»². Här är verkligen Guds kärlek, bevisad i Kristi lidande och död, den stora universella tröstegrunden i all anfäktelse. Medeltiden ägde ju evangeliet bland det myckna andra, som hörde till religionen, och kan i ögonblick som detta ta fram det, visserligen utan att ana, vad som skulle bli följden, om man tänkte dess tankar till slut.

Tanken på Kristi lidande spelar annars hos Mechtild en underordnad roll. Hon står ännu genomgående på den äldre tids ståndpunkt, då man framför allt ville se korset som triumfens tecken, icke som smärtans³; Frälsaren är för henne den älskande brudgummen, icke »smärtornas man». Korset är, säger hon, ett härligt, lövrikt träd, som sträcker ut sina grenar över all världen. Frukter hänga på dess grenar: det betyder, att var och en, som älskar Kristi lidande, hans dygder bli ädlare och det goda han gör bär mera frukt i förtjänster. Som brinnande lampor hänga alla de troendes hjärtan på grenarna, och oljan i lamporna flyter från trädet självt: det betyder, att ingen förmår älska Herrens li-

¹ Jfr Petrus de Dacias tröstebrev s. 175.

² a. a. IV 59 s. 312--4.

³ Jfr s. 166 och där citerade ställe hos HOLMQUIST.

dande, utan att kärleken ingjutes i honom av Guds nåd. Men att lamporna brinna, det betyder, att intet förmår så upptända själen som hågkomsten av Kristi lidande¹. — Passionshistoriens moment skildras som moment i hans bröllopsfest med själen²; hans hjärteblod är den röda bröllopsskruden, törnekronan är en krans av rosor och liljor, besatt med pärlor — blodsdropparna³. — Hon hämtar alltså ur lidandets betraktelse mest motiv att älska Herren igen — och extasens kärlek ligger då nära till hands. Den äldre Mechtilds syn på lidandet i Herrens gemenskap har hon inte; spikarna synas inte under rosorna.

Man finner detta också i hennes användning av den symbol, vari alla hennes religiösa motiv kunna koncentreras: Jesu hjärta. Det betecknar för det första Herrens kärlek: hon lyssnar till dess pulsslag och förnimmar en inbjudan: Kom att ångra, att försonas, att tröstas, att välsignas!⁴ Hon ser det öppnat, och det brinner med kärlekens heta låga⁵. Det är ju kärlekens pil, som en gång på korset har genomborrat det⁶. Det offras dagligen på altaret för dig, för att visa den kärlek, varmed Herren av evighet förekommit dig.⁷ — Så får det också på mångfaldiga sätt beteckna sällheten i föreningen med Herren: oljan i dess brinnande lampa flödar över i fromma hjärtan⁸; det är en bågare, som räckes de trogna: »dric-ken, ja, berusen er, I vänner!»⁹; det är ett hus, dit själen stiger in och njuter sällhet¹⁰. Herren ger henne det såsom en pant på evigt liv och en tillflyktsort i dödsstunden¹¹. — Och hur det också kan bli bäraren av en mera evangelisk tröstetanke, ha vi nyss sett¹².

En stor del av Mechtilds visioner sammanhånga med kyrkoårets olika tider och äro inspirerade av de olika högtidernas fir-

¹ *Lib. spec. grat.* I 17.

² a. a. III 1 s. 196 f.

³ a. a. IV 59 s. 312. Jfr I 18 s. 56 f.

⁴ a. a. II 1.

⁵ a. a. III 10.

⁶ a. a. I 18 s. 52.

⁷ a. a. IV 59 s. 313.

⁸ a. a. III 18 s. 219.

⁹ *Bibite et inebriamini, carissimi!* Höga Visan 5:1.

¹⁰ *Lib. spec. grat.* III 1.

¹¹ a. a. II 19 s. 156. Jfr de ovan anförda ställena II 34 och V 22.

¹² s. 194. — Till den modärna katolska kulturen av »Sacré Coeur» prisas Mechtild — och Gertrud — som föregångare. *Revelationes Gertrudianæ et Mechtildianæ* äro av utgivarne, benediktinerna i Solesmes, tillägnade Jesu heliga hjärta. Jfr Pius IX:s brev i början av 2. delen av nämnda verk.

ningsämnen, ofta också skådade under gudstjänsten, medan evangelium läses eller under nunnornas korsång. Där är en bebådelsyn med de 9 änglakörerna, som omgiva den heliga jungfruns hus som en mur från jorden ända upp till himmelen¹, julsyner, då hon får ta det lilla barnet i sin famn och kyssa det², påsksyner vid var och en av långfredagens »kanoniska tider»³, pingstsyner, då Anden flyger genom koret i gestalten av en örn, och vid nattvardsgången en snövit duva med sin näbb berör kommunikanternas hjärtan⁴ — och många fler i liknande stil. Man ser, vad som är de stora händelserna i det tysta klosterlivet, de kring vilka tankarna kretsa och som ge fantasien vingar.

Av livet utanför klostermurarna återljuda här blott mycket svaga ekon såsom av något långt avlägset. En gång, när nunnorna vid begravningen av en av klostrets adliga välgörare deltog i en likprocession utom klostret, fann hon mycket behag i att se ut över det vida fältet, varöver man gick. Men — detta var ett fel, hon handlade mot sin lydnadsplikt, emedan hon därvid försummade att tänka på Herren och bedja för den avlidne. På hennes egen begäran undervisar därefter Herren henne omsorgsfullt, hur man skall bete sig, om man skulle komma utanför klostret. Ty av en fåfäng glädje blir hjärtat efteråt tungt, men den, som fruktar Herren, blir ej bedrövad utan skall få verklig glädje⁵. — Och när hon en gång hörde folkets uppsluppna sånger vid karnevalen, blev hon, heter det, så gripen av Guds nitälskan och medlidande, att hon, för att i någon mån erbjuda Gud gottgörelse för deras synd, samlade glasbitar och andra vassa förmål i sin bädd och vältrade sig därovanpå, så att blodet flöt⁶.

Mechtild av Hackeborn torde vara en av de bästa representer, som kan uppletas, för den äkta nunnemystiken, sådan den levde på mångfaldiga ställen i klostermurarnas hägn. Klen till hälsan, mild och blid, totalt bortvänd från världens ävlan och uppgifter, tröttnade hon aldrig att i sina visioner tolka extasens saliga erfarenheter och binda fantasiens skönaste blomsterkransar åt Vännen, vars kärlek beskärde henne dem.

¹ a. a. I 1 s. 9 f.

² a. a. I 5 s. 15 ff.

³ a. a. I 18 s. 54 ff.

⁴ a. a. I 23 s. 83 f.

⁵ a. a. II 22.

⁶ a. a. V. 30 s. 365.

Gertrud av Helfta¹, Mechtild av Hackeborns yngre samtida och vän, var född 1256, sannolikt av fattiga föräldrar, och kom 5-årig till Helfta. Hennes andliga livs begynnelse sammanföll med hennes första uppenbarelse, då hon måndagen före Marie kyrkogång, den 27 jan. 1281, i skymningen i nunnornas sovsal såg Herren i gestalten av en skön yngling och hörde honom kalla henne till sig ut från ljumhet och otillfredsställdhet och in till fröjden i hans gemenskap². Därmed öppnades för henne kontemplationens värld. Sina andliga erfarenheter började hon själv uppteckna 1289, och vad hon då nedskrev utgör det viktigaste partiet (bok 2.) av hennes uppenbarelsen, som äro samlade i det stora verket »Den gudomliga mildhetens sändebud» (*Legatus divinæ pietatis*). De senare böckerna (3—5.) äro senare (intill 1301) nedskrivna efter hennes diktamen, och bok 1. är en teckning av hennes dygder, tillkommen efter hennes död. Vi ha även av hennes hand 7 *exercitia spiritualia*, betraktelser till nunnornas tjänst. Hennes dödsår var 1311 — enligt andra 1302; i varje fall dog hon något efter Mechtild av Hackeborn.

I klostret var Gertrud utan tvivel en betydande person. Hennes begåvning och vetgirighet berömmes, hon redde sig gott med latinet och hade tidigare med stor iver studerat de profana ämnena (*artes liberales*), så vitt tillfälle därtill bjöds inom klostret. Efter omvändelsen övergick hon till Skriften och kyrkofäderna och arbetade bittida och sent med att avskriva eller kompilera därur till systrarnas tjänst. Hon talade utmärkt, med erfarenhet och insikt, i andliga ting. Förutom de sedvanliga nunnedygderna — ödmjukhet, sinnets renhet, medkänsla — omtalar man särskilt hennes fasta och trygga förtröstan till Gud. Däremot svarar en viss handlingskraft; hennes nit om själars frälsning berömmes, hon kunde för det ändamålet tillbakasetta ej blott egen bekvämlighet utan även kontemplationens sötma. Hon är rask i sina beslut, snabb och stundom nog så skarp i sina omdömen³.

Till arten av sina erfarenheter och läggningen av sin religiositet liknar hon mycket Mechtild. Vi skola endast fästa oss vid några punkter av intresse. Först ett par av hennes extasskildringar.

¹ *Revelationes Gertrudianæ et Mechtildianæ* I. PREGER I 122—132. PRE³ VI 617—8.

² *Leg. div. piet.* II 1.

³ a. a. lib. I.

En söndag, då vid mässan sjöngs responsoriet: »Jag såg Herren ansikte mot ansikte» o. s. v., blev — säger hon — »min själ upplust av ett underbart och obeskrivligt skimmer i den gudomliga uppenbarelsens ljus, och jag såg ett ansikte liksom vänt mot mitt ansikte I denna honungsljuva syn tycktes dina soliga ögon se rakt in i mina ögon, och vilka känslor du, min ljuva glädje, då väckte icke blott i min själ, utan ock i mitt hjärta och alla lemmar, det vet du ensam, och för detta skall jag, så länge jag lever, bringa dig en hängiven tjänst.

Men fastän rosen tjusar på ett helt annat sätt om våren, då den frisk och blomstrande sprider sin vällukt, än om vintern, då man, sedan den för länge sedan torkat, talar om dess sköna doft, så synes dock hågkomsten av det man en gång erfarit i någon mån väcka fröjden till nytt liv. Därför vill ock jag, så gott jag det förmår, framställa, vad min ringhet i denna övermåttan härliga syn av dig förnummit, din kärlek till ära, på det att, om någon av läsarne kanske erfarit något liknande eller ännu större, han genom erinringen därom må uppväckas till tacksägelse. Jag för min del skall genom att ofta ihågkomma detta förmedelst tacksamheten söka något hålla tillbaka min försumlighets mörker, i det att denna återglans av solen får skimra fram.

Då du alltså, såsom jag berättat, vänt mot mig ovärdiga detta efterlängttade ansikte, som utstrålar all salighets fullhet, kände jag, hurusom från dina gudomliga ögon i mina ögon inträngde ett milt, obeskrivligt ljus, som, genomträngande hela mitt inre, tycktes verka med en övermåttan underbar kraft i alla mina lemmar. Först liksom uttömde det all mærg i mina ben, och sedan tillintetgjorde det själva benen jämte köttet, till den grad att hela mitt väsen icke kändes vara något annat än detta gudomliga sken, som, lekande i sig själv på ett utsägligt ljuvligt sätt, gav min själ en obeskrivligt härlig sällhet»¹.

Till den saliga platsen vid Herrens bröst är följande lovsägelse riktad. »O eviga solstånd², trygga boning, plats som innehåller allt som kan fröjda, evärdeliga sällheters paradiset, obeskrivliga vällusters framflytande ström, som lockar fram vårliga blomster av all slags skönhet och tjusar med ljuva toner, hänförande melodier av överjordisk musik, och vederkvicker med en doftande fläkt från livande vällukter och berusar med den smältande ljuvheten av inre läckerheter och förvandlar en genom heliga om-

¹ a. a. II 21.

² = eviga midsommar.

famningars underbara smek! O trefalt lycklig, fyrfalt salig och, om det kan sägas, hundrafalt helig den som, förd av den fostrande nåden, med oskyldiga händer och rent hjärta och rena läppar befinnes värd att närma sig dit! O vad ser, vad hör, vad luktar, vad smakar, vad känner han icke! — Men varför försöker min alltför bundna tunga att stamma något därom, jag som, ehuru jag fått tillträde dit genom den gudomliga välviljans ynnest, dock genom mina fel och försummelser var okänslig, på alla sidor liksom omgiven av ett hårt skal, och därför icke ens tillnärmelsevis förmådde fatta verkligheten? Ty om än all insikt, som ligger inom änglars och människors räckvidd, förenades till ett, så skulle den ingalunda förmå fullt forma ett enda ord, varmed en sådan höghets upphöjdhets ens i det minsta värdigt skulle uttryckas»¹.

I sina »andliga övningar» (*exercitia spiritualia*) har Gertrud givit sina systrar anvisningar till odlande av den mystiska religiositeten, som höra till det förnämsta mystiken i den vägen frambrakt. Hennes brinnande längtan efter saligheten i Guds åskådande förbinder sig här med den högtidlighet och pregnans, som tillhör den liturgiska formen, vari de mestadels äro avfattade. Man läse t. ex. den tredje övningen, »Trolovning och invigning» (*Desponsatio et consecratio*), avsedd att användas på årsdagen av klosterlöftets avgivande, eller den femte, »Till väckande av kärleken till Gud» (*Pro divino amore excitando*).

Med avseende på beröringspunkterna med evangeliska tankegångar har Gertrud, den mera självständiga och mogna personligheten, givetvis hunnit ett stycke längre än Mechtild. Det är märkvärdigt att i teckningen av hennes dygder läsa kapitlet om den gudsförtröstans gåva (*donum confidentiæ*), som var henne beskärd². Det heter, att hon alltid hade så tryggt samvete, att varken bedrävelser, förluster eller hinder, ja icke ens hennes egna brister kunde fördunkla det, utan hon hade alltid en trygg förtröstan till Guds barmhärtighet, och förlorade den icke ens, då Herren tog ifrån henne den vanliga nådebesökelsen. Då stod alltid ändå hoppet kvar, och som man väntar på budet, som kommer med en efterlängtnad nyhet, så väntade hon med glädje på den rikare gudomliga tröst, vartill hon genom motgången litade på att bliva skickliggjord. Det heter vidare, att varje andlig nådegåva, som hon fick, tillskrev hon endast denna förtröstan, i det hon ansåg dessa

¹ a. a. II 8 s. 75 f.

² a. a. I 10.

gåvor så mycket mer givna av nåd, som hon visste, att hon sannerligen fått själva förtröstans härliga gåva av all nåds givare för intet och utan all sin förtjänst. — Omdömet är synbarligen riktigt: att i förhållandet mellan själen och hennes brudgum allt är av nåd, allt är hans gåva, det är en ton, som klingar igenom överallt i hennes hjärteutgjutelser. Förtjänsttankegången kan naturligtvis vid sidan därav oreflekterat stå kvar. Men den förra tanken är dock hos henne så pass klart och fast fattad, att hon är i stånd att dra en och annan — visserligen enstaka — konsekvens av den i riktning mot inre frigörelse från kyrkans nådesinrättningar.

Så heter det på anförda ställe vidare, att hon på grund av nämnda förtröstan hade en sådan nådegåva med avseende på nattvarden, att hon aldrig varken i Skriften eller av människor kunde höra så mycket om faran av ovärdig nattvardsgång, att det avskräckte henne från att med fast hopp om Guds mildhet i alla fall gå fram. Ty hon ansåg sina bemödanden så obetydliga och nästan intet värda, att hon aldrig avhöll sig från nattvardsgång därför, att hon försummat böner och sådant, varmed människor plåga förbereda sig, i det hon menade, att all mänsklig strävan förhåller sig till Guds övermåttan härliga, för intet givna gåva som en droppe till hela världshavet. — Hon säger också själv¹, att det blivit henne uppenbarat, att man bör gå till det heliga åt-njutandet av Herrens lekamen och blod i det sinnet, att man av kärlek till Herrens kärlek och ära icke bekymrar sig om den möjligheten, att man kan ådraga sig fördömelse genom detta sakrament; så kan Guds mildhet framträda så mycket klarare, därigenom att man, trots sin ovärdighet, icke avhåller sig från sakramentet. Hon hade då invänt, att många i känslan av sin ovärdighet avhöllo sig för att icke visa ett så högheligt sakrament sidvördnad, men fått till svar, att den, som har det sinnet, just har den rätta vördnaden.

I samma riktning pekar ett yttrande sådant som det följande². Under en promenad råkar hon falla rätt svårt och utropar då: »Väl mig, käraste Herre, om detta fall föranlett, att jag fått gå hem till dig!» På de medföljande systrarnas undrande fråga, om hon inte var rädd för att dö utan kyrkans sakrament, svarar hon: »Jag önskar visst av hela mitt hjärta sakramentens hälsosamma förberedelse, men min Herres vilja och beslut synes mig dock vara

¹ a. a. II 19.

² a. a. I 10.

den bästa och hälsosammaste beredelsen. Därför vill jag gärna gå till honom på vad sätt han vill, vare sig genom en plötslig eller en länge väntad död, viss om att i vilkendera fallet som helst Herrens barmhärtighet aldrig skall fattas mig; ty utan den vet jag, att jag alls icke kan frälsas, döden må komma plötsligt eller icke».

När hon en gång hör en stor avlat förkunnas, önskar hon sig rikedom för att förvärva den och så absolveras från sina synder. Då tillsäger Herren henne i kraft av sin gudoms auktoritet full förlåtelse för alla hennes synder och försummelser, och hon ser sin själ snövit utan varje fläck. Efter några dagar ser hon sin själ fortfarande lika ren; men då börjar hon att frukta för självbedrägeri, ty de dagliga försummelserna, som den mänskliga svagheten medför, borde väl redan ha fläckt den. Men Herren tröstar henne: såsom solen kan bleka ett tygstycke till större vithet än det hade förut, så kan väl ock solens skapare bevara en själ obefläckad, renande alla dess fläckar genom sin glödande kärleks makt¹.

Nu är det ju tydligt nog, att den förtröstan, som tar sig sådana yttringar, i första hand vilar på »Kristus i oss». Det är närmast mystikerns starka medvetande av, att han i sina himmelska erfarenheter har allt vad han behöver. Kyrkans sakrament och indulgenser kunna inte ge honom mera än vad han direkt av Kristus får. Vartill brev och insegel för den, som vilar vid sultanens bröst? Emellertid finns det också hos henne mycket beaktansvärda ansatser till att gripa fast om »Kristus för oss» och sålunda ge åt förtröstan en mera objektiv grundval. Man kan särskilt anföra de vackra ställena i den sista av hennes »andliga övningar», »Gottgörelse för synderna och förberedelse till döden» (*Suppletio pro peccatis et præparatio ad mortem*). Det är alltså inför tanken på döden, som den djupaste tröstekällan upplåter sig.

Den dag, man vill företaga denna övning, heter det i inledningen, skall man samla sig till ett samtal med Kärleken, som skall bli ens budbärare till barmhärtighetens Fader liksom för att blidka honom, »att han av sin Sons lidandes skatt må förlåta dig all din skuld ända till din försumlighets sista punkt, så att du på ditt yttersta må bliva viss på, att alla dina synder äro dig fullt förlåtna».

Primstundens betraktelse lyder på följande sätt².

¹ a. a. III 11.

² s. 701—703.

»O kära Sanning, o Guds rättfärdiga rätt, hur skall jag kunna komma inför ditt ansikte, bärande min orättfärdighet, skulden av ett förlorat liv, tyngden av min alltför stora försumlighet? Den kristna trons och det anliga livets skatt har jag — o ve! — icke givit åt kärlekens växlare, för att du, som du ville, måtte få den igen med räntan av min tillväxt till fullkomning. Tidens mig anförtrodda pund har jag icke blott låtit ligga oanvänt, utan jag har tappat, fördärvat, förlorat det helt. Vart skall jag gå, vart skall jag vända mig, vart skall jag fly för ditt ansikte?

»O Sanning, du har till oskiljaktiga bisittare rättfärdigheten och billigheten. Du dömer allt efter tal, vikt och mått. Vad hälst du tager fatt på, väger du på en blott alltför rättvis våg. Ve mig, tusenfalt ve, om jag överlämnas åt dig utan någon sakförare, som svarar för mig! O Kärlek, sänd du någon till mitt försvar. Svara du för mig. Utverka du tillgift åt mig. För du min sak, att jag må lefva för din skull.

»Jag vet, vad jag skall göra. Jag skall taga frälsningens kalk. Jesu kalk skall jag lägga i sanningens tomma vågskål. Så, så skall jag utfylla allt som fattas mig. Så skall jag överskyla alla mina synder. Med den kalken skall jag göra något helt av alla mina spillror. Med den kalken skall jag fylla all min ofullkomhet, så att jag får över nog. Eja, o Kärlek, min Jesus, denne din kunglige fånge, som din innerliga barmhärtighet upprörde och överväldigade ända till märgen, som du vid denna stund med sådan våldsamhet släpade inför rätta för att lägga på honom hela världens synd, ehuru han icke hade någon fläck, utan det var av kärlek till mig han anklagades och det var min skuld du utkrävde av honom — eja, honom den oskyldigaste, honom den käraste, dömd av kärlek till min kärlek, dödsdömd för mig, honom skall jag idag taga emot av dig, o dyraste Kärlek, som följeslagare inför rätta. Giv mig en sådan borgesman, att han må föra hela min sak.

»O käraste Sanning, att utan min Jesus komma till dig vore mig outhärdligt, men att med honom komma inför dig är en lust och fröjd. O Sanning, nu kan du sätta dig på domarsätet, nu kan du inträda i domssalen och anföra mot mig vad du vill. Jag fruktar intet ont; jag vet, jag vet, att ditt anlete icke skall komma mig på skam, då den är med mig, som är mitt stora hopp och all min förtröstan. Jag skulle vilja veta, vad du nu fäller för en dom över mig, då jag har min Jesus med mig, honom

den käraste, den trognaste, som burit mitt elände för att hos dig vinna stor barmhärtighet åt mig.

»Min ljuvaste Jesus, min förlossnings älskade pant, du må komma med mig inför rätten. Eja, låt oss stå där tillsammans. Du vare min domare och sakförare. Berätta, vad du har blivit för mig, hur gott du tänkte om mig, hur dyrt du förvärvat mig, för att jag skulle rättfärdigas genom dig. Du levde för mig, att jag icke skulle förgås. Du bar mina synder. Du dog för mig, att jag icke skulle dö i evighet. Du gav mig allt ditt, att jag genom dig skulle bliva rik på förtjänst. Eja, i dödens stund döm mig efter din oskuld, efter din renhet, som du skänkt mig i dig, då du betalade all min skuld med dig själv, dömd och fälld för min skull, att jag som är arm och fattig i mig, skulle få överflöd av allt gott genom dig».

En annan gång, när hon undrar, vad av allt det, som Herren uppenbarat henne, kunde vara människorna nyttigast att veta, får hon av Herren det svaret, att det, som skulle vara nyttigast för människorna att tänka på, det är att han står inför Fadern till människosläktets frälsning, och när de av mänsklig bräcklighet synda med hjärtat, så erbjuder han Gud Fader sitt obefläckade hjärta för dem till gottgörelse. På samma sätt, när de synda med händerna, blidkar han Fadern med sina genomborrade händer o. s. v., och detta är anledningen till, att de som göra bot alltid lätt få förlåtelse. Därför skola de utkorade alltid, när de få syndernas förlåtelse, tacka honom, som utverkat den åt dem¹.

Detta drag sammanhänger nog med den omständigheten, att devotionen för Herrens lidande framträder starkare hos Gertrud än hos Mechtild. Hon har också att förtälja om en erfarenhet, som liknar stigmatisering. Ett av de första åren av hennes andliga liv säger hon sig² i anden ha känt, hurusom Herrens sårmärken intrycktes invärtes i hennes hjärta³. Detta skedde under meditationen på en bön, som hon funnit i en bok: »Skriv, barmhärtigaste Herre, dina sår i mitt hjärta med ditt dyra blod, att jag i dem må läsa på en gång din smärta och din kärlek, och att dina sårs hågkomst alltid må förbliva i mitt hjärtas hemliga rum och smärtan av en tillbörlig medkänsla med dig må väckas i mig och din

¹ a. a. III 40.

² a. a. II 4.

³ *quasi corporalibus locis*, står det, vilket väl betyder, att det ej var yttre synliga märken av stigmatisering.

kärleks glöd i mig tändas» Hon betraktar denna händelse och en annan, då hennes hjärta sårades av Herrens kärleks pil, såsom de saligaste erfarenheterna i sitt liv, hvilka ensamt för sig skulle kunna ge ämne till tröst, undervisning och tacksamhet, om hon än finge lefva i tusen år¹.

Devotionen för Jesu hjärta delar hon med Mechtild. I den »andliga övningen» till dödsberedelse beder hon, »att din bittra pina må vara mitt skydd i döden och ditt av kärlek brustna hjärta min eviga boning»², och på ett annat ställe: »öppna för mig i dödens stund utan dröjsmål ditt mildaste hjärtas dörr, att jag genom dig utan varje hinder må ingå i din levande kärleks kammar, där jag skall åtnjuta och äga dig, mitt hjärtas sanna glädje!»³

Fjärde boken av uppenbarelserna upptages av helgdagssyner i stil med Mechtilds, den femte delvis av syner av avlidnas öde, vilka ha sin motsvarighet hos de flesta av mystikens kvinnor. Världens ting har icke heller Getrud befattat sig mycket med; dock säges det⁴, att samma dag som Adolf av Nassau i Frankfurt valdes till konung (1292), omtalade hon för abbedissan, att valet ägt rum, samt att den valde skulle komma att dräpas av sin efterträdare, vilket ock sedan gick i fullbordan.

5.

Bland den av gammalt s. k. »tyska mystikens» ledande personligheter är det endast Henrik Suso,⁵ som vi kunna komma riktigt nära in på livet. Med avseende på uppräntningen av sin åskådning är han ju lärjunge till Eckhart, vars system torde kunna betecknas som thomism, utbildad i areopagitisk riktning⁶. Det blir för oss lämpligare att behandla lärjungen än mästaren, då vi

¹ a. a. II 23 s. 106 f., se II 5 och V 25. Jfr den heliga Teresas bekanta upplevelse.

² S. 718.

³ S. 717, jfr också s. 708—712.

⁴ I 2 s. 11 f.

⁵ HEINRICH SEUSE *Deutsche Schriften, herausgegeben von K. BIHLMAYER* (med en utmärkt inledning om Susos liv och skrifter). Jfr PREGER II 309—415, SEEBERG, *H. S. der Gottesfreund* (i *Aus Religion und Geschichte* I 188—246), DELACROIX, *Études* etc. 308—324.

⁶ K. MÜLLER II: 1, 37 f. LOOFS *DG*⁴ 623 ff.

hos den förre ha ett så utmärkt tillfälle att se teoriernas sammanhang med det praktiska fromhetslivet.

Suso tillhörde sannolikt en adlig släkt von Berg i Konstans och var född omkring 1295. 13-årig blef han insatt i dominikanerklostret i sin fädernestad, studerade på 1320-talet några år under Eckhart i Köln, och beklädde senare posterna som lektor och prior i Konstans. Åren 1339—46 var han jämte sitt konvent förvisad ur staden på grund av partitagande för påven i dennes strid med kejsar Ludvig av Bayern. 1348 blev han på grund av en skandalhistoria, som av förtälet pådiktades honom, förflyttad till Ulm, där han 1366 avled. — Under sina sista år (omkr. 1362) utgav han en översedd upplaga av sina skrifter (hans *Exemplar*), omfattande: 1) *Vita*, hans själs historia, ursprungligen upptecknad av hans andliga dotter, nunnan Elsbeth Stigel i Töss (vid Winterthur); 2) *Büchlein der ewigen Weisheit* (*BEW*), från tiden 1327—34; 3) *Büchlein der Wahrheit* (*BdW*), hans tidigaste och mest spekulativa arbete (från 1326—27); 4) *Briefbüchlein* (*Bb*), en brevsamling. Därtill är ännu att lägga *Horologium æternæ Sapientiæ*¹ (*Hor.*), en latinsk bearbetning av *Büchlein der ewigen Weisheit* (från ungefär samma tid som denna), samt ytterligare några bref och predikningar.

Susos andliga liv börjar med hans omvändelse vid 18 år. Han hade då vistats i klostret i 5 år, i »andligt sken», men sökande och otillfredsställd. Guds hemlighetsfulla dragning tillskriver han vändningen; i och med den blev han en »begynnande» människa. Efter den första segern över den naturliga tröghetens och bekvämlighetens fruktan att draga alla konsekvenserna av det steg han tagit — en anfäktelse, som försvårades av hans andliga isolering bland undrande och hånande kamrater —, fann han tillfredsställelse för sitt unga hjärtas behov efter kärlek i den svärmiska hängivenhet han fattade för den himmelska Visheten. Hon blev den form, varunder hans livliga fantasi åskådliggjorde för sig det gudomliga: Gud, Kristus och Maria i en gestalt, vars skönhet och behag han aldrig nog kan prisa. Han blef »den eviga Vishetens tjänare», och hans liv gick upp i en ridderlig dyrkan av den tillbedda. Men »till kärlek hör lidande», »varje älskare är en martyr»: han företager sig att genom ett raffinerat system av själv-

¹ I svensk övers. från slutet av 1400-talet *Gudeliga snilles väckare* (= »Den gudomliga vishetens ur»), utg. av R. BERGSTRÖM i *SFSS*.

plågerier söka kuva sin motspänstiga natur och göra sin brytning med världen och alla dess behagligheter fullständig. Den asketiska uppfinningsrikedomen når här sina yttersta gränser. Förebilder äro Österns anakoreter, »die Altväter» i *Vitæ patrum*, medlen tystnad och avskildhet, hunger och törst, tagelskjorta och järnkedja om livet, spikar och nålar, gissling, obekväm bädd, ohyra, undvikande av bad och spisvärme — det är ej nödvändigt att upprepa allt.

Men allt detta är endast en början. När han var 40 år och måste uppgiva de asketiska övningarna, emedan, som han säger, hans kropp var så ödelagd, att det ej fanns något annat val än att dö eller låta dem falla, då fann han, att hela hans liv hittills blott varit en förskola. Nu skulle han komma i »gudshängivenhetens högskola» (die hohe schule der gelassenheit), från de självvalda pinorna till det aktiva livets prövningar, från vilka han hittills förskonats¹. Att i livets växlingar med tålamod bära allt vad

¹ DELACROIX har någon svårighet att inordna stadierna i Susos liv i det skema över det mystiska livets utvecklingsgång, som han i *Études* etc. uppställer såsom den psykologiska formeln för en kristna mystiken. Gången är följande: först sporadiska extatiska tillstånd under en period av starka lyckokänslor, därefter avtagande eller upphörande av extaserna och psykisk depression, slutligen det definitiva jämnviktsläget, karaktäriserat särskilt av ett konstant medvetande av Guds närvaro och handlande, vari all egen självständig tanke och vilja är absorberad — ett slags »teopatisk automatism». Denna beskrivning på det slutliga målet har en tydlig kvietistisk bismak, naturligt nog, då skemat är vunnet genom analys av Teresas och Madame Guyons andliga erfarenheter. Hos Suso har visserligen det religiösa livets högsta stadium ett visst kvietistiskt drag, men dess väsentliga karaktäristikum är dock extasen, det omedelbara skådandet av Gud, vilket endast kan ske diskontinuerligt. Hans fromhetsmetod är också, som vi skola se, ingalunda orienterad efter stadier liknande dessa. — Att för övrigt D:s skema har vissa analogier med protestantiska försök till psykologiska skematiseringar av det religiösa livet, kan man förvissa sig om genom en jämförelse med SCHARTAUS framställning av »nådens ordning» (t. ex. hans *Undervisning i Christendomskunskapen för Barn*, 21. uppl., Lund 1865). Jämför med D:s stadier: 1) kallelsen, då »där går en ljuvlig kraft av Guds ord in på hennes (människans) hjärta» (st. 246), — 2) uppväckelsen, då »hon blir upplyst därom, att hon är i ett olycksaligt och förtappat tillstånd» (st. 248), och då »hon finner mycket mera ont i sitt hjärta under hennes ängsliga tillstånd, än där har någonsin varit i hennes leverne under hennes förra säkra tillstånd» (st. 250), — 3) rättfärdiggörelsen, då »hennes förra ängslan försvinner och blir borta; fruktan för döden upphör och kommer icke mer igen; och hon får en stilla förnöjelse i sitt hjärta, som hon sedan får behålla» (st. 263).

Gud tillskickar, glad i medvetandet att i lidande efterlikna Frälsaren, — det är innebörden av den »gelassenheit», som han nu skall lära sig. Det sker under en, som det synes, vitt utsträckt och välsignelserik själasörjarverksamhet. Det märks tydligt, att motivet härvid för Suso mindre är önskan att vara med i arbetet för Guds saks framgång i världen än den tanken, att endast under sådant arbete blir den andliga människan genom prövningar fullkomnad. Hans läggning är alls icke aktiv; han har icke i sig det stoff, varav det blir en erövrare;¹ går han ut för att verka i världen, så är det därför, att »wem innerkeit wird in ausserkeit, dem wird innerkeit innerlicher, als dem innerkeit wird in innerkeit»,² och för att på den vägen bliva »gebildet mit Christo». Och vad han har att förtälja om sin aktiva period, det är också en lidandes-historia: om hån och smälek, om farligheter på resor, om trolöshet och förtal, om skam, som en av hans närmaste drager över honom, och till sist om en falsk anklagelse, som låter honom tömma förödmjukelsens bägare ända till dräggen.

Om alltså de »passiva dygderna» äro förhärskande i Susos karaktär, så får dock ej heller glömmas, att hans själasörjarverksamhet, som sagt, synes varit vidsträckt och välsignelserik — om än mest riktad på kvinnor, särskilt nunnor —, samt att han med sin tids allvarligaste kristna djupt känt kyrkans förfall och därom talat starka varnande och bestraffande ord³ och inom sin orden alltid kämpat i den strängare riktnings led mot inträngande förvärldsligande och klosterdisciplinens förfall.⁴ —

Extatiska och visionära företeelser spela i Susos liv en stor roll. Här en beskrivning på en extas från hans första tid.⁵ Det var på St. Agnes' dag. Han stod i koret efter middagen ensam och bedrövad. Då blev hans själ hänryckt. »Han såg och hörde, vad som för alla tungor är utsägbart. Det var gestaltlöst och formlöst och hade dock alla gestalters och formers fröjdefulla lust i sig. Hjärtat var hungrigt och dock mättat,⁶ sinnet glatt och väl till mods; önskningarna voro stillade och begären borta. Han gjorde intet annat än stirrade in i den strålände glansen, vari han glömde sig själv och allting. Om det var dag eller natt, det visste

¹ DELACROIX s. 321.

² BIHLMAYER s. 167.

³ *Hor.* I 5, 12, II 1.

⁴ BIHLMAYER s. 95 * ff.

⁵ *Vita* kap. 2.

⁶ Jfr Birgittas ord s. 86 (ur IV 77).

han ej. Det var det eviga livets frambrytande sötma i närvarande, stillastående, lugn förnimmelse. Han sade därefter: är detta icke himmelen, så vet jag icke vad himmelen är; ty allt lidande, som kan nämnas, kan ej med rätta förtjäna denna fröjd för den, som evigt skall äga den. Denna översvinneliga hänryckthet varade väl en timme eller en halv; om själen var i kroppen eller skild från kroppen, det visste han ej. Då han åter kom till sig själv, var det honom på allt sätt som en människa, kommen från en annan värld.» Han sjönk till jorden som en vanmäktig och suckade: Ack Gud, var var jag, och var är jag nu? Men i sin själ hade han en lång tid därefter som en ljuv himmelsk doft, och det var honom, som svävade han i luften. — En gång berättade han för Elsbeth Stigel, att han i sitt andliga livs begynnelse under väl 10 år vanligen två gånger om dagen, morgon och kväll, förnummit den andliga fröjdens jubel, som för var gång räckte så länge som två vigilier.¹

För hans visioner meddelar DELACROIX² en omsorgsfull redogörelse. En del äro enligt Susos egna uttalanden att uppfatta som alster av hans poetiska fantasi, meddelade i visionsform.³ Vid andra är det frågan om verkliga syner, dels i drömmen, dels i ett slags halvslummer — han brukade efter matutin, alltså i den tidigaste morgonstunden, sätta sig i sitt kapell och taga en stunds vila, varunder mycket ofta visioner förekommo —; dels slutligen i vaket tillstånd, vanligen under djup meditation. En del av visionerna äro intellektuella och då ofta förbundna med extaser; så den omedelbara visionen av den gudomliga enheten, ävensom andra av spekulativ art. Men de flesta äro imaginativa, ofta av en komplicerad beskaffenhet. De hämta sitt material från alla sinnesområden, de ha t. ex. ofta en auditiv karaktär (himmelsk musik och sång). De ge uttryck åt det religiösa livets allmänna tillstånd hos honom, eller det överskrida detta och antecipera något kommande. De uppkomma ofta ur känslöstämningar eller ur tillståndet efter asketiska övningar. Några meddela insikt, andra symbolisera ett känslotillstånd, andra äro tröstande eller avsedda att ge ersättning för utståndna lidanden, och åter andra upprulla stora dekorativa scener. Många meddela befallningar för livet — Susos viktigaste handlingar ske på grund av sådana uppenbarelser (t. ex.

¹ Vigilie = en av dominikanerordens dagliga smågudstjänster.

² s. 322 f.

³ BEW Prol. s. 197.

avläggandet av de asketiska övningarna,¹ begynnande av yttre verksamhet,² publicerandet av hans skrifter³).

Från andra mystiker känna vi väl till synerna av avlidna,⁴ högtidsuppenbarelserna⁵ och de halvt eller helt litterära skildringarna av himmelen och helvetet.⁶ Tydligast framträder väl Susos eget kynne i de för hans inre syn framträdande bilder, som direkt gälla hans gudsumgänge: då Visheten, strålande som morgonstjärnan, nalkas honom och säger: Giv mig, min son, ditt hjärta!⁷ eller då han skådar in i sitt hjärta som genom en klar kristall och ser Visheten därinne omfamna hans själ,⁸ eller då han får undervisning om det andliga ridderskapet,⁹ eller då Kristus i en serafs gestalt lär honom lida.¹⁰ —

Susos religiösa åskådningar ha till bakgrund Eckharts tankar, där vi igenkänna det areopagitiskt-viktorinska inslaget. Gudomen är alltings ursprung och mål, det första och enda, onämnbart och utan allt skapat något, därför med rätta kallad ett evigt Intet. Ur det gudomliga väsendets mörker framgår genom en inre process treenigheten. I Gud ha alla skapade ting sitt eviga vara, och deras mål är att återvända till honom. Synd är att vilja vara grundad i sig själv. Kristus är förmedlaren av människans återförening med Gud; han framställer i sin person enheten av Gud och människa, och människan har att i rätt »gelassenheit» uppgiva sig själv och bli ett med honom. Så når hon det högsta, bildlösa skådandet av gudomen, varvid själens väsen förenas med det gudomliga Intets väsen, och hon simmar i gudomens bottenlösa djup.¹¹

Att gå in på Susos närmare utförande av dessa tankar är här icke nödvändigt. Det är tillräckligt att konstatera, att de bilda så att säga den fasta stommen i hans åskådning. Så visst som det är, att hans religiösa originalitet och styrka icke

¹ *Vita* 15 (slutet), 18 (slutet).

² *Vita* 22.

³ Prologen till hans *Exemplar*, s. 6.

⁴ t. ex. Eckhart *Vita* 6, Elsbeth Stagel *Vita* 53.

⁵ t. ex. *Vita* 10.

⁶ *BEW* 11, 12.

⁷ *Vita* 3 s. 14.

⁸ *Vita* 5 s. 20.

⁹ *Vita* 20.

¹⁰ *Vita* 43.

¹¹ *BdW*, *Vita* 46—53.

ligger på detta spekulativa område utan i den Kristusmystik, varom nedan skall bli tal, så visst är också, att de spekulativa tankarna alltid ha stått som de högsta för honom och bildat den ram, vari han har tecknat in sina andra religiösa tankar. Att man genom spekulationen kunde komma in på farliga irrvägar, därpå hade han ett tydligt bevis för sina ögon i den vitt utbredda panteistiskt-antinomistiska och antikyrkliga mystik, som florerade bland de s. k. »fria andens bröder», vilka också åberopade sig på Susos »høge mästare» Eckhart. I sina spekulativa framställningar polemiserar Suso därför beständigt mot denna avväg, och i hans råd för det andliga livet till Elsbeth Stigel finna vi, att han behandlar dessa ting som något, som icke lämpar sig för begynnaren, utan förutsätter en större andlig mognad. Men han släpper aldrig dessa läror, de innehålla alltjämt för honom den högsta sanningen, ty hans religiösa erfarenhet är på sin höjdpunkt sådan, att den just passar in i detta system.

För det andliga livets utvecklingsgång har Suso ett relativt fast och konstant skema. Han talar om »begynnande», »fortskridande» och »fullkomliga» människor: de första gå bort från världen, de andra gå till Gud, de tredje gå in i honom.¹ Jämför det gamla mystiska skemat: rening, upplysning, förening (*via purgativa, illuminativa, unitiva*), som han också upptar.² Eller hans klassiska ord: »ein gelassener mensch muss entbildet werden von der creatur, gebildet werden mit Christo und überbildet in der gottheit.»³ De tre stadierna äro också angivna på den märkliga bild, som symboliskt framställer hela hans teologi, från varelsernas utflöde ur Gud till deras återvändande till honom.⁴

Inom detta skema fogar han nu in Kristusmystiken, men den växer ut över det och blir det område, där man starkast känner hjärtslagen av hans religiositet. Till en början återfinna vi här hela bröllopsmystiken, riktad på den egendomliga gestalt, som hans fromhet och fantasi utbildat: den eviga Visheten.⁵ Från sådana ställen som Ordspr. 8, Sirak 24 har han hämtat grunddragen till denna föreställning, och prisar så denna sitt hjärtas dam med en trubadurs glöd, ägnande henne en trofast riddares dyrkan. Hen-

¹ 4. predikan s. 529.

² *Bb* 10 s. 390.

³ *Vita* 49 s. 168.

⁴ s. 195, förklaring s. 52 * ff.

⁵ *Vita* 3 ff., jfr *Hor* 1 1; *BEW* 7 = *Hor.* 1 6 m. fl. st. Jfr s. 73*—76*.

nes betydelse är på ett egendomligt sätt skiftande; hon är dels en personifikation av Guds egenskaper — vishet, godhet, skönhet —, dels representerar hon det gudomliga väsendet i och för sig eller flyter samman med den mänskovordne Logos, Kristus — så nog oftast —, väl stundom också med Maria. Denna sida av hans religion låter sig enklast populariseras, vilket han också gjort i sin »anvisning huru en troende kan trolova sig med Visheten.»¹

Men vid sidan av denna linje går fullt utbildad och stark en annan: Kristi lidandes betraktelse och efterliknande. Många motiv förbinda den med den förra: riddaren måste underkasta sig många mödor för att vinna den älskade — »Kärlek som krig kräver riddaremod; bort fega och lata!»² —, och mystikens gamla kungsväg leder ju från Kristi mänsklighet till hans gedom: »vill du skåda mig i min oskapade gedom, så skall du här lära känna och älska mig i min lidande mandom».³ Och så har han på 100 korta betraktelser över Kristi — och Marias — lidande byggt upp sitt märkligaste verk, *Büchlein der ewigen Weisheit*, vars syfte är att »i några hjärtan upptända den gudomliga kärleken, som i dessa senaste tider i så många begynner slockna, och vars ämne från början till slut är vår Herres Jesu Kristi kärleksrika lidande, och hur en tapper människa måste efter sin förmåga följa samma förebild, och himmelrikets rena drottningens värdiga lov och osägliga lidande».⁴ I den karaktäristiskt medeltida uppbyggelselitteraturen har denna bok sin givna plats bredvid Bernhards Predikningar över Höga Visan, Fioretti och boken om Kristi efterföljelse.

Med vilken hängivenhetens energi han förstod att försätta sig i »samtidighetens tillstånd» i förhållande till Kristi lidande, få vi en föreställning om av det kapitel i hans självbiografi, där han omtalar sin »korsvandring med Kristus», då han med sin fantasi tillhjälp upplever på nytt varje detalj av passionshistoriens underbara drama.⁵ Sådana övningar ligga bakom *Den eviga Vishetens bok*.⁶ Och de ha burit sin frukt i de många tankar, som han för-

¹ *Hor.* II 8—11.

² *Milicie species amor est, discedite segnes!* *Hor.* I 8, sv. övers. s. 113. Jfr *Vita* 3 s. 13; *Vita* 44.

³ *BEW* 1 s. 203. Jfr *Vita* 13 s. 34. AUGUSTINUS: *per Christum hominem ad Christum Deum*.

⁴ s. 324.

⁵ *Vita* 13.

⁶ *BEW* Prol,

står att hämta fram ur denna historia. I medelpunkten står lidandet såsom Guds stora kärleksbevis, mer än något ägnat att väcka människans genkärlek. Och på den vägen når han fram till att klart uttala icke blott den objektiva försoningens tanke — »kunde jag på något bättre sätt bevara min rättfärdighet, visa min bottenlösa barmhärtighet, höja den mänskliga naturen, utgjuta min godhet, försona himmelen och jorden, än genom min bittra död?»¹ — utan även tillfälligtvis Kristi gärning såsom den enda och fasta grunden till hans personliga frälsning ur syndaångest och förtvivlan. Så i *BEW* 5, där den eviga Visheten (Kristus) kommer och tröstar tjänaren i hans förtvivlan: »Det är jag, den härliga, som blev arm och eländig för att återföra dig till din rätta värdighet; det är jag, som har lidit den bittra döden för att göra dig åter levande... Jag har alldeles glömt allt vad du någonsin gjort emot mig, såsom om det aldrig skett, om du allenast nu vänder dig helt till mig och icke mer skiljer dig från mig»... Och han svarar jublande:.... »Himmelske Fader... åt vem har du givit din allrakäraste älskling? Åt syndarne! Herre, han är min, Herre, han är riktigt vår! Jag omsluter mig idag med hans (på korset) uträckta, blottade armar.... och vill aldrig mer varken levande eller död skiljas från honom. Därför förhärliga honom idag på mig och låt nådigt fara allt, varmed jag någonsin uppväckt din vrede».... Jämför en av bönerna i de 100 betraktelserna: »Ack, bottenlösa mildhet, jag bjuder idag din oskyldiga död inför den himmelske Faderns ögon för mitt skuldbelastade liv. Herre, jag ropar till dig med rövaren: 'tänk, tänk på mig i ditt rike!' Fördöm mig ej för min missgärning, förlåt mig alla mina synder, öppna för mig ditt himmelska paradiset!»² Och åt döende bjuder han med tillförsikt samma tröst.³

En annan, mera vulgärkatolsk uppfattning av Kristi lidandes betydelse framträder, då anvisning ges, hur man skall draga till sig av »den ädla skatten av hans förtjänta lön» för att utfylla bristen i sina botgärningar och så undgå att få avtjäna sina synders timliga straff i skärselden. Man må då (1) överväga sina synders mängd och storlek, (2) inse otillräckligheten av sina egna botgärningar, som mot synderna äro endast som en droppe i havet, (3)

¹ *BEW* 2 s. 207.

² s. 317.

³ *Bb* 6. *BEW* 21.

hjärtligt betänka storheten av Kristi satisfaktion — en enda droppe av hans dyra blod hade ju varit nog att gottgöra tusen världars synd —, och så (4) ödmjukt försänka sin ringa satisfaktion i hans stora. Behöver då syndaren alls icke utföra några botgärningar för sin synd? Svar: jo, för att människan skall åtnjuta förtjänsten av Kristi lidande, höves det henne att efterlikna det. »Varje människa drager av Kristi satisfaktion till sig så mycket, som hon genom delat lidande liknar honom.»¹

Den huvudsakliga vikten kommer nog alltså alltjämt att ligga på detta, att Kristi lidandes betraktelse skall fylla oss med den brinnande och innerliga kärlek till den korsfäste, som driver oss till hans efterliknande i världsförsakelse, självförnekelse och tålamod i Guds skickelser. Därom är det man skall predika för folket.² Det gäller inte känslor utan handling: det lönar inte, om man gråter över hans pina så många tårar som det någonsin fallit regndroppar från himmelen, ty »ingen visar bättre, hur nära mitt lidande går honom, än om han bär det med mig i gärningarnas bevisning».³ Och hur saligt är icke detta lidande med Herren. »Ditt ok är ljuvligt och din börda lätt». »Om Gud efter detta livet ville giva de lidande och de icke lidande samma lön, sannerligen, vi skulle dock välja lidandet bara för likhetens skull med Herren, ty kärleken vill vara den älskade lik».⁴

Härmed äro vi inne på Susos sedliga ideal, som han vanligen sammanfattar i uttrycket »gelassenheit» = självförnekelse, gudshängivenhet. Det ställes under synpunkten av en *imitatio Christi* och har, som vi sett, sitt drivande motiv i Kristusmystiken, både så: förneka dig själv av tacksamhet för hans gåva, och så: förneka dig själv, så vinner du mer likhet med honom. Hur denna »gelassenheit» ser ut i livet, och hur den läres i livets skola, vill Suso visa genom sin självbiografi. Skall han ge en kort anvisning på dess innebörd, så kan han säga: »halte dich innerlich, lauterlich, lediglich, aufgezogenlich!» vilket betyder: (1) helig inåtvändhet, avskildhet från människorna, (2) sinnets renhet från världsliga bilder och föreställningar, (3) befrielse från alla bindande och oroande världsliga begär, (4) sinnets stadiga riktande på Guds skådande. Alla yttre övningar ha värde endast såsom medel att nå

¹ BEW 14. Hor. I 14.

² Hor. II 6.

³ BEW 3 s. 208.

⁴ BEW 5 s. 216. Vita 31 s. 92. Jfr lovsången över lidandet BEW 13.

denna ståndpunkt.¹ — Det är två ingredienser i detta ideal: den tåliga undergivenheten för Guds behag, sinnesfriden i alla skickelser å ena sidan, och å den andra smakandet av den högsta förning med det gudomliga, det omedelbara bildlösa skådandet, »die überbildung (= *transformatio*) in der gottheit.» Båda delarna nämner Suso, då han omtalar den gudomliga tröst, som kommit honom till del efter hans många vedervärdigheter: inre hjärtefrid, stilla ro och strålande nådebevis.² Men det senare, om än endast uppnåeligt i hänryckningens sällsynta och korta stunder, är avgjort det högsta.

Hit konvergera nu alla linjer. Den spekulativa underbyggnaden för extasen ha vi sett. Gudshängivenheten skall utrensa jordiska föreställningar. Och här ha vi också Kristusmystikens högsta mål. Emedan, säger han, själen för kroppens skröplighets skull icke kan beständigt skåda Gud utan bild, så måste hon ha någon bild, med vars hjälp hon alltid kan återvända till Gud. Och den bästa bild jag vet därtill, det är Kristi kärleksrika bild. Blir man formad (gebildet) i den bilden, så blir man också såsom av Herrens Ande omformad (überbildet) i den himmelske Herrens gudomliga härlighet från klarhet till klarhet, nämligen från hans härliga mänsklighets klarhet till hans gudoms klarhet.³

Även en annan av den »tyska mystikens» stormän skola vi dröja något vid: Johan Tauler,⁴ den store Strassburgpredikanten, f. omkr. 1300, † 1361. Om hans liv är ytterst litet känt; man får nöja sig med hans tankar, såsom de äro att finna i hans bevarade predikningar.

Hos honom föreligger en åskådning, som liksom Susos har sin utgångspunkt och förutsättning i Eckharts läror. Men Tauler har på grund av sin mera praktiska läggning och verksamhet blivit driven till att mera betona de tankegångar inom mystiken, som vi ha betecknat såsom ledande i evangelisk riktning. De ansatser åt detta håll, som vi förut ha sett, äro hos ingen så samlade och så långt förda som hos honom. Genomförda äro de dock visser-

¹ BEW 22. *Hor.* II 3. Mycket sansade råd till Elsbeth Stagel i avseende på askes *Vita* 35 s. 107—8.

² *Vita* 38 s. 130.

³ *Bb* 10 s. 391.

⁴ Jfr F. COHRS i *PRE*³ XIX 451—9, PREGER III 1—241, LEHMANN, *Mystik* 182—7. Om editioner av hans skrifter se COHRS a. st. Ett lätthanterligt urval ur predikningarna är utgivet av W. VON LANGSDORFF.

ligen inte. Men det som här intresserar oss att se, är just, hur långt man på denna väg kunde komma och redan på Birgittas tid hade kommit. Vi skola alltså endast ur Taulers åskådningar hämta fram några punkter, som i detta fall äro betecknande.

Först något om Kristi gärning för oss. I en pingstpredikan heter det: »Idag är den dag, då den ädla, dyra skatt blev oss återgiven, som så olyckligt hade gått förlorad i paradiset genom synderna och allra mest genom olydnaden, så att hela människosläktet var fallet i Guds eviga vrede och den eviga döden. Dessa band sönderbröt Jesus Kristus på långfredagen, då han lät sig fångas och bindas och dog på korset. Då gjorde han en hel fred och försoning mellan människorna och den himmelske Fadern; och på denna dag blev försoningen bekräftad och den ädla, dyra skatten, som var alldeles förlorad, blev återgiven: det är den Helige Ande.» Och på ett annat ställe: »Offren nu åt den himmelske Fadern Kristi oskyldiga lidande för edert självförvållade lidande, hans oskyldiga tankar för edra skyldiga och likaledes hans gärningar, hans ödmjukhet, hans tålamod, hans saktmod och kärlek för allt, som däruti fattas eder». Och om trons mottagande av Guds gåva: »Om syndernas förlåtelse har Guds mun talat till dig; därför skall du icke blott tro, utan också veta det, så visst som du vet någonting, ty intet är så sant som Guds ord och tillsägelse. Men i denna säkerhet och i kännedomen om denna rena sanning kommer människan till stor frid och ro i sitt samvete, och icke genom några gärningar, varpå hon sätter sitt hopp; utan allenast Guds löfte måste hon tro, och när hon då på detta sätt förtröstar på Gud, så håller Gud sannerligen, vad han har tillsagt henne i absolutionen.»¹ Vid sidan av den vanliga mystiska vägen: Kristi lidandes och döds betraktelse och efterföljd — som även hos Tauler väl är den vanligaste —, står här mycket tydligt Kristi försoningsgärning för oss, och sammanställningen: syndernas förlåtelse, tillägnad genom trons tillförsikt till Guds löften i sitt ord, gör ett starkt evangeliskt intryck. Även annars vet han, att tron inte är identisk med försoanthållande; det ges en levande, ur en inre källa framspringande tro, som vida klarare och bättre visar, vad Gud är, än alla teologer och doktorer kunna förklara och säga.²

Och så är det kallelsetanken, som här dagas. Begreppet »gelessenheit» betecknar även för Tauler det sedliga idealet, men det

¹ Citaten efter COHRS 455 f.

² LANGSDORFF 102 f.

får hos honom en ny vändning till aktivitet. Det innebar ju ett uppgivande av den egna viljan för att i stället göra Guds vilja. Men Guds vilja kräver aktivitet av oss; Gud sänder oss åstad att gå in under kristenhetens nöd och bära varandras bördor i aktiv kärlek. »Den som ej går ut och verkar sin nästa till nytta, han har stort ansvar».¹ Och Gud har satt envar i sitt stånd; må han tjäna där troget. »Den ene kan sy, den andre göra skor, den tredje vet att lyckligt handla och vinna i yttre ting, vilket många åter icke kunna. Så är nu detta nådegåvor, som Guds Ande verkar i människorna. Vad min person angår, så säger jag, att vore jag inte präst utan i ett ärligt hantverk, så skulle jag dock hålla också det för en gåva och nåd och vara förnöjd. Om Gud hade förordnat mig till att göra kläder eller skor och alltså förtjäna mitt bröd med mina händers arbete, så skulle jag helt villigt och troget göra kläder och skor åt mina bröder och medkristna. Men händerna eller fötterna skola icke understå sig att vara ögon eller öron, utan var och en skall sköta sitt ämbete, vartill han av Gud är kallad».² Här har alltså inte munken eller prästen något företräde. »Vad sägen I nu härtill, alla I som gån sysslolösa? I viljen alla hängiva er åt det beskådande livet, då Gud dock har förordnat er att verka. Men detta kommer sig mest av er lättja och tröghet. Jag känner en, som är en särskild Guds vän, han har sitt liv igenom varit en åkerman i över 40 år och är det ännu. Han frågade en gång Herren Gud, om han skulle låta åkerbruket ligga och i ro bliva sittande i kyrkan. Herren svarade honom, att det skulle han inte göra, utan förtjäna sitt bröd och sitt uppehälle i sitt anletes svett hans dyra blod till ära.»³ Ordensdräkt och fromma gärningar, bön och sång, fastor och vakor göra ingen människa helig eller salig.⁴

Med utgångspunkt från tankar sådana som dessa bli en hel rad gängse åskådningar skjutna åt sidan eller till sin innebörd omgestaltade. Marias syndfrihet står väl fast, men hon gäller mera som förebild än som medlare. En troende själ, berättar han, som såg sig långt borta från Gud, anropade Maria och helgonen att förvärva henne nåd, men fann dem så försjunkna i Guds åskådande, att de ej aktade på hennes bön. Då anropade hon med

¹ PREGER III 237 f.

² LANGSDORFF 137 f.

³ LANGSDORFF 138.

⁴ LANGSDORFF 129 m. fl. st.

ödmjuk hängivenhet Gud själv och drogs då upp över alla förmedlingar in i gudomens saliga djup.¹

Skärselden användes som motiv att vända människorna bort från världen och dess lust. Men den innebär inte ett avtjänande av försummad botgöring för synderna, utan en rening från kvarvarande rester av egenvilja.²

Och om vägen att finna normerna för det sedliga handlandet heter det: »Jag skulle väl kunna för er anföra ännu många fler punkter om goda seder, goda övningar och en helig vandel, nämligen huru sådant rätt skall anordnas; men den som rätt har fundamentet, varom jag förut talat, han skall genom Guds nåd för sig själv kunna finna allt det, som är av nöden till anordnande av ett rättskaffens liv.»³

Sammanhåller man allt detta, så kunde det tyckas, som om här verkligen föreläge en ny konception av kristendomens grundinnehåll. Men så är dock inte fallet. Det stora sammanhang, i vilket dessa åskådningar äro insatta, och utifrån vilket man först rätt kan förstå, vad de för Tauler själv ha för en mening, är fortfarande den Eckhartska spekulationen. Nu kan han visserligen i praktiskt intresse starkt polemisera mot att man förlorar sig i spekulationer; i stället »må man enfaldigt gå in i sin egen inre grund och lära känna sig själv i ande och natur och inte fråga efter Guds fördoldhet, om hans inströmmande och utströmmande, om varat i Intet och gnistan i varandet, ty Kristus Jesus har sagt: eder är icke givet att veta Guds hemligheter; och därför skall man hålla en sann, hel och enkel tro på en Gud i personernas trefald och icke med många ord, utan enfaldigt och rent»⁴ — åter ord, som erinra om reformationens första tid. Men sådana synpunkter förmå dock inte hindra honom från att själv böja in på de spekulativa vägarna, och man kan inte undra därpå, ty dessa tankar hänga allt för nära samman med uppräningen till hela hans religiositet.

¹ PREGER III 234 f.

² PREGER III 234. Denna uppfattning — skärselden ett verkligt *purgatorium*, ej blott ett *satisfactorium* — är väsentligen den, som återfinnes hos Katarina av Genua och i NEWMANS *Dream of Gerontius*. Se VON HÜGEL I 89, 283—94, II 230—46 (den har spelat en viss roll vid tillkomsten av VON HÜGELS bok, jfr vad han därom säger I, vi).

³ LANGSDORFF 132.

⁴ COHRS 456.

Så blir det då åter och åter tal om Guds väsen, det gudomliga mörkret, i ousäglig klarhet mörkt för allt förstånd, och om Guds immanens i människans själsgrund, där hon förnimmer honom, eller rättare: han förnimmer och älskar där sig själv — de två bli där ett. Vägen dit går genom att man övervinner »den första människan», den utvärtes, sinnliga, och »den andra människan», den inre, förnuftiga, och når »den tredje människan», där alla förmedlingar falla — helgonbilder, vetande, övningar, bön —, allt eget är utdrivet, kreaturliga bilder aflägsnade, viljan uppgiven i »gelassenheit», och människans väsen genomtränges av Guds väsen, så att man förlorar sig själv såsom vattendroppen i vinfatet¹.

Är alltså Kristi betydelse som medlare för att leda människorna på denna väg ojämförligt stor, så är dock målet att nå ut över honom liksom över andra förmedlingar. Är det så, att Guds vänner finnas inom alla stånd, och att munken och prästen inte ha något företräde, så beror det på, att denna inre väg kan gås av vem som helst i vad stånd som helst. Och oberoendet av yttre ordningar och normer beror helt enkelt på, att detta inre liv är det enda nödvändiga och autonomt gent emot yttre auktoriteter.

Den sista tankegången framträder också i hans ställning till Skriften och kyrkan. Vi ha sett, hur starkt han kan betona Skriftens betydelse. Men även den blir dock till sist endast en av de förmedlingar, som måste falla: det skapade ljuset — Skriften — fördunklas av det oskapade — det inre ordet — liksom vaxljusets sken av solen. Och kyrkan får på sin höjd endast en pedagogisk betydelse i förhållande till den verkliga *communio sanctorum*, gudsvännernas samfund. De äro kristenhetens pelare. Över dem har påven ingen makt, Gud själv har frigjort dem. Under en sådans andliga ledning borde envar ställa sig².

Nu måste han ju emellertid åter försvara kyrkan och de yttre ordningarna mot den fria andens bröder. Han pekar då snarast på den tacksamhet, med hvilken den rätta kärleken till Gud fogar sig i Guds bud och yttre ordningar³, liksom han också annars menar, att det tillhör en rätt »gelassenheit» att lydigt underordna sig den heliga kyrkans befallningar, skulle de också gå ut på att beröva en klosterdräkt och prästämbete⁴. I detta kunde man finna

¹ COHRS 456 ff.

² COHRS 459. LANGSDORFF 123 f.

³ COHRS 458.

⁴ PREGER III 229 f. Jfr en sida av den modernistiska ställningen till kyrkan, SÖDERBLOM, *Religionsproblemet* II 339 f.

något av Luthers: en kristen människa är allas tjänare och allom underdånig i kärleken. Men där ligger också en med den inre friheten alldeles osammansmält traditionalism. Jämför den nya utgångspunkt, från vilken Luther kunde föra sin alldeles analoga strid mot svärmeandarna: Anden endast given genom ordet, kyrkan ordets samfundsskapelse, och ordet = evangelium om Guds gärning mot oss, personligt mottaget i tron. Här ser man, hur till sist det nya i reformationen i förhållande till mystiken egentligen är det fullt genomförda personliga gudsförhållandet i motsats till det sakligt tänkta metafysiska. Mystikens inre liv, hur självständigt det än på grund av sin sublima kontemplativa gudserfarenhet proklamerar sig, måste till sist alltid, när det på allvar blir tal om vissheten, söka sig tillbaka till traditionens yttre auktoritet, medan den evangeliska trons i personlighetens klara dagsljus skeende omfattande av Guds nådegärning i Kristus till syndernas förlåtelse — där det subjektiva och det objektiva, i stället för att gå i sär och sedan utvärtes hopfogas, likasom gripa in i varandra — blir en fast utgångspunkt för livets gestaltning.

6.

Det bör vara av intresse att se, vilken art fromheten antog i de kretsar, där Tauler och Suso hörde till de uppburna lärarne. Det borde ju kunna ge en vink om, vilka element i deras åskådning man i deras samtid har känt såsom starkast eller som åtminstone utövat den största dragningskraften på människor. Det befinnes nog övervägande ha varit de mera i den traditionella mystikens linje liggande, de kontemplativa, asketiska, icke-evangeliska elementen.

Det blir åtminstone det intryck man får, när man gör bekant-
skap med den populärmystiska väckelsefromhet, vars anhängare, gudsvännerna, mot mitten av 1300-talet anträffas spridda vitt omkring i södra och västra Tyskland, från Bayern ända till Nederländerna, med centralpunkter särskilt i Basel, Strassburg och Köln. I riddarborgar och hantverkarehem, i munk- och — speciellt — i nunnekloster finner man dem. De stå i livlig beröring med varandra genom resor, korrespondens och utbyte av litteratur. Sin andliga näring hämta de ur mystikernas skrifter. Deras resepredikant par préférence är Henrik av Nördlingen. Här skola vi låta

dem representeras av en lekman, Rulman Merswin, och två nunnor, Margareta och Kristina Ebner.

Rulman Merswin¹ var en rik köpman av en ansedd borgar-släkt i Strassburg, född 1307. 40 år gammal uppgav han sitt yrke och drog sig jämte sin hustru — de voro barnlösa — tillbaka från världen. Senare inköpte han ett gammalt kloster (der grüne Wört) utanför staden och donerade det till johanniterna, tillförsäkrande sig själv bostad och underhåll där till döddagar. Han dog 1382. Under sin livstid uppträdde han icke som författare, men efter hans död fann man bland hans kvarlåtenskap ett antal skrifter, nedskrivna av hans egen hand. De äro sannolikt alla kompilationer eller utvidgningar av, resp. bearbetningar efter främmande original. Däremot utsläppte han under sin livstid en omfångsrik litteratur av traktater, brev och andliga noveller med sin hemlighetsfulle förtrogne, den store gudsvännen från Schweiz (»der Gottesfreund aus Oberland») som föregiven författare. Nyare forskningar ha ådagalagt, att denna gåtfulla personlighet är en fiktion, efter allt att döma uppfunnen av Merswin, vars tendenser och uttryckssätt — liksom även hans beroende av främmande förebilder — i dessa skrifter återkomma². — Vi nöja oss här med att ta hänsyn till de skrifter, som gå under Merswins eget namn.

En av dessa, *Von den vier Jahren seines anfangenden Lebens*, har självbiografisk karaktär. Han berättar om sin plötsliga omvändelse, hösten 1347, efter ett par månader följd av en hög extatisk erfarenhet³. Han befann sig ensam i sin trädgård, ångerfullt betänkande sitt förgångna liv och förnyande sitt löfte att offra Gud sin egen vilja. Då blev han hänryckt, såg sig omgiven av ett klart ljus, hörde ljuva, utsägliga ord och kände sig lyftad över marken föras omkring i trädgården. Han tillgriper därefter för att befästa sig i nåden så sträng askes, att Tauler, som han valt till sin biktfader, måste förbjuda honom den. Därpå följa svåra, utförligt beskrivna och slutligen övervunna frestelser till synd och tvivel på treenigheten. I sitt nya livs fjärde år tror han sig äntligen ha nått fram till hel »gelassenheit» i Guds vilja och till frid. Han lär sig att undertrycka begäret efter hänryckningar och

¹ STRAUCH i *PRE*³ XVII 203—227, art. *R. M. und die Gottesfreunde*. PREGER III 337—354.

² Enligt en annan hypotes (av K. RIEDER) skulle både Merswins och »gudsvännens» skrifter vara avfattade av Nikolaus av Löwen, f. 1339, † 1402, Merswins yngre vän, johannitbroder i der grüne Wört.

³ Jfr Susos extas på St. Agnes' dag.

tröstefulla nådebesökelse, varav han stundom huggas. Slutligen berättar han om sitt vänskapsförbund med den store gudsvännen, åt vilkens ledning han obetingat lämnar sig, och som befäller honom att uppteckna sina andliga erfarenheter¹.

I boken *Von den neun Felsen* utföras stadierna på det mystiska livets väg under bilden av 9 klippavsatser, uppför vilka fiskarna skola leta sig på sin väg från havet till sjön bland bergen, varifrån de ursprungligen ha kommit. Det är själarnas väg från världen tillbaka till Gud. De flesta bliva fångade i syndernas nät, blott få nå fram. Stadierna tecknas: på den första avsatsen avhåller man sig från dödssynder, men är ännu utan kärlek, på den andra förlamas ännu avgjordheten genom egenrättfärdighet, på den tredje pålägger man sig svåra botövningar, men den onde har ännu en stor krok i hjärtat, i det man är stolt över sina övningar, o. s. v. På den högsta avsatsen är självisheten övervunnen, man lyser omedvetet av den strålande nåden, och man får stundom se in i sitt ursprung, i Gud: en syn, som går över ord och bilder, förnuft och sinnen. Men ej kontemplerationen blott är gudsvännernas uppgift: de få också vara med om att befria de fjättrade människorna ur nätet och visa dem vägen uppåt².

I *Bannerbüchlein* tecknas gudsvännerna såsom de där strida under Kristi blodröda banér emot de falska andarna (den fria andens bröder) under Lucifers. Här framhålles Kristi lidandes gemenskap och efterföljd och lägges vikt vid Skriften — i motsats till villoandarna, som mena, att den fullkomlige ej längre behöver lida och dö sig själv utan skall lämna sin av Gud genomträngda natur fritt lopp, och som förakta Skriften såsom något yttre. Det göres också skillnad mellan de sanna gudsvännerna, som äro berörda av nåden i de högsta själskrafterna och så kommit till den levande källan, som evigt flyter in i alla älskande hjärtan, och de vanliga kristna, som endast äro berörda av nåden i de lägre krafterna och fjärran från den högsta vägen; dessa få dock icke föraktas³.

Systemet är, såsom synes, ingalunda klart utfört, men grundriktningen är tydlig: förnekande av självet och världen i Kristi lidandes efterföljd, »gelassenheit», bestående i viljans uppgivande och mellanstunder av saligt skådande, aktiva uppgifter i att visa

¹ PREGER III 338 ff.

² a. a. 342—351.

³ a. a. 341 f.

människorna vägen till Gud. Det hela pekar närmast tillbaka till Tauler, men från dennes kraft och djup äro tankarna utplattade till ett slags populär genomsnittsnivå.

Något liknande gäller även om de anklagelser mot tidens ondska, som förekomma i *Von den neun Felsen*¹. Här utmålas synderna i alla stånd, från påven till prästerna, klosterfolket och beginerna, och från kejsaren till bonden. Kvinnorna och äktenskapet få sin beskärda del. Överallt äro de gudomliga ordningarna för vart stånd föraktade. Judarna och hedningarna äro i denna tid Gud mycket kärare än många, som bära det kristna namnet — de kunna frukta Gud i sin tro, och finge de lära känna den kristna tron, säkert skulle de falla den till. Guds domar äro icke långt borta; hittills ha gudsvännernas böner hållit dem på avstånd, men nu skola de ej bedja mer för kristenheten, ty alla hem-sökelser — även »den stora döden» —, som skulle ha väckt till bättring, ha varit förgäves. Må därför alla begynnande människor ställa sig under en gudsväns säkra ledning, alla enfaldiga fly till Kristi kors.

Urtypen för den lekmanamässiga väckelsefromhet, som här kommer till synes, — född genom mystikernas predikningar, närd i de små fromma kretsarna under tidens svåra vedermödor, givande sig utlopp i straffpredikningar mot världsbornens fördärvade leverne, och visande människorna till den trygga tillflykten i dessa små kretsar — blir den store hemlighetsfulle gudsvännen, som säges ha nått högsta stadiet av fullkomning och nu, själv tillbaka-dragen och höljande sin person och sin vistelseort i ett ogenomträngligt dunkel, ägnar sitt liv åt att mana kristenheten till bot och omvändelse.

Margareta Ebner², född 1291, död 1351, härstammade från en patricierfamilj i Donauwörth och var nunna i dominikanerklostret Medingen (i Bayern strax norr om Donau nära gränsen till Württemberg). Hennes *Uppenbarelser*³ äro byggda på regelbundet förda dagböcker, vilka sedermera (från 1344) av henne själv på begäran av hennes vän Henrik av Nördlingen och med biträde av klostersistern Elsbeth Schepach förbundits till större enhet. De taga sin början med hennes första andliga erfarenheter

¹ a. a. 343 ff.

² STRAUCH, *M. E. und Heinrich v. Nördlingen*. *PRE*³ V 128 f., art. *Ebner*. *PREGER* II 277—288.

³ STRAUCH 1—161.

under en svår sjukdom 1312, men bli utförliga först från omkring 1332 — den tid, då hennes beröring med Henrik av Nördlingen började, — och sluta 1348. Dessutom ha vi i behåll ett böneformulär av henne (hennes paternoster¹) samt ett av hennes brev till Henrik².

Efter den svåra sjukdomen 1312—14 var Margareta hela sitt liv sjuklig och långa tider sängliggande. Den patologiska bakgrunden för hennes andliga erfarenheter är ganska väl beskriven. Dessa plåga koncentrera sig kring de stora högtiderna, särskilt fastlagen och påsken, men även t. ex. jul och pingst. Då kan Guds nåd komma över henne med stor ljuvlighet och kraft, så att hon drives 'att tala det som nåden inger henne. Det kan vara ett vittnesbörd om att Jesus är hennes enda kärlek, det kan också vara endast ett upprepande »mer än tusen gånger» av det ljuva namnet Jesus Kristus. I ett sådant tillstånd är hon icke sig själv maktig: hon märker inte vad andra säga eller göra, och hon kan inte sluta förrän Gud vill. Under tiden förnimmer hon Guds närvaro i stor fröjd³. — Andra gånger blir hon bunden av Herren till tystnad. Det kommer över henne som en sorts kramp, hon kan inte äta eller dricka eller röra sig, och ingen får heller röra vid henne. Sådant kan räcka dagar och nätter i sträck. Emellanåt känner hon då ljuvheten av Guds närvaro, men stundom är hon även »invärtes bunden» och utan tröst. Dock lider hon gärna i gemenskap med sin Herre; dessa anfall komma också mest i fastan, då hon även brukar pålägga sig frivillig tystnad⁴. — Stundom får hon starka stötar åt hjärtat, så att man måste hålla i henne, och då ropar hon med hög röst, så att det hörs i hela klostret och på gården. Ibland sviker henne då rösten i en sorts heshet, så att hon ej kan få fram ett ljud, och detta är kanske hennes värsta pina⁵.

I uppenbarelserna — genom drömmar, visioner eller ingivna ord — är det ibland brudgummen, som nalkas henne⁶. Ibland åter blir moderskärleken till barnet vid bröstet eller i vaggan en om-

¹ a. a. 161—166.

² a. a. 281—283 (nr. LXVII i STRAUCHS brevsamling, som annarst mest består av brev till Margareta, de flesta från Henrik).

³ a. a. t. ex. s. 27, 29, 31, 32, 34. Detta är »diu rede».

⁴ a. a. t. ex. s. 58 f., 118; »diu swige».

⁵ a. a. t. ex. s. 54, 120, 122; »die rüefe».

⁶ a. a. 69 f., 140 f., 149 f.

klädnad för de saliga erfarenheterna¹. Vid åter andra tillfällen äro bilderna opersonliga: ett ljus, som tyckes genomtränga alla hennes lemmar och bryta fram med ett klart sken, ett inre talande utan ord med förspel och efterspel som av överjordisk musik, så ljuv, att hon skulle vara nöjd, även om det inte funnes någon annan himmel, och att hela skapelsen inte skulle förmå att avlägsna henne från Gud ens så mycket som en hårsbredd². Mycket ofta är extasen utan bilder betecknad helt enkelt såsom stor lust, nåd, sötma eller dylikt.

Härtill kommer passionsmystiken. Hon har en svärmisk förkärlek för krucifix och kan tala om det genomstungna hjärtat lika väl som Gertrud³. I fastan och vid påsk brukar hon nå höjdpunkten av sina kontemplativa erfarenheter; deltagandet i Kristi lidande kan då stegras till smärtsam extas. Så hade hon en natt i fastan, då hon fysiskt var alldeles uppgiven, råkat in i en känsla av ousäglig övergivenhet, så att hon alldeles förlorat tilltron till Guds barmhärtighet och mot sin vilja tvivlade på, om det verkligen var hans verk, som skedde i henne. Då kom han henne till hjälp och gav henne »den allra ljuvaste lust till hans heliga lidande och därmed den största smärta»; hon såg hans lidande för sina ögon och brast ut i jämmerrop däröver. Men sedan slog denna smärta om i en ljuv nåd, vari hon förstod, att det var han allena, som verkade i henne⁴. Hon kan också berätta om kärlekens pil, som sårade hennes hjärta en skärtorsdagskväll vid Getsemanetimmen⁵. Och Jesu 5 kärlekstecken (stigmerna) åstundar hon att få liksom den högtlovade herren sankt Frans⁶.

Hennes böner, kretsande kring lidandet och efterföljdstanken, röja både det spekulativa inslaget i hennes fromhet och — väl ännu mer — ett inför dessa tankar fördjupat etiskt allvar. »Jag beder dig, min Herre, att du i ditt heliga lidande förlåter oss allt ont, som vi gjort med tankar, ord och gärningar och med all vårt livs försumlighet, och må oss därav en kraft givas, varmed vi övervinna allt mänskligt ont med tilltagande av den hjärtliga kärleken

¹ a. a. 87, 90 f. Jfr fenomen liknande havandeskap s. 120 (även hos Kristina Ebner). I Medingen förvaras ännu vaggan med träbilden av Jesusbarnet, som var föremål för hennes devotion.

² a. a. 47, jfr 37, 42, 43 f.; 131.

³ a. a. 20 f., 47 f., 88, 33.

⁴ a. a. 125 f.

⁵ a. a. 131.

⁶ a. a. 46, 78.

till dig. Jag beder också, att av dina heliga 5 sårs kraft må givas oss den rena sanningen, att den må intryckas i oss och vi dragas in i den, så att den lever i oss och vi i den»¹. — »Jag beder dig, min Herre, att du i din rena kärlek giver oss en trygg förening i det innersta goda, som är du Gud själv. Och beder dig, min Herre, genom den kraftiga hjälp, som du i ditt heliga mänskliga liv givit oss med alla dina kärleksgärningar, att vi må — genom din närvaro synligt och osynligt med en ljuv beröring — fatta, vad rätt hjärtlig kärlek till dig är, att vår lust icke må vara till något annat än ditt heliga lidande och dina heliga sakrament, och att du däruti må giva oss en sann avskildhet från hela denna värld och ett helt förnekande av oss själva, en ren kännedom att av rätt kärlek ångra och släppa vår synd, och en bitter smärta över all vår förlorade tid i tankar, ord och gärningar och i all försummelse av din ljuva nåd»².

Trots de ganska ofullständigt religiöst inordnade patologiska företeelserna, som stundom komma en att tänka på Kristina av Stumbelen, har Margareta som personlighet icke varit utan en viss kraft och mognad. Man ser det i hennes förhållande till Henrik av Nördlingen. Hon har av honom fått viktiga impulser för sitt andliga liv, hon beundrar honom högt och får uppenbarelser om hans utomordentliga andliga gåvor³, och dock är hon kanske den starkare och klarare av de två⁴. I den brännande politiska fråga, som kastar sin skugga ända in i klostrens avskildhet — striden mellan påven och Ludvig av Bayern — står hon, i motsats till Henrik, Suso och Kristina Ebner, på kejsarens sida och får flera uppenbarelser om Guds välbehag till honom. Sätta sig i förbindelse med honom och meddela honom en uppenbarelse vågar hon dock inte⁵. Det påvliga interdikt, varav Tyskland under striden drabbades, är en olycka, föranledd av människornas synder, men med avseende på dess iakttagande får hon förvissning om, att den enskilde får följa sitt samvete: den som av rätt kärlek åstundar

¹ a. a. 83.

² a. a. 162.

³ a. a. 76, 103, 143.

⁴ Se STRAUCHS teckning av dem s. XXXI—LXXVI. Henriks mångordiga och känslösamma brev till Margareta (a. a. 169—270) erbjuda föga av intresse. Hans ställning till de mystiska erfarenheterna är ungefär densamma som Petrus de Dacias. I mystikerparen Petrus—Kristina och Henrik—Margareta är i förra fallet han den överlägsne, i det senare snarare hon.

⁵ a. a. 6, 103, 148 f., 150 f., 158.

Herrens lekamen, honom vägrar han icke delaktighet av sig själv. Håller någon sig åter borta av rätt kärlek, så må han göra det. Själv har hon på Herrens ansvar gått fram, och hennes nåd har därav aldrig minskats¹.

Kristina Ebner² — ej besläktad med Margareta — tillhörde en nürnbergsk patriciersläkt. Född 1277, inträdde hon 1289 i augustinernunneklostret Engelthal (omkring 2 mil öster om Nürnberg), nämnes 1345 såsom priorinna därstädes, och dog 1356 i stort anseende för helighet. — Av hennes visioner finnas två serier av uppteckningar, en från 1317—24, verkställd av dominikanermunken Konrad av Füssen, som under denna tid varit hennes biktader, och en från 1344—52. Själv har hon (före 1346) i boken »Om nådens fullvikt» (*Von der Gnaden Überlast*) tecknat ett 50-tal avlidna klostersystrars levnad; vi finna därav, att de extatiska företeelserna snarare voro regel än undantag i Engelthal.

Vi behöva ej gå närmare in på Kristinas erfarenheter, där tämligen bekanta ting återfinnas: stränga asketiska övningar under de tidigare åren, fysisk svaghet — ehuru ej så framträdande som hos Margareta —, extaser och visioner, fyllda mera av brudtänkar än av lidandestänkar. Av intresse är emellertid, att vi här få en inblick i, hur den extatiska väckelsestämningen i dessa kretsar kunde se ut.

När Konrad av Füssen 1324 skulle lämna Engelthal och höll sin sista mässa där, berättas det³, att han i *Confiteor* ändrade orden »eder systrar» till »eder oskyldiga», och vid nattvardsgången gråto alla och Kristina fick av Herren den gåvan, att 1000 syndare skulle bli omvända och 1000 goda själar bekräftade till evig fröjd⁴. Och i predikan sade Konrad, att Fadern i himmelen har förlåtit oss alla våra synder, och vi ha blivit hans barn och förnyade i Gud, den förlorade tiden är ersatt, och vi skola bliva stärkta till den eviga fröjden. Och hans stämman var förvandlad, och han sade själv, att det inte var han, som talade. Och det skedde i de dagarna stora under i klostret bland ung och gam-

¹ a. a. 35 f., 102 f.

² LOCHNER, *Leben und Gesichte der Christina Ebnerin*. PREGER II 247—251, 257, 269—274, 289—306. PRE³ V 128 f., art. *Ebner*. Jfr STRAUCH, *Marg. Ebner u. Heinrich v. Nördl.*, där uppenbarelser av Kristina anföras passim i anmärkningarna s. 287 ff.

³ LOCHNER 20.

⁴ Sådana bevis på Guds nåd utbedjas och erhållas ofta av henne. De förekomma även hos andra mystici.

mal, den ena grät och den andra skrattade, och många lovade Gud för undren i klostret. — Man förstår, att det evangelium, som en sådan gång i en sådan krets har predikats, egentligen har varit ett extasens evangelium¹, och att känslorna i den samfälliga stegringen nog ha nått en ännu väsentligt högre värmegrad än vid analoga företeelser bland oss.

Den 9 november 1351 kom Henrik av Nördlingen till Engelthal och stannade där i 3 veckor². Hela den tiden och väl 8 dagar efteråt fick Kristina, som då var 74 år, var dag en särskild nåd — man har alls inte kunnat skriva upp allt. När Henrik läste mässan, fick hon uppenbarelser om, hur mycken välsignelse som därav tillflöt de närvarande, och om glädjen däröver i himmelen. En gång sade Herren till henne, att det nu hade skett efter skriften: *Melliflui facti sunt coeli*; och ingen människa i kristenheten skulle bliva utan en nådegåva på grund av denna högtid. Tre gånger såg hon Herren i gestalten av ett barn i prästens (Henriks) hand; en gång fick hon suga det gudomliga hjärtats sår såsom biet en blomma. Om prästernas värdighet komma i detta sammanhang de mest översvallande ord. När tingen stodo för Guds presciens före skapelsen och han förbarmade sig över jorden, då bestämde han till dess tröst framför allt prästadömet. Och högst bland prästerna ställer hon dem, som ha antänt jorderik med sina eldiga tungor — Tauler och Henrik nämnas. —

Om sin egen utkorelse har Kristina en mycket hög tanke. Såsom Paulus skrev brev, som lände världen till bättring, så skall också vad hon skriver tjäna till bättring, säger Herren till henne. Vad han förr har talat i profetior med svårbegripliga ord, det talar han nu i ljuva ord med Kristina. Från världens begynnelse är det få heliga han visat så mycken nåd som henne; han har upptänt så många hjärtan genom henne som genom få andra heliga³.

Men hennes utkorelse är framför allt till extasen. Att ingripa med budskap från Herren i händelsernas gång, det ligger henne mera fjärran. Dock återspegla sig åtskilliga händelser från de upprörda åren kring århundradets mitt i hennes visioner; hon bär fram kristenhetens öden inför Herren och får hans svar och förklaringar. Om »den stora döden» får hon veta, att den är kom-

¹ Jfr Petrus de Dacias andliga föredrag för den fromma kretsen i Stumbelen s. 170.

² LOCHNER 27—35.

³ PREGER II 272.

men till att injaga skräck och väcka till bot; en annan gång säges det henne, att den enligt profetiorna är ett förebud till den yttersta dagen, och att Herren hos sin Fader för denna tid utverkat två nådegåvor: den ena är den syndaförlåtelse, som meddelas under »det nåderika år, som man kallar *jubileus*»; den andra är, att de döende få dödssakramentet och en salig död¹. Om de samtidigt uppträdande gisslarna, de ringaktade människor, som gjuta sitt blod till en åminnelse av Herrens lidande, uttalar hon sig vänligt; när de kommo till Engelthal, trädde hon, driven av Gud, fram i kyrkporten och talade ända till vesperdags till dem och folket ljuva ord om vår Herre².

I striden mellan påven och kejsaren synes hon från början ingalunda i allt ha stått på påvens sida³, men var 1338 mycket upprörd över kejsarens uttryckliga befallning, att interdiktet icke skulle iakttagas⁴, och fick senare (1346) en uppenbarelse om, att de som äro ståndaktiga (i att iakttaga interdiktsbestämmelserna) och därför lida bedrövelse, skola få stor lön⁵. Den av det påvliga partiet uppsatte kejsar Karl IV (»der Pfaffenkönig») hälsar hon därför med glädje, och då han 1350 var i Nürnberg, kom han med ett följe av en biskop, tre hertigar och flera grevar ut till hennes kloster; de knäföllö för henne och bådö, att hon måtte giva dem att dricka och meddela dem sin välsignelse⁶. Senare får hon ett direkt budskap till kejsaren: han är en arvinge till det eviga riket. »Det skall du säga honom: jag skall däruti bevara honom, att han må ha mig så mycket mera kär. Jag har upptänt i honom ett brinnande ljus och genom honom öppnat himmelrik»⁷.

7.

Italiens insats i den västerländska religionsutvecklingen be-tecknas framför allt genom namnen Franciskus, Dante, Katarina av Siena och Savonarola. De två sistnämnda skola här något sysselsätta oss.

¹ STRAUCH 386, 396 ff.

² STRAUCH 397, LOCHNER 24 f., PREGER II 303 f.

³ LOCHNER 21.

⁴ STRAUCH 210, XLIII f.

⁵ STRAUCH 309 f.

⁶ LOCHNER 25.

⁷ Syftar på interdiktets upphävande. STRAUCH 387, LOCHNER 25 f.

Katarina av Siena¹, född 1347 såsom en av de yngsta i den välbärgade färgaren Jacomo di Benincasas mycket talrika barnskara, skall redan vid 6 år ha haft sin första syn: Herren Kristus sittande på sin tron över gaveln av kyrkan S. Domenico i hennes fädernestad, leende mot henne och välsignande henne. Hennes håg stod tidigt till ett asketiskt och kontemplativt liv, och sedan familjen en tid förgäves sökt genom stränghet få henne att avstå från sin föresats, fick hon sin vilja fram och inträdde då, sannolikt 1363, som tertiarie i dominikanerorden. Efter år av tillbakadragenhet och stränga botövningar i sin lilla kammare i fäderneshuset började hon gripa sig an med varjehanda yttre verksamhet i staden, särskilt vård om fattiga och sjuka. Hennes rykte sprider sig: den lilla gestalten i sin svarta mantel och vita slöja med sin brinnande iver och sitt oemotståndligt vänliga leende vinner hjärtan överallt. En lärjungakrets, en »andlig familj», samlar sig omkring henne; det är kanske ett 20-tal personer, män och kvinnor. Småningom indrages hon även i politiska värv; hon kämpar från omkring 1372 genom en vidlyftig korrespondens och genom sitt personliga inflytande för påvens återvändande till Rom, kyrkoreform, fred i Italien och korståg. 1376 är hon i Avignon och arbetar för fred mellan Florens och påven, och hennes inflytande, i strid med de franska kardinalernas, bidrager till att äntligen förmå Gregorius XI att bege sig till Italien. 1378 är hon i samma fredsärende i Florens och undgår då nätt och jämt att falla offer för ett pöbelupplopp. Vid skismens utbrott kallar Urban VI henne till Rom; hon arbetar ivrigt för hans sak och för kyrkans förnyelse — och under det arbetet sjunker hon ihop och dör, den 29 april 1380, bedjande Gud att mottaga offret av hennes liv för kyrkan.

Hennes skrifter utgöras av den 1378 skrivna *Dialogo* (även kallad *Libro della Divina Dottrina*), ett större uppbyggligt arbete i form av ett samtal mellan Gud och själen, och nära 400 bevarade brev, en ypperlig källa för kännedomen om hennes personlighet och åskådningar, ävensom för tidens historia. Därtill komma några av hennes omgivning upptecknade böner². — Hennes liv är

¹ GARDNER, *Saint Catherine of Siena*. AUGUSTA DRANE, *The History of St. C. of S. and her companions*, 2 voll.

² GARDNER 353—385, XII—XVI. Jag har av Dialogen endast haft att tillgå den latinska Ingolstadt-upplagan av 1583.

utförligt tecknat av dominikanerfäderna Raymund av Capua och Tomas Caffarini, som båda tillhört hennes intimaste krets¹.

I synnerhet under sina tidigare år hängav sig Katarina åt ytterligt stränga asketiska övningar: gisslingar efter dominikanersed tre gånger om dagen, tagelskjorta, sedan utbytt mot järnkedja om livet, hård bädd, inskränkning av sömnen till det minsta möjliga, ytterlig avhållsamhet i fråga om mat och dryck: hon förtärde på sin höjd bröd, grönsaker och vatten, och även detta i de minsta möjliga kvantiteter. Tidtals skall hon ha levat uteslutande på nattvardsbrödet — hon tog, om möjligt, nattvarden var dag. Under senare år synes det rent av ha förorsakat henne fysisk pina att äta, men så var ock hennes hälsa mycket klen — det var endast den brinnande anden, som höll henne uppe, så länge det nu gick. Tanken på botgöring för andras synder har till en stor del ingått i motiveringen för alla dessa abstinenser².

Extaser börjar hon tidigt ha. Oftast omtalas de i samband med kommunion: hennes tacksägelse efter mottagandet av Herrens lekamen övergick regelbundet till en extas, som kunde räcka flera timmar, och varunder hon var fullständigt stel och okänslig och inte märkte, om man stack henne med nålar eller — såsom en gång hände — kastade ut henne ur kyrkan³. — Visioner förekomma av många slag: Herren är hos henne i hennes lilla cell; de gå fram och tillbaka på golvet och läsa Psaltaren tillsammans, så som munkar pläga göra i klostret; är hon trött, så sätter han sig, och hon tar plats vid hans fötter, och de samtala; och när natten är så långt framskriden, att hennes vakostund är gånge, säger han åt henne att gå till vila⁴. Stundom samtalar hon också med helgonen, eller hon hör deras sånger, där de sjunga bäst, som på jorden mest älskade Herren. Andra visioner symbolisera andliga förhållanden eller meddela direkta upplysningar och förmaningar för hennes liv⁵.

¹ a. a. VIII—XII.

² a. a. 12—15, 51, 52, 132 f. Erbjudan att äta sig satisfaktioner för andra s. 113 f., för hennes fars befrielse från skärselden 60.

³ a. a. 22, 50 f., 184. DRANE II 42.

⁴ GARNER 21 f., 55. Detta är korporella visioner, jfr DRANE I 40.

⁵ DRANE II 39 f. (imaginativa sakramentsvisioner), I 38 (symbolisk vision om det andliga och världsliga livet). GARDNER 164—166 (från april 1376, om meningen med resningen mot kyrkan; hennes uppgift symboliserad genom kors och olivkvisten); jfr t. ex. 91 o. a. st.

Mest karaktäristiska för henne äro väl vissa särskilt omtalade stora erfarenheter, i vilka hennes livs utveckling och innehåll tydligt nog avspeglar sig. — Åren av sträng och avskild instängdhet i fädernehuset nådde sin kulmen och sin avslutning genom den mystiska trolovningen (sannolikt 1366), då Herren kom till henne med sin moder och ett följe av helgon, satte en präktig ring på hennes finger och lovade — enligt ordet »Jag skall trolova dig med mig i tro»¹ — att bevara hennes tro orubblig intill livets slut. Därtill fogades en uppmaning att hädanefter utan tvekan göra de ting, som genom Försynens skickelse skulle komma att läggas i hennes händer. Därmed börjar verksamheten utåt². — Sommaren 1370 kom en serie av underbara nådebevis, vilkas höjdpunkt var den »mystiska döden», en 4 timmars trance, varunder hennes omgivning trodde, att hon var död. Detta var också alltid sedan hennes egen uppfattning: hennes själ hade för en stund inträtt i evigheten, skådat himmelen, skärselden och helvetet och därefter av Herren fått befallning att återvända till jorden för att med ny iver verka för själars frälsning och bära vittnesbörd om honom för hög och låg, även utanför hennes egen stad. Det gällde alltså en ny utsträckning av hennes aktivitet; men den första känslan, sedan hon vaknat till liv igen, var en oändlig smärta: själen hade ju, frigjord från det mörka fängelset, fått skåda det saliga ljuset, endast för att åter stängas in i mörkret³. — På söndagen *Lætare* 1375 sågs hon under extas efter kommunion i kyrkan Santa Cristina i Pisa resa sig upp på knä med utsträckta armar och efter en stund sjunka ned igen liksom dödligt sårad. Hon hade sett den korsfäste komma ned till henne i ljusglans, och från hans fem sår utgingo strålar till motsvarande ställen av hennes kropp. Smärtan på de träffade ställena var skärande, men på hennes egen bön slog den inte ut i yttre sårmärken. Det var stigmatiseringen⁴. — Slutligen bör också hit hänföras vad hon utstod de sista 3 månaderna av sitt liv. Det började med en revelation (²⁹/1 1380), vari hon uppmanades att giva Gud sitt liv för hans övergivna och nödställda brud, kyrkan. Från nästa dag kommo svåra smärtor över henne, men ännu någon tid kunde hon var dag efter morgonens kommunion med extas gå till Peterskyrkan och tillbringa

¹ Hos. 2: 20.

² GARDNER 24—26.

³ a. a. 81—84.

⁴ a. a. 133—135; en s. k. »inre» stigmatisering utan synliga märken.

största delen av dagen där i bön. Där tycktes det henne en dag (²⁶/₂), att kyrkan, i den symboliska gestalten av ett skepp¹, lades på hennes axlar och krossade henne under sin tyngd. Därefter låg hon ända till slutet (²⁹/₄) mestadels i ett tillstånd, som väl kan betecknas såsom en mörk extas, med otroliga smärtor och demoniska anfäktelser, dock glad i medvetandet att få lida och dö till Herrens ära för hans brud².

De mystiska erfarenheternas betydelse är alltså — jämte den att ge uttryck åt hennes religions innehåll — också den att stundom tolka Herrens mening med händelserna och utstaka hennes väg för henne³. Man säger, att hon har profetians ande; hon vet dolda ting, som ligga i hennes gärnings linje. Det bekantaste exemplet är väl, då hon i Avignon omtalar för Gregorius XI hans av ingen människa kända löfte vid påvevalet att bege sig till Rom⁴. Men det är anmärkningsvärt — särskilt om man jämför henne med Birgitta —, att hon, så vitt jag kan se, aldrig i sina brev direkt åberopar genom revelationer erhållna uppdrag. Hon utvecklar, vad kärleken kräver, hon talar vädjande, bönfallande, övertalande, men hon befaller icke som Birgitta i Guds namn: »Så säger Herren». Ett gott exempel är hennes sista brev till Urban VI⁵; hon har då i en uppenbarelse fått ett uppdrag att framföra till honom⁶, men hon åberopar inte detta, utan talar i sitt eget namn; och då hon ber påven förlåta denna djärvhet av en ringa kvinna, motiverar hon inte detta så, som Birgitta skulle göra — att Gud i sin nåd behagat tala genom henne —, utan därmed, att »en ödmjuk man inte tar hänsyn till, vem den är som talar till honom, utan ser på Guds ära, sanningen och sin frälsning». Den yttersta legitimationen är densamma som för Birgitta⁷, men det är en skillnad i

¹ Jfr Giottos mosaik Petri skepp (*la Navicella*), som 1298 utfördes för den gamla Peterskyrkan; i den nuvarande sitter den (modärniserad) i förhallen över huvudingången. BÆDEKER, *Mittel-Italien*¹⁴ 346 f.

² GARDNER 329—352.

³ Hon har i detta fall ingalunda alltid haft klarhet: i brevet till Raymund, sin förtrognaste, den ¹⁵/₂ 1380 säger hon t. ex. tydligt, att hon ej vet, endast har förmodanden om Guds vilja med hennes sjukdom. a. a. 337, jfr 347.

⁴ a. a. 182 f. Andra exempel: 54 f., 87 (om hennes lärjungar), 151 (försägelse från 1375 om skismen).

⁵ a. a. 331.

⁶ a. a. 341.

⁷ S. 138 f.

kynne och läggning och därför också i den gestalt, profetmedvetandet tar. Katarinas *Dialog*, som är ett slags utläggning av en tidigare mottagen revelation och säges vara dikterad i ett extatiskt tillstånd¹, gör inte heller anspråk på övernaturlig auktoritet, utan framträder som fromma meditationer².

Beträffande innehållet i Katarinas religion, kan det sägas vara koncentrerat kring två punkter: Kristi lidande såsom Guds stora kärleksbevis, och vår viljas förening med Gud i kärleken.

I visionernas begynnelse, heter det, sade Gud till henne dessa ord: »Vet du, o dotter, vem du är och vem jag är? Du är den som icke är, och jag är den som är. Om du har denna insikt i din själ, skall fienden aldrig bli i stånd att bedraga dig, och du skall undgå alla hans snaror; aldrig skall du samtycka till något emot mina bud, och varje nåd, varje sanning, varje klarhet skall du utan svårighet ernå»³. Detta var, som en av hennes lärjungar⁴ säger, den självkännedomens sten, som hon i sin upplysnings begynnelse satte emot egenkärleken. Den består av 3 mindre stentar: betraktelsen av skapelsen — att hon för sin tillvaro helt var beroende av Skaparens barmhärtighet —, av återlösningen — verkställd av Kristus genom hans blod av kärlek utan någon människans förtjänst —, och av hennes egna synder, som förtjänat evig fördömelse, så att hon endast kunde häpna över, att han i sin eviga godhet icke låtit jorden uppsluka henne⁵. I denna »självkännedomens cell», brukar hon själv säga, böra vi alltid leva⁶. Detta är den andliga visdomens utgångspunkt.

Och går meditationen så in på Guds väsen och gärningar, så stannar den framför allt vid korset. »Du, den eviga kärlekens avgrund, du greps så av kärlek till dina onyttiga skapade varelser, att du, om jag så får säga, gick ända till dårskap, alldeles som om du icke kunnat leva utan dem — du som dock är vår allsmåktige Gud, som alls icke behöver oss . . . Vad var det då, som uppkallade dig till att visa en sådan och så stor barmhärtighet? Endast och allenast din utesägliga kärlek . . . Om jag rätt be-

¹ Det var nog någon lägre grad av »mental elevation». Hon synes ha skrivit en del av boken med egen hand. DRANE II 119—121.

² GARDNER 353 f.

³ a. a. 16.

⁴ Engelsmannen William Flete, augustinereremit i Lecceto nära Siena.

⁵ a. a. 17.

⁶ a. a. 383.

sinnar mig, du högsta och eviga godhet, så är jag en rövare; men du blev upphängd och pinad för mig, ty jag ser din enfödde Son för mig upphöjd och hängande på korset, honom som du gjorde till en brygga för mänskligheten»¹ . . . Den sista tanken går igenom hela hennes Dialog: Kristus den brygga, som förenar himmel och jord².

Jämför orden i ett tröstebrev till hennes sekreterare Neri di Landoccio: »Låt din själs oro tillintetgöras i hoppet till blodet . . . Är icke Gud mera beredd att förlåta än vi att fela? Är icke han vår läkare och vi hans sjuka barn? Har icke han burit våra missgärningar, och är icke misströstan det värsta av alla våra fel? Jo, visserligen är det så, min käre son. Öppna dina ögon för trons ljus. Se, hur du är älskad av Gud, och då du ser hans kärlek, bliv icke orolig därför, att du likaledes ser ditt eget hjärtas okunnighet och köld, utan låt självkännedomens endast öka din ödmjukhet och tända din kärlek . . . Mod alltså, och låt en levande tro och ett fast hopp till det dyra blodet triumfera över den onde, som vill oroa dig»³. Inför dödens annalkande säger hon själv: »Herre, du kallar mig till dig, och jag kommer till dig, icke genom mina egna förtjänster, utan endast genom din barmhärtighet, vilken jag begär av dig i kraft av ditt blod!»⁴

Blodet och såren återkomma också beständigt i hennes tankar och mystiska erfarenheter. »Bada dig i Jesu, den korsfästes blod! Göm dig i det öppna såret i hans sida, och du skall skåda hans hjärtas hemlighet! Där skall han, den ljuva sanningen, lära dig, att allt vad han gjorde för oss gjorde han av kärlek. Giv honom kärlek igen för hans kärlek!»⁵ I inledningen till sina brev brukar hon skriva: »Jag, Katarina, Jesu Kristi tjänares tjänarinna och slav, skriver till eder i hans dyra blod»⁶ . . . Och i sina extaser upplever hon att bliva badad i blodet och att få dricka frälsningens dryck ur Herrens sidosår, livets källa⁷.

Från lidandets betraktelse kan emellertid linjen också dragas rakt ut till kyrkan, dess sakrament och nådesinstitutioner. »Då hela

¹ *Dial.* c. 25.

² *Dial.* c. 21 ff.

³ DRANE I 156.

⁴ GARDNER 351.

⁵ DRANE I 124. Jfr GARDNER 378 f.

⁶ GARDNER 407 ff.

⁷ GARDNER 82, DRANE I 52, 214.

människosläktet var i fiendskap med Gud genom Adams synd, ville vår barmhärtige Skapare sluta fred med människan och sände oss sin ende Son att bliva vår fred och vår medlare, och det blev han genom att bära alla våra överträdelser i sin egen kropp på korset. Så sen I, att Gud har slutit fred med människan och det så fullständigt, att även om människan reser sig upp emot honom, kan han alltid finna det dyra blodet igen i den heliga bikten, som vi kunna använda varje dag, om vi vilja¹. Detta om botsakramentet; lika direkt är naturligtvis förbindelsen med nattvardssakramentet², och med hänsyn till detta är det, som hon i prästerna framför allt ser »blodets tjänare» och i kyrkan Kristus själv — »om du är emot den heliga kyrkan, hur kan du då ha del i Kristi blod? Ty kyrkan är ingen annan än Kristus själv»³. Och än vidare: påven, Kristi ställföreträdare — hon kallar honom ofta »Kristus på jorden» —, har nyckeln till återlösningens blod; därför är hon ännu på dödsbädden angelägen att få del av de indulgenser, som två påvar givit henne för dödsstunden. »Ty», säger berättaren, »såsom en själ törstande efter blodet tycktes hon angelägen om, att det skulle gjas över hennes huvud i allt större överflöd»⁴.

Denna uppskattning av kyrkan hindrar henne emellertid ingalunda att — liksom Birgitta — med den yttersta skärpa kritisera gängse missbruk och särskilt prästernas dåliga leverne⁵ och kraftigt yrka på en kyrkoreform, vartill återvändandet från Avignon endast är en inledning. Hon är på det högsta emot, att Gregorius XI efter återkomsten söker återställa påvens världsliga makt med yttre maktmedel — långt hellre borde han låta de jordiska besittningarna fara än se nåden gå under i människornas själar. Kristi blod är icke utgjutet för världslig makt utan för mänsklighetens frälsning⁶. Dock får, när skismen utbryter, denna synpunkt stå tillbaka — se hennes uppmuntringsskrivelse om riddare- och martyridealet till de knektar, som kämpa för kyrkan och den rätte påven mot de skismatiska »inkarnerade demonerna»⁷. —

¹ DRANE I 253 (brev till ett par riddare).

² t. ex. DRANE II 302 f.

³ DRANE I 346 f.

⁴ GARDNER 115 f. DRANE II 269.

⁵ Ssk. *Dial* c. 121—130, GARDNER 361 f.

⁶ GARDNER 201 f., jfr 207 f., 225 f.

⁷ a. a. 310 f.

Finner nu meditationen på Guds sida framför allt hans kärleksgärning mot oss, så samla sig frälsningsvägens anvisningar för människorna i den enda punkten: älska Gud igen, uppge din egen vilja för hans. »Följen den korsfäste Kristus, spåkande eder kropp genom vaka, fasta och bön. Uppgiven eder vilja för Guds ljuva vilja . . . Minnet av det dyra blodet skall helt skilja eder från allt, som är emot Guds vilja . . .»¹ Kärleken är det första och det sista i hennes förkunnelse. Människan kan inte leva utan att älska; men när förståndet märker, att viljan vill älska, »ställer det fram för den som objekt den utesägliga kärleken hos den evige Fadern, som har givit oss Ordet, sin egen Son, och lydnaden och ödmjukheten hos Sonen, som utstod pinor, hån, skymf och smädelser med saktmod och med så stor kärlek. Och sålunda följer viljan med utesäglig kärlek vad förståndets öga har sett»². Dit för alltså med nödvändighet självbesinningen.

Stadierna på livets väg, trappstegen på den himlabro, som är den korsfäste Kristus, bli alltså stadier i kärleken. I anslutning till de tre kyssarna, varom Bernhard talar — fotkyssen, handkyssen och munnens kyss³ — räknar hon tre stadier: det första, då man lyfter begärens fötter från jorden och flyr synden, det andra, då man nått Jesu hjärta, beskådar hans kärlek och fylles av genkärlek, och det tredje, då man vid hans mun smakar friheten och den egna viljan, självisheten (*amore proprio*), är dödad. I första stadiet är man en legotjänare med trälaktig fruktan, i det andra en trogen tjänare med kärlek till sin herre, i det tredje barn i huset⁴. Det finns även ett fjärde tillstånd, som dock icke är skilt från det tredje utan likasom en frukt av detta: det är, då själen, fullkomligt förenad med Herren, vunnit sådan styrka, att den icke blott med tålamod bär svårigheterna, utan även med iver längtar efter att få lida allt till Guds namns ära⁵. »Märk, att detta tillstånd är det, vari denna välsignade jungfru Katarina av Siena befann sig, såsom våra ögon klarligen hava sett» — tillfogar Raymund till beskrivningen av detta stadium⁶.

¹ DRANE II 213 f.

² GARDNER 377 f.

³ *Sermones in Canticum* 3.

⁴ *Dial.* c. 26, 56 ff., 73 ff.

⁵ *Dial.* c. 78.

⁶ Glossa till *Dial.* c. 79.

Denna högsta förening med Gud för utan tvivel också med sig de högsta kontemplativa erfarenheter. »Upplyftande sina sinnen till mig, badade och berusade av blodet, upptända av kärlekens eld, smaka de i mig den eviga gudomen, som är för dem ett stilla hav, med vilket själen blir så förenad, att sinnet icke har någon annan rörelse än i mig. Ehuru dödlig, smakar hon de odödligas salighet . . . Minnet finner sig uppfyllt endast av mig, förståndet upplyftes och har endast min sanning till föremål för sitt skådande, viljan, som följer förståndet, älskar och förenar sig med det, som förståndet ser. Då alltså dessa själens tre förmögenheter äro samlade och förenade, nedsänkta och drunknade i mig, förlorar kroppen sin förnimmelse. Ty ögat, seende, ser icke; örat, hörande, hör icke; tungan, talande, talar icke, utom då jag stundom tillåter det för att lätta hjärtats överflöd och till mitt namns ära och pris; handen, kännande, känner icke; fötterna, gående, gå icke. Alla lemmarna äro bundna och upptagna av kärlekens band och känsla . . .»¹ Här kommer det extatiska draget i dennes kärleksbegrepp till synes; och hon kan förmana till flitig övning i bön, såväl »vokal» som »mental», d. v. s. kontemplation².

Men det finns dock intet tvivel om, att inte all denna övnings yttersta mål är av etisk art. De, som försumma sin nästa för att inte bli störda i sin andliga förnöjelse, bedraga sig. »Ty i kärleken till nästan finna de mig, men i sin egen förnöjelse, där de söka mig, där förlora de mig alldeles. Ty då de icke bispringa nästan, när det behövs, äro de *ipso facto* berövade kärleken till honom; och då den minskas, minskas också mitt välbehag till dem, och därmed deras huggnad»³. Ofullkomlig är ännu den kärlek, som endast söker Fadern, i vilken ingen smärta är, utan endast fröjd; de fullkomliga följa Sonen⁴. Därav hennes allvarliga förmaningar till sin vän William Flete, eremiten, som synes henne ivrigare att späka kroppen än viljan, och som anser det som en frestelse att lämna sin skog och sin kontemplation för att komma till Rom och arbeta för Guds sak, då skismen utbrutit⁵. »Det förefaller, som om Gud skulle ha anseende till ställen, och som om han endast vore att finna i skogen och inte annorstädes i nödens stund. Skola vi

¹ *Dial.* c. 79, GARDNER 359 f.

² GARDNER 354 f., 358.

³ *Dial.* c. 69.

⁴ *Dial.* c. 75.

⁵ GARDNER 96 f., 98, 296 ff.

säga, att vi å ena sidan önska, att Guds kyrka skall reformeras, att törnena skola dragas ut och välluktande blommor, det är Guds tjänare, däri planteras, medan vi å andra sidan säga, att det att skicka efter dem och draga dem från sinnets frid och stillhet, för att de må komma detta skeppet till hjälp, är djävulens försåt?» Sådana tankar rubricerar hon som andlig själviskhet¹; vad som är av vikt är att förbliva i »självkännedomens cell», och den kan man ju överallt bära med sig. Här är likheten med Birgitta slående², och liksom denna lät ju den lilla dominikanertertiarien aldrig innestänga sig inom några klostermurar. —

Bakom Katarinas liv och tankar spårar man lätt Franciskus. I hans efterföljd lärde man framför allt kärlek — en kärlek, som kunde söka sig fram på extasernas och de självålagda pinornas underliga vägar, men som dock i botten var av den etiskt högsta kvalitet: en osjälvisk och erövrande hängivenhet, i stånd att offra allt för att vinna en människosjäl.

8.

Girolamo Savonarolas³ tragiska levnadsöde är välbekant. Född 1452 i Ferrara, lämnade han 1475 världen och ingick i Bologna i dominikanerorden. Hans stora rykte som botpredikant och förkunnare av kommande straffdomar daterar sig från mitten av 1480-talet. Efter att ha verkat på åtskilliga ställen i norra och mellersta Italien kallades han 1490 definitivt till Florens, där han såsom prior i S. Marco (från 1491) och framför allt som predikant fick sitt världshistoriska verksamhetsfält. Det är bekant, huru han genom den franske konungen Karl VIII:s tåg till Italien 1494, Medicernas därmed sammanhängande fall och sin medverkan vid skapandet av Florens' nya, demokratiska författning blev statens

¹ GARDNER 18.

² S. 121 ff.

³ VILLARI, *Storia di G. S.*, Firenze 1859—61; använd i den tyska översättningen av BERDUSCHEK 1868. *PRE*³ XVII 502—513 (med utförlig litteraturförteckning). Jfr A. H. LUNDSTRÖM, *G. S. — ett sekularminne* (i *Skisser och kritiker*). Någon samlad upplaga av S:s skrifter finns inte; jag har jämte referaten hos VILLARI använt *Savonarolæ Vita et Opuscula*, ed. QUÉTIF, Paris 1674, och *Scelta di Prediche e Scritti di fra G. S.*, ed. VILLARI-CASANOVA.

inflytelserikaste man, huru han använde sitt inflytande till att genomföra en vittgående sedereform, och huru han genom sin oförskräckta kritik av kyrkans tillstånd gjorde till sin oförsonlige fiende påven Alexander VI, som, sedan varken förbudet att predika (hösten 1496) eller bannlysningen (maj 1497) gjort åsyftad verkan, slutligen lyckades störta honom genom hans aristokratiska motparti (april 1498). På Piazzan i Florens dog han på bålet den 23 maj 1498.

Utgången ur ett bildat hem, som hade förbindelser med familjen Estes lysande renässanshov i Ferrara, stod Savonarola på höjden av sin tids teologiska och filosofiska bildning. Hans produktion är synnerligen rikhaltig och mångsidig; listan på hans arbeten — som under hans florentinska tid med tryckpressens tillhjälp vunno en ofantlig spridning — upptager predikningar, uppbyggliga och asketiska skrifter, ett par större teologiska arbeten, filosofiska och politiska uppsatser, polemiska traktater, dikter och brev.

Till grund för hans åskådningar ligger i det hela hans ordens store lärofader Thomas av Aquino. Hans filosofiska uppsatser, avsedda att tjäna novisutbildningen i S. Marco, visa påverkningar från de samtida italienska strömningarna, såväl aristotelismen som platonismen (Ficino), icke utan ansatser till självständigt tänkande i liknande riktning som senare hans ordenskamrat Campanella¹. Själv satte han föga värde på sina filosofiska arbeten; teologien låg honom närmare. Han skrev ett par kompendier i kyrkans lära, ett kortare (*De simplicitate vitæ christianæ*² 1496) och ett utförligare, *Triumphus crucis* (1497), hans mest betydande teologiska arbete³. Det sistnämnda har en apologetisk läggning och vill med förnuftsskäl visa kristendomens sanning och upphöjdhet, lämnar alltså den skolastiska metoden att överallt anföra auktoriteter å sido. Tillika skulle det tjäna till att under konflikten med påven fullt visa hans katolska rättrogenhet⁴.

Fråga vi nu efter huvuddragen i hans personliga religiositet, så återfinna vi kända drag från det mystiska fromhetslivet. I den kontemplativa fromheten är han hemma; vi höra talas om hans

¹ VILLARI I 70--83.

² a. a. II 71—73.

³ a. a. II 181—191.

⁴ Att det icke är någon brist i bokens ortodoxi framgår också därav, att den använts som lärobok vid *Propaganda fide*, a. a. II 190.

extaser, som stundom kunde inträffa, då han läste mässan; det heter t. ex. också, att han en gång i Brescia under julnatten låg i hänryckning i 5 timmar¹. Som ung skall han ha drömt om att bli eremit². Han företräder också i teorien på sedvanligt sätt åskådningen om den kontemplativa gudsgemenskapen; se t. ex. hans anvisningar för *oratio mentalis*³. Och den genaste vägen till Gud blir också för honom Kristuskärlekens likgestaltande med den lidande Herren, den välkända kungsvägen från Kristi mänsklighet till hans gudom⁴. En munks rätta mål är att själen genom kärleken må förenas med den korsfäste Kristus; honom må han därför alltid ha i hjärtat och på tungan⁵. Och inför galgen, på tillfrågan om han lider villigt, svarar Savonarola: »Herren har lidit så mycket för mig». Det var hans sista ord⁶. — Det starka betonandet av kärleken igenkänner man från Franciskus och Katarina av Siena; liksom hos dem är det extatiska draget, som alltså finns med, underordnat under den kraftiga tendensen till aktivitet. Att stänga in sig i bön, abstinenser, skriftstudium och andra fromma övningar och ej vilja arbeta i kärleken är att vilja befalla, ej lyda Herren. En krigstjänst är vårt liv här på jorden under Kristus, vår hövding⁷.

I de mystiska tankarnas krets låta också de punkter infoga sig, i vilka man företrädesvis har velat se protestantiska tendenser. Förhållandet är tämligen analogt med vad vi ha sett t. ex. hos Tauler. — Med döden för ögonen kämpade han sig i fångelset fram till att sätta sin förtröstan till Guds barmhärtighet allena, och gav denna sin förtröstan klara och gripande uttryck i meditationerna över Ps. 51 (*Miserere*) och 31 (*In te Domine speravi*)⁸.

¹ QUÉTIF I: 1, 48. VILLARI t. ex. I 64.

² VILLARI I 119.

³ a. a. I 86 f., jfr II 72.

⁴ Därom i *Trattato dello amore di Gesù Cristo*, a. a. I. 87 f. Jfr t. ex. hymnen *Laude al crocifisso*, *Scelta* 410 f.

⁵ QUÉTIF I: 2, 18 f.

⁶ VILLARI II 301.

⁷ 2. pred. över psalmen *Quam bonus*, *Scelta* 31—35; jfr VILLARI I 127 f. (där ock S:s valspråk: *Tanto sa ciascuno quanto opera*, var och en vet så mycket som han gör). *De modo operandi in charitate*, QUÉTIF I: 2, 52—69.

⁸ *Scelta* 383—393, VILLARI II 284—289 (V. synes ha förväxlat styckena; det han refererar såsom innehåll i utläggningen av Ps. 31 hör till Ps. 51 och tvärtom). Det är bekant, att Luther 1523 utgav utläggningen av Ps. 51. Den finns även i svensk översättning av PETRUS JOHANNIS GOTHUS (SCHÜCK, *SLH* 334). Stockholm 1591.

Vi ha sett, huru den trösten i liknande situationer — om än sällan så klart som här — kan bryta sig fram även hos andra mitt i katolicismen¹.

Hans kyrkoreformatöriska ideal är det franciskanska: den gamla goda tiden var, då kyrkan var fattig (*poverella*), det är den världsliga makten och rikedom, som har fördärvat den. Vål vet han, att det är kätterskt att påstå, att kyrkan, absolute taget, icke får besitta några världsliga ägodelar, och det gör han inte heller; men som sjömannen i farans stund kastar sina skatter över bord, så borde den nu för att rädda sig ur det fruktansvärda fördärvet låta allt sådant fara. Från sin egen ordens liv känner han nog samt rikedomens frestelser och har därför också satt i gång en observantisk ordensreform². Det är ytterst betecknande, att det just var på denna sista punkt — ordensreformen —, som hans strid med påven kom att koncentrera sig. Alexander, som inte kunde komma åt den besvärlige munken på dogmatisk väg³, fann på att söka neutralisera hans inflytande genom att sammanslå hans reformerade S. Marco-kongregation med de konventualistiska toscanska och romerska klostren⁴. Detta blev utgångspunkten för Savonarolas opposition mot påven. Här förelåg en befallning, som stred mot den kristna kärlekens lag, och som skulle komma att verka fördärvligt på den kristna vandeln; då är det plikt att motsätta sig den, att böja sig vore här att avfalla från Gud och verkligen bliva kättare. På kärlekens gudomliga lag måste all kyrkans rätt grunda sig, liksom statens positiva rätt på naturrätten. Om någon bjuder något mot kärleken — *anatema sit!* I dogmatiskt avseende må påven vara ofelbar — den som avlägsnar sig från den romerska kyrkans lära, han avlägsnar sig utan tvivel från Kristus —, men på intet vis i kyrkliga avgöranden och censurer⁵. Därför förklarar han utan tvekan den med hans vägran i fråga om den omtalade sammanslagningen motiverade bannlys-

¹ S. 174 f., 194, 201 ff. Jfr MARTENSENS *Dogmatik*, § 231, Anm.

² VILLARI I 60, II 209, 132.

³ Trots upprepade undersökningar fann man intet kätterskt i hans läror a. a. II 34, 70 f., 193.

⁴ a. a. II 96 f. Om betydelsen av denna punkt se BENRATH i *PRE*³ XVII 509.

⁵ *Apologeticum fratrum congregationis S. Marci*, QUÉTIF II 74—98. VILLARI t. ex. II 39 f., 51, 132, 153 f., 188 f., 194, 197 f., 208 f.

ningen ogiltig¹. Som det yttersta medlet att skaffa rätt åt de goda — den verkliga, sanna kyrkan — och rensa ut orättfärdighet och missbruk hoppas han på ett reformkoncilium i stil med Konstans eller Basel och sätter slutligen, driven till det yttersta, alla krafter i rörelse för att få till stånd ett sådant (mars 1498). Det avgörande argumentet därför är då, att Alexander Borgia såsom simonist och icke ens en kristen människa icke är rättmätig påve².

Man ser utan svårighet, att det är mystikens reformtankar, som gå igen också hos Savonarola — de tankar, som alltifrån spiritualernas och Dantes dagar aldrig hade riktigt tystnat i Italien. Och den rättsliga argumenteringen igenkänner man från Occam och Gerson³. Dock är det också ett annat moment, som spelar in i hans opposition, och utan vilket saken väl knappast blivit så ställd på sin spets som den blev. Det är den märkvärdigaste och mest omstridda punkten i hans personlighet — hans tro på sin särskilda gudomliga mission, eller med andra ord: hans profetmedvetande.

Man kan tämligen väl följa utvecklingen av denna säregna kallelsevisshet. I det brev, som den 22-årige Girolamo skrev från klostret i Bologna till sin far för att förklara sin rymning från hemmet, och i de därmed sammanhängande meditationerna över världens ondska⁴ spårar man ynglingens allvarliga kamp för att finna sin väg — han hade bedit Gud var dag: Kungör mig den väg jag skall vandra, ty till dig har jag upplyft min själ! — och glädje över att nu ha funnit den: han skall bli en Kristi kämpande riddare. Vad som har drivit honom i kloster är smärtan och harmen över alla dygders undergång och alla lasters triumf i det samtida Italien, vilket något retoriskt utmålas; redan här skymtar i gammaltestamentliga vändningar det kommande oundvikliga straffet och de utkorades frälsning. — I klostret grubblar han redan samma år han inträtt där över kyrkans förfall och skriver en dikt (*De ruina ecclesiæ*), vari han låter henne i gestalten av en skön jungfru klaga över sina olyckor. Rom är fördärvets upphov, en fruk-

¹ Bannlysningsbrevets text VILLARI II 339—341. 2 brev av S. *contra excommunicationem*, QUÉTIF II 185—196.

² VILLARI II 209 f., 217—221.

³ Se t. ex. i ett av breven mot bannlysningen ett långt citat från Gerson QUÉTIF II 192—195.

⁴ Brevet *Scelta* 419—422, VILLARI I 275—278; *Sul dispregio del mondo* VILLARI I 278—280.

tansvärd rovfågel — »Ack, kunde man dess starka vingar bräcka!», utbrister han liksom ofrivilligt. »Gråt du och tig; det synes mig det bästa», svarar kyrkan¹.

I åratal ha sådana tankar grott inom honom, och det kom en tid, då han måste tala. Det sägs, att det var en vision, som drev honom därtill: då han en dag samtalade med en nunna, syntes honom himmelen öppen, kyrkans kommande lidanden uppenbarade sig för honom, och han hörde en röst, som befallde honom att förkunna dem². I varje fall var det som fastepredikant i San Gimignano 1484 eller 1485, som han för första gången började predika de tre satser, som alltsedan och framför allt under hans florentinska tid förblevo huvudpunkterna i hans förkunnelse: kyrkan skall straffas och därefter förnyas; och detta skall ske snart³.

Med dessa satser står alltså hans gudomliga mission i det närmaste sammanhang: det är till att förkunna dem, som han är utkorad och sänd. När Herren såg, säger han själv, att Italiens synder särskilt hos de andliga och världsliga furstarne mångfaldigades, och hade beslutit att genom en fruktansvärd hemsökelse rena sin kyrka, så ville han — enligt Amos' ord: Gud gör intet utan att uppenbara det för sina tjänare profeterna — för sina utvaldas frälsnings skull, att denna hemsökelse skulle i förväg förkunnas. I Florens, Italiens hjärta, skulle detta ske, och bland sina tjänare utkorade han till detta ämbete mig ovärdige och onyttige⁴.

Vissheten om denna mission, det starka medvetandet att drivas framåt av Herren, kan man överallt läsa ut ur hans predikningar. »Högeligen längtade jag efter frid, men du har dragit mig ut med ditt lockbete, som fågeln drages till snaran. Om jag hade sett snaran, skulle jag kanske inte vara, där jag är. Men jag har gjort som flugan, som drages till ljuset, då den ser lampan tänd, och inte vet, att den brinner, utan flyger dit och bränner sina vingar. Du visade mig ditt ljus, varöver jag jublade; och då det var sagt mig, att det var gott att visa andra detta ljus till själar-
nas frälsning, gav jag mig in i elden och har bränt kontem-
plationens vingar. Jag har givit mig ut på ett stort hav, och med stor åstundan längtar jag efter hamnen, och ser runt omkring mig,

¹ VILLARI I 20.

² a. a. I 59 f.

³ a. a. I 61 f.

⁴ *Compendium revelationum*, QUÉTIF I: 1, 225 f.

men finner ingen väg att komma dit. O min ljuva hamn, skall jag någonsin finna dig igen? O mitt hjärta, hur har du låtit driva dig ut från en så ljuv hamn? O min själ, se, vart du har blivit förd! Förvisso äro vi mitt på djupa havet, och vindarna äro emot från alla håll . . . Jag ville nå hamn och finner inte vägen. Jag ville vila, men finner ingen plats därtill. Jag ville stå tyst och inte tala, men jag kan inte, ty Guds ord är i mitt hjärta som en eld, som invärtes förstör märm och ben, om jag inte låter den slippa ut. Välan då, Herre, eftersom du vill, att jag skall segla på djupa havet — ske din vilja!»¹. Han står där och kan inte annat. Stundom har han velat i sina predikningar avvika från sin mission; en gång — det var andra söndagen i fastan 1491 — hade han i detta syfte kasserat en redan skriven predikan. Men, säger han, »Gud är mitt vittne, att jag tillbrakte hela lördagen och hela den följande natten ända till morgonen utan sömn; och varje utväg var mig stängd och varje lära utom denna frångången till den grad, att jag inte kunde vända mig åt något annat håll. Slutligen i dagningen, då jag var trött efter den långa vaknatten och bad, blev det mig sagt: Du dåre, ser du inte, att Gud vill, att du skall förkunna detta på detta sätt? Och så höll jag den dagen en fruktansvärd predikan»². Med vilken klarhet och fasthet han i de mest kritiska lägen kan hålla fast tron på sitt budskap och sin kallelse, ser man t. ex. av sådana predikningar som »Är du viss?» (*Sci tu chiaro?*)³ eller den över Ps. 7 (*Domine Deus meus, in te speravi*)⁴ med dess märkvärdiga inledning över stället om tron såsom ett senapskorn.

Tidigt anar han, att hans förkunnelse skall inbringa honom martyrdöden; tjänaren är ju icke förmer än sin herre. »I frågan, vad denna kamps utgång skall bli? Frågan I mig i allmänhet, så svarar jag: seger. Men frågan I mig för min särskilda del, så svarar jag: dö och huggas i stycken. Men även det skall blott tjäna till att än vidare utbreda min lära, som ju inte kommer från mig, utan från Gud. Ty jag är blott ett verktyg i hans hand.

¹ *Scelta* 191 f. Jfr VILLARI II 41.

² *Comp. rev.* 227 f. Jfr VILLARI I 96 f.

³ Hållen den 28 okt. 1496 under en för Florens ytterst kritisk situation. VILLARI II 92 f. Utdrag i *Scelta* 258—262.

⁴ Hållen på Kristi himmelfärdsdag 1497, avbruten genom ett av motpartiet anställt tumult i kyrkan. VILLARI II 145—148, *Scelta* 275—282, QUÉTIF II 157—170.

Därför är jag besluten att kämpa ända till slutet»¹. Och när undergången bryter in över honom och motståndarne storma hans kloster och han ännu blott har några ögonblick att ägna sina trogna, säger han till dem: »Inför Guds ansikte, inför denna invigda hostia och med fienden redan i klostret, bekräftar jag för er min läras sanning. Vad jag har lärt, har jag fått från Gud; han är mitt vittne i himmelen, att jag inte ljugar»².

Vad han sålunda kallar sin lära, kan ju närmast sägas vara ett slags apokalyptiskt budskap. Kyrkans snart förestående tuktan och reformering står alltid i medelpunkten och kan utmålats fullständigt i Uppenbarelsebokens färger³. Florens' särskilda betydelse står också fast för honom: dess folk, med Kristus som sin konung, är utkorat att gå i spetsen för det stora reformationsverket⁴. Hedningarnas omvändelse hör med till de eskatologiska ting, som han väntar i en snar framtid⁵. Men hans budskap är också av den eminentaste betydelse för det närvarande ögonblicket; hans kallelse ställer honom mitt i centrum av hans florentinska folks och kyrkans historia, och han drives till att gång efter annan gripa in i dess konkretaste detaljer med sitt: »Så säger Herren». Kanske det mest betecknande exemplet är, då han efter Medicéernas fördrivande anbefaller en demokratisk författning såsom Guds vilja för Florens just nu och också faktiskt driver den igenom⁶. Utomordentligt märkliga äro också hans muntliga och skriftliga hänvändelser till Karl VIII, den nye Cyrus, vars ankomst till Italien han förutsagt⁷. Han företecknar där steg för steg konungen hans av Gud givna uppdrag, som förnämligast går ut på kyrkans reformering⁸. Förutsägelser äro därmed direkt förknippade; fullgör

¹ VILLARI I 231, II 52. Jfr t. ex. hans sista predikan (den 18 mars 1498), *Scelta* 318—331, VILLARI II 214—216.

² VILLARI II 249 f.

³ Se t. ex. ett par av de nedan anförda visionerna.

⁴ VILLARI I 195, 250. I *Comp. rev.* 363 ff. framställas profetiorna om kyrkoreformen och Florens' utkorelse såsom *absolutæ* i motsats till andra, som äro *conditionatæ*. På andra ställen göres emellertid Florens' lydnad till ett tydligt villkor för dess kommande härlighet. *Scelta* 126, 78, VILLARI I 195.

⁵ *Comp. rev.* 244. I utmaningen till det bekanta eldprovet var också denna punkt medtagen bland de satser, vilkas sanning genom provet skulle utrönas. VILLARI II 225.

⁶ VILLARI I 193 ff. Utdrag ur predikan den 12 dec. 1494 *Scelta* 75—87.

⁷ VILLARI I 133—136. *Comp. rev.* 234 f.

⁸ VILLARI I 166, 178, II 5 (jfr not 2), 10 f., 30, 317—324. *Comp. rev.* 363—366.

han inte detta uppdrag, skall hans italienska politik misslyckas, vilket också mycket riktigt inträffade. Frånselt det starka eskatologiska perspektivet ha vi här alldeles samma förhållande som hos Birgitta: den profetiska synen på det närvarande ögonblickets meningsfyllda innebörd, ofta glidande över i förutsägelser¹. Sådana spridde ju hans rykte oerhört; till de mera bekanta höra t. ex. de privat uttalade orden om, att Lorenzo av Medici skulle gå och han själv förbliva, och om Lorenzos, påvens och konungens av Neapel snart förestående död².

Frågar man efter grunden för hans kallelsevisshet, så har han själv utförliga svar att ge; hans teologiska reflexion har nämligen sysslat en hel del med dessa saker³, vilket visserligen icke alltid har bidragit till att klargöra frågorna. Tydligt är emellertid, att vi — åter alldeles som hos Birgitta — ha att räkna med två moment, som i sin samverkan under det religiösa allvarets tryck ha framdrivit denna visshet: det sedliga kravet och den ofta i visionens form klädda framtidsaningen.

Det förra momentet ha vi redan sett starkt framträda i hans ungdoms tankar och strider, och det förblir alltjämt hans förnämsta motivering av sitt budskap⁴. Som ett exempel ur högen på hans sätt att genomföra denna tankegång kunde man taga hans vitt spridda predikan om kyrkans förnyelse den 13 jan. 1495⁵. Syndernas överflödande mängd och syndarnes hårdnackenhets, prelaternas och kyrkans fruktansvärda fördärv, de frommes betryck — allt tyder på, att hemsökelsen och förnyelsen måste komma, och det är redan allas mening, att allt detta är oundvikligt. Utan något som helst övernaturligt ljus eller någon profetia borde sannerligen Italiens synder göra oss alla till profeter⁶. Eller med en annan tankegång, som går ut på detsamma: här behövs ingen särskild inspiration, »jag är varken en profet eller en profets son; jag vill inte ha detta väldiga namn; men jag är viss på, att de ting, som jag förkunnar, skola ske, emedan de med nödvändighet

¹ Jfr s. 134.

² VILLARI I 96, 111. *Comp. rev.* 235.

³ Särskilt i skrifterna *Compendium revelationum* (1495), QUÉTIF I: 1, 219—385, och *Dialogo della verità prophetica* (1497). Jfr VILLARI I 229—244.

⁴ Riktiga omdömen härom hos en av hans äldsta biografer, GIOV. FRANC. PICO, hos QUÉTIF I: 1, 16—20.

⁵ VILLARI I 251 f. Utdrag i *Scelta* 111—127; se t. ex. s. 113—115.

⁶ QUÉTIF II 181 f. (VILLARI II 237).

framgå av den kristna läran och den evangeliska kärlekens ande»¹. — De sista orden ge också en antydning om, att han i sin förkunnelse känner sig vara i samklang med Skriften, som han i synnerligt hög grad har fördjupat sig i². Med den skolastiska utläggningsmetoden³ kunde han ju lägga in sina åskådningar ungefär överallt i Bibeln; men det är å andra sidan också alldeles tydligt, att han i Skriften mött särskilt något av den verkliga andan hos profeterna och därav hämtat styrka till sin gärning. Det är inte en tillfällighet, att han så gärna predikar över profeterna⁴, inte heller att man hos honom kan möta en så livfull syn på dem såsom kämpande och lidande Herrens budbärare⁵.

Under den första tiden av sin förkunnelse använde han, enligt sin egen utsago, endast argument av denna art, grundade på Skriften och förnuftet, utan att yppa något om särskilda gudomliga uppenbarelser⁶. Men snart nog för han även fram sådana som bevis för sina satser. Och i *Compendium revelationum* utvecklar han utförligt arten av sin inspiration, som där fullständigt identifieras med profeternas⁷. Han gör en distinktion mellan å ena sidan uppenbarelsernas visshet — det övernaturliga ljus, vilket gör honom lika viss om, att uppenbarelserna äro sanna och komma från Gud, som filosoferna genom det naturliga ljuset äro om sina första principers sanning eller vilken människa som helst om att 2 gånger 2 är 4 — och å andra sidan uppenbarelsernas innehåll, som Gud ingiver genom de bekanta tre arterna av visioner: intellektuella, imaginativa och korporella. Alla tre slagen känner han genom erfarenhet; vissheten är vid dem alla densamma. En fråga, som här dyker upp, och som han visar sig angelägen att få

¹ VILLARI a. st. Andra ställen, där han fransäger sig en profets namn, t. ex. a. a. II 86, *Comp. rev.* 274.

² VILLARI I 90 ff. Nyare profeter, »Sancta Birgittas ganska sällsynta Revelationer» och Joakim av Floris, ha intresserat honom vida mindre än Skriften. *Comp. rev.* 272 f.

³ Texterna ha i allmänhet en 6-faldig betydelse (bokstavlig, andlig, moralisk, allegorisk med avseende på G. T. och N. T., mystisk). VILLARI I 91, 268.

⁴ Det finns predikningar av honom i behåll över Haggai, Amos, Sakarja, Mika, Hesekiel. Även över andra gammaltestamentliga böcker predikade han gärna.

⁵ Jfr t. ex. yttrandena om Jeremia i hans sista predikan, den 18 mars 1498. (*Scelta* 318—331.)

⁶ *Comp. rev.* 226 ff.

⁷ a. a. 223 ff.

rätt besvarad, är den, om denna profetiska gåva förutsätter eller konstituerar någon särskild helighet hos honom. Han besvarar den alltid med nej, hänvisande till Herrens outgrundliga utkorelsesrådslag och till, att den profetiska gåvan icke gör en människa rättfärdig och stundom kan ges även åt syndare¹.

De visioner han anför äro vanligen intellektuella med en rik allegorisk imaginativ omklädnad, stundom utspunnen med mycken och lärd reflexion. Som hämtad ur Uppenbarelseboken ter sig den berömda synen från natten före hans sista adventspredikan 1492, då ett svärd syntes på himmelen med inskriften: *Gladius Domini super terram cito et velociter*, bebådande apokalyptiska hemsökelse². Föga mindre berömd är en annan syn från ungefär samma tid: ett jättelikt svart kors höjer sig i Rom med inskriften *Crux iræ Dei*; efter ett fruktansvärt oväder försvinner det, och under en klar himmel höjer sig ett annat i Jerusalem med inskriften: *Crux misericordiæ Dei*³. I *Compendium revelationum*⁴ meddelas också en oerhört utspunnen vision, innehållande beskrivning på en beskickning, som han på Florens' vägnar utför till Maria i paradiset. Där äro inlagda bl. a. en lång diskussion med frestaren i gestalten av en eremit, vari alla motståndarnes anmärkningar mot hans profetiska kallelse framföras och vederläggas, utförliga beskrivningar på paradiset's härligheter, tal av Maria att framföras till det florentinska folket med bekräftelse av alla hans satser o. s. v. Det hela förefaller fullständigt litterärt, men är dock väl koncipierat i någon slags »mental elevation», eftersom han i ett sändebrev till en klentrogen vän (*Ad amicum deficientem*) förklarar, att allt givits honom såsom en imaginativ vision med tillhörande tolkning, och hänvisar till Hesekiel såsom förebild⁵.

Fullt konsekvent är hans begrundning av sin kallelsevisshet tydligen icke. Vid sidan av det kategoriska imperativ, som utspringer ur medvetandet om Guds krav och det närvarande läget, ligger osmält kvar ett stycke av en övertro på visioner såsom sådana. Tydligast visar sig detta i hans förhållande till frå Silvestro

¹ Bevis äro Matt. 7: 22—23, 1 Kor. 13: 1—2 och Bileams exempel. Detta är för övrigt ren thomism: profetian är en *gratia gratis data* till andras nytta, ej en *gratia gratum faciens*. *Comp. rev.* 267 f., VILLARI I 237, 251.

² *Comp. rev.* 231—234, VILLARI I 113 f.

³ *Comp. rev.* 244 f., VILLARI I 241.

⁴ S. 253—363, VILLARI I 241 f.

⁵ QUÉTIF II 209 f. Jfr *Comp. rev.* 367 f. (detta är icke *figmenta poetica*; jfr profeterna, särskilt Hesekiel, Daniel och Sakarja).

Maruffi, en munk i S. Marco, som var visionär, och till vars ängläuppenbarelsor Savonarola synes ha satt stor tilltro¹. Detta blev i ett avgörande ögonblick av en ögesdiger betydelse för honom. Hans motståndare hade provocerat en gudsdom (ett eldprov) för att avgöra om hans satsers sanning; men när den beramade stunden för provet kom (7 april 1498), sökte de genom att uppställa det ena villkoret efter det andra göra saken om intet för att sedan skjuta skulden därför på Savonarola själv och få folket emot honom. Han och hans vän, frä Domenico, som å hans vägnar skulle gå i elden, hade fogat sig i allt, ända tills man begärde, att Domenico icke skulle ta hostian med i elden. Då sade de nej, och detta — såsom Domenico efteråt berättar — på grund av en vision av frä Silvestro, vari befallning givits, att hostian borde medtagas. Så vunno motståndarne sitt mål, och dagen blev avgörande för Savonarolas öde². — Får man emellertid tro VILLARI, så har han senare under tortyren vunnit den rätta och fastare grunden för sin visshet tillbaka: vid sin saks rättfärdighet och sanningen av sin lära om kyrkans tuktan och förnyelse stod han då orubbligt fast, medan han däremot förnekade visionerna och den särskilda profetutkorelsen. Skola dessa två moment skiljas, så är hans livs mening med mera oslitliga band förankrad vid det förra än vid det senare³. —

Savonarola är den siste i den lysande raden av den italienska medeltidens stora religiösa personligheter. Och med alla sina medeltida tankegångar och strävanden, mitt inne i hela den kontemplativa religiositeten, är väl denne kallelsemystiker — vilken såsom sådan är mera befryndad med Birgitta än någon annan av de här anförda personligheterna — i eminent mening, såsom han själv kände det, en »historiens stormfågel», bebådande en av kristenhetens mest avgörande kristider.

¹ VILLARI I 234 ff.

² VILLARI II 223—239 (ssk. s. 238 med not 1). Jfr *PRE*³ XVII 510 f. (SCHNITZER har påpekat, att medtagandet av hostian också kunde ha till syfte att omöjliggöra trolldom från motståndarnes sida).

³ VILLARI II 260—268. Andra anse det omöjligt att med full klarhet konstatera, vad han sagt under de pinliga förhören; protokollen äro förfälskade. *PRE*³ XVII 511.

9.

Här är nu platsen att i korthet sammanfatta resultaten av dessa personlighetsstudier med hänsyn till det ljus de sprida över Birgittas ställning inom den medeltida fromhetsvärlden. Synpunkterna bli de, som antyddes i tredje avdelningens inledning: den psykologiska och den historiska.

Vi börja med den senare för att först få klart huvudingredienserna i och några drag av utvecklingen inom den utbildade medeltida fromhetstradition, från vilken 1200- och 1300-talets fromma utgingo, och på vars grund de uppbyggde sina liv¹.

Denna tradition bottnar i den från kluniacenserna utgånga stora reformrörelsen från det tionde till det tolfte århundradet. Huru denna rörelse återigen upptagit drag från gamla tidens sista århundraden — i detta fall särskilt från Augustinus och Areopagiten —, kan här inte utföras. Det är nog att konstatera, att där, i främsta rummet hos Bernhard och viktorinerna, de källsprång ligga, ur vilka fromhetslivet sedan i århundraden öste.

De tankekretsar, som i denna tradition torde vara de viktigaste, och som vi ha återfunnit var för sig och tillsammans i olika nyanser och sammanflätningar så gott som överallt inom det område vi genomvandrat, äro väl väsentligen fyra: de areopagitiskt-metafysiska tankarna, brudtanken, lidandestanken och viljeuppgivelsens tanke.

Vi känna dem väl. I den första av dem, utbildad särskilt av Hugo och Richard av St. Victor, är det tal om den obeskrivliga, över alla mänskliga namn och bestämningar upphöjda gudomliga enheten, varur allt skapat utflutit och dit det skall flyta tillbaka in igen i en metafysisk förening, till vilken betraktelsen har att stegvis höja sig från världens mångfald för att slutligen i ett bildlöst skådande nå sitt mål. Det är ett stycke ren nyplatonism, kommen från Plotinus via Pseudo-Dionysius Areopagita. På kristen grund uppträder den visserligen aldrig oblandad, men ger dock i hög grad sin färg åt hela fromhetslivet. Dessa tankar är det, som ytterst ligga bakom den kontemplativa religiositeten, och det visar sig, att där man på dennas grund överhuvudtaget har behov

¹ Se särskilt K. MÜLLER I, §§ 135, 155, 157, 158, 166; II: 1, §§ 175, 191.

av någon teoretisk totalåskådning av förhållandet mellan Gud och själen, blir det dessa tankar man tillgriper. Så Petrus de Dacia, så också Mechtild av Magdeburg, så Eckhart och hans skola — Suso, Tauler, Henrik av Nördlingen —, vilka också ha låtit sig angeläget vara att popularisera dessa tankar.

Annars är väl den nyplatoniserade oändlighetsmystikens populäraste form under Medeltiden brudtanken. Dess klassiska urkund är Bernhards predikningar över Höga Visan. Kristus är själens brudgum; det religiösa livet är på sina höjdpunkter ett njutande av det förtroliga samlivet med honom, tills sinnen och medvetande förgå i extasens salighet. Vi ha sett, huru detta moment alltifrån beginväckelsens tid är det centrala i nunnefromheten.

Man kan inte säga, att det i dessa tankegrupper visar sig någon utveckling. Det är från århundrade till århundrade ett tämligen konstant enahanda — oändlighetsmystiken är sig alltid och överallt tämligen lik¹. Utvecklingen, framsteget, det nya rör sig i de andra två tankekomplexerna.

Betraktelsen av den lidande Herren representeras också av Bernhard, och det med en rikedom och ett djup, som få efter honom under Medeltiden nå upp till. Tag t. ex. hymnen *Salve caput cruentatum*: inför bilden av den föraktade och lidande Herren måste hjärtat vekna; det begär i nyväckt kärlek att lida med honom, och det finner också i hans lidande kärlek den bästa trösten vid tanken på döden. Här införes passionsbetraktelsen på ett nytt och levande sätt i den kristna fromheten, och det synes, som om man skulle kunna ange 1300-talets början såsom den tidpunkt, då den definitivt slagit igenom².

Den kan emellertid inpassas i olika sammanhang och användas som motiv i olika riktningar. Äro de två första tankarna för starka, så attrahera de denna och underordna den under sig. Då blir Kristus den bild, som bäst kan leda upp till gudomens bildlösa skådande; hans lidande blir brudgummens stora kärleksbevis, som åter och åter framlockar extasens brudhängivenhet. Eller det blir en maning till att lida med honom askesens plågor, för att sedan bli värdig att med så mycket större glädje förenas med honom. Eller likgestaltandet med hans lidande genomlevs i själva extasen, som då kan få en mörk karaktär av den yttersta pina,

¹ SÖDERBLOM, *Uppenbarelsereligion* 247.

² HOLMQUIST, *Medeltidens kyrkohistoria* 304 f.

vilken kanske efterlämnar de 5 sårens smärtfyllt saliga märken, innan den släpper eller äntligen slår över i ljus fröjd och sötma. Franciskus har som den förste gått denna väg, och vi ha efter honom på större eller mindre avstånd sett följa Kristina av Stumbelen, Ingrid av Skeninge, Mechtild av Magdeburg, Gertrud av Helfta, Margareta Ebner, Katarina av Siena.

Men så kan också lidandestanken få en annan och mera självständig ställning, och det i sammanhang med den fjärde av de anförda tankegrupperna, den »kvietistiska». Att den egna viljan skall helt uppges, hör med till den viktorinska frälsningsvägen: för föreningen med den gudomliga enheten kräves en »ren», begärlös vilja liksom ett »rent», bildlöst skådande. Det gäller alltså att lösgöra sin vilja från alla jordiska ting och stilla och undergivet finna sig i allt vad Försynen tillskickar, i det lugna medvetandet att allt detta ej är av någon betydelse för den inre människan. Vi ha återfunnit samma tankar hos Albert den store och spårat deras inflytande hos Mechtild av Magdeburg¹. Hos den fria andens bröder ta de en — ganska nära till hands liggande — vändning mot kyrkan och alla yttre övningar².

Att nu såväl lidandestanken som viljeuppgivelsens tanke brytes loss — åtminstone till en viss grad — från den areopagitiska religiositetens förkvävande herravälde, är Franciskus' verk, som sålunda givetvis betyder en ansats till frigörelse av evangelium ur katolicismens väldiga *complexio oppositorum*. Den blödande korsfästes bild griper hjärtat, hans lidande kärlek väcker genkärlek, men denna får icke endast slå ut i stigmatiseringens extatiska lidandesgemenskap — Franciskus har visserligen också visat vägen dit —, utan skall framför allt visa sig i den villiga efterföljden i tjänande och vinnande kärlek emot nästan. Den fromme får inte endast i sin trånga cell njuta kontemplationens fröjder, han skall ut att strida Guds rikes strider i världen. Viljehängivelsen får ett positivt etiskt innehåll. Begreppet »kärleken till Gud» — *amor*

¹ S. 167, 187.

² K. MÜLLER I, § 166, 3. — Hur nära en sådan konsekvens ligger, kan man se därav, att hos den fullt ortodoxe Albert det kan förekomma sådana yttranden som detta: *Voluntas namque bona omnia complet et super omnia est, unde si voluntas assit bona et deo in intellectu pure conformis et unita fuerit, non nocet, si caro et sensualitas et exterior homo moveatur ad malum et torpeat ad bonum, aut etiam si interior homo tepet devotione affectare, sed tantum fide et bona voluntate adherere deo in intellectu nude.* (*De adherendo deo* kap. 6.)

Dei, Medeltidens centralbegrepp¹ — förskjutes till sin innebörd ett gott stycke: Guds åtnjutande (*fruitio Dei*) får maka åt sig för de tjänande gärningarnas bevisning.

I linje med Franciskus' gärning ligga de bästa insatserna i den senare Medeltidens fromhetsliv. Tankarna kunna ju vändas på olika sätt; och den areopagiliska bakgrunden gör sig allt fort påmind. Suso vet mycket väl, att innerligheten blir innerligare i utåtvändheten än i inåtvändheten, men han får dock knappast in kärlekens gärningar under någon annan synpunkt än såsom kärlekens lidanden. Det är litet för mycket av den gamla kvietistiska passiviteten. Annorlunda hos Tauler och i synnerhet hos italienarna — en Katarina av Siena, en Savonarola —, hos vilka en outtröttlig aktivitet, som är i släkt med Franciskus' egen, tar hela livet i anspråk.

Här är den linje, där också Birgitta hör in. En noggrannare analys av hennes åskådningar kommer att visa — i överensstämmelse med de vid framställningen av hennes fromhetslivs personligaste tankar gjorda antydningarna —, att lidandesbetraktelsen och viljans hängivenhet i aktiv kärlek äro de dominerande momenten i hennes religion. De viktorinska spekulativa tankarna saknas hos henne alldeles — vilket dels kan bero på, att hon överhuvudtaget inte är teoretiskt intresserad, men dels väl också sammanhänger med Mattias' icke åt detta håll inriktade teologiska ståndpunkt. Hon har alltså den kontemplativa religiositeten endast i brudmystikens form, och vi ha sett, huru livets starka koncentration kring en sedlig uppgift på ett högst anmärkningsvärt sätt skjutit dessa tankegångar åt sidan.

Endast ännu en sak skall påpekas i detta sammanhang. Det finns en enkel användning av passionsbetraktelsen, som nog aldrig är riktigt bortglömd, men dock beständigt undanställd i ett hörn. Det är denna: han led för oss, och denna hans offrande kärlek är till sist ensam grunden för vår frälsning. Vi ha sett den tagas fram som en tröstetanke ibland, helst inför döden, då alla andra stöd ryckas undan och själen behöver något fast att vila vid. Ingen i de århundraden vi genomvandrat kunde väl tänka sig, att på den punkten den levande kraft låg, som skulle skapa en ny tid. Men låt en munk under det sedliga kravets tryck med den fördjupade

¹ Med *Dei* som genitivus objectivus; gör det till genitivus subjectivus — Guds kärlek till oss —, och man har det som för evangelisk fromhet är religionens grundval.

syndakänsla, som kunde väckas till liv särskilt inom den från Franciskus utgående fromhetslinjen (jämför tidigare Anselm), — låt honom upptäcka, att denna tröst är den enda, som håller även att leva på gent emot samvetets anklagelser, och att religionen i grunden icke är något annat än förlitandet på den, — och den medeltida fromhetstypen skall i princip vara övervunnen. Ty i tron på Guds kärlek, som i Kristus söker oss, blir religionen helt personlig och etisk, och det levande centrum är vunnet, som kan kring sig gruppera alla andra tankar. Viljehängivelsens aktivitet får en fast och klar motivering — tron kan ej vara utan gärningar; dess tåliga undergivenhet för Guds behag blir kallelsetro, visshet om en uppgift, av historiens Gud åt envar given. Brudtanken, *unio mystica*, blir en omklädnad för den vissheten, att »den som tror, han har» — hos honom bor Gud själv med alla sina gåvor. Den areopagitiska konstruktionen faller: den levande, handlande Guden träder i stället för den blott varande, vilande. Och det band, varmed den trots all skenbar frigörelse alltid till sist bundit den fromma själen fast vid kyrkans yttre auktoritativa frälsningsanstalt: den magiska sakramentsläran, försvinner också; utifrån evangelium och den personliga religionen få sakrament, Skrift, kyrka en annan och ny värdering. —

Mot bakgrunden av de anförda i den medeltida traditionen liggande tankegångarna och idealen skola de psykologiska erfarenheterna i deras olika individuella utformningar ses. Den areopagitiskt bestämda religiositeten satte med fullständig metafysisk motivering ett extatiskt tillstånd såsom gudserfarenhetens höjdpunkt, uppmuntrande alltså kraftigt odlandet av sådana tillstånd för den, som strävade mot det högsta, och levererade omsorgsfulla psykologiska anvisningar för målets ernående. Man kan inte undra på, att under sådana förhållanden detta underliga område i det mänskliga själslivet blev flitigt uppodlat. Vi ha ju bevittnat formliga extatiska väckelseepidemier (beginväckelsen, »gudsvännerna»). Och med avseende på de många besynnerliga berättelser om psykiska och fysiska fenomen, som föreligga från dessa kretsar, synes det mig inte så svårt att förstå, att generationers övning och samlade erfarenhet kunde åstadkomma resultat, som för oss kunde synas ligga kanske ett gott stycke utom det sannolikas eller t. o. m. det möjligas gränser¹.

¹ Att i sådana fall avgöra, vad som verkligen kan ha skett och vad som inte kan ha skett, fordrar naturligtvis medicinsk sakkunskap. Jag har hållit

Det finns olika kontemplativa tillstånd. Det är endast på det högsta av dem, som termen extas i egentlig mening bör användas. Man kan odla begrundande och försjunkande utan att någonsin komma till verklig extas (Petrus de Dacia). Till att nå den behövs nog också anlag, inte bara övning.

Vi ha sett ett sådant anlag förbundet med starkt och påtagligt nervös disposition (Kristina av Stumbelen, Margareta Ebner), men vi ha också sett det hos människor, som i det hela göra ett sunt intryck (Birgitta är väl det bästa exemplet). Att det asketiska levnadssättet i hög grad befrämjar utvecklingen av hithörande fenomen, är väl säkert (Katarina av Siena).

Extasens psykologiska karaktär beskrives av LEUBA¹. Man samlar sig genom tankens begränsning och koncentration kring ett visst religiöst ämne (t. ex. den korsfäste och älskande Kristus), som är ägnat att uppväcka känslor av hängivenhet. I det man överlämnar sig åt dessa känslor, avtaga gradvis intrycken av yttre världen, och muskelaktiviteten och sinnesfunktionerna upphöra, medan det inträder en tillväxt och intensifiering av inre lustsensationer, förbundna med en förnimmelse av en ny, utsäglich insikt i Guds, den älskandes, väsen. Till sist upphör även denna känsla av livsintensitet i en viss riktning, och fullständig medvetslöshet inträder, varur man slutligen uppvaknar som ur en verklig sömn.

Vi ha hört mångfaldiga skildringar av extatikerna själva om denna erfarenhet. Man tar i anspråk analogier ur alla sinnesområden för att teckna dess salighet, men man upprepar åter och åter, att inga ord ens på avstånd kunna ge en föreställning om den upplevda verklighetens rikedom. Religiöst sett tolkar man vad man upplevat antingen utifrån föreställningen om försänkandet i Guds väsen — själen är som gnistan i elden (Mechtild av Magdeburg), som fisken i vattnet (Mechtild av Hackeborn), o. s. v. — eller utifrån brudtanken — det är vilan hos brudgummen.

Det finns också smärtsamma extaser, fyllda av en oändlig pina. De kunna religiöst tolkas såsom innebärande gemenskap

mig till fall, där berättelsens trovärdighet enligt vanliga kritiska principer är så stor, som man överhuvudtaget kan begära i sådana tider och sådana saker, och sedan så mycket som möjligt låtit berättarne själva tala. Därmed tror jag mig ha bäst tjänat även den medicinska forskning, som kan vilja från sin synpunkt bearbeta hithörande fakta — en uppgift, vartill jag naturligtvis ingalunda är kompetent.

¹ *Les tendances fondamentales des mystiques chrétiens.* Jfr s. 87 f.

med den lidande Frälsaren (Kristina av Stumbelen, Margareta Ebner) eller som ett botgöringslidande för andras synder (Katarina av Siena: för kyrkan). Andra mörka extaser, till det yttre liknande de vanliga ljusa, kunna icke religiöst inordnas; de äro fiendens stormlöpningar mot själen, djävulens anfäktelser (Kristina av Stumbelen).

Det är icke underligt, att den kontemplativa religiositeten också uppammar visioner. Fromhetsövningarnas art och hela den psykiska och fysiska dietetiken måste lätt leda därtill. Vi ha använt den gamla indelningen i korporella, imaginativa och intellektuella visioner¹. De korporella, som förutsätta de största rubbningarna i själsfunktionerna, synas vara sällsyntast². Vanligast äro givetvis de imaginativa, visuella eller auditiva (även övriga sinnesområden äro representerade, t. ex. hos Mechtild av Hackeborn). Även intellektuella visioner förekomma så tämligen överallt; minst t. ex. hos Kristina av Stumbelen och Margareta Ebner, där det affektiva innehållet i de mystiska erfarenheterna är så övervägande; mest kanske hos Birgitta, i vars religion det klart medvetna etiska livet så avgjort har övervikten³.

¹ S. 80 ff.

² S. 85. Vi ha sådana t. ex. hos Kristina av Stumbelen (frestaren, s. 163), Mechtild av Hackeborn (helgdagssyner, s. 196), Gertrud (kallelsevisionen, s. 197), Kristina Ebner (hostiesyner, s. 227), Katarina av Siena (Herrens närvaro, s. 230).

³ Det finns två möjligheter att bestämma begreppet intellektuell vision. POULAIN 293 ff. och DELACROIX 365 ff., 435 ff. tänka på den känsla av (Guds) närvaro och den vaga förnimmelse av ny, outsäglig insikt, som extasen ger. När ALFONS och PETRUS AV ALVAstra — vilka vi ovan (s. 80 ff.) följt — använda termen om Birgittas uppenbarelser, mena de däremot en intuitiv förståndsupplysning, som kan särläggas i klara och tydliga ord — vilket ju, som vi sett, är det väsentligaste karaktäristikum på hennes revelationer. Differensen är mycket förklarlig: termen skall utmärka den högsta art av vision, och enligt den areopagitiskt influerade teorien består denna i det »rena» intellektets bildlösa skådande av det gudomliga väsendet, vilket förmenas äga rum i extasen. Därav POULAINs och DELACROIX's begreppsbestämning, vilken de ha från Teresa, Johan av Korset o. s. v. Birgittas högsta erfarenheter lågo på en annan linje, i personlighetsmystikens direkta och klara gudomliga uppdrag; hennes biktfäder ha på dem använt samma term, vilken ju skolastiken hade tillhands. Och det synes, som om de inte gjort det med orätt; åtminstone kan ett ställe hos AUGUSTINUS, där han gör den bekanta klassificeringen av visionerna (*contra Adimantum* 28: 2), snarare tolkas åt detta håll: Belsasar hade en korporell vision (Dan. 5), Nebukadnesar en imaginativ (Dan. 2), men Daniels visionsförmåga var intellektuell: han förstod synernas mening.

Visionerna ge uttryck åt de olika sidorna av det religiösa livet. De samla sig kring de tankar, som i detta äro förhärskande, och ge goda inblickar i dess totalkaraktär hos de olika individerna. Jämför å ena sidan den ändlösa raden av visioner, som kretsas kring och leda upp till extasen, å andra sidan en Savonarolas eller en Birgittas historietolkande och till handling manande syner!

Visionerna kunna rätt nära gränsa till diktareinspiration eller vanligt författarskap. Hos Mechtild av Magdeburg, Suso och Savonarola är det stundom svårt att avgöra, vad som är vision och vad som är litterär form. Jämte den direkta, omedelbara upp-teckningen av det visionärt sedda (Birgitta) ha vi haft exempel på, att visioner genom den efterföljande reflexionen utspunnits till hela uppbyggliga avhandlingar (Hildegard, Katarina av Siena).

Över den kontemplativa religiositeten, som vi återfunnit över hela det genomvandrade området — även hos Hildegard, som dock har den i en tidigare, ej fullt utbildad form —, höjer sig hos somliga, glimtvis eller mera konstant, dock hos ingen fullt genomförd, en annan art av religion: personlighets- eller kallelsemystiken¹. Den kännetecknas av starkt etisk läggning, syn på Guds handlingar i historien och medvetande om att vara kallad till en uppgift i den stora striden mellan de goda och onda makterna i världen.

Denna mystik odlas inte på något sätt systematiskt. Den har visserligen också en tradition, nämligen på så sätt, att dess förebilder och heroer, uppenbarelsehistoriens bärare, — profeterna, Kristus själv, apostlarna — finnas med i den stora traditionskomplex, som kyrkan bär på. Ehuru de aldrig konsekvent bli tecknade från denna sida, är det, som om deras ande ändå ibland sloge igenom i någon människosjäl. Frågar man: varför just nu, här, i denna själ? så måste vi erkänna vår stora okunnighet; just vid denna art av personlighetens livets struktur, där de inre etiska avgörelserna spela en så stor roll, gäller det i ovanligt hög grad, att detta liv inte kan restlöst förklaras såsom någon produkt av kända faktorer. Man skulle vara benägen att säga, att kristider fostra sådana personligheter; men det är väl lika sant, att deras uppträdande bidra till att göra en tid till en kristid. Att flera av de här behandlade gestalterna av denna typ stå i den från Franciskus utgående fromhetslinjen, sammanhänger nog med den etiska fördjupning, som vi där konstaterat.

¹ Jfr SÖDERBLOM, *Uppenbarelsereligion*, ss. s. 239—253; *Religionsproblemet*, ss. s. 238—250.

Att livsnerven i dessa människors kallelsetro är det inför Guds ansikte fördjupade etiska kravet, ha vi hos Savonarola lika väl som hos Birgitta tydligt sett. Men detta krav kommer ofta till dem i visioner. Den visionära utrustningen ställes i tjänst åt denna form av religion liksom annars åt den kontemplativa: visionerna uppenbara meningen i det historiska läget, de bli gudomliga befallningar och förmaningar, hotelser och löften. Gäller det att reda ut grunderna för det gudomliga budskapets auktoritet, så kan dubbelheten i dess ursprung stundom verka förvirrande: å ena sidan är det etiska kravet för den, som vet Guds vilja och ser det närvarande läget, sin egen legitimation — varje allvarlig människa måste säga sig själv, att så måste saken bedömas och göras; å andra sidan kan, då den skolastiskt-teologiska reflexionen kommer med, denna motivering synas enbart »naturlig» och »förnuftig», medan åberopandet av direkt gudomlig inspiration på visionens väg ger budskapet en »övernaturlig» legitimation (jämför åter Birgitta och Savonarola).

Det är märkvärdigt att se, vilka förändringar denna kallelsetro, utan att man egentligen är medveten därom, åstadkommer i uppfattningen och bedömandet av tillvaron. Allt börjar åter gruppera sig på profeternas sätt — den levande och handlande Guden, som sätter in sitt maktord i historiens brusande virrvarr och låter det gå i uppfyllelse, och under vars outgrundliga, förödmjukande och upplyftande utkorelse man känner sig stå. Här är huvudsaken i tillvaron inte längre det att låta själen hugga av alla yttre kontakter för att söka sig väg tillbaka in i urgrundens saliga stillhet, inte heller förmedlas det aktiva livets uppgifter genom någon reflexion på den nytta de ha med sig för fostran till innerlighet. Utan gå dessa människor ut i striden, så är det därför, att Guds stora måltankar gripa, överväldiga, tvinga dem, mot deras vilja kanske. De vilja tåga, men ordet bränner i deras inre; de söka en trygg hamn, men Herren driver dem ut på stora havet.

Olika äro de i mångt och mycket. De äga en olika grad av klarhet, ha olika gärningar att utföra, veta ofta ej om varandra; och dock är deras ställning i det hela så analog — Hildegard i den gregorianska kyrkoreformens stridstider, Mechtild av Magdeburg i 1200-talets brytningar, Birgitta och Katarina av Siena under Avignontiden och — för den senares vidkommande — skismens begynnelse, Savonarola under renässanspåvedömet's ytterligaste förfall.

Ett par punkter, där man kan peka på olikheter, är graden av eskatologiska tankars inflytande och förhållandet till den kontemplativa fromhetens tankar och praxis. Det eskatologiska perspektivet ligger mycket nära hos Hildegard, Mechtild (under joakimitiskt inflytande) och Savonarola; Katarina av Siena och Birgitta äro i detta fall vida mer återhållssamma — det är dem nog att betyga ögonblickets avgörande karaktär utan att ställa in det i något sådant sammanhang. Den kontemplativa fromheten är ännu icke fullt kommen till genombrott hos Hildegard — man skulle vilja säga: den jäser hos henne, men är ännu ej avklarad; Mechtild hänger sig åt den med hela sin själ, och det synes vara under försvaret av den — d. v. s. dess odling i friare, av de kyrkliga myndigheterna ogärna sedda former —, som hon lyftes upp till den profetiska själsställningen; Katarina lever också intensivt det kontemplativa livet och lyckas på ett underligt sätt foga samman det med sin uppgift: dennas kulmen är att hon skall lida den mörka extasens yttersta pinor för kyrkans räddning. Hos Savonarola och Birgitta är kallelsens makt så stark, att kontemperationen i deras liv blir mera skjuten åt sidan. Men för den medeltida traditionens makt även hos dem är det betecknande, att båda sett en god del av sitt verk i att skapa klosterorganisationer, Savonarola en observantisk dominikanerkongregation, Birgitta en orden, som — om den än fick åtskilliga möjligheter att aktivt ingripa i Guds rikes strider — dock i det väsentliga hänvisades till ett kontemplativt liv. —

Vi ha sökt sammanfatta resultaten av våra personlighetsstudier dels ur synpunkten av den medeltida tankeutvecklingen, dels i en religionspsykologisk klarläggning av de två olika fromhetstyper vi i dem mött. Det är klart, att båda synpunkterna hänga nära tillsammans: på båda vägarna ha vi fått inblickar i den underligt sammansatta process, som fyller det tidevarv vi studerat, och som slutligen ledde till att evangeliets personlighetsmystik i reformationen definitivt sprängde de medeltida tankekretsarna och ställde kristenheten, på ett sätt som aldrig förut, vid skiljovägen. I denna process, där det ännu outvecklade nya rör sig under ytan av det starkt fortlevande gamla, ha vi att inställa Birgitta.

Exkurser och Bilagor.

Exkurs A.

Om några latinska handskrifter av Revelationerna.

Någon tillfredsställande undersökning av de latinska handskrifterna av Birgittas Revelationer har hittills inte blivit verkställd. KLEMMING har i *BU V* lämnat dem å sido och endast hållit sig till de svenska handskrifterna. SCHÜCK har något varit inne på området i *Några anmärkningar om Birgittas Revelationer*.¹ Av våra iakttagelser i den första avdelningen torde tämligen tydligt framgå, att en fullständig och systematisk genomforskning av det latinska handskriftsmaterialet, vilken borde resultera i en kritisk latinsk textupplaga, är av den allra största betydelse för fastställande av Revelationstexternas ursprungliga gestalt. Ett så vittutseende företag har jag icke kunnat ge mig in på. Jag meddelar endast här en provisorisk förteckning på en del latinska handskrifter, som jag sett eller fått uppgift om.² Den gör inte anspråk på att vara fullständig varken med hänsyn till antalet handskrifter eller beskrivningarna på dem. Dock torde den på forskningens nuvarande ståndpunkt kunna vara till någon nytta.

Handskrifterna kunna indelas i 3 grupper. Den första (hdss. 1 A—1 C) innehåller den alfonsinska upplagan av 1377. Den andra (hdss. 2 A—2 F) innehåller vad vi ha kallat upplagan af 1391, d. v. s. den alfonsinska texten med tillägg av deklARATIONERNA samt grupperna IV 131—144 och VI 110—122. Den tredje (hdss. 3 A—3 C) har också *Extravagantes* med, i mycket olika omfång och ordning.³

1 A. Berlin, Königl. Bibliothek, Ms. theol. lat. fol. 33.⁴ Pergamenthds. från 1400-talet. Försedd med 3 helsidesmålningar (en till I 1,

¹ S. 22 ff. med tillhörande noter.

² Till hdss. 2 B, 3 A och 3 B har jag, jämte handskrifterna själva, även haft att tillgå anteckningar av dr. K. H. Karlsson.

³ Se kap. 4 i I. avdelningen (s. 44—47).

⁴ SCHÜCK, a. a. 22 omtalar denna handskrift, men anger felaktigt signum (*Ms. Germ. fol. 726.*, vilket är en svensk handskrift, omtalad i *BU V* 149—153; jfr härovan s. 58 not 2.)

en till V *prol.*, en till VIII 1). Har tillhört klostret Marienboem.¹ — Innehåll: I—VII (IV. har 130 kap., VI. 109, VII. kallas *lib. ultimus*), *Ep. sol.*, *Lib. cel. imp. ad reges*, *SA*, 4 *Orat.* Inga deklarationer. Innehållsförteckning till varje bok. Alfabetiskt sakregister i slutet.

1 B. Rom, Vatikanbibl., Cod. lat. 3826.² Pappershds. från slutet av 1300-talet (1399). 3 olika handstilar, en i *SA*, en i V—VI, en från VII till slutet. Med den mellerste skrivarens hand står i slutet på VI: *Explicit lib. VI scriptus et correctus ex originalibus quondam venerabilis heremite Alfonsij quondam episcopi genensis (sic!) anno M^o CCC^o IC^o Janue in monasterio nostro Sancti Jeronimi.* — Innehåll: *SA*, V—VII, *Ep. sol.*, *Lib. cel. imp. ad reges*. Böckernas omfång som i 1 A.

1 C. Köln, Stadtbibl., 318 W. Pergamenthds. från slutet av 1300-talet (1388, 1393). 256 blad (blyertspaginerade med nr. 3—258); i början och i slutet inhäftade pappersblad; svinskinnsband från slutet av 1500- eller början af 1600-talet. 4 händer: 1) f. 3—11, 197 v.—slutet, 2) f. 12—123 v., 3) f. 123 v.—167 v., 4) f. 168 r.—197 v. 2-spaltig text; initialer omväxlande i rött och grönt; den 2. skrivaren har vid början av böckerna I—IV omsorgsfullt utfört stora initialer i samma 2 färger. F. 163 r. står i IV. bokens explicit: *Finitum anno domini M^o C^o C^o C^o LXXXVIII°* och f. 255 v.: *Explicit totus liber Reuelacionum celestium brigide principisse de suetia. Completus anno domini Mill^o CCC^o XCIII.* — På 1. pergamentsbladet står: *Liber monasterii Campen. ordinis Cystercien. Colonien. dyoc.* Hds. har alltså tillhört Altenkamp (i Rhenprov. n. om Krefeld), Tysklands äldsta cistercienserkloster. Av en anteckning på ett av pappersbladen i början, nedskriven af munken Simon Broichausen, tillhörande birgittinerklostret Sion i Köln,³ framgår, att den 1703 genom gåva kommit i hans händer. — Innehåll: kapitelregister

¹ Enligt en hos SCHÜCK 53 f. avtryckt anteckning, nedskriven efter 1492 på ett papper, som är inklistrat på handskriftens 1. blad, skulle denna hds. vara en i Rom omkr. 1379 för minoriten Petrus av Burgunds räkning gjord avskrift, vilken sedan av Maria av Burgund, hertiginna av Cleve († 1463), skänkts till det av henne grundade klostret Marienboem. Stilen i hds. talar bestämt emot en sådan ålder (dr. I. Collijn sätter den till omkr. 1425), men väl kan den vara en avskrift av en hds. från 1379 (jfr ovan s. 22 med not 2). Notiser i anteckningen äro hämtade från *TURRECREMATAS Defensorium* (jfr SCHÜCK 53) och från den tryckta uppl. av *Revelationerna*. Under det inklistrade papperet står på pergamentsbladet samma anteckning.

² Jfr SCHÜCK 54.

³ *Gesammelte Nachrichten über die einst bestandenen Klöster vom Orden der hl. Birgitta* 175 f.

till I. f. 3—4, en (Revelationerna alldeles ovidkommande) metodisk sammanställning av gammaltestamentliga profetior till nytestamentliga händelser i tidsföljd f. 5—11 r., Mattias' Prolog f. 12 r.—14 r., I. f. 14 r.—50 r., II. (med reg.) f. 50 r.—75 v., III. (med reg.) f. 75 v.—94 v., IV. (med reg.) f. 95 r.—163 r., V. f. 163 r.—178 v. och i följd därmed utan särskild rubrik VII. f. 178 v.—197 v. (197 v. *Explicit liber quintus*), VI. (med reg.) 197 v.—255 v., 2 *Sermones* av Augustinus f. 256—258. Böckernas omfång som i 1 A.

2 A. München, Hof- und Staatsbibl., Cod. lat. 26647.¹ Pappershds. från slutet av 1300-talet (1394), skriven av Johannes Myrow. Har tillhört augustinerklostret i München. — Innehåll: I—VII, *Ep. sol.*, VIII, *SA*. Efter IV 130 står 131 utan nummer samt med särskild överskrift *Sequitur de sacerdotibus* samlingen IV 132—144 (med VI 63, IV 49 och VII 31 inskjutna). Efter VI 109 följa 110—116 (117 och 118 äro senare ditskrivna i margen), 119 samt *Ex.* 10. Nästan alla deklARATIONER oeh additioner finnas; dock saknas omkr. 16, de flesta i VI. *Ex.* saknas med det enda anförda undantaget.

2 B. Stockholm, Kungl. Bibl., pappershds. (med vissa blad av pergament) från början av 1400-talet (1418). I explicit vid slutet står årtalet: *finita Anno domino M^o CCCCXVIII^o Sabbato ante festum Decollacionis sancti Johannis in Estuario domus Notarii Ciuitatis Nise.* På insidan av frampärmen: *liber sancte Marie uirginis in lubena celestium reuelacionum domine Brigitte.* Inköpt till K. B. i Lyon 1891. — Innehåll: I—VIII (*Ep. sol.* saknas), *SA*. Tillägg i slutet av IV. och VI. samt antal deklARATIONER såsom i 2 A (VI 117 och 118 saknas här). Skrivaren har varit mycket slarvig med kapitelnumren.

2 C. Stockholm, Kungl. Bibl., pappershds. i folio från 1424, skriven i Tyskland av Johannes de Gotha. På sista bladet: *Expliciunt Reuelaciones approbate S. Brigitte per manus iohannis de gotha et finitus est iste liber anno domini millesimo quadringentesimo vicesimo quarto sexta feria post festum assumptionis b. ui.* Inköpt till K. B. i Dresden 1873. — Innehåll: alfabetiskt sakregister till Revelationerna, kanonisationsbullan, *Officium S. Brigitte*, *SA*, innehållsförteckning till Revelationerna, Mattias' Prolog, I—VIII (*Ep. sol.* saknas). Tillägg i slutet av IV. såsom i 2 A. Efter VI 109 stå kap. 110—120, *Ex* 10, 121—122. DeklARATIONERNA finnas ännu något fulltaligare än i 2 A och 2 B; endast omkr. 6 saknas. Kapitelnumrering ofta avvikande från den vanliga.

¹ SCHÜCK, *Några anmärkningar* s. 54 räknar denna hds. till första gruppen.

2 D. Berlin, Königl. Bibl., Ms. theol. lat. fol. 262, 263. Pappershds. i 2 band från 1445. Har tillhört klostret Marienboem. — Innehåll i band 1.: kanonisationsbullan, alfabetiskt sakregister, Mattias' Prolog, I—IV; band 2.: V—VIII, *Reg.*, konfirmationsbullan av 1378, *SA*, *Legenda Birgeri*. Tillägg i slutet av IV. som i de föregående. Efter VI 109: *Hec sunt addita ad sextum librum* och därefter kap. 110—122. Flera deklARATIONER än i 2 A och 2 B, men urvalet överensstämmer ej med 2 C. Efter *Reg.* 31 står *Ex.* 29.

2 E. Prag, Univ.-bibl., Ms. 1521 (enligt Truhlářs katalog). Pappershds. från slutet av 1300-talet (1394). 284 paginerade blad + 4 opaginerade i början och 1 på slutet. Originalband (träpärm med rödbrunt skinn). 2-spaltig text. Samma hand hela vägen. Initialer röda, några blå, ej särskilt väl utförda. F. 176 r. står: *Liber iste est comparatus per dominum andream prage*, f. 284 v.: *Sub anno domini M^o tricentesimo nonagesimo 4° finitus* och därefter: *Janusii clabutyensis alias cropacz¹ liber suprascriptus est pragij instudio comparatus*. — Innehåll: kapitelregister (avskrivaren skriver regelbundet *Ragistrum*) till I. (på opaginerade blad), Mattias' Prolog, I. f. 2 v.—32 r., II. (med reg.) f. 32 r.—54 r., *Prol. ad reges* (= *Ep. sol.*) f. 54 r.—63 r., *lib. ad reges* f. 63 r.—97 r., III. (med. reg.) f. 97 r.—116 v., IV. (130 kap., med reg.) f. 116 v.—176 r., *Incipiunt reuelaciones que vise sunt seu facte sunt in monte Gargano de excellencia angelorum etc.* = IV 131—144 (med VI 63 inskjuten och hänvisning till IV 49) + *SA prol.* f. 176 r.—182 v., *De excellencia b. virginis Marie* = *SA* f. 182 v.—194 r., V. (med reg.) f. 194 r.—210 v., VI. (109 kap., med reg.) f. 210 v.—262 v., VII. (med reg. och en prolog²) f. 262 v.—284 v. DeklARATIONERNA har avskrivaren

¹ Prästen *Johannes dictus Chropacz de Clobuczko*, som avskrivit 2 E och 2 F, nämnes i en på sista bladet i 2 F befintlig urkund från 1395 (avtryckt i *Archiv für Österreichische Geschichte*, band 39, s. 187 f.). Klobuzko ligger strax n. v. om Czestochowa i Polen.

² Denna *prologus in ultimo libro* (f. 264 v.; även i 2 F), varom se s. 24 not 3, lyder på följande sätt: *Iste liber reuelacionum celestium est ultimus, et has reuelaciones huius libri habuit domina brigida in roma et quando iuit prima uice peregrinando ad neapolim et ad sanctum angelum de monte gargano. Post reuersionem uero dum esset in roma habuit aliquas que hic continentur et ibidem fuit sibi dictum diuinitus in uisione a christo quod iret ultra mare peregrinando ad sanctam ciuitatem ierusalem. In illo autem nauigio ultra marino habuit quam plures reuelaciones tam in neapolim quam in ierusalem et bethleem sicut diuinitus ei antea promissum fuit uelut supra in libro questionum in ultima reuelacione sibi data in regno suecie continentur. Et postquam reuersa fuit ad romam de ierusalem habuit eciam aliquas que hic continentur. Et tunc*

haft framför sig, men slarvat med att skriva ut; endast i III. och IV. äro några utskrivna; f. ö. har han tänkt sätta dem i slutet på VI., men aldrig utfört denna föresats (i de 4 första böckerna förekommer ofta i st. f. själva deklarationen ett *decl. require in fine sexti libri*; i de övriga saknas även sådana hänvisningar).

2 F. Krakau, Jagellonska Univ.-bibl., Ms. 1259. Pappershds. (med några pergamentsblad) från slutet af 1300-talet (1396). 271 blad. Originalband (träpärm med brunt skinn, rött där beslagen suttit). 2-spaltig text. Samma hand som 2 E (Joh. Cropacz). F. 266 v. står: *Expliciunt omnes reuelaciones B. Byrgytte ducisse Swecie; Anno domini Millesimo Tricentesimo nonogesimo sexto comparate prage per iohannem dictum cropacz orate pro eo*. Avskrivaren har präntat sitt namn på många ställen (f. 1 r., 76 v., 102 v., 174 v., 176 r., 213 r., 226 v.). — Till innehållet är 2 F fullständigt identisk med 2 E och efter allt att döma en avskrift av denna.

3 A. Lund, Univ.-bibl., pergamenthds. nr. 21. Från tiden omkr. 1410—1446. Skrivaren är Vadstenamunken Johannes Johannis från Kalmar¹ (se i explicit till VIII. f. 314 v.: *Finito libro sit laus et gloria Christo. Conscriptus per manus fratris Johannis Johannis Kalmarnen. Orate pro eo*). — Innehåll: I. f. I. r.—51 v., II. f. 52 r.—84 r., III. f. 84 v.—109 v.+tillägg f. 109 v.—110 v., IV. f. 111 r.—169 r.+tillägg f. 169 r.—180 v., V. f. 181 r.—204 r., VI. f. 204 v.—264 r.+tillägg f. 264 r.—268 v., VII. f. 269 r.—277 r.+tillägg f. 277 r.—279 r., VIII. f. 279 v.—314 v.+315, SA f. 314 v.—331 r., diverse f. 331 v.—342 v., *Legenda (Birgeri)* f. 343 r.—350 r., diverse f. 350 r.—352 v., ett fragment ur 2 Pt. f. 353 r.—357 r., diverse f. 357 r.—358 v. De flesta deklarationer finnas, dels i texten, dels — särskilt i VI. och VII. — sammanförda för sig utan samband med sina resp. revelationer, dels tillskrivna i margen. Av *Ex.* finnas 63 st., besynnerligt grupperade i slutet av åtskilliga böcker utan något spår av den ordning, de sedan fått i den tryckta upplagan. Närmare besett är ordningen följande:

mortua est dicta domina in vrbe. Cui antequam moreretur predictum fuit a christo in uisione tempus et dies quo mori debebat ut hic omnia lacius inferius continentur.

¹ Född omkr. 1362, fadern guldsmed i Kalmar. Munk (diakon) 1404 Gjorde resor i klostrets ärenden till Reval 1407, England 1415, Danmark 1417 Avskrev många böcker, varibland utom denna *Bonaventura super Lucam* och *Vitæ patrum*. † 1446. SILFVERSTOLPE i *Hist. Bibl.* I, s. 23; *Klosterfolket i Vadstena* s. 117.

Efter III.: några reflexioner över Revelationernas värde¹, *Ex.* 80, senare delen av IV 52 (EF i 1492 års uppl.)².

Efter IV 130: *hic incipiunt extrauagantes*; därefter IV 131—144 (med VI 63 inskjuten såsom i 2 A) och 6 st. ur *Ex.*

Efter VI 109: *reuelaciones extrauagantes*: VI 110—120, *Ex.* 10, VI 121—122, varefter 6 st. ur *Ex.* och 6 deklarationer, tillhörande olika böcker.

Efter VII.: 3 additioner till VII. samt 2 st. ur *Ex.*

Efter SA: en samling av 45 st., varav 37 höra till *Ex.*, 6 äro deklarationer och 2 ur *Reg.* (delar av kap. 29 och 30).

Efter *Legenda*: 13 deklarationer till VI., 5 st. ur *Ex.*

Efter fragmentet ur 2 Pt.: några st. ur Alfons' papper³ — pest-revelationen, *Ex.* 49, 2 fragment ur Gomezbreven —, 4 st. ur *Ex.*

Ett försök har gjorts att sammanföra alla de utöver den alfonsinska upplagan tillkomna styckena genom en numrering, som i 147 nummer omfattar åtminstone en stor del av dessa stycken, oberoende av deras placering. Frånsett en del smärre avvikelser, är den så åstadkomna ordningen följande: ett antal *Ex.* (fortfarande utan spår av ordningen från 1492), IV 131—135, deklarationer till I—VI, VI 110—122, additioner till VII, åter ett antal *Ex.*

3 B. Stockholm, Kungl. Bibl., (Antikvitets-Arkivets) A. 22. Pergamenths. från förra hälften av 1400-talet. Har tillhört Vadstena kloster. — Innehåller i början ett antal avskrifter av påvebrev från åren 1370—1405, i slutet utkast till Petrus av Alvastras *Constituciones*⁴, däremellan: en bok *Reuelaciones Extrauagantes* i 131 kap. och en bok revelationer *de summis pontificibus* i 12 — dessa båda av samma hand. Därefter med annan hand: *Hore sororum* (vari SA ingår), *Reg.*, *Oraciones*.

Extravagantes-boken har en lång prolog⁵, vari det utförligare än i den tryckta prologen till *Ex.*, men på väsentligen samma sätt redogöres för Alfons' redaktionella verksamhet med avseende på Revelationerna och Petrus av Alvastras överlämnande av sin privata revelationssamling till Vadstena kloster. Av denna samling ävensom andra revelationer säges föreliggande bok bestå, utan att det — såsom i den tryckta prologen — göres någon skillnad mellan deklarationer, som blivit inpassade på sin

¹ Avtryckta s. 000.

² Detta stycke är att betrakta som en deklaration; det saknas i den alfonsinska uppl.

³ Jfr s. 28.

⁴ Jfr HÖJER 71—78.

⁵ Tryckt i Bilagorna.

plats i originalböckerna, och de i en särskild bok sammanförda *Ex.* Det visar sig också, att dessa två kategorier här äro blandade om varandra. Ordningen i boken är nämligen följande:

- 1) *Ex.* 47—51 (= början på 2. gruppen av *Ex.*¹);
- 2) *Reg.* 1—3, 28—31;
- 3) 22 st. ur 1. gruppen av *Ex.*, ej placerade i 1492 års ordning;
- 4) *Ex.* 52—91, placerade i 1492 års ordning med blott 3 st. utelämnade (*Ex.* 66, 70, 72), men med ett stort antal st. mest utan ordning inströdda, nämligen: 6 st. ur 1. och 1 st. (*Ex.* 106) ur 2. gruppen av *Ex.*, IV 131—135, VI 110—122, VII 14, 22 deklarationer.

Boken *de summis pontificibus*² omfattar IV 136—144 med de tillhörande VI 63 och IV 49.

3 C. London, British Museum, Cod. Harleianus 612³. Pergamenthds. sannolikt från 1440-talet (säkert mellan 1435 och 1457), förfärdigad för klostret Syons räkning. Innehåller en stor samling birgittinenskrifter, ordnade i 14 böcker.

I—VIII. motsvara Revelationernas vanliga böcker, med samma omfång som i 1 A (IV. har 130 kap., VI. 109), men med de flesta deklarationer insatta; endast omkring 10 saknas.

IX.⁴ har till överskrift: *Incipit liber nonus celestium reuelacionum, qui intitulatur ad pontifices et continet multas alias reuelaciones, que non agunt de pontificibus, ut patebit.* Den har 57 kap., begynner med IV 136—144 med de tillhörande VI 63 och IV 49 och meddelar sedan, till största delen utan hänsyn till 1492 års ordning, IV 131—135, VI 110—122, 2 deklarationer samt 25 st. ur *Ex.* mellan kap. 47 och 91 (alltså alla tillhörande 2. gruppen av *Ex.*).

X. är det av Alfons sammanställda *Celeste Viridarium*⁵ i 3 böcker med 5 + 48 + 47 kap.

¹ Om de två grupperna av *Ex.* i 1492 års upplaga — de som höra till Regeln (kap. 1—46) och de som icke höra dit (kap. 47—116) — se ovan s. 46 och 47 (med not 1).

² I överskriften står: *Iste Reuelaciones que sequuntur. loquuntur de summis pontificibus quas Alphonsus non omnes inseruit libris reuelacionum propter imminens scisma. Ne secreta diuini consilii et occulte correctionis misteria prodirent in lucem. Vnde nonnullis materia scandali occasionaliter potuisset ministrari...* Här är Alfons' motivering nog ganska riktigt återgiven, fastän hänvisningen till skismen icke passar, då redigeringsarbetet torde varit färdigt 1377 (jfr s. 21 ff.).

³ Se SCHÜCK i *Antiqvarisk Tidskr.* V 415—425 och *Några anmärkningar om Birgittas Revelationer* s. 24.

⁴ Jfr ovan s. 26 not 3.

⁵ Se s. 27.

XI. säges handla *de regula reuelata et reuelacionibus ad ipsam regulam pertinentibus*. Den har 82 kap., varav de första 34 innehålla *Reg.* med dess prolog och de följande stycken ur *Ex.*, varav 40 av 1. och 7 av 2. gruppen¹.

XII. innehåller försvarsskrifter för Regeln och Revelationerna, XIII. handlingarna i kanonisationsprocessen och XIV. Katarinas, Petrus av Skeninges och Nicolaus Hermannis legender.

De återstående hdss. jag sett äro fragmentariska. Följande förtjäna att nämnas:

Uppsala, Univ.-Bibl., C. 519. Pergamenthds. från 1400-talets början. Tillhört Vadstena kloster. Innehåller III. och IV. (med 130 kap. + 131 utan nummer). Några deklarationer i III., inga i IV.

Stockholm, Kungl. Bibl., (Ant. Ark.) A. 32. Pergamenthds. från mitten(?) av 1400-talet. Tillhört Vadstena kloster. Innehåller V.—VIII., SA. Efter VI 109 står *Explicit liber sextus*, därefter med särskild överskrift² VI 110—120, *Ex.* 10, VI 121—122. Nästan alla deklarationer finnas.

*Stockholm, Kungl. Bibl., pappershds. från Tyskland, skriven av Nicolaus Tockel 1484*³. Innehåll: I—IV. Efter IV 130 står: *Tractatus seu liber S. Brigitte, quo arguuntur et corripuntur mali sacerdotes*. Därpå följa: 129 *add.*, 131—142 med hänvisningar till VI 63 och IV 49. Slutet på boken felas. Nästan alla deklarationer äro med.

Strödda revelationer finnas åtminstone i följande Uppsalahandskrifter: *C. 2, 15*⁴, *17, 31*⁴, *47, 75, 86*⁴, *218, 243* (bok I. och början av II. till kap. 3), *480*.

Genom uppgifter från andra håll känner jag dessutom följande hdss.: *Palermo, Fol. IV, G. 2*, från början av 1400-talet;⁵

¹ Dessutom är kap. IV 26 (= XI 76) medtaget, synbarligen på grund av innehålllets likhet med det efterföljande *Ex.* 13.

² *Sequuntur quedam reuelaciones speciales facte beate birgitte et licet ipse non sunt per alphonsum primis libris originalibus reuelacionum eiusdem beate Birgitte incorporate possunt tamen eadem ratione continuari et annumerari in libris communibus reuelacionum huiusmodi libro sexto parciali eorundem. qua illi duo tractatus reuelacionum ipsius beate B. scil. de sacerdotibus et de summis pontificibus libro IIII°. Si igitur placeat vide de hoc superius in prefacione seu prologo tractatum prefatorum.*

³ På första sidan står med nutida hand 1487, vilket är felaktigt.

⁴ Jfr i Bilagorna några texter ur dessa hdss.

⁵ SCHÜCK, *Några anmärkningar* s. 54; han uppger, att denna och följande hds. tillhöra den första gruppen (den alfonsinska uppl.).

- Napoli, Bibl. nazionale, VII D. 46;*
*Prag, Univ.-bibl., Ms. 40, pappershds. från 1403; innehåller I—VII (ofullständigt), Legenda (ofullständigt), kanonisationsbullan*¹;
*Prag, Univ.-bibl., Ms. 774, pappershds. från 13—1400-talet; III, IV, SA*¹;
*Prag, Univ.-bibl., Ms. 972, pappershds. från 13—1400-talet; Prol., I.(?), II., Ep. sol., VIII.*¹;
*Prag, Univ.-bibl., Ms. 1100, pappershds. från 1393; IV.—VII.*¹;
*Prag, Univ.-bibl., Ms. 1525, pappershds. från 1407, I.—VII., Lib. ad reg.*¹;
*Rom, Hospitale congregationis S. Mauri, pergamenthds. från 1400-talet (enligt MONTFAUCON, Bibliotheca Bibliothecarum Manuscriptorum nova I p. 200)*²;
*Milano, Bibl. Ambrosiana, pergamenthds. (enligt MONTFAUCON a. a. I. p. 511)*²;
*Ossek*³, hds. från 1401 (enligt BALBINUS, *Bohemia docta*, ed. Ungar 1780, pars III p. 207)²;
*Düsseldorf, C. 94, pappershds., skriven 1461 av Joh. Amelonck; I.—VIII., SA, Oraciones*⁴;
*Düsseldorf, C. 44, pappershds. från 1452—54, skriven av Albertus, munk i Heisterbach; Reg, I., V. och spridda stycken*⁴;
*Hamburg, Stadtbibl., Theol. 1224, pappershds. fr. 1399; spridda stycken*⁴;
*Köln, Stadtbibl., G. B. Fol. 17, pappershds., skriven 1467 av munken Rodolphus de Grama; Prol., I—V, SA, Ep. sol., Lib. ad reges*⁴;
*Köln, Stadtbibl., W. 8°. 173., papper, 2 blad, defekt, från början av 1400-talet; IV 80 (med överskrift: Regimen canonice editum a sancta Birgitta transmisandum(!) canonico maioris ecclesie Coloniensis etc.)*⁴;
*Krakau, Jagellonska Univ.-bibl., Ms. 1263, från 1400-talet*⁵;
*Leipzig, Univ.-bibl., Ms. 561, från 1465*⁵;
*Leipzig, Univ.-bibl., Ms. 803, från 1400-talet*⁵;
*Mainz, Stadtbibl., Ms. 216—(38), från mitten av 1400-talet; I.—VIII., SA*⁵;

¹ Enligt J. Truhlařs katalog.

² För påpekandet av dessa ställen i den äldre litteraturen har jag att tacka professorskan S. Birkenmeyer, Krakau (i brev till dr. I. Collijn).

³ Cistercienserklöster i Böhmen.

⁴ Enligt i K. B. befintliga anteckningar av K. H. Karlsson.

⁵ Enligt meddelande av dr. I. Collijn.

*Wolfenbüttel, pappershds. från 1417; Prol., I—VIII., Vita, SA*¹;
St. Petersburg, Kaiserl. öffentl. Bibl., Sign. IV. 8°. chart. N. 195,
 från 1430²;

St. Petersburg, Kaiserl. öffentl. Bibl., Sign. IV. 8°. chart. N. 233,
 från 1448²;

Vid en mera systematisk genomforskning av biblioteken skulle utan tvivel ännu åtskilliga Revelationshandskrifter kunna påträffas³.

Exkurs B.

Magister Mattias' författarskap.

Mattias har med säkerhet utövat ett mycket stort inflytande på Birgittas utveckling och åskådningar⁴. Det blir då en angelägen uppgift att utröna hans teologiska ståndpunkt och läggningen av hans tankar. Denna

¹ Enligt i K. B. befintliga anteckningar av G. E. Klemming.

² Enligt ett bland Klemmings anteckningar i K. B. befintligt brev från dr. B. Dudik, dat. Brünn 9/11 1878. I samma brev omnämnes även en hds. av Revelationerna i Melk (gammalt benediktinerkloster i Nieder-Österreich). — Bland Klemmings anteckningar finns också ett brev av febr. 1858 från svenske konsuln i Cagliari A. Thorel till prof. S. Lovén, vari en i en onämnd privatmans ägo befintlig pergamenthds. av Revelationerna från 1300-talet utbjudes till salu för 10,000 francs. Hds. beskrives: dess storlek är 27 1/2 x 19 1/2 cm., den har 407 blad och utmärkt vackra miniatyrer (2 stora beskrivas, en med 78, en med 55 personer avbildade); av en anteckning framgår, att 7 avskrifter tagits av den. Anbudet ledde icke till något resultat; i ett brev av okt. 1875 till Klemming meddelar dåvarande konsuln Ch. Thorel, att i hans numera avlidne broders, den nämnde A. Thorels, efterlämnade papper inga upplysningar om ifrågavarande hds. kunnat erhållas.

³ Huru den huvudkodex av Revelationerna, som man hade i Vadstena, säg ut, framgår av *SRS* III: 2, 176 (ett protokoll från ett förhör i Vadstena kloster 28/4 1417 med anledning av frågan om Brynolfs kanonisering). Det talas där om *quendam librum . . . in pergameno et littera ytalica conscriptum, quatuor tenacula argentea deaurata et zonis cericeis (= sericeis) auro contextis affixa et ad modum manuum formata habentem, a cuius quidem libri utroque latere super balneo cerico (= baltheo serico) ab extra inter solem et lunam deauratos et stellas argenteas hinc inde insertas perpendiculariter, ut prima facie apparuit, continebantur hec verba: liber celestis reuelationum dei. Cuius etiam prologus in octauo folio, a principio numerando, sic incipit: Stupor et mirabilia audita sunt in terra nostra etc. Finis autem eiusdem libri in rubro talis est: Explicit vltimus liber celestium reuelationum Christi ad sponsam beatam Birgittam.*

⁴ Jfr s. 10 ff., Schück, *Några anmärkningar* 4 ff.

uppgift kan lämpligen upptagas i sammanhang med den till senare delen planerade undersökningen av Birgittas dogmhistoriska ställning. Här blott några notiser om hans författarskap¹.

KLEMMING² och SCHÜCK³ avtrycka en i C. 54 befintlig gammal förteckning på Mattias' arbeten, upptagande: 1) *Copia exemplorum*, 2) *Concordantie super totam bibliam (in tribus voluminibus magne quantitatis)*, 3) *Homo conditus*, 4) *Super apocalypsin*, 5) *Tractatus de modo loquendi*, 6) *quamplures alii*. Av den sista kategorien känna vi endast hans ofta omtalade Prolog till Revelationerna. *Copia exemplorum* finns i C. 54, *Tractatus de modo loquendi* torde vara identisk med *Poetria mag. Mathie Lincopensis* i C. 521⁴. Om de övriga tre arbetena må här några iakttagelser meddelas.

Av Apokalypskommentaren anföras av SCHÜCK³ följande hdss.: *Florens, Bibl. Laurenziana, plut. 21, cod. 39 (B)*, pappershds. från 1300-talet; 5 olika händer, 159 blad; arbetet avbrutet vid slutet av en mening mitt i utläggningen av kap. 15: 7; *Genua, Univ.-bibl., A. III. 3 (C)*, pergamenthds. från 1300-talet, 2-spaltig text, 94 blad, omfång som *B*; *München, Hof- u. Staatsbibl., Cod. lat. 18422 (D)* f. 196—318; 1400-talshds. från benediktinerklostret Tegernsee (6 mil s. om München), 318 blad, omfång som *B*⁵;

¹ Om Mattias' stora anseende och helgonrykte vittnar en notis i *Commentarii historici* . . ., SRS III: 1, 18. Konung Erik Magnussons spåde son begrovs, heter det, *in choro ecclesie fratrum predicatorum Stokholmis in sepulcro magistri Mathie doctoris in theologia et confessoris sancte Birgitte. Quando vero sepulcrum aperiebant, tantus mire suavitatis odor redolebat, quod tota illa ecclesia dicto odore repleretur, quem magistrum Mathiam prefatus rex Magnus in die sepulture sue de feretro leuauit ac propriis manibus cum omni humilitate et reuerencia in tumulo deposuit.* 1420 gör en borgare i Stockholm ett löfte till *beatus mag. Mathias* för sin sjuka dotters tillfrisknande (*Miracula s. Crucis*, SRS III: 2, 278).

² *Sv. Medeltidens bibelarbeten* I 580 f.

³ a. a. 6.

⁴ SCHÜCK, a. a. 30 f.

⁵ Beträffande de 2 notiser i denna hds., varom se SCHÜCK, a. a. 7, 31 f. och *KHÅ* 1909, 145 ff., kan nu konstateras, att den första så till vida är riktig, som alla i Södern befintliga hdss. (kanske härstammande från den i Florens, varom notisen talar, och som kan vara identisk med *B*) äro defekta på det sätt, som där angives. Däremot finns i Bernardinos av Siena Apokalypsutläggning (i hans *Opera* ed. DE LA HAYE O. M., Lugduni 1650, t. V) intet spår av, att han inkorporerat Mattias' arbete med sitt eget — Nicolaus Cusanus' förmaning i den andra notisen gäller munkarna i Tegernsee, vilket anmärkes i cod. *F*, där notiserna äro avskrivna.

München, Hof- u. Staatsbibl., Cod. lat. 5882 (E) f. 233—366; 1400-talshds. från benediktinerklostret Ebersberg (4 mil ö. om München); 366 blad; innehåll identiskt med *D*, varav *E* är en avskrift;

München, Hof- u. Staatsbibl., Cod. lat. 27319 (F) f. 133—227; från benediktinerklostret Andechs (4 mil s. v. om München); avskrift av *D*, verkställd 1477, men ej fullföljd (avbruten i utläggningen av kap. 11);

Uppsala, Univ.-bibl., C. 48 (G) f. 6 r.—7 r.; Vadstenahds. från 1400-talet; innehåller ett litet fragment *de amore diuino* ur utläggningen av kap. 1 (återfinnes i cod. *A* f. 4 r. a.—v. b.).

Härtill kan nu läggas:

Uppsala, Univ.-bibl., C. 126 (A), pappershds. (med flera pergamentsblad) från 1400-talet i folio; 2-spaltig text, 124 blad, samma hand hela vägen; har möjligen tillhört »Tijmelle» kyrka (= Timmele i Västergötland); innehåller f. 2—124 r. arbetet komplett (texten i *B—E* slutar f. 103 v. a. i *A*; de nämnda hdss. ha alltså ungefär $\frac{5}{6}$ av boken).¹

*Homo conditus*² föreligger på U. B. i två pergamenthdss. från 1300-talet, *C. 387* (f. 36 r.—134 v. b.; Vadstenahds.) och *C. 217* (med sämre text än den förra). Den kan betraktas som en populär handledning i kristendomens lära, avsedd för präster och munkar. Formen är icke den skolastiska, utan enklare och mera anlagd på uppbyggelse. Boken är fördelad i 11 kap.; tankegången är följande: syndens följder (kap. 1), tro, hopp och kärlek, varmed synden botas (kap. 2), trons innehåll (apostolikum, de 7 sakramenten, kap. 3—4), buden, dygder och laster, Andens gåvor och djävulens ingivelser, de 8 saligheterna (kap. 5—8), syndabot och satisfaktion genom allmosor, fasta och bön (Fader vår, Ave Maria, kap. 9), om 5 ting, som man bör hoppas (kap. 10) och 5 ting, som man bör frukta (kap. 11). Att boken är avsedd att an-

¹ Författarens namn uppgives icke i denna hds., men en jämförelse med de övriga hdss. visar vid första ögonkastet, att det är samma arbete. — Om innehållet skall här endast anmärkas, att Mattias icke är joakimit, utan följer en äldre, moraliskt allegoriserande utläggningsmetod. Uppgifter hos SCHÜCK (a. a. 7 f.) och HÖJER (30 f.) föranledde mig vid början av mina Birgittastudier till den förmodan, att ett apokalyptiskt drag skulle vara utmärkande för Birgittas fromhet, och att denna bok eventuellt förmedlat ett dylikt inflytande från joakimitiska kretsar. Men denna förmodan befanns vara fullständigt felaktig: det apokalyptiska spelar ingen framträdande roll i hennes åskådningar, och denna bok skulle inte ha kunnat förmedla något sådant inflytande.

² Denna bok behandlades vid domprosten H. Lundströms seminarieövningar i kyrkohistoria vt. 1908.

vändas som handledning för predikan, framgår av ett bihang (C. 387 f. 113 v. b.—134 v. b.; C. 217 f. 2 r. b.—18 v. b.; före bihanget går i båda hdss. en utförlig innehållsförteckning), där några tankar finnas angivna för varje sön- och helgdag under kyrkoåret, för var gång med hänvisningar till lämpliga ställen i boken.¹

Concordancie super totam bibliam var tydligen Mattias' största arbete. I sin helhet är det tyvärr förlorat; det har väl av ett så voluminöst verk ej funnits många avskrifter.

Man torde emellertid med tämlig sannolikhet kunna angiva dess beskaffenhet. Titeln vållar en viss svårighet: *concordancie biblicorum* kallades redan på 1200-talet alfabetiskt eller sakligt ordnade innehållsförteckningar till Bibeln, vad vi alltjämt kalla konkordanser.² Vi ha emellertid

¹ Även *Copia exemplorum* är ju en predikohjälpreda. Ett par stycken ur bihanget må här meddelas. *Dominica prima aduentus. Semper debet homo salutem suam operari, et specialiter tunc magis, quando gracia dei offertur homini vberius. vnde apostolus ait: hortamur ne in vacuum gratiam dei recipiatis. certe in vacuum gratiam dei recipit, qui iuxta gratiam sibi datam digna opera non reddit. quod specialiter cauere conuenit hoc sacro Christi aduentus tempore, quando gracia nobis vberior exhibetur per eum, qui humano generi in aduentu suo in carnem gratiam ad bene operandum ministravit. et ideo paulus nos monet et excitat sompnum, negligenciam et pigriciam excutere. ad ro. 13. hora est iam de sompno surgere. sompnus quidem vitam inutilem reddit, cum nihil boni operari sinit. per quem bene negligencia et pigricia vocantur (?), que faciunt hominem in vita gratiam dei uicientem (? viciantem), omnino inutilem et nulla gracie dei opera ostendentem. de quo sompno surgere conuenit illum, qui non vult in eternam mortem ruere. ignes nempe, cum non habet, in quo operetur, extinguitur, quamdiu vero operatur, numquam extinguitur. sic et homo statim gratiam dei amittit, cum per eam operari desinit. quamdiu vero homo opera gracie diligenter exequitur, tamdiu gracia non solum non extinguetur, sed augetur. vnde scriptum est: si inpiger fueris (?). R[equire] 7. c.^o littera h. conuertis (?) de accidia littera g. — Dominica secunda (aduentus). Duos Christi aduentus commemorat ecclesia. vnum quo venit in carnem, in quo nobis gracie sue munera communicauit. ipse enim est peregrinus ille, qui vocatis seruis tradidit illis bona sua. secundus eius aduentus adhuc futurus est, quando veniat ad rationem cum seruis suis de bonis traditis habendam. de quo aduentu hodierna dominica mencionem facit lu. 21. videbunt inquit filium hominis venientem in nube cum potestate magna et maiestate. In primo quidem aduentu suo Christus humilis et mansuetus apparere dignatus est. hunc vero eius aduentus, quando iudicaturus est mundum, magna potestas et magnus terror comitatur. horribile quidem valde erit. R[equire] 7. c.^o d.*

² PRE³ X, 695 ff., art. Konkordanz. Den första sammanställdes af dominikanern Hugo a S. Caro omkring 1230. På U. B. finnas i hds. flera sådana, t. ex.

tydliga vittnesbörd om, att Mattias' arbete icke varit av denna art, utan en bibelutläggning.¹ Ordet *concordancie* (»samstämmigheter») har tydligen vid denna tid ännu icke övergått till att bliva en teknisk term, utan kan väl av Mattias ha valts t. ex. med tanke på den genomgående enheten i det bibliska ordet.

SCHÜCK² förmodar, att Vatikanhds. *Cod. Palat. lat. 476* innehåller ett fragment af detta arbete. Så torde dock icke vara fallet. Den nämnda hds., en pappershds. från 1400-talet, innehåller f. 1—39 r. en serie utläggningar över en ur alla 4 evangelierna sammandragen framställning av passionshistorien (liknande vår »Kristi pinas historia»). Den består av 4 stycken, varav det första (f. 1—4, över Joh. 14—16) är skrivet av annan hand än de följande; det andra (f. 15—16) är ett utdrag ur det första; över det tredje (f. 19—25) står överskriften *Glosa magistri Mathei super concordancias*; det fjärde (f. 28—39) synes vara fortsättning av det tredje. Ehuru det är någon olikhet i stilen mellan det första av stycket å ena sidan och det tredje och det fjärde å den andra (i det första styckas citeras vida flera auktoriteter), torde dock alla vara hämtade ur samma arbete, en utläggning (*glosa*) av en evangelieharmoni över passionshistorien (denna betydelse har *concordancie* i den anförda överskriften; i en 1500-tals-rubrik f. 1 *M. Mathei Concordantiæ de passione Domini* betyder det åter sannolikt utläggning). Att författaren icke är vår Mattias, framgår därav, att bland de (i första stycket) citerade författarne även förekommer Symon de Cassia, d. v. s. Simon Fidatus, en italiensk augustinermunk, som 1338—47 skrev en på de 4 evangelierna uppbyggd *De gestis domini* i 15 böcker, † i Florens 1348³. Det är svårt att tänka sig, att Mattias i Sverige skulle ha hunnit med att lära känna och använda detta arbete, då han själv dog redan 1350.⁴

sakligt ordnade *C. 146* (*Concordancie biblice abbreviate*, från 1200-talet), *C. 99*, *C. 121* (*Summa concordanciarum Vis et Ni Ti*, från 1300-talet); alfabetiskt ordnade *C. 145* (1200-talet), *C. 141*, *C. 142* (1300-talet).

¹ 2 Pt. 192, I 3 decl. o. a. st. *glossavit totam bibliam excellenter*. Inledningen till Florenshds. (B) av Apok.-kommentaren: *Incipit solempnissima expositio super apocalypsim composita per magnum doctorem magistrum Mathiam de regno Suetie, qui omnem sacram scripturam infrascripto explanavit stilo*.

² a. a. 6.

³ N. MATTIOLI, *Il beato Simone Fidate da Cascia*, Rom 1898.

⁴ Även med den likaledes citerade Nicolaus de Lyra är det snarast samma förhållande; hans *Postille* utkommo nämligen först efter hans död 1340. (*PRE*³ XII 28 ff.)

Ett annat problem, som gäller Mattias' bibelarbeten, är deras sammanhang med den bekanta fornsvenska pentatevkparafrasen.¹ Denna fråga torde ställas i ny belysning genom en jämförelse mellan Mattias' åskådningar i *Homo conditus* och *Apokalypskommentaren* samt den teologiska ståndpunkt, som det nämnda arbetet intager.² Det förefaller mig, som skulle tankegångarna vara mycket besläktade, men saken behöver givetvis undersökas i detalj.

Exkurs C.

Striden om Birgittas Uppenbarelser vid Baselkonciliet.

I den diskussion, som med anledning av T. HÖJERS bekanta bok om Vadstena och birgittinerna förts mellan honom och K. G. WESTMAN, har den senare³ sökt påvisa anledningen till den storm, som vid Baselkonciliet restes mot Birgittas Uppenbarelser. Han antager, att det förnämsta medverkande motivet var, att Uppenbarelserna tagits till intäkt för tidens revolutionära riktningar. Hennes uttalanden mot prästerna kunde användas i helt eller halvt hussitisk agitation; den 1433 utkomna revolutionära sensationsskriften *Onus mundi*, som mest bestod af citat ur Revelationerna, var därpå ett tydligt bevis. Häri låg nu en tillräcklig anledning för konciliet att fränkänna Uppenbarelserna deras auktoritet och vingklippa birgittinernas biktprivilegier — de rättigheter, som särskilt ställde dem i rapport med folkets massa.

Med denna tankegång, som senare accepterats av HÖJER,⁴ är utan tvivel ett steg i rätt riktning taget till besvarande av den föreliggande frågan, varför Revelationerna i Basel mötte sådant motstånd. Det sammanhänge tydligenvis med de stora kyrkopolitiska problemen, som stodo främst på dagordningen vid konciliet. Men *hur* dessa problem spelade in just i denna detaljfråga, därom synas mig ytterligare en del iakttagelser kunna göras, som enligt min mening äro ägnade att sprida mera ljus över

¹ Utg. av KLEMMING, *Sv. Medeltidens bibelarbeten* I (i *SFSS*). Jfr SCHÜCK a. a. 28 f.

² Förtjänstfullt tecknad av HAMMERICH i *En Skolastiker og en Bibeltheolog fra Norden* (H. antar som säkert, att pentatevkparafrasen är skriven av Mattias).

³ I *Historisk Tidskrift* 1906 s. 262 ff.

⁴ *Till kännedomen om Vadstena klostets ställning såsom religiös institution*, i *Historiska studier tillägnade H. Hjérne* 1906, s. 66—67, jfr noten s. 64.

de verkliga drivfjädrarna till aktionen för och emot än den nyss refererade tankegången.

Källornas beskaffenhet gör det ju ingalunda lätt att komma något stycke framåt i denna riktning. Vad man kan veta om händelsernas yttre gång har HÖJER på ett mycket förtjänstfullt sätt sammanställt.¹ Gäller det åter att komma de drivande motiven på spåren, är man mest hänvisad till defensionsskrifternas² ytterst tunga och tröttsamma skolastiska apparat. En kännbar olägenhet är naturligtvis, att ingen skrift från motsidan finnes bevarad.³ Man får alltså, så godt sig göra låter, söka rekonstruera motståndarnes anmärkningar ur försvararnes bemötanden och f. ö. hjälpa sig med slutsatser från andra håll. Här framlagda nppfattning gör ingalunda anspråk på att slutgiltigt ha löst problemen, ehuru jag tror mig ha funnit den huvudsynpnnkt, ur vilken saken bör ses.

Man kan nu till att börja med göra följande observation. Det är tre män, som i Basel stå i främsta ledet vid den litterära diskussionen om Revelationerna, nämligen Johan av Torquemada,⁴ Heimerich av Campen⁵

¹ *Studier i Vadstena klostets och birgittinordens historia* s. 201—214

² C. 518 är Vadstenamunkarnes samling av försvarsskrifter; den innehåller, efter en historisk inledning (koll. 1—24) och ett gott register (koll. 25—27 uu.), »defensorier» av 1. Torquemada (koll. 28—314), 2. Heymericus (koll. 315—684, varav koll. 532—547 äro bortskurna), 3. Joh. Roberti (koll. 685—728), 4. Ludovicus de Pirano (koll. 728—761), 5. »magister ignotus» (koll. 762—780), 7. Galfridus de Bellaland (koll. 807—858), 8. »doctor anglicus» (koll. 859—926), 9. Adam cardinalis (koll. 927—1031 + 2 brev av densamme 1032—4), 10. Joh. de Basilea (koll. 1037—62), 12. en onämnd (koll. 1111—74) samt dessutom 6. *Avisamentum* (koll. 781—790) och 11. Alfons' bekanta *Epistola solitarii* (koll. 1063—1110). Av dessa aktstycken äro 1.—6. tillkomna i samband med Baselkonciliet, de övriga äldre. TORQUEMADAS *Defensorium* är tryckt dels (inledningen) i de vanliga latinska upplagorna av Revelationerna, dels (huvuddelen) hos MANSI XXX, 699—814, *Avisamentum* hos SILFVERSTOLPE i *VHAAH*, XXXII, 39—47.

³ De av motståndarne framlagda 123 artiklarna finnas ju flerstädes (tr. i TORQUEMADAS *Defensorium*), men den motivering, som åtföljde var och en av dem, och som försvararne ibland anföra ställen ur, saknas.

⁴ Juan de Torquemada (Johannes de Turrecremata), av samma släkt som storinkvisitorn Tomas av T. († 1499), f. i Valladolid 1388, dominikan, studerade i Paris, påvlig *magister sacri palatii* (=hovteolog), deltog i Baselmötet 1432—37, kardinal 1439, skrev omkr. 1450 *Summa de ecclesia*, ett för papalismen klassiskt verk, † 1468. LEDERER, *Der span. Card. J. v. T.*, Freiburg 1879.

⁵ Heimerich av Campen (Heymericus de Campo), f. omkr. 1390 i Son nära Herzogenbusch, teol. prof. i Köln, 1432 rektor vid Kölnuniversitetet, som han representerade i Basel, 1435 vicekanslär vid samma universitet, s. ä. kallad såsom teol. prof. till Löwen, förf. till en mängd filosofiska och teologiska skrifter, † i Löwen 1460. *Allg. Deutsche Biographie*, III, 738—9.

och Mattias Döring.¹ De två förra äro försvarare, den senare angripare. Men till sin allmänna partiställning i konciliets stora frågor stå de också på samma sätt emot varandra. I den från början befintliga och med varje år allt mer skärpta motsatsen mellan en påvligt sinnad, kurialistisk, minoritet och en kyrkomötenas supremati förfäktande, konciliaristisk, majoritet, befinnas Birgittas försvarare stå på den förra, hennes angripare på den senare sidan. Torquemada var från början till slut en energisk påvlig partigångare, värdefull genom sin grundliga teologiska lärdom.² Heimerich stod på samma sida, ehuru han icke spelade en så framskjuten roll. Döring åter var en entusiastisk konciliarist, som, ehuru man ej känner något om hans närvaro i Basel efter 1436, stred för konciliets auktoritet ända till dess sista timme. Lägg därtill, att Louis d'Allemand,³ som 1436 såsom konciliets domare i trossaker fällde den för birgittinerna ogynnsamma domen, var konciliaristernas hänsynslösaste ledare — och man får givetvis det intrycket, att det här inte kan vara fråga om någon tillfällighet. I denna, konciliets skarpaste och småningom allt behärskande, partimotsättning, som slutligen sprängde det itu (1437), har frågan om Birgittas Uppenbarelser indragits — därom är intet tvivel.

Det bör inte heller förbises, att under denna motsats också låg en olikhet i teologisk ståndpunkt. Den gamla partigrupperingen i thomister och skotister hade vid denna tid förskjutits genom bådas gemensamma motsats mot den »modärna», occamistiska, teologien, i förhållande till vilken de räknade sig som de »gamla» (»antiqui» och »moderni» äro slagorden.⁴ Koncilietanken hade växt upp på occamistisk grund, medan Thomas ju givit den klassiska deduktionen av det påvliga primatet. Torquemada och Heimerich hörde till de »gamla» — den förre var, trogen

¹ Mattias Döring, f. på 1390-talet i Kyritz i Brandenburg, franciskan (konventual), teol. prof. i Erfurt 1424, provincialminister för prov. Sachsen 1427—61, deltog såsom sådan i Baselmötet 1432—omkr. 1436, general för sin ordens konventuala gren, som stod på konciliets sida, 1443—49, förf. till en konciliaristisk stridsskrift, den s. k. *Confutatio primatus papæ*, m. m., † 1469. ALBERT, M. D. Diss. München 1889, och *Die Conf. prim. papæ* (i *Historisches Jahrbuch der Görresgesellschaft*, XI, 439—490).

² Se ett omdöme om honom i ett brev från Ambrogio Traversari, påvligt sändebud vid konciliet, till Eugenius IV 6/9 1437: »est vir bonus et rarus et bellavit bella Domini prompto animo semper» (MARTÈNE-DURAND, III, 34).

³ Louis d'Allemand, f. 1380 l. 1381 av adlig familj i östra Frankrike, magister och decretorum doctor, medlem av Konstanskonsciliet, 1423 ärkebiskop av Arles, 1426 kardinal, från 1433 i Besel, den ende kardinal, som efter brytningen med påven blev kvar på konciliet, där han ledde förhandlingarna, försonad med påven 1449, † 1450, senare beatificerad. PRE³ I, 371.

⁴ ALBERT, *Mathias Döring*, s. 11—13.

sin ordens tradition, thomist, den senare, med en litet annan nyans, albertist¹. Döring åter hade lärt sin teologi i det helt »modärna» Erfurt.

Att denna olika teologiska utgångspunkt borde predisponera till en olika ställning gent emot Birgittas uppenbarelser, var visserligen inte alldeles nödvändigt. S. k. »privatuppenbarelser» hörde knappast till de punkter, varom skolstriderna brukade utkämpas. Beträffande dem hade individuella meningar tämligen fritt spelrum². Men det fanns i alla fall rätt många omständigheter, som kunde bidra till att förskaffa Birgitta de »gamles» sympatier och de »modärnes» motvilja. Själv hade hon ju alls icke varit inne i de teologiska stridsfrågorna; hennes kritik av samtidens teologer utgick helt ifrån religiösa och etiska synpunkter — bättre enfaldig fromhet än vetande utan kärlek, än teologi studerad för ärans eller vinningens skull³. Men hennes ur den folkliga fromheten hämtade åskådning har tydligtvis gått vida mer i de »gamles» än i de »modärnes» stil⁴. Papalismen är, trots den skarpa kritiken av enskilda påvar, för henne självklar⁵, och någon tanke på konciliärt styrelsesätt inom kyrkan har aldrig fallit henne in.

Å andra sidan hade från framskjutna »modärna» teologer och kyrkopolitici redan långt före Baselkonciliet rätt skarpa hugg riktats mot Birgittas kult och uppenbarelser. Henrik av Langenstein hade 1381 till missbruken inom kyrkan även räknat de överflödigt många kanonisatio- nerna och därvid nämnt Birgittas namn⁶. Gerson hade i stridsskriften *De probatione spirituum* 1415⁷ just med anledning av Birgittas på Kon-

¹ D. v. s. anhängare av Albert den store. Skillnaden mellan denna ståndpunkt och thomismen synes ha varit skäligen subtil. Jfr PRANTL, *Geschichte der Logik*, IV, 182 ff., 223.

² Det är så i viss mån ännu idag inom katolicismen. Innehållet i privatuppenbarelser, även om de av kyrkan äro godkända, hör icke till tron. POULAIN, *Des grâces d'oraison* 315 f.

³ Se t. ex. I 33, V int. 13: 4, VI 77, 116.

⁴ FLAVIGNY citerar gärna Thomas för att visa Birgittas överensstämmelse med denne den nutida katolicismens »normalteolog». Hon menar (s. 184 n. 3), att det vore ett intressant studium att uppvisa Birgittas nästan på alla punkter thomistiska tendenser. I huru hög grad detta stämmer, har jag inte kontrollerat. Hithörande problem hoppas jag få återkomma till i 2. delen av mitt arbete.

⁵ Se t. ex. hennes uttalanden mot fraticellerna VII 7, 8.

⁶ VON DER HARDT, II, kol. 56. HÖJER 115—16. Henriks opposition omnämnes även i Gersons anförda skrift.

⁷ GERSON, *Opera*, Nürnberg 1489. Tom I, 17 R—Z. Jfr *PRE*³, VI, 612—617.

stanskonciliet bekräftade helgonförklaring framfört teologiska grunder mot tron på privatuppenbarelsen. Man återfinner där den allmänna läggningen av hans teologi, en sorts nykter kombination av teoretiskt intresse och praktisk fromhet: det är förmätet att vilja söka frälsning på annat sätt än genom Skriften och förnuftet; genom dessa medel är nog sörjt för oss, Guds åskådande hör himlen, icke jorden till¹. Mot folklig vidskepelse presterar han en skarp, halvt rationalistisk, halvt religiös kritik², medan man samtidigt märker den svaghet, som vidlådde denna teologi, när det gällde att verkligen ta itu med någonting liknande en religiös reform. Det är ovärdigt konciliet, säger han, att bekräfta falska uppenbarelsen — men det är å andra sidan svårt att förkasta dem, då de i en stor del av kyrkan nått anseende, enär detta skulle vålla stor anstöt ute bland det kristna folket³.

Emellertid skulle väl inte partierna i Basel ha drabbat samman även på denna punkt, om inte en bestämd och direkt anledning därtill förelegat. En sådan kom, och den var icke av teologisk, utan av kyrkopolitisk art. Inför konciliet väcktes av dess generalprokurator i trossaker, Nikolaus Amici, åtal mot birgittinerna i Marienwold vid Lübeck för deras tilltag att offentligen utbjuda Vinculaavlaten såsom deras ordens tillhörighet, trots det återkallande av nämnda avlatsprivilegium, som blivit en följd av Konstanskonciliet⁴. Vad denna fråga betydde, är ej svårt att förstå. Det av kurians penningbehov föranledda oerhörda slöseriet med avlatsprivilegier under skismens tid hörde till de missbruk, som reformpartiet ville råda bot på. I Konstans hade man åtminstone åstadkommit så mycket, att i den tyska nationens konkordat av 1418 alla *indulgentie*

¹ En vision av Gud redan här borde man avvisa såsom Petrus: *Gå ifrån mig, Herre! Sit in celo, non in hoc seculo visio tua, tota merces mea domine deus, et sufficit.* 17 Y.

² *Porro dici non potest, quantum hec curiositas, vel cognoscendi futura et occulta, vel miracula videndi vel faciendi, fefellit plurimos et a vera religione frequenter averterit. Hinc superstitiones in populis, que religionem inficiunt christianam, dum sicut olim iudei sola signa querunt, dum imaginibus exhibent latric cultum, dum insuper hominibus necdum canonisatis, scripturis quoque non autenticis, plusquam sanctis in evangelio prestant fidem.* 17 X.

³ *Est autem utrobique, vel in approbatione vel in reprobatione, periculum. Approbare enim falsas et illusorias aut frivolas visiones pro veris et solidis revelationibus quid indignius? quid alienius ab hoc sacro concilio? Reprobare vero nunc eas, que multifarie multisque modis quaquaversum per diversas nationes probate dicuntur, non parva exinde scandalorum in christiana religione et devotione populorum formidatio.* 17 S.

⁴ HÖJER s. 206.

*ad instar*¹ alltifrån skismens begynnelse återkallats². Detta var ett hårt slag för birgittinerna, vilkas förnämsta avlatstitlar, Vincula-, Letare- (eller Portiuncula-) och augustiner-avlaterna³, därav drabbades. Marienwoldmunkarna hade emellertid trots revokationen ännu samma år vågat predika Vinculaavlaten, åberopande sig på, att den beviljats Birgitta av Kristus själv⁴. Lübecks domkapitel åtalade dem därför vid kurian. Martin V, som aldrig var birgittinerna bevågen, bestormades från deras sida förgäves med böner att återge dem indulgenserna. Striden drog ut på längden, och det var dess sista akt, som nu kom att utspelas inför konciliet⁵.

Man inser, att den konciliära majoriteten ingalunda var gynnsamt stämd mot de åtalade munkarna, och att dessa inte förbättrade sin sak genom att nu som förut åberopa Birgittas Uppenbarelser till sitt försvar. Privatuppenbarelser av ett under skismen kanoniserat helgon, använda som stöd för ett uppenbart trots mot hälsosamma reformer från Konstans — kan man undra på, om de konciliära teologerna kastade sig över dem med den skolastiska lärdomens alla hjälpmedel, och sannerligen inte för att tyda allt till det bästa! Det förvånar en knappast, att de lyckades hitta otjänliga ordasätt eller kätterier på inte mindre än 123 punkter!

Man må nu inte vänta sig att i sådana anmärkningar finna något enhetligt sammanhang eller någon sluten teologisk tankegång. Metoden var tydligen den även senare ofta brukade att utplocka enskilda ställen för att göra dem var för sig misstänkta, utan att fråga efter vilken totalåskådning, som väl kunde stå bakom det hela. Dessutom synes Mattias Döring, angriparnes främste man, i den särskilda stridsskrift, *Probate spiritus*, som han offentliggjorde, ha försökt bestrida Revelationernas

¹ D. v. s. avlatsprivilegier beviljade en kyrka i överensstämmelse med dem, som tillhörde en viss bestämd annan.

² HÖJER s. 173—5.

³ Vinculaavlaten, beviljad — liksom den generella avlatslikställigheten med augustinerna — av Urban VI 1378, innebar, att vid Petri fängelselfest (1 aug.) samma avlat utdelades i birgittinkyrkorna som i kyrkan S. Petrus ad Vincula i Rom. Letareavlaten, först beviljad åt klostret i Danzig av Bonifatius IX 1397, senare *per participationem* utsträckt även till andra kloster, är Portiunculakyrkans vid Assisi avlat på den 2 aug. (kyrkans invigningsdag), hos birgittinerna utdelad på söndagen Letare (= midfastösöndagen). HÖJER s. 97—99, 145 ff.

⁴ IV 137.

⁵ HÖJER s. 176 ff., 202 ff.

äkthet, i det han påstod¹, att magister Mattias skrivit dem för att göra sina fantasier gällande under skyddet av Birgittas helighet². Beviset synes han ha funnit i VI 89 och 90, där Kristus genom Birgitta uttalar sin höga uppskattning av Mattias; denne skulle sedan ha tillfogat dels sin bekanta prolog, dels också *Epistola solitarii* för att bestyrka de förmenta uppenbarelsernas trovärdighet. I den officiella anklagelseskriften³ synes denna teori icke ha framställts⁴. Där äro de anstötliga satserna uppräddade i ordning som de förekomma i Revelationerna, utan något inbördes samband. Att närmare gå in på alla de punkter, där Birgittas ord, ofta på konstlat sätt, bringas i kollision med gängse läroformuleringar, skulle vara till ingen nytta⁵. Utan tvivel ha angriparnes intentioner

¹ Se det fragmentariska referatet av Baselförhandlingarna i C. 31 f. 92 – 95.

² A. st. f. 93 v. *ut sua sompnia sub velamine sanctitatis b. Birgitte auctenticaret.*

³ Den omfattade de 123 punkterna och framlades den 6 april 1434 av de tre med granskningen av Uppenbarelserna betrodda teologerna, varibland Döring var en, för konciliets dåvarande domare i trossaker, kardinal Johan Cervantes. HÖJER s. 206—207.

⁴ Icke heller i skriften *Probate spiritus* synes Döring ha konsekvent fasthållit denna teori, åtminstone att döma av ett sådant resonnemang som det Heimerich refererar av honom i sin liknämnda motskrift (*ratio* 4, kol. 496): Gud har *in specie propria* aldrig visat sig för någon, då han är *ens infinitum* och därför *infigurabile*; men Birgitta säger sig själv stundom ha haft *visionem figuralem sine intelligencia eiusdem*; sådana visioners klarhet är alltså ej *spiritualis et divina* utan *ulgaris et humana, in signum cuius scribebantur a Birgitta in lingua ulgari.*

⁵ En punkt är av speciellt intresse på grund av egendomligheterna i den teologiska partiställningen. Birgittas Uppenbarelser voro för läran om Marias *conceptio immaculata*, som ju i folktron omfattades långt innan den av Skotus dogmatiskt formulerades. Konciliaristerna hyllade efter Skotus' föredöme denna lära, Gerson försvarade den, och i Basel blev den under konciliets senare skede (1439) sanktionerad. (HEFELE VII, 291, 781.) Thomisterna däremot bekämpade den. I anmärkarnes artiklar (art. 89, 120) anfalles den emellertid, som det synes på thomistiska grunder (den naturliga fortplantningens orenhet såsom förmedlande arvsynden). Av försvararne har varken Heimerich eller Torquemada den skotistiska ståndpunkten (arvsyndens fysiologiska förmedling ersatt med en juridisk, Maria obefläckad *intuitu passionis Christi*), men den förre hjälper sig med ett särskilt nådens under för detta fall (art. 78 kol. 463, *fundamentum* 24 kol. 579), den senare med en subtil distinktion mellan föräldrarnas handling såsom en *actus personæ*, då den är *meritorius*, emedan den skedde av lydnad, och *miraculosus*, emedan de förut voro *steriles*, och såsom en *actus naturæ corruptæ*, då den är *culpabilis* såsom *causa* — väl ej *in actu*, men *in potentia* — *peccati originalis in prole*. Birgitta talar om den ur den förre synpunkten, motståndarne ur den senare. (Se särskilt till art. 120.)

klarast tagit sig uttryck i de anmärkningar, som röra Birgittas religiösa särställning och de speciella nådebevis hon mottagit¹. Här var privattuppenbarelsernas sårbaraste punkt, och till dessa särskilda nådebevis hörde ju också den omstridda Vinculaavlaten. Det är tydligt, att man i majoritetens kretsar betraktade uppenbarelserna som vidskepliga inbillningar, dikterade av kvinnlig fåfänga².

Så har man också sökt slå mynt av hennes kyrkopolitiska uttalanden. Och man har naturligtvis därvid särskilt utnyttjat de möjligheter, som funnos, att ställa henne i linje med tidens revolutionära ytterlighetsriktningar³. Här äger den av K. G. WESTMAN framförda synpunkten sitt berättigande.

Dock torde den inte böra tillmätas någon genomgripande betydelse. Skriften *Onus mundi*, som i nämnda författares bevisföring spelar en stor roll, är det nog något djärvt att kalla »en sensationsskrift av första ordningen». Den är i sin ursprungliga form⁴ avsedd att vara en apokalyptisk botpredikan av det slag, som sedan Joakims dagar så ofta ljudit i kristenheten. Författaren, Johan Tortsch, har ställt Birgittas uppenbarelser in under en bestämd apokalyptisk synpunkt: de syfta alla på den stora hemsökelse, som snart skall komma över hela världen, och förmanar nu sin samtid att akta på tidens tecken och skänka gehör åt det budskap, som Herren uppenbarat för sin nya brud. Sibyllan, Grego-

¹ Hit höra art. 1, 7, 10, 13, 32, 34, 59, 70, 103.

² En konciliaristisk Baselklerk säger i dagboksanteckningarna hos HALLER: *Conc. Basil. V*, 123 på tal om uppläsningen av Erik av Pommerns och de nordiska biskoparnes suppliker rörande birgittinerna: *Nam procurator fidei citaverat eosdem monachos ad ostendendum huiusmodi revelaciones, que videbantur sibi et aliis quam pluribus supersticiose*. Heimerich låter i sin dialog mellan en angripare och en försvarare av Revelationerna den förre till sist säga (A. 148, kol. 635): *Hii sunt precipui articuli, qui nonnullis sacre pagine professoribus videntur piarum aurium offensivi, inter quos illi sunt magis absoni, qui sunt vane glorie per adulacionem dyabolicam* (syftar på art. 10) *melliflue(?) palpativi(?)*, och vidare (A. 149): *Huiusmodi vanitatem videtur utique Birgitta habuisse, dum in variis suarum revelacionum capitulis se predicat cum deo ut electam sponsam cum sponso familiariter confabulari meruisse et eius archana per multifor- mem mentis excessum didicisse*.

³ Hit höra art. 18, 20, 25, 55, 56, 58, 109. På två ställen hos Torquemada kan man se, att hon uttryckligen beskyllts för böhmiskt, resp. valdensiskt kätteri. Det är i art. 25, där hon på grund av ett — för övrigt alldeles felaktigt tolkat — ställe i 155 påstås velat uppegga riddarne mot prästerna på böhmarnes sätt; och vidare i art. 55 (nr. IV 132), där hon säges hylla den valdensiska åskådningen, att dåliga präster förlorat nyckelmakten.

⁴ Kap. 1--26, lat. uppl. s. 3--49. Jfr Exkurs D.

rius den store, Hildegard och Joakim citeras på slutet såsom de där ävenledes vittnat om denna hemsökelse. Hussitisk tendens röjer skriften ingenstädes¹, vilket naturligtvis inte utesluter, att den kunnat användas i revolutionärt syfte.

Situationen var, menar jag, följande: Birgittas konciliaristiska motståndare gripa med nöje tillfället att misstänkliggöra henne som antihierarkisk och revolutionär. Men detta var ej den ursprungliga anledningen till deras anfall på henne — det gav endast några punkter till bland andra i det stora florilegiet av kätterier hos henne². Inte heller kan jag se, att man tar speciell hänsyn till de ställen i Revelationerna, som citerats i *Onus mundi*. Genomförd blir denna synpunkt så litet, att man också vid sidan av detta kan beskylla henne för den motsatta, papaliska ytterligheten³.

Att granskarne av anklagelseskriften — åtminstone de två förnämsta av dem, Torquemada och Heimerich⁴ — valdes bland de konservativa, ehuru kyrkomötets stora majoritet var reformvänlig, kan väl ha berott på, att man önskade få saken belyst från olika sidor. I atomistiskt dogmatisk metod och brist på stora synpunkter likna dessa försvarare nog så tämligen angriparne. De ha naturligtvis satt sig till att på varje angripen punkt bestyrka Birgittas misstänkliggjorda rättrogenhet⁵. Och där-

¹ Se t. ex. i kap. 21 slutet (s. 43), där det talas om den dom, som skall gå över prästerna, högre och lägre, i det att lekmännen skola beröva dem deras inkomster och värdighet. Men det tillägges, att därefter Guds dom även skall gå över de plundrande lekmännen. Botförkunnelsen gäller alla.

² Samma argument används även med god smak av Torquemada mot anmärkarne. Se art. 83 och 99, där de sägas luta åt valdensiskt eller böhmiskt kätteri.

³ Art. 108 (ur VII 7). Hon har förfäktat påvens *plenitudo potestatis* utom för det fall, att han skulle vara en kättare, vilket strider mot Konstans- och Baselkonciliernas dekret (Konst. sess. 5 § 4 1415, Basel sess. 2. 15² 1432. HEFELE VII, 99 ff., 103, 462), enligt vilka han även i två andra fall, nämligen i fråga om skism och kyrkoreformation, är underordnad konciliet. Heimerich art. 65 kol. 432.

⁴ De båda andras — den franske abboten Joh. Roberti och den italienske minoritprovincialministern Ludovicus de Pirano — teologiska och kyrkopolitiska ställning känner jag icke.

⁵ Med avseende på Birgittas särställning och speciella nådebevis har man ju många analogier bland helgonen — för extraordinära avlatsprivilegier t. ex. Franciskus' Portiunculaavlat (Avis. 24). Utfallen mot prästerna äro ej att fatta såsom principiella utan såsom personliga — dock medges att man på denna punkt bör vara försiktig (*sobrie tamen utendum est materiis huiusmodi articulorum*. Avis. 10). Beskyllningen för böhmiskt kätteri i 155 beror på en misstolkning av stället. Har hon sagt, att dåliga präster förlorat nyckelmak-

jämte ha de förnyat prövningen av Revelationerna från de synpunkter, som ansågos nödvändiga för att konstatera privatuppenbarelsers äkthet och värde. Det gäller åter visionärens liv, uppenbarelsernas form och innehåll o. s. v. — samma metod, som man känner från Mattias' Prolog och Alfons' *Epistola solitarii*, och som sedan använts av kanonisationsförfäktarne, en Joh. Hiltalinger och en Matteus av Krakau,¹ och — med motsatt resultat — även av Gerson och Döring. »Pröven andarna!»² är slagordet från båda håll. Torquemadas tankegångar äro jämförelsevis klara och koncisa, men hos Heimerich flödar den skolastiska lärdomen och svåröverskådligheten nästan över alla bräddar.

Försvararnes ansträngningar kröntes emellertid inte med framgång. Majoritetens mening fällde utslaget.³

Domens innebörd är tydlig nog. Först kommer utslaget i avlatsfrågan, som föranlett striden. Orden förblev utestängd från både Vincula- och Portiuncula-avlaterna, varemot de fingo behålla avlatslikställigheten med augustinerna.

Därpå följa ett par kyrkorättsliga bestämmelser, inskränkande ordens biktprivilegier⁴ och rätt att vid iakttagande av interdikt följa katedral-kyrkans ordning.

Till sist⁵ kommer utslaget med avseende på Revelationerna. Det erinrar livligt om Gersons ståndpunkt: det är svårt att gilla sådana saker, svårt också att förkasta dem. Var finna den rätta medelvägen mellan kritiken och den folkliga fromheten? Framkomna påståenden, att

ten, är det menat icke *quoad opus operatum*, utan *quoad opus operans* (d. v. s. deras handling har objektiv verkan, men medför ingen förtjänst för dem själva. *Avis.* 38). Yttrandet om påvens *plenitudo potestatis* avser enligt Heimerich (art. 65 kol. 433) hans *potestas sacerdotalis ministerialis executrix*, vilken icke är att fatta såsom en *potestas dominativa doctrinalis auctoritate propria gubernatrix* — han ställer sig alltså här på den officiella konciliaristiska ståndpunkten.

¹ HÖJER s. 108 9.

² *Probate spiritus!*

³ Dom i saken avkunnad av Louis d'Allemand, konciliets dåv. domare i trossaker, den 1/3 1436. Tryckt hos SILFVERSTOLPE, *VHAAH* s. 48--50. Jfr HÖJER s. 210—4.

⁴ Jag tvivlar på, att motivet till dessa inskränkande bestämmelser varit farhågor för revolutionär agitation från birgittinernas sida (K. G. WESTMAN, HÖJER). Kan det inte ha varit helt enkelt motvilja mot alltför generösa privilegieförläningar, i analogi med förhållandet i avlatsfrågan? Det fanns möjlighet att även på denna punkt åberopa Uppenbarelserna (VI 71, se *SD* III 2522) såsom hemul för privilegier. Jfr art. 98, *Avis.* 31.

⁵ Efteråt följa ytterligare straffbestämmelserna för dem, som ej ställde sig domän till efterrättelse.

dessa Uppenbarelser förtjäna samma tilltro som evangelierna, äro, förklaras det, förmättna och alldeles otillåtna.¹ Man kan på grund av många lärdes anmärkningar varken gilla deras titel — d. v. s. deras anspråk på att vara gudomliga uppenbarelser — ej heller deras innehåll, varav mycket tarvar sakkunniges jämkningar, förklaringar och rättelser. Därför må ingen tillåta sig att förkunna dem i deras föreliggande form, utan modifikation efter kyrkans lära. Så långt kunde man gå i sin kritik, men inte längre: till ett förbud att förkunna de misstänkta lärorna utan förklaringar — ej till ett förbud att överhuvudtaget förkunna dem. Nu kommer hänsynen till den folkliga fromheten in: med denna dom avses icke att i något avseende nedsätta Birgittas helighet eller dyrkan, helgonförklaring eller orden. Man frågar sig: är inte detta att taga med ena handen och giva med den andra? Birgitta är ett helgon, hon skall vördas såsom ett sådant — kan man då komma ifrån, att hennes utsagor om uppenbarelserna äro sanna, och dessa alltså av gudomligt ursprung?

Domen var ett kännbart nederlag för birgittinerna. Men detta gäller givet mest om dess kyrkorättsliga bestämmelser. Mycken tid, möda och kostnad måste offras för att vid kurian återförvärva Vinculaavlaten.² Men man misstar sig nog inte, om man antar, att den motsägelsefulla be-

¹ Om vad som kunnat presteras i denna väg får man en föreställning genom följande anteckning av Vadstenabrodern Joh. Johannis i hans avskrift av Revelationerna (Cod. 3 A, f. 109 v.). *Cum in libro reuelacionum consummatio totius theologie contineatur et conscribuntur premia bonorum, supplicia malorum, erudimenta incipientium, profectus proficientium, vita actiuorum, speculacio contemplatiuorum, utile est eius concilia imitari. Ubi enim ostenditur, quid peccatum auferat, quid premia restituat, quid peccator conscius peccati dicat, et quid per penitentiam peccator assequitur. Per hanc etiam scripturam ostenditur nulli quantumcumque delinquenti de venia et misericordia dei fore desperandum. Et ut dicitur in prohemio libri reuelacionum, quia hec apparicio est multum ammiranda et utilis, ideoque est omni nationi, que sub celo est, predicanda, quia Christus tam grauiter flagitij christianorum lesus est, quod vix ulle reliquie seminis iusticie inueniuntur. Misericordiam exhibet ingratitis et reos allicit ad veniam flagitandam, et cetera ut in prologo. — Nota quod hec sunt verba virorum virtutum et magne literature, quibus etiam beata virgo omnes libros reuelacionum prestari precepit, ut et ipsi aliis deuotis personis talia capere valentibus ad conscribendum etiam et aliis predicandum eosdem libros tradere non negarent. Preterea una cum alijs multis magistris et fidedignis personis in roma et ytaliam assertiue referebant dicentes, quod si tota sacra scriptura fuisset combusta, doctrina illa, que in libris reuelacionum continetur, sufficeret ad reformationem catholice fidei omniumque bonorum statuum totius mundi. Quod in ipsis libris bene patebit cuilibet ipsos diligenter perlegenti.*

² HÖJER 214—223. Det lyckades fullständigt först 1484.

stämmelsen om Revelationerna var mycket litet effektiv. I klosterfolkets medvetande — och väl också i deras förkunnelse — bevarade dessa sin gloria av gudomlig inspiration. Försvarsskrifterna avskrevos omsorgsfullt, men belackarnes och avundsmännens skrivelser ansågos inte värda att kosta bläck på¹ — själva domen har ju först av senare tiders forskare dragits fram i ljuset. Ett stumt vittnesbörd om hur man betraktade saker och ting i Vadstena är den sten, som ännu i dag sitter inmurad i väggen vid huvudingången till klosterkyrkan, med ett citat ur den revelation, där Kristus skänker Birgitta Vinculaavlaten och lovar att själv bekräfta den, om påven vägrar.²

*

Reflexionerna om det skådespel vi bevittnat göra sig egentligen själfva. Var anfallet mot Revelationerna berättigat? Från katolsk ståndpunkt förvisso icke. Utgår man från de för båda parterna gemensamma katolska förutsättningarna, så blir försvararnes position givetvis starkare än angriparnes.³ Med de förras teologiska åskådning beredde dem privatuppenbarelsen inga svårigheter. Och när motståndarne sökte göra Birgitta antihierarkisk och revolutionär, kunde de med framgång tillbakavisa anklagelsen — kyrkopolitiskt sett var hon faktiskt papalist, av påvens »allra trognaste opposition». Varmed nu icke skall förnekas, att med hänsyn till hennes religiöst-sedliga kamp för en kyrkoreformation reformmännen nog till en del kunde stå hennes ande närmare än den uppmarscherande kurialismen, som ännu var i minoritet, men snart skulle bli den segrande parten och slå dövörat till för alla obehagliga reform-

¹ C. 31 f. 94 r. (om Dörings produktion:) *tediosum est audire uel enarrare et absurdum nec atramento dignum uel calamo.*

² IV 137. A. V. LUNDBERG, *Vadstena, Omberg och Alvastra*. Ny uppl. 1909 s. 83.

³ Det är intressant att se, huru den nutida jesuitiska katolicismen ställer sig till privatuppenbarelsen. Härom ger matematikern-jesuiten POULAINS omfulla handbok i »mystisk teologi», *Des grâces d'oraison*, en god föreställning. Visioner och revelationer förekomma såsom extraordinära gudomliga nådebevis både i det förflutna och i nutiden. De uppfattas intellektualistiskt såsom meddelande övernaturlig upplysning (*scientia infusa*). Men de omgivas med ett synnerligen stadigt system av garantier. De ha endast mänsklig trovärdighet (*fides humana*) — en märkvärdig, men av praktiska skäl nog så nödvändig inkonsekvens. En ytterst noggrann »andarnas prövning» anbefalles. Därvid kunna Gersons synpunkter åtminstone i viss mån komma till sin rätt. Hur svårt Birgitta skulle haft att bestå i en sådan prövning, kan man förstå av POULAINS misstänksamhet mot revelationer, som innehålla anmärkningar mot prästernas moral; sådana kunna lätt falla under rubriken: stötande mot goda seder (s. 358 f.). Vida säkrare än revelationernas väg är i varje fall den andra, som mystiken erbjuder: den »mystiska föreningen», extasens väg!

krav. Motståndarne gingo tappert till verket för att med kritikens kniv skära bort vad som syntes dem vara en fördärvlig utväxt på kyrkans tro, men inför det sista avgörande hugget hejdade de sig. Varför? Emedan deras religiösa och teologiska åskådning — i detta som i så många andra fall — icke erbjöd någon fast utgångspunkt för en genomgripande reform.

Så är striden om Birgittas Uppenbarelser vid Baselkonciliet ett moment i 1400-talets kyrkliga brytningar, där det för denna tid karaktäristiska — den nominalistiska teologiens och den konciliaristiska kyrkopolitikens framträngande och begränsning — tydligt nog avspeglar sig.

Exkurs D.

Onus mundi.

KLEMMING beskriver i *BU* V s. 200—203 en latinsk (Rom 1485) och s. 221—225 sju tyska upplagor (1481—1569) av *Onus mundi*. Jag har av dessa haft tillgång till den latinska (från Kungl. Biblioteket) och den första tyska upplagan (från Uppsala Universitets-Bibliotek).¹ Rörande bokens innehåll och ursprung är följande att märka — till modifikation och rättelse i flera fall av KLEMMINGS uppgifter.

Den ursprungliga och egentliga *Onus mundi*, författad af magister Johan Tortsch i Leipzig, omfattade med säkerhet endast första avdelningen av den latinska upplagan, sidd. 3—49. Man har här ett sammanhängande arbete i 26 kap. med förf:s förord och inledning s. 3—4 och hans avslutande ord i slutet på kap. 26.² Innehållet är ovan i Exkurs C³ karaktäriserat.

Detta arbete var det alltså, som Vadstenamunkarne nyss fått sig tillsänt från författaren, då de den 28 okt. 1433 till honom avfattade det

¹ En i Krakau 1522 tryckt *Libellus de quibusdam futuris ex sancte Brigitte reuelationum libris additis etiam nonnullorum aliorum dictis collectus* i U. B., på vilken dr. Collijn fäst min uppmärksamhet, innehåller väsentligen den ursprungliga *Onus mundi*, fast med många modifikationer, omkastade kapitel o. s. v., vartill den anonyme utgivaren fogat en *Præfatio per modum epistole ad lectorem* samt ett slutstycke om *Modus corrigendi*.

² S. 49 nederst: *Horum ergo exemplo ut sepius dixi precaueant se Christiani qui in similibus peccatis et maioribus iam laborant ut satis patet ad sensum ne similia peccata facientes consimilem penam et ultionem experiendo miserabiliter deficiant. Deo gratias.*

³ S. 284 f.

bekanta, av BENZELIUS avtryckta och hos KLEMMING och HÖJER refererade brevet.¹

På tyska blev boken tidigare tryckt än på latin, nämligen i Nürnberg 1481, under titeln *Die Burde der Welt*. Den försågs då — väl vid tryckningstillfället — med ett historiskt företal *Von der bewerung und bestettigung der offenbarungen sant Birgitten*,² s. 3—8, och ett register, s. 9—10. Texten upptager s. 11—47.

Det latinska trycket är utvidgat med följande 5 större och mindre tillsatser.

1. S. 50—55. En uppgift om *festa S. Birgitte* — de äro 3, translationen ²⁸/₅, »födelsedagen», d. v. s. dödsdagen ²³/₇ och kanonisationen ⁷/₁₀. Ett *officium misse in natali S. B.*, ett annat *in festo canonizationis vel translationis* och ett tredje *in commemoratione eius*. En *oratio bona de S. B.*

2. S. 57—80. Revelationerna IV 48, 49, 10, 17, 33, 76, 80 med överskrift *Hic incipiunt aliquae revelationes quarti libri celestium revelationum sancte Birgitte a domino nostro Jesu Christo ei date*.

3. S. 81—136. Två fragment av ett större arbete, som har innehållit vidlyftiga utläggningar om innebörden av årets sön- och helgdagar, författade av en entusiastisk Birgittabeundrare. Som han har för vana att ofta hänvisa till andra ställen av sitt verk, kan man konstatera, att dettas första del avhandlat kyrkoårets söndagar och stora högtider³, den andra Mariadagar och helgondagar⁴. Överallt har han vid behandlingen av de olika helgdagarna citerat Birgittas uttalanden. De här tryckta fragmenten äro hämtade ur andra delen och utgöras av dels kap. 2—11 av partiet om Birgittas »födelsedag» (s. 81—128)⁵, dels ett mindre stycke (s. 128—135) av partiet om hennes kanonisationsfest.

¹ E. BENZELIUS, *Monumenta historica vetera ecclesiae Sveogothicae*, Ups. 1709 s. 175—6. KLEMMING s. 202—3. HÖJER s. 203—4.

² Att detta företal ej hörde med till den ursprungliga skriften, är klart därav, att där citeras (s. 8) en *Summa theologica* av ärkebiskop Antoninus av Florens, vilken innehade denna post från 1446 till sin död 1459.

³ Många hänvisningar, alltifrån *sub aduentu domini cap. primo* (s. 128) över *sub nativitate Christi cap. 3.* (s. 88) och *sub die parasceues cap. 5.* (s. 97) till *sub dominica 23. post trinitatis cap. 4.* (s. 104).

⁴ T. ex. *sub festo purificationis cap. 5.* (s. 94) och *sub festo conceptionis Marie cap. 5., 7., 8.* (s. 89), *sub festo sancti Georgii martiris cap. 10.* (s. 89), *sub festo omnium sanctorum cap. 5.* (s. 96).

⁵ Kap. 2 är kanske stympat i början. Att det kap., som utan överskrift står s. 81—85, är att betrakta såsom kap. 2 och inte såsom kap. 1 (i vilket fall kap. 2 skulle vara utlämnat — så KLEMMING s. 202), framgår därav, att s. 87

Innehållet i de meddelade partierna utgöres av en apologi för Birgitta och hennes revelationer i de bekanta *Probate-spiritus*-undersökningsnarnas stil. Framställningen är till stora delar baserad på *Epistola solitarii*, som stundom ordagrant avskrivs, ibland med (kap. 8), ibland utan angivande av källan (t. ex. kap. 7). Även förekommer, att dokument avtryckas, så Urban VI:s bekräftelse på Regeln av ³/₁₂ 1378 (s. 99—101), och ett stycke av magister Matteus av Krakaus framställning om Birgittas kanonisering, hållen inför Urban VI 1385 eller 1386¹ (från s. 128 *Cibavit illum pane vite* till s. 134 på mitten *Hec magister Matheus de Cracovia*). I de här ej meddelade kap. 12 ff. under Birgittas »födelsedag» synes en teckning av hennes liv ha gjorts².

Författaren till detta stora verk nämnes ingenstädes, men det är ej omöjligt, att det är samme Tortsch. Idéerna från *Onus mundi* gå igen även här (se t. ex. kap. 9). En hänvisning till *prologus huius operis* kunde man möjligen vara frestad att anse syfta på just *Onus mundi*, men kapitelnumret stämmer ej³. Kanske har författaren i denna prolog reproducerat tankar från sitt tidigare arbete *Onus mundi*.

Urvalet av de här meddelade fragmenten är väl gjort vid tryckningen. Synpunkten för urvalet är tydligen att till den apokalyptiska botpredikan i volymens förra del foga en lärd rekommendation för Uppenbarelserna. Men det vill nästan synas, som om redaktören inte känt till, vem författaren var. Eller också är det för att ge större pondus åt verket, som han i den utförliga överskriften⁴ s. 81 framställer det som ett försvarstal för Uppenbarelserna och Regeln, hållet inför Urban VI⁵.

en hänvisning göres till en liturgisk bön, som säges vara anförd *in cap. 2. non longe a fine*. Denna bön står på s. 83. Kap. 11 förefaller att vara stympat i slutet.

¹ Icke fullt hälften av Matteus' föredrag är medtaget; i den fullständiga avskrift av detsamma, som finnes i C. 15 f. 107 v.—111 v., börjar det här meddelade stycket f. 108 v., 11. raden nedifrån, och slutar f. 110 r., 9. raden nedifrån. När denna framställning gjordes, har hittills icke varit bekant (HÖJER s. 108—109); ovanstående datering grundar sig på uppgiften (s. 98 och flerstädes), att det skulle hållits i Genua, där Urban residerade sept. 1385—dec. 1386 (CREIGHTON I 95 ff.).

² Se t. ex. hänvisningarna s. 93: barnvisionerna omtalas *inferius cap. 12.*, uppenbarelsen på dödsbädden *inferius cap. 41.*

³ S. 121 hänvisas till *prologus huius operis cap. 7.* för ett resonnemang om 7 plågor, som förekommer i *Onus mundi* kap. 5; s. 88 till samma prolog kap. 10 angående Matteus' tal, som i *Onus mundi* endast finnes omtalat i inledningen s. 3.

⁴ Tryckt hos KLEMMING.

⁵ KLEMMING s. 202 har tagit denna uppgift för god och genom att sammanställa den med en hänvisning på s. 3 till Matteus av Krakaus proposition

I en efterskrift¹ s. 135—136 får man veta redaktörens namn; det är broder Wolfgang Sandizeller, och boken är tryckt på bekostnad av hans herre Georg, *Comes Palatinus Rheni Inferioris superiorisque Bavarie Dux*, vilken är identisk med Georg der Reiche, hertig av Bayern-Lands-hut 1479—1503². Där anges också, att boken omfattar småskrifter (*opuscula*), nämligen: 1) valda revelationer, som dels redan gått, dels snart skola gå i uppfyllelse (= revelationerna ur IV. boken s. 57—80), 2) de revelationer, som med rätta bära namnet *Onus mundi* (s. 3—49), 3) ett försvarstal över Revelationerna och Regeln (= fragmenten s. 81—135)³.

5. S. 137—140. *Oratio in laudem S. Birgitte*, ännu ett lovtal över Birgitta med förmaning att ta vara på hennes ord. Sannolikt författat av Tortsch.

inför Urban VI kommit till det antagandet, som går igen hos HÖJER (s. 204), att vi här ha just Matteus' nämnda proposition. Överskriftförfattarens historiska kunskaper borde ha förefallit något misstänkta redan på den grund, att han låter Johan av Torquemada (kardinal 1439, † 1468) vid sidan av Adam Eston och Elziarius assistera vid detta konsistorium inför Urban VI († 1389).

¹ Tryckt hos KLEMMING.

² Denne furste var en ivrig gynnare av birgittinerna och överlämnade till dem det gamla benediktinerklostret Altomünster (invigt 1497). Sandizeller († 1525 som munk i Altomünster) var på hans uppdrag i Rom 1485 för att utverka påvens tillstånd därtill; det var alltså då, som han också lät trycka denna bok. *Kurze Gesch. d. Klosters Maria-Altomünster* 21—24. Jfr BILDT, *Sv. minnen och märken i Rom* 70 ff.

³ Här icke nämnda äro *Oratio in laudem S. B.* (nr. 5 i min framställning) ävensom styckena s. 50—55 (nr. 1), vilka sannolikt äro hämtade ur prologen till Tortsch's stora arbete. S. 83 hänvisas nämligen till *prologus huius operis cap. 9.* för en liturgisk bön, som står i officiet *in natali S. Birgitte* s. 50.

Bilagor.

1. Simoniofficiet.

C. 86, pappershds. från början af 1400-talet, skriven i Italien, har tillhört Vadstena kloster (jfr s. 28); f. 146r.—147 v.¹

(f. 146 r.) Vni persone vigilanti *et non dormienti* videbatur sibi ac si iret peregrinatum ad ecclesiam sancte crucis que est in vrbe roma. Et cum apropinquasset, vidit quod domus vnius rustici qui vocabatur symon alcius creuerat quam predicta ecclesia sancte crucis. attamen carebat tecto. Et cum cepisset admirari super hoc quod domus illa in tantum creuerat. apparuit quidam qui dixit illi. dimitte hoc ammirari. Sede sede cito *et* scribe missam nouam de domina symonia. quia domus illa status est symonis magi. que super statum ecclesie iam excellit. Et sic sedens ipso dictante scripsi.

Incipit introitus. Lugeamus omnes in domino dies mestos lamentantes sub horrore symonie procacis de cuius fornicacione lugent angeli *et* prouocant filium dei. **Psalmus.** Eructauit cor meum verbum verum. quod est symoniacis audire durum. **Versus.** Gloria patri *et* filio *et* spiritui sancto etc.

Collecta. Deus qui propter peccata populi *et* propter breuitatem finalis examinacionis bonorum *et* malorum symoniam in tantum exaltari permisisti. vt vbi maior sanctitas esse deberet. ibi maior symonia regnaret. quod eciam ecclesie taxarentur. beneficia reseruarentur. eleccioness cassarentur. sacramenta venderentur *et* emerentur: quesumus. Purifica ecclesiam ab hiis sordibus. dans symoniacis gratiam conuertendi. qui si resipisci noluerint eodem malediccionis gladio feriantur. quo beatus petrus symonem magum *et* elyseus giezi tuarum graciaram emptores *et* venditores percusserunt. Per dominum nostrum ihesum christum filium tuum qui tecum viuit *et* regnat in vnitates spiritus sancti deus per omnia secula seculorum. Amen.

Lectio libri apocalipsis beati Johannis apostoli. (f. 146 v.) In diebus illis. Venit vnus ex septem angelis. *et* loquutus est mecum dicens. Veni *et* ostendam tibi dampnacionem meretricis magne. que sedet super aquas

¹ Förut tryckt hos Schück, Några anmärkningar 54 ff.

multas. *cum* qua fornicati sunt reges terre *et* inebriati sunt qui inhabitant terram de vino prostitutionis eius. Et abstulit me in desertum in spiritu, Et vidi mulierem sedentem super bestiam coccineam plenam nominibus blasfemie habentem capita septem *et* cornua decem. Et mulier erat circumdata purpura *et* coccino *et* inaurata auro *et* lapide precioso *et* margaritis. habens poculum aureum in manu sua plenum abhominacione *et* immundicia fornicacionis sue. **Graduale.** Domine quis habitabit in tabernaculo tuo aut quis requiescet in monte sancto tuo. **Versus.** Qui ingreditur illud sine macula symonie. *et* in eo operatur iusticiam. Alleluya. **Versus.** Incrassatus impinguatus *et* dilatatus recalcitrauit contra deum. dereliquit deum factorem suum *et* adhesit iniquitati. Alleluia.

Secundum matheum. In illo tempore dixit ihesus discipulis¹ suis. Euntes predicate dicentes. quia appropinquabit regnum celorum. Infirmos curate. mortuos suscite. leprosos mundate. demones eicite. Gratis accepistis gratis date. Nolite portare aurum. neque argentum² neque pecuniam in zonis vestris portate. **Offertorium.** Omnes que sua sunt querunt non que ihesu christi. **Secreta.** Deus qui secundum habundanciam tue benignitatis sacramenta *et* beneficia ecclesiastica gratis dare precepisti. Da eorum emptoribus *et* venditoribus gratiam conuertendi. qui si conuerti noluerint fac illis secundum nequiciam ipsorum. vt episcopatum eorum accipiant ipsis meliores. Per dominum nostrum etc. **Communio.** Si mei nepotes non fuerint damnati(?) in beneficiis (f. 147 r.) ecclesiasticis indebite habitis. tunc immaculatus ero *et* emundabor a delicto maximo symonie. **Post communionem completorium(?)** Perceptis domine donis tuis nobis gratis datis quesumus. vt incessanter emptores *et* venditores ipsorum donorum tuorum. partem cum Juda tuo venditore sorciantur. Qui viuis *et* regnas cum deo patre in vnitate spiritus sancti deus per omnia secula seculorum. Amen.

Ista missa debet cantari immediate post cathedram sancti petri apostoli.

Ista vero missa scripta statim dictator annuit. Precipio tibi ex parte veri sponsi ecclesie ihesu christi. vt suprascripta cito *et* cum festinacione alfonso yspano reueles. vt ipse absque mora *et* trepidudine pape presentet. rogando ex parte dei. vt ipse tamquam pastor *et* caput ecclesie oret *et* orare precipiet vt rubigo malediccionis istius symonie auferatur de medio ecclesie. Sciens quia fumus symonie in celum ascendit. *et* iam diuina iusticia prouocata est in tantum. quod si iste papa non ponit remedium super hoc. sciat se percuciendum³ plaga magna *et* in breui casurum. Ita quod fortitudo ipsius conculcabitur *et* adnichilabitur. Si vero ista correxerit. regnabit in solio virtutis ecclesie. *et* ei aduersantes erunt in derisionem populi mei. Attamen scias eum eleuatum in

¹ hds. disciplulis.

² hds. argentem.

³ i margen: vel percussurum.

cathedram petri non suis meritis. sed mea permissione. vt ipse reformaret statum ecclesie in humilitate et rigore veritatis semper tenendo stimulum contra recalcitrantes sibi.

Item notandum quod tam istud officium misse quam etiam subsequencia ac etiam plures alie reuelaciones facte sancte byrgitte reperte sunt in quaternis dicti domini alphonsi episcopi et confessoris sancte matris nostre byrgitte prefate post mortem eius. Et quia (f. 147 v.) non recordor me ista in maiori volumine celestium reuelacionum beate byrgitte legisse vel vidisse sciens sicut habetur in ewangelio Multa alia signa fecit deus que non sunt scripta in libro hoc. et per consequens multa alia reuelata sunt eidem sancte byrgitte etc. Idcirco ad presens collegi et scripsi quantum habere potui. sperans me in futurum plura per dei gratiam habiturum. que cum habuero caritati vestre protinus destinabo.

2. Revelation om botemedel mot pesten.

2 hdss.: C. 86 (=cod. A) f. 147 v. — 148 v., omedelbart efter simoniofficiet; och lundensiska pergamenthds. nr. 21 (=cod. B), d. v. s. Joh. Johannis' avskrift av Revelationerna¹, f. 357. Innehållet är parallelt med VIII 57. Avskriften är gjord efter cod. A.

Hec Alphonsus. Quia beata byrgitta de regno suecie tempore prime mortalitatis orando pro populo habebat a virgine maria specialem reuelacionem de remedio opponendo ad hoc quod ira dei mitigaretur et tempus plage pestis abreuiaretur Ideo breuiter scribo remedia secundum diuersus status opponenda.

De remedio apponendo per dominum regem et milites. Primo quod statuatur sub certa pena quod nullus ciuis seu houalis de maiori vel mediocri statu portet vestes breuiores quam vsque ad genua vsque ad vnum annum. Item statuatur quod vsque ad vnum annum nulla mulier a decimo anno etatis sue vltra portet perlas in capite neque in vestibus. Neque portet vestimenta de auro nec de serico sub cera pena. Item rex ex bonis fiscalibus iuste acquisitis semel in mense celebrata vna missa de sancta trinitate a clerico ad hoc specialiter deputato dentur elimosine pauperibus ex parte regis, similiter fiat in² ciuitatibus de bonis communibus ex parte communitatis.

De remedio apponendo per episcopum vel eius capitulum in parochialibus ecclesiis. Primo quod episcopus vel eius capitulum vel vicarius ordinet quod quilibet sacerdos curam habens parochialem semel in mense per annum integrum cantet missam de sancta trinitate. Et inducat parochia nos³ suos predicando quod ante illum diem omnes sint

¹ Se Exkurs A, hds 3 A.

² A et, B in.

³ A parachianos, B parrochianos.

confessi *et* contriti. *et quod* ieiunent sacerdos illa die *et* populus si fieri potest *et* orent attente *et* deuote vt peccata remittantur *et* ira dei mitigetur.

De remedio fiendo in ecclesia cathedrali per episcopum *et* capitulum.

Item episcopus similiter vel eius vicarius *et* capitulum in quolibet mense semel faciant in cathedralibus ecclesiis suis processionem sollempnem cum reliquiis celebrando missam de sancta trinitate. Et illa die colligant aliquos pauperes ad prandium *et* lauent humiliter pedes eorum orando deum pro impetranda misericordia.

De remedio apponendo per religiosos vtriusque sexus in monasteriis suis. Item quod in quolibet monasterio sub certa pena semel in mense die ad hoc deputata per annum integrum omnes religiosi illius conuentus ieiunent *et* faciant confessiones suas *et* celebretur ibi illa die missa de sancta trinitate *et* fiat processio *et* orent deum deuote quod mitiget iram suam *et* abreuiet plagam datam super populum.

De remedio apponendo particulariter per ciues maioris *et* mediocris status quilibet in domo sua. Si ciues volunt liberari a sententia *et* ira dei *et* iusticia diuina data super populum propter peccata eorum oportet quod sicut niniuite tempore ione prophete penitenciam aliquam humiliter assumant *et* peniteant de peccatis preteritis orando deum pro misericordia. Et ideo consulo quod quilibet ciuis de maiori statu *et* mediocri ordinet in domo sua quod vsque ad annum vnum nullus ipsorum a XII° anno etatis sue vltra portet publice vestimenta magis breuia quam vsque ad genu. Item quod a dicta etate XII annorum vltra nulla dominarum domus sue per vnum annum portet in capite perlas vel vestes de serico vel de auro vt supradictum est nisi forte esset aliqua sponsa que de nouo traditur marito. Item quod dictus ciuis paterfamilias omni mense semel *et* vxor sua de peccatis suis confessionem faciant. *et* tunc ieiunent *et* faciant celebrari die sequenti vel eadem die vnam missam de sancta trinitate. *et* illa die dent tribus pauperibus prandium seruiendo eis *et* si fieri potest lauent pedes eorum *et* orent deum pro misericordia impetranda *et* pro dicta plaga *et* peste mitiganda. legendo omni die tribus vicibus pater noster *et* aue maria per totum illum annum ob reuerenciam sanctissime trinitatis.

De remedio ciuium minoris status qui diuites non sunt. Ad impetrandam misericordiam a deo quod mitiget iram suam de plaga pestis mortalitatis diuinitus data propter peccata populi super populum. Possunt ciues minoris status quilibet semel in mense per vnum annum confessus *et* contritus ieiunare vna die *et* legere tunc tribus vicibus pater noster cum aue maria. *et* ire illa die ad audiendum missam sancte trinitatis si poterit eam habere. Et precipiat familiaribus domus sue quod confiteantur *et* dimittant vestimenta *et* ornamenta curiosa per que deus offenditur.

3. Första brefvet till Gomez Albornoz.

3 hdss.: *C.* 86 (=cod. *A*) f. 149 r. — 150 r., omedelbart efter de båda föregående styckena; *C.* 15 (=cod. *B*), en pappershds. från 1300- och 1400-talet, som tillhört Vadstena kloster, f. 133 r. — 134 v.; den ovan använda *Lundahds. nr.* 21 (=cod. *C*) f. 358 r. (endast ett stycke i slutet). Avskriften är gjord efter cod. *A*. Om innehållet se s. 28, 95 (med not 1.).

Reulaciones quas misit beata brigida Domino Gomezio de yspania et consilia que secuntur¹. Laus honor et gloria² sit deo pro omnibus beneficiis suis. Carissime domine. Intellexi per verba que ex parte vestra dixit mihi dominus meus et filius meus alphonsus episcopus voluntatem vestram bonam que nullatenus videtur esse sine dono singulari et gracia spiritus sancti³. quam voluntatem dominus⁴ faciat vsque in finem vobiscum perseuerare ad sui honorem et ad vestrum⁵ gaudium et salutem. Quapropter rogo vos vt non displiceat dilectioni vestre si aliqua scribo vobis ad consolacionem et solacium contra humani generis inimicos.

Dilectissime domine quia ego audiui quod vos estis talis et tantus homo quod habetis iurisdiccione⁶ et potestatem super alios homines vobis subditos et habetis honores mundi et diuicias et nobilitatem generis. habetis eciam⁷ humanam consolacionem de vxore et filiis vestris et aliis amicis et cognatis. Et⁸ insuper a deo vobis addita est visitacio spiritus sancti. Ideo o domine mi oportet vos esse sollicitum et valde cautum in conseruando gratiam predictam ne preciosa dona spiritualia et diuina propter aliquod bonum terrenum et transitorium aliquatenus minuantur⁹. Consultum ergo est nunc vobis diuinitus qui alios habetis regere et facere iusticiam, quod caueatis omnino ne faciatis iniusta iudicia. Et eciam precipitur vobis quod si habetis aliqua bona male acquisita statim plenarie restituatis et de cetero caueatis ne aliqua bona iniuste et male acquiratis et a talibus diligenter caueatis

¹ Överskriften ur *B*.

² Laus et honor *B*.

³ spiritus sancti gracia *B*.

⁴ deus *B*.

⁵ verum *B*.

⁶ interdiccionem *B*.

⁷ eciam ur *B*.

⁸ Et ur *B*.

⁹ mimuatur *A*.

tamquam a toxico¹ et veneno mortifero. Ceterum quia² terras ecclesie et domini pape habetis regere mensura iusta et recto tramite. Ideo attendatis ne populi vobis subiecti onerentur et grauentur tributis et impositionibus insolitis. sed omnino gaudeant iusticia sua antiqua tempore iustorum rectorum antiquitus obseruata.

Et si vos desideratis et vltis conseruare donum preciosum et singularem visitacionem spiritus sancti que sepe vos inuisibiliter visitat caueatis diligenter tamquam ab ira dei quod nec propter ecclesiam seu papam nec propter instancias seu inimicicias. aut propter pecuniam. seu aliquam familiaritatem. numquam sitis dux vel princeps aut cooperatore alicuius belli seu guerre. nisi pro certo sciueritis quod ex iusticia vos oporteat iuuare seu vindicare aut defendere alios. seu auxiliari iniuste oppressos.

Ceterum quia deus dedit vobis bona temporalia que vobis satis sufficiunt ad congruam sustentacionem vestram et vestre familie moderatam. Ideo oportet quod custodiatis cor vestrum illesum ab omni cupiditate sicut custodiretis illud a flatu diaboli et veneno. Et non thesaurizetis neque faciatis congregacionem bonorum temporalium ad optinendas diuicias ad³ ditandum et ad exaltandum filios vel parentes.

Preterea quia deus vos constituit in statu coniugali et matrimonio⁴ idcirco in eodem statu viuite et perseuerate pie et honeste cum diuino timore. Cauendo sollicite et attente ne aliqua peccata⁵ committatis propter que incurratis indignacionem spiritus sancti. Et omnes alias feminas et mulieres fugite preter vestram vxorem propriam ne faciatis contra mandatum dei. quia si contrarium feceritis erit vobis via dampnabilis ad infernum. a qua via vos custodiat et liberet virgo et mater dei maria.

Consulitur quoque vobis stare ad tempus in isto officio domini pape in quo nunc estis in rectoria scilicet ducatus donec sciatur quam viam dominus papa arripuerit et vbi stabiliter ipse posuerit sedem suam. Ego enim firmiter spero in deum viuum quod illud desiderium quod habetis nunc scilicet deserere mundum et deo seruire omnino prosperabitur et optinebit bonum finem.

Nunc autem loquor ad vos ex materna caritate et ex humilitate et licencia vestra. et⁶ exnunc vos voco⁷ filium meum. Consulendo⁸ tibi o fili mi

¹ tossico B.

² qui A.

³ et B.

⁴ matrimonia A, B.

⁵ peccata ur B.

⁶ saknas i B.

⁷ voco vos B.

⁸ så B; consulo A och C, vars text börjar med detta ord.

*quod frequenter facias confessionem peccatorum tuorum.*¹ *et si aliquando senseris desiderium communicandi tunc libenter et deuote accipias corpus christi. Quia sicut infans pascitur et crescit ex alimento lactis materni. Ita et anima tua ex percepcione illius cibi corporis christi fortificabitur et crescit ad recipiendum et retinendum (forcius*² *diuinam caritatem.*

Item consulo *quod* nullo die omittas, quin habeas aliquam horam destinata[m] *et* ordinata[m] ad cogitandum *et* meditandum) deuote sacra vulnera *et* passionem christi. Et cogitabis fili mi quomodo ipse dulcis ihesus captus *et* ligatus. flagellatus. illusus *et* vulneratus. spinis coronatus. iudicatus ad mortem. crucifixus *et* inclauatus.³ amarissime aceto *et* felle potatus. derisus *et* crudeliter mortuus. *et* insuper lancea vulneratus fuit pro redemptione tua. Ille qui est rex glorie *et* dominus dominancium. Et postquam ista omnia sic deuote cogitaueris. roga ipsum humiliter *et* cum lacrimis vt ignem sui amoris augmentet in corde tuo *et* tuum desiderium in⁴ bonum perficiat secundum sue diuine beneplacitum voluntatis. Amen. Ipse⁵ te illuminet regat *et* dirigat qui est benedictus in secula seculorum.⁶ Et vt hec⁷ credatis scripsi nomen meum propria manu in presenti littera *et* eam feci sigillari sigillo meo consueto. Scriptum rome VII die nouembris.

4. Andra brevet till Gomez Albornoz.

Samma 3 hdss. som första brevet: C. 86 f. 150 r.—151 r., C. 15 134 v.—135 v., Lundahds. nr. 21 f. 358 r
Jfr inledningen till första brevet.

Gloria in excelsis deo. *et* in terra pax hominibus bone voluntatis.⁸

Carissime domine *et* predilectissime fili mi. Recepi quandam vestram litteram cum qua habui magnam consolacionem *et* internam cordis leticiam. Quia ex eius tenore mihi videtur quod cor vestrum est visitatum⁹ visitacione¹⁰ sancti spiritus propter quod honor *et* graciaram actio ex totis cordis visceribus ei debetur. Ideo oretis deum vos *et* vestri

¹ tuorum ur B.

² Orden inom parentes endast i B. De synas ha blifvit utelämnade i A genom dittografi. C följer A.

³ Så B, A inclinatus, C som A men överskrivet: conclauatus.

⁴ in saknas i B.

⁵ Item A, C.

⁶ Här slutar C:s text.

⁷ hec ur B.

⁸ Denna överskrift endast i A.

⁹ visitandum B.

¹⁰ B tillägger sancta.

amici spirituales quod ipse augeat et peruigere¹ faciat in anima vestra illam sanctam gratiam suam. quam in cor vestrum aspirare incepit. Consulendum ergo est vobis vt timorem dei semper fixum habeatis in corde. Et habeatis talem semper ymaginacionem in mente quod labores vestros quos in isto vestro officio sustinebitis offertis² eos deo. Et quod vltis pocius in hoc laborare pro christo summo pontifice qui in celis est quam pro isto papa. nec pro aliquo alio temporali. desiderando pocius dei amiciciam quam omnia munera et temporales retribuciones quas posset vobis³ papa retribuere pro laboris vestri mercede. Et continue attendatis ad illam scripturam quam vobis prius transmisi. vt ea que ibi continentur mente possitis iugiter retinere. et operibus cum effectum ea veraciter adimplere.

Preterea ego indigna persona vobis consulo vt si papa ad ytaliā venerit stetis omnino firmiter in ipso officio vobis commissio⁴. ad hoc vt ipse dominus papa a vobis fideliter possit iuuari in seruicio dei in ipso officio. ne aliquis alius intraret in eo qui esset lupo rapax⁵ a quo deus vel offenderetur vel non ita fideliter et deuote in eodem officio seruiretur.

Si autem papa non venerit ad ytaliā consulo quod etiam stetis in eodem officio vestro per vnum integrum annum. sperando a gratia dei vos aliquod certum consilium salutare omnimode habiturum qualiter oporteat vos facere de statu vestro.

Ad illud autem quod me rogastis per vestram litteram quod vobis mitterem aliquam oracionem deuotam. Respondeo me esse ad talia insufficientem. et etiam propter temporis breuitatem. quia parata sum iam meum iter arripere⁶ ad neapolim. Si autem deo placebit quod in neapoli⁷ aliquam moram faciam tunc aliquam oracionem vobis scribam diuina gratia dispensante. Consulo⁸ tamen quod nullam oracionem libencius legatis quam pater noster. que oracio ab illo ore precioso ihesu christi fuit nobis caritatiue et diuinitus ministrata. licet alie oraciones sint aliquando vtilis ad excitandum aliquam deuotionem in corde.⁹ Vnam tamen breuem oracionem nunc vobis transmittito. quam libenter legatis cum hu-

¹ B permanere.

² B quos sustinebitis in isto vestro officio quod offertis.

³ B vobis posset.

⁴ A comisso.

⁵ B et rapax.

⁶ saknas i A.

⁷ B neapolim.

⁸ Här börjar C:s text.

⁹ Här slutar C:s text.

mili reuerencia et maxima deuocione. et specialiter dum corpus christi in altari extiterit consecratum.

Oracio autem est ista que sequitur.¹ O domine mi deus meus creator meus et redemptor meus ego indignus peccator supplico tibi per illud magnum et admirabile opus misericordie tue quod panem in verum corpus tuum. et vinum cum aqua in tuum sanguinem conuertisti ad nostram eternam et saluberrimam refeccionem. conuerte voluntatem meam totaliter ad omnem voluntatem tuam ita quod omnia tibi placita in tota vita mea semper² exequi valeam mente verbo et opere cum effectum. Amen.³

Item dilectissime fili mi. Rogastis⁴ me per vestram litteram quod in totum et per totum vos in filium reciperem spiritualement. Ad quod respondeo. Quod sicut ego mecum duco⁵ duos filios meos et filiam. sic recipio⁶ vos in filium. et omnino vos continue ducam quocunque perrexero intus vt filium inclusum in corde meo. vt vos sitis particeps indigne orationis et peregrinationis mee. De qua peregrinatione seu viagio vltra marino intendo redire quamciculus comode potero. et cum rediero statim notificabo vobis aduentum meum. Filii mei et confessor ac⁷ filia se vobis humiliter recommendant. Orate pro nobis fili mi et confortemini in meditatione passionis christi. et in doloribus sue tunc mestissime matris. Amen.⁸

5. En relikrevelation.

C. 86 f. 152 v.

De lacte beate virginis. In quodam monasterio inter reliquias lac matris dei ostendebatur. quod audiens quidam clamabat impossibile esse ad credendum et conseruandum. Tunc inter vespervas mater dei apparuit beate byrgitte dicens ei. Scias filia quod nunc tale tempus est quod homines volunt esse superbi iudices et non humiles auditores. Ideo scias quod sicut filii tui biberunt de mamillis tuis sic lac istud fuit in mamillis meis. Nam aliqui fideles ex deuocione habuerunt lac de pectore meo et sic per successores venit ad romam et demum ad partes istas.

6. En straff-förkunnelse.

C. 31, pappershds. från 1400-talet, har tillhört Vadstena kloster. Denna lilla reuelation står f. 18 r. mitt ibland en samling *Ex.* (f. 5—19), mest sådana som höra till Regeln.

¹ que sequitur endast i A.

² B semper in tota vita mea.

³ Endast i A.

⁴ Så B, A rogasti.

⁵ B duco mecum.

⁶ B recipiam.

⁷ B et.

⁸ Endast i A.

Christus loquitur. Adhuc assumetur parabola super domum istam dicencium quare facit dominus domui. huic sic respondebitur quia noluerunt audire verba monentis propterea ponam eis custodes qui de excelsis speculantes terram voluptatis eorum redigent in seruitutem et dabitur eis panis in mensura et pro paucitate mirabuntur.

8. Parallelrevelation till V174.

C. 31 f. 180 r. v. (bland en samling strödda revelationer).

(180 r.) De edificiis summi pontificis ab ecclesia sancti petri vsque ad castrum angeli.

Laus honor et gloria sit omnipotenti deo pro vniuersis beneficiis suis. Tempore innocencii pape sponsa Christi beata b. rapta in spiritualem visionem vidit a gradu ecclesie sancti petri vsque ad castrum angeli, et a muro vsque ad fluuium quasi quandam planiciem in qua neque domus neque muri neque aliqua alia edificia videbantur. nisi ista quattuor scilicet ecclesia sancti petri, palacium pape, domus sancti spiritus, et castrum angeli. Omne autem quod ibi erat in propinquo vel circuitu videbatur esse remotum. Laborator vero quidam apparuit ibi paratus ad laborandum et iuxta eum videbatur stare vna scala super tres pedes. et quasi vnum filum videbatur ibi iacere quo meciebatur laborator profundum et altitudinem. fossorium videbatur habere in manu et fodere secundum signa facta cum filo, quasi pro edificandis domibus in altitudine et longitudine, et inter quamlibet domum fecit tam longum spacium quam lata erat domus. retro quamlibet domum fecit longius et maius spacium quam domus erant, et prope spacium illud mensurauit fundum pro minoribus domibus ac minus altis. Videbatur eciam mihi quod quasi interdum staret super scalam mensurando altitudinem, et quandoque super terram mensurando fundamentum et suffodiendo terram. Ego que vidi quesui illum qui laborare videbatur quid significaret. Ille respondit. Quod tibi apparet spiritualiter. debet perfici corporaliter. Quia ego mensuraui in signum duodecim palaciorum, que (180 v.) habebunt cardinales. Que quidem tantum spacium habebunt de longitudine et latitudine quod sufficiat cardinalibus pro se et omni familia sua et tantum a terra longitudine vt de ipsa non paciantur fetorem vel tribulacionem, sed vt ingrediatur ad eos aer salubris et lenis, et vt possint huc illucque circumspicere ad alleuiacionem suam. Illa vero spacia que apparuerunt extra domos significant quod domus cuilibet cardinali debet habere spacium tantum et ad vtrumque latus pro necessariis edificandis ibi vel reponendis.

quod pertineat ad eandem domum, et illa spacia que videntur retro domos sint eis ad spaciandum pro alleuiacione corporis post diuinum laborem. Spacia autem que videntur in propinquo sint pro edificandis stabulis et aliis domibus laboriciis et omne spacium residuum a palacio disponat papa. ad necessitatem familiarium suorum. siue clericorum siue laycorum et omnium pro vtilitate ipsius et ecclesie laborancium.

8. **Prolog till Extravagantesboken i Cod. Holm. A. 22.¹**

(kol. A I). **Prologus in librum celestium Reuelacionum Extrauagancium.**

Incipiunt Reuelaciones celestes gloriose domine Birgitte de regno Swecie diuinitus reuelate que extrauagantes sunt intitulate. Cuius intitulationis ratio inferius patebit.

Huius rei gracia in primis est sciendum quod prout in reuelacione tertia infra posita clare continetur. Venerabilis domina Birgitta Romam profecta multarumque reuelacionum celestium reuelatrix iam effecta imperio Christi iussa fuit. omnes reuelaciones sibi factas. Per Priorem Petrum virum religiosum et probatum sancte memorie de Monasterio Aluastri cisterciensis ordinis Regni Swecie Lincopensis diocesis per successus temporum et annorum curricula plurimorum fideliter conscriptas. Venerabili patri domino Alphonso Episcopo quondam gienensi hispano heremite. in sacra pagina doctori elegantissimo et viro deuotissimo ad certos libros redigendas. et per distincta librorum capitula distinguendas assignare vt dicte reuelaciones in pluribus linguis exponende. et per vniuersalem ecclesiam katholicam disseminande ac inueniende ad multarum profectum animarum fierent apciores. quod et in effectum prosecutum est. Nam memoratus magister Alphonsus secundum imperium Christi et infusionem spiritus sancti Reuelaciones ad manus Sibi presentatas Ad octo libros satis magnos redegit. Et certis capitulis discreuit. Et rubricas singulis librorum capitulis succincte edidit et preposuit sicut nunc stant egregie. et per multas per orbem ecclesias sunt transcripte dilatate et transmise.

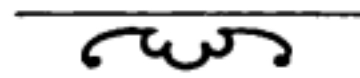
Et quia (kol. A II) prefatus frater. Petrus prior reuelacionum conscriptor. quamplures reulaciones ante egressum versus romam beate Birgitte in regno Swecie celitus ostensas in monasterio suo Aluastro deposuerat quas nec secum versus Romam apportare decreuerat. Que quidem sic relictæ ad manus magistri Alphonsi ad libros cum aliis inserende minime peruenerunt.

Beatissima igitur Domina birgitta viam vniuerse carnis feliciter rome iam ingressa. Sepefatus prior P. ad monasterium suum aluastrum vnde

¹ Om hds. (= cod. 3 B av Revelationerna) se Exkurs A.

exiuerat. Rediens. et thesaurum sanctarum reuelacionum tam preciosum depositum ad manus accipiens Ne sub modio tegetur. et periret. diuinitus inspiratus. pie decreuit et dignum duxit ipsum ad manus fratrum in monasterio watzsteno primitiuorum assignare. Vnde finaliter pium et sanctum propositum effectui commendans In venerabilis patris et domini N. sancte memorie lincopensis episcopi presencia. et aliorum plurimorum prelatorum regni ecclesiasticorum assistencia. Reuelaciones predictas sic vt pretactum est relictas memoratis primitiuis fratribus in watzsteno cum veneracione debita assignauit. affirmans in verbo veritatis se plures adhuc reuelaciones rehabere. quas eciam repromisit tempore suo integraliter ipsis mancipando commendare. quod tamen minime mora interueniente et morte succedente opere adimpleuit.

Tandem multorum decursibus annorum elapsis. fratres pro tempore in watzsteno degentes pro diuini cultus ampliacione et animarum salute dignum duxerunt omnes reuelaciones per Petrum priorem vt premissum est oblatas. ac alias per alios in veritate et fidei sinceritate fundatas. in vnum de per se opusculum siue librum redigere Et ad modum et formam reuelacionum octo librorum (kol. A III) magistri Alphonsi exemplariter per capitula rubricis premissis distinguere atque in morem manipuli seu florum fasciculi in presens collectum simul comportare. Easque reuelaciones extrauagantes quasi extra situacionem et annumeracionem voluminis octo librorum vagantes seu vacantes et locum non habentes titulo appellationis decreuerunt nominari. Quarum series et ordo Sequitur et est talis.

948.502
B533bw
v.1

948.502
B533bw
v.1

UNIVERSITY OF MINNESOTA

wils

948.502 B533bw

Westman, Knut Bernhard, 1881-

Birgitta-studier. Av Knut B. Westman.

3 1951 001 264 864 D